

**Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego południowej i zachodniej części
województwa dolnośląskiego na lata 2020–2030, obejmująca swoim
zasięgiem subregiony Wałbrzyski i Jeleniogórski (NUTS 3) -
Strategia Rozwoju Sudety 2030**

PROJEKT

Centrum Badawczo-Rozwojowe Samorządu Terytorialnego
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

Wrocław, czerwiec 2018

Zespół autorski w składzie:

Alicja Zakrzewska-Półtorak

Stanisław Korenik

Marian Kachniarz

Dorota Rynio

Łukasz Olipra

Dominika Chwastyk

Agata Pluta

Hanna Adamiczka

Spis treści

Wstęp	4
DIAGNOZA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA, ŚRODOWISKOWA I PRZESTRZENNA	7
Analiza danych statystycznych	7
Diagnoza ekonomiczna	8
Diagnoza społeczna	31
Środowisko naturalne	47
Zagospodarowanie przestrzenne	49
Infrastruktura techniczna	54
Formy współpracy JST	59
Analiza wyników badań ankietowych	63
Analiza dokumentów strategicznych powiatów i gmin na obszarze porozumienia Sudety 2030 pod kątem podobieństwa celów, priorytetów i działań	81
Analiza SWOT obszaru Sudety (wymiar: gospodarczy, społeczny, przestrzenny, środowiskowy)	103
Wnioski z diagnozy	106
ZAŁOŻENIA STRATEGICZNE	111
Wizja, misja, cele i kierunki	111
Kierunki przedsięwzięć strategicznych: cele, priorytety i działania	116
Ujęcie macierzowe, zarządzanie zmianą w zakresie wskazanych powyżej działań	121
Scenariusze rozwoju	128
System wdrażania Strategii z opisem zakresu zadań i odpowiedzialności podmiotów i system finansowania - kluczowe podmioty, koncepcja funkcjonowania obszaru Sudety	135
Kluczowe narzędzia wdrażania Strategii	138
Spójność strategii (celów, priorytetów i działań strategicznych) z innymi dokumentami	144
Monitoring i ewaluacja	161

Wstęp

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego południowej i zachodniej części województwa dolnośląskiego na lata 2020–2030, obejmująca swoim zasięgiem subregiony Wałbrzyski i Jeleniogórski (NUTS 3) - Strategia Rozwoju Sudety 2030 składa się z dwóch podstawowych części (diagnozy i założeń strategicznych).

Pierwsza część obejmuje diagnozę prospektywną w zakresie sytuacji społeczno-gospodarczej, środowiskowej i przestrzennej obszaru subregionów (podregionów) wałbrzyskiego i jeleniogórskiego. Diagnozę przygotowano z wykorzystaniem najnowszych dostępnych danych statystycznych pochodzących z Banku Danych Lokalnych GUS oraz Eurostatu (analiza jest prowadzona na poziomie gmin, powiatów lub subregionów). Jako porównanie dane odniesiono do wartości osiągniętych w pozostałych subregionach województwa dolnośląskiego, średniej dla województwa i Polski, a także - w miarę dostępności porównywalnych danych - do wartości osiągniętych w sąsiadujących subregionach czeskich i niemieckim. Kolejnym źródłem danych do diagnozy są wyniki badań ankietowych. Badanie ankietowe przeprowadzono wśród Jednostek Samorządu Terytorialnego – Gmin i Powiatów Sygnatariuszy Porozumienia Sudeckiego (JST), oddzielnym badaniem objęto instytucje otoczenia biznesu i organizacje pożytku publicznego (jednostki sektora trzeciego), ostatnim – szkoły wyższe. Diagnozę wzbogaca analiza celów i innych kluczowych zapisów (pod kątem podobieństw priorytetów, celów i zadań) strategii rozwoju lokalnego: gminnych i powiatowych, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także dokumentów ponadlokalnych: strategii ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej i Aglomeracji Jeleniogórskiej. W ramach diagnozy przeprowadzono także analizę SWOT obszaru Sudety. Część diagnostyczną kończą syntetyczne wnioski, nawiązujące m.in. do potencjałów i barier rozwojowych, obszarów problemowych i depresyjnych oraz struktury badanego obszaru i jego otoczenia.

Część druga to założenia strategiczne. Przedstawiono i scharakteryzowano: wizję, misję i cel główny Strategii. Następnie wyodrębniono cele strategiczne. W ramach każdego z celów strategicznych wskazano priorytety oraz działania strategiczne. Do przedstawienia powiązań pomiędzy priorytetami, obszarami a działaniami strategicznymi zastosowano ujęcie macierzowe oparte na zarządzaniu zmianą. Zastosowanie tego narzędzia pozwala na elastyczne włączanie poszczególnych zadań w trakcie realizacji Strategii, w powiązaniu z opisanymi zasadami monitoringu i ewaluacji. Ponadto omówiono kluczowe narzędzia wdrażania Strategii, wraz ze wskazaniem potencjalnych źródeł finansowania działań strategicznych oraz system wdrażania Strategii z opisem zakresu działań i odpowiedzialności podmiotów, jak również systemu finansowania - kluczowe podmioty i koncepcję funkcjonowania obszaru Sudety. W tej części zawarto również scenariusze rozwoju (optymalny, realny i pesymistyczny). Zaproponowano wskaźniki monitoringu i ewaluacji Strategii oraz przeanalizowano jej zapisy pod kątem spójności ze strategiami gmin, powiatów, ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej, ZIT Aglomeracji Jeleniogórskiej, zaktualizowaną Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 oraz Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do rozwoju do 2030 roku).

W Strategii zastosowano innowacyjne podejście oparte na terytorializacji rozwoju, zgodnie z polityką spójności Unii Europejskiej na lata 2021-2027. Koncepcja ta ukierunkowana jest na budowę spójności terytorialnej w oparciu o specyfikę danego obszaru oraz budowę tożsamości poprzez aktywizację społeczności lokalnej. Jest to ważne, gdyż idea niniejszej Strategii, sposób jej powstania, obszar, cele itp. wpisują się najnowsze założenia polityki Unii Europejskiej nakierowanej na nowoczesne wieloszczeblowe współzrządzenie (*multi-level governance*) oraz budowę tożsamości lokalnej. Natomiast podstawą wdrażania założeń tego dokumentu ma stać się ukierunkowanie ich na budowę terytorium (*place-based approach*). Takie podejście łączy - w odniesieniu do jednego terytorium - kluczowe cele: ekonomiczne, społeczne, środowiskowe i przestrzenne.

Dużą rolę przywiązuje się do aspektu społecznego realizowanych priorytetów i działań. Wizja, misja i cel główny, a także podporządkowane im cele strategiczne i priorytety akcentują znaczenie poprawy jakości życia oraz ożywiania obszaru poprzez aktywizowanie społeczności lokalnych, ale także przyciąganie nowych mieszkańców, w tym ludzi młodych, którzy wyjechali na studia do dużych miast, m.in. Wrocławia. Powrót oraz zatrzymanie „ucieczki” ludzi młodych jest warunkiem koniecznym dynamicznego rozwoju obszaru Sudety w przyszłości. Aby to było możliwe, koniecznych jest szereg działań pozwalających na nadrobienie zapóźnienia rozwojowego, w szczególności są to:

- likwidacja wykluczenia komunikacyjnego,
- wspieranie tworzenia atrakcyjnych miejsc pracy oraz warunków do zakładania własnej działalności gospodarczej,
- poprawa atrakcyjności inwestycyjnej, w tym rozwój szerokopasmowego internetu,
- poprawa warunków życia, w tym atrakcyjna oferta mieszkaniowa, kulturalno-rekreacyjna oraz znaczące ograniczenie niskiej emisji,
- ochrona i rewitalizacja oraz rewaloryzacja walorów kulturowych i przyrodniczych.

Obszar Sudetów charakteryzuje wielość form współpracy międzygminnych oraz z udziałem innych JST. Wdrażanie Strategii przełoży się na wzmocnienie, poszerzenie i pogłębienie różnych form kooperacji oraz włączanie do niej szerokiego grona interesariuszy, m.in. przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, instytucji otoczenia biznesu czy szkół wyższych.

Każdy z członków Porozumienia ma własny „bagaż doświadczeń”, indywidualne cele i priorytety dopasowane do uwarunkowań, w których funkcjonują. Jest to niezbędne do tego, żeby podmioty te mogły się rozwijać. Jest to jednak podejście skoncentrowane przede wszystkim na własnych możliwościach, barierach i problemach rozwojowych, w którym rozwój społeczno-gospodarczy jest prostą zależnością kilku czynników, np.: dotychczasowego progresu, zasobów wewnętrznych i umiejętnego ich zagospodarowania, koniunktury światowej. Pozostają jednak możliwości, które dotąd były w niewystarczającym stopniu wykorzystane, związane ze współpracą ponadlokalną dla osiągnięcia wyższych celów i zwiększenia efektywności podejmowanych przedsięwzięć. Koncepcja współpracy w ramach Porozumienia Sudeckiego wnosi ze sobą efekty synergii, które nie mogą zostać osiągnięte w

pojedynczych działaniach. Co oznacza, że przy silnej współpracy efekty realizowanych przedsięwzięć nie dają prostej sumy, ale przynoszą wartość dodaną.

Nie wszystkie działania mogą być realizowane wspólnie, nie zachodzi nawet taka potrzeba, gdyż niezbędne jest planowanie indywidualnej ścieżki rozwoju dla poziomu lokalnego. Jednak część problemów, barier i możliwości rozwojowych jest uwarunkowana podejmowaniem współpracy i integrowaniem się. Dodatkowo można identyfikować ogólnosudeckie cechy, problemy, bariery i możliwości rozwoju, decydujące o specyfice i wspomagające konkurencję oraz kooperację. W ten sposób wypracowywana jest także marka ogólnosudecka, która staje się kartą przetargową w procesach rozwoju i pozyskania środków wsparcia.

Istotą ogólnosudeckiej współpracy jest wypracowanie kilku, kilkunastu obszarów wspólnych, w których kooperacja może przynieść dodatkowe korzyści dla obszaru Sudety. Wspólne działania w tym zakresie budują układ celów, które należy osiągnąć na obszarze Sudetów i tym samym uzyskać spójność terytorium, ład oraz wypracować zestaw działań reagujących na zmiany w gospodarce światowej.

Jak wykazano Strategia jest spójna z dokumentami strategicznymi: na poziomie województwa dolnośląskiego - zaktualizowaną Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030, na poziomie Polski - Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do rozwoju do 2030 roku), ale co bardzo ważne jest ona także w pełni komplementarna wobec tych dokumentów, stanowiąc w praktyce ich emanację na danym obszarze. Jej zapisy w żadnym miejscu nie są sprzeczne czy też konfliktowe z założeniami wspomnianych dokumentów. Istotne jest to, że poprzez swoją specyfikę nakierowaną na budowę spójności terytorialnej wzmacnia ona założenia strategiczne projektu wojewódzkiego, dokonując przełożenia ich na niższy poziom przestrzenny, co skutkuje w praktyce ich konkretyzacją. Odnosząc się do Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, poszczególne zapisy niniejszego dokumentu nie tylko są zgodne z założeniami krajowymi, ale w wielu wypadkach są nimi inspirowane i stanowią ich przełożenie na konkretne terytorium - wprowadzając je na ścieżkę realizacji. Konsekwencją spójności i komplementarności Strategii Rozwoju Sudety 2030 z wcześniej wspomnianymi strategiami jest wzmocnienie w obszarze jej oddziaływania zapisów zawartych w strategicznych dokumentach krajowych i regionalnych.

DIAGNOZA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA, ŚRODOWISKOWA I PRZESTRZENNA

Analiza danych statystycznych

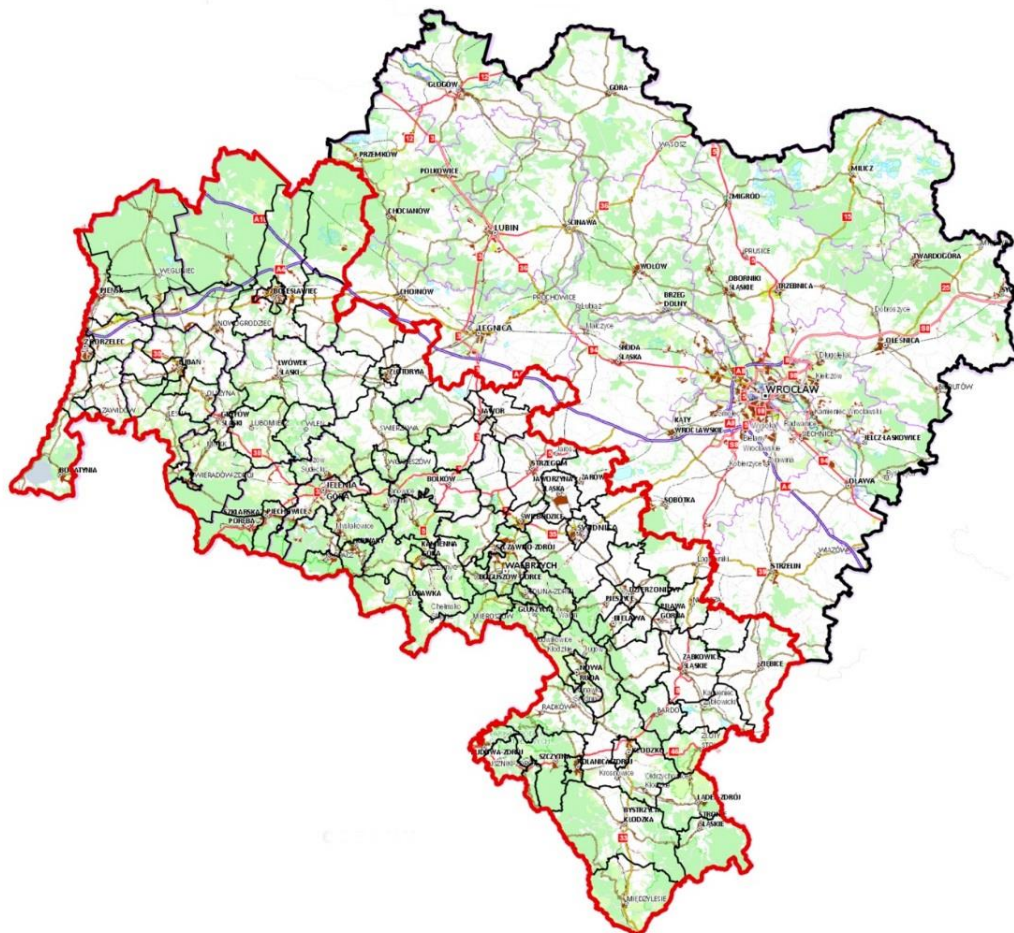
Dane prezentowane w dokumencie przedstawione zostały w układzie klasyfikacji NUTS, wprowadzonej formalnie w Polsce 26 listopada 2005 roku rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającym rozporządzenie w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych. Aktualnie obowiązująca czwarta rewizja NUTS 2016 dzieli Polskę na 97 jednostek w układzie NUTS 1 – makroregiony, NUTS 2 – regiony oraz NUTS 3 – podregiony (subregiony)¹.

Badany obszar stanowią dwa spośród pięciu subregionów (poziom 3) regionu dolnośląskiego (poziom 2): wałbrzyski, którego stolicą jest miasto Wałbrzych oraz jeleniogórski, z miastem Jelenia Góra. Pozostałe to: subregion miasto Wrocław, subregion wrocławski, subregion legnicko-głogowski. Badany obszar tworzą gminy miejskie (25), miejsko-wiejskie (30), wiejskie (36) oraz miasta na prawach powiatu (2). Analizie poddane zostały powiaty: powiat bolesławiecki, powiat jaworski, powiat jeleniogórski, powiat kamiennogórski, powiat lubański, powiat lwówecki, powiat zgorzelecki, powiat złotoryjski, powiat dzierzoniowski, powiat świdnicki, powiat wałbrzyski, powiat ząbkowicki, powiat kłodzki, miasto na prawach powiatu Jelenia Góra oraz miasto na prawach powiatu Wałbrzych.

Obszar zajmuje 9 750 km², co stanowi ponad 48% powierzchni województwa dolnośląskiego. Do największych powiatów należą powiat kłodzki oraz powiat bolesławiecki, których łączna powierzchnia stanowi ok. 30 % powierzchni całego diagnozowanego obszaru.

Liczba mieszkańców według stanu na 31 XII 2017 roku (dane BDL GUS) wynosi 1 222 440, co daje 42% mieszkańców regionu. Średnia gęstość zaludnienia dla województwa wynosi 146 osób/1 km², a dla subregionu wałbrzyskiego 157 osób/1 km² oraz dla regionu jeleniogórskiego 102 osoby na 1 km² (2017 rok).

¹ Główny Urząd Statystyczny <https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/klasyfikacja-nuts/klasyfikacja-nuts-w-polsce/> (dostęp 18.05.2018).

Rysunek 1. Granica opracowania (subregion wałbrzyski i jeleniogórski) na tle regionu dolnośląskiego

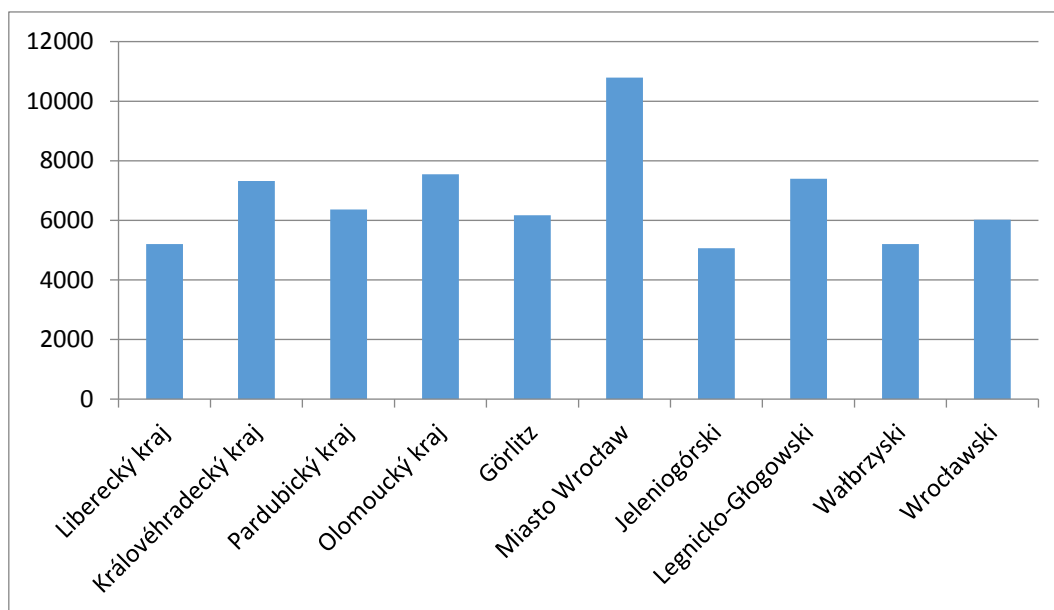
Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.geoportal.gov.pl>.

Obszar położony jest w znacznej części na terenie górskim pasma Sudetów i graniczy z subregionami czeskimi: Liberecký kraj, Královéhradecký kraj, Pardubický kraj, Olomoucký kraj oraz niemieckim: Görlitz.

Diagnoza ekonomiczna

Analizując sytuację ekonomiczną subregionów wzięto pod uwagę PKB oraz PKB na 1 mieszkańca. W subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim średnia wartość PKB dla okresu 2012-2015 jest najniższa w odniesieniu do reszty podregionów. Porównanie prezentuje wykres 1.

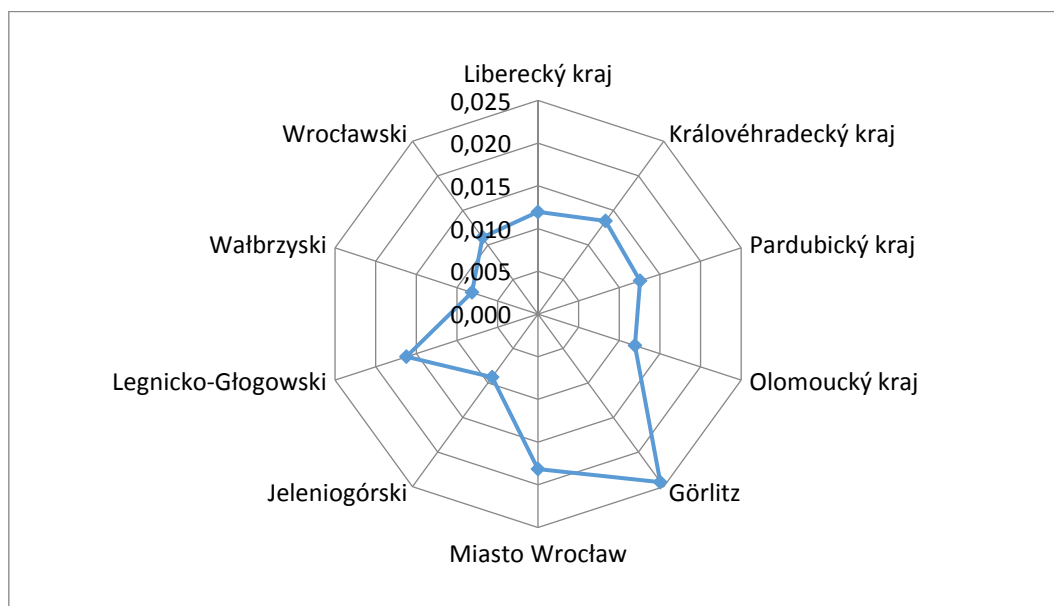
Wykres 1. Średnia wartość PKB według subregionów dla lat 2012-2015 [mln euro]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Najslabsza pozycja subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego nie zmienia się analizując również PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Powyższe subregiony odnotowują najniższy średni wynik dla lat 2014-2015 odpowiednio 0,008 mln euro oraz 0,009 mln euro na 1 mieszkańca. Porównanie prezentuje wykres 2.

Wykres 2. Średnia wartość PKB na 1 mieszkańca według subregionów dla lat 2014-2015 [mln euro]

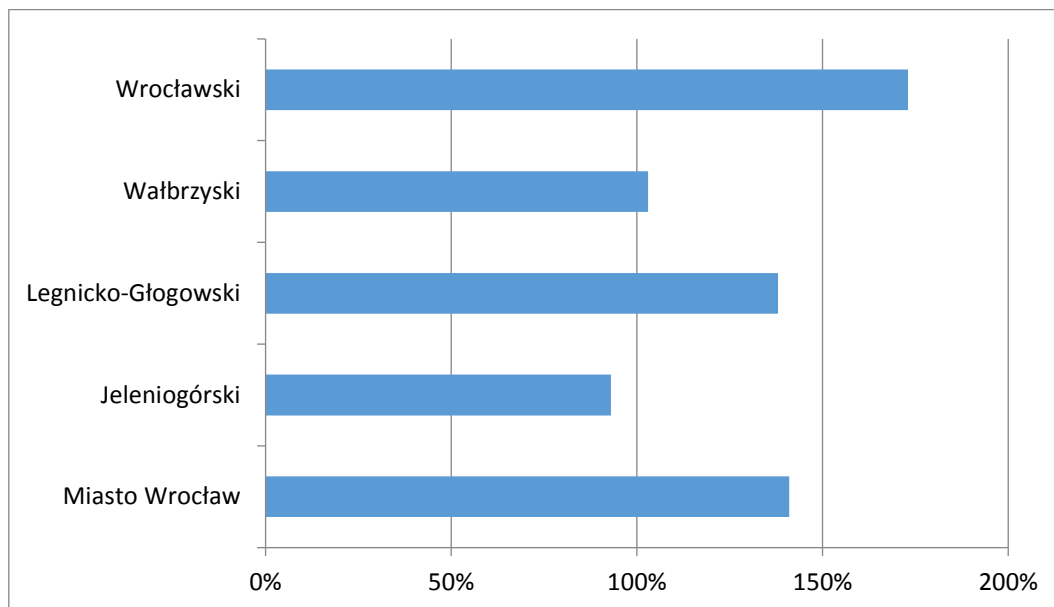

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Porównując PKB na 1 mieszkańca jako % Unii Europejskiej widzimy znacząco odstające wartości dla subregionów jeleniogórskiego oraz wałbrzyskiego. Są to wartości niższe

od wszystkich pozostałych subregionów oraz od wielkości dla województwa dolnośląskiego. Najwyższy procent stanowi PKB *per capita* dla subregionu Gorlitz oraz miasto Wrocław.

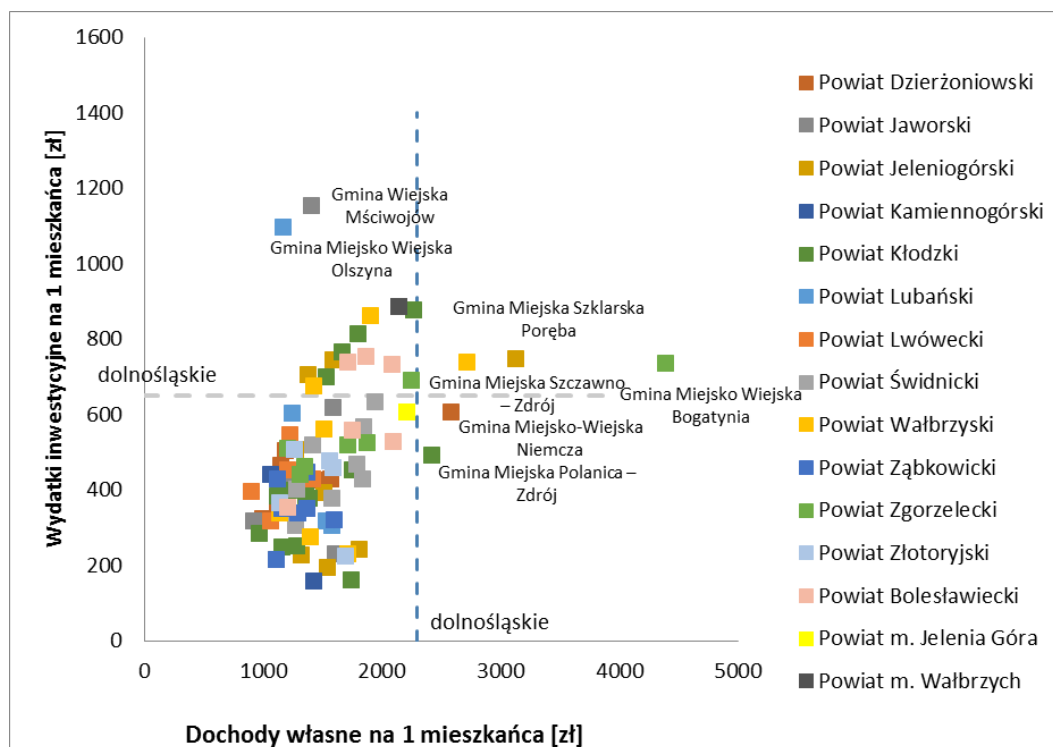
Wykres 3. Zmiany PKB na 1 mieszkańca mierzone parytetem siły nabywczej według subregionów w latach 2000-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Także w zakresie dynamiki zmian PKB *per capita* w latach 2000-2015 (mierzonego parytetem siły nabywczą) subregiony wałbrzyski i jeleniogórski wypadają znacznie słabiej niż pozostałe subregiony województwa dolnośląskiego (zob. wykres 3).

Na wykresie 4 w ujęciu macierzowym przedstawiono wydatki majątkowe inwestycyjne na 1 mieszkańca oraz dochody własne na 1 mieszkańca gmin łącznie z miastami na prawach powiatu subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego z uwzględnieniem wartości porównawczej, czyli średniej dla całego regionu dolnośląskiego, która wynosi odpowiednio dla wydatków majątkowych inwestycyjnych 649,92 zł oraz dla dochodów własnych 2 296,74 zł. Większość gmin obu subregionów znajduje się poniżej tych wielkości. Jedynie gminy: Bogatynia (735,12 zł; 4 392,11 zł), Szklarska Poręba (747,63 zł; 3 127,50 zł), Szczawno Zdrój (739,51 zł; 2 711,77zł) osiągają wartości wyższe. Gminy uzyskujące wyższe średnie dochody własne na 1 mieszkańca to: Polanica Zdrój (2 419,81 zł) oraz Niemcza (2 586,61 zł). Znacząco powyżej średniej dla wydatków majątkowych inwestycyjnych regionu dolnośląskiego znajdują się gminy: Olszyna (1 095,69 zł) oraz Mściwojów (1 154,29 zł).

Wykres 4. Macierzowe ujęcie średnich wydatków majątkowych inwestycyjnych i średnich dochodów gmin łącznie z miastami na prawach powiatu na 1 mieszkańca w wybranych latach okresu 2005-2016 [zł]

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Tabela 1 prezentuje wydatki ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca dla wybranych lat okresu 2005-2016. Dla porównania umieszczono również wartości dla całej Polski oraz regionu dolnośląskiego.

Tabela 1. Wydatki ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca według subregionów dla wybranych lat okresu 2005- 2016 [zł]

Obszar	2005	2008	2012	2013	2014	2015	2016
Polska	2157,00	2992,58	3690,85	3750,29	4020,68	4050,72	4427,03
Dolny Śląsk	2191,65	3229,90	3803,25	3842,82	4170,73	4191,53	4485,55
wałbrzyski	1782,37	2379,38	2856,50	3135,47	3650,23	3508,90	3791,29
jeleniogórski	2051,19	2727,31	3374,93	3461,61	3597,56	3509,33	3803,18
wrocławski	1832,43	2673,46	3094,93	3147,37	3407,90	3569,46	3929,79
legnicko-głogowski	2291,15	3269,13	3811,50	3944,61	4231,98	4142,10	4656,05
m. Wrocław	2993,08	5046,84	5849,07	5507,04	5893,71	6128,20	6205,83

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

We wszystkich subregionach Dolnego Śląska, województwie dolnośląskim oraz Polsce obserwujemy tendencję wzrostową na przestrzeni lat 2005-2016. Największa zmiana w wartościach absolutnych nastąpiła w subregionie m. Wrocław. Porównując rok bazowy 2005 do roku 2016 wydatki budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca wzrosły w tym subregionie o 3 212,75 zł, co stanowi wzrost o ponad 107%. Najmniejszy wzrost odnotował subregion jeleniogórski (1 751,99 zł; 85%). Najniższe wartości wydatków na 1 mieszkańca (2016 rok) przy spadkowej tendencji liczby ludności odnotowują subregion wałbrzyski (3

791,29 zł) oraz subregion jeleniogórski (3 803,18 zł). Są to wartości znacząco niższe od wielkości przypisanych Polsce oraz regionowi dolnośląskiemu.

Istotne dla zdiagnozowania potencjału turystycznego, rolniczego oraz społecznego jest analiza wydatków budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca w wybranych działach. Poniższe tabele 2-4 prezentują wybrane wartości dla subregionów, regionu dolnośląskiego oraz średniej dla Polski.

Tabela 2. Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego według subregionów dla wybranych lat okresu 2008-2016 na 1 mieszkańca [zł]

	2008	2012	2013	2014	2015	2016
Polska	105,77	140,91	142,08	162,17	141,46	137,24
Dolny Śląsk	154,72	208,51	225,20	297,62	274,24	194,58
wałbrzyski	102,43	156,25	159,67	290,33	260,29	145,43
jeleniogórski	135,61	163,89	172,06	197,05	166,22	152,78
wrocławski	115,19	189,55	173,29	217,36	177,77	153,73
legnicko-głogowski	153,08	179,48	205,27	245,74	210,36	204,75
m. Wrocław	262,95	342,11	405,72	507,22	520,04	313,63

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego na 1 mieszkańca w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim wynoszą powyżej średniej dla Polski (oprócz roku 2008), jednakże, wraz z subregionem legnicko-głogowskim są to najniższe sumy na tle całego regionu.

Tabela 3. Wydatki na turystykę według subregionów dla wybranych lat okresu 2008-2016 na 1 mieszkańca [zł]

	2008	2012	2013	2014	2015	2016
Polska	4,24	12,98	11,03	10,38	8,42	3,89
Dolny Śląsk	5,29	17,45	22,17	10,37	4,09	3,00
wałbrzyski	12,16	17,19	18,83	26,51	10,12	6,17
jeleniogórski	7,11	64,16	79,89	13,53	2,98	3,61
wrocławski	2,78	1,81	3,28	4,35	4,42	2,11
legnicko-głogowski	0,24	0,92	7,53	3,67	0,99	0,83
m. Wrocław	1,99	0,88	0,77	0,75	0,69	1,52

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Wydatki na turystykę w przeliczeniu na 1 mieszkańca w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim w porównaniu do pozostałych subregionów zajmują najwyższe pozycje. Subregion wałbrzyski ponadto w każdym roku przeznaczal wyższą kwotę na 1 mieszkańca niż średnia dla Polski. Mimo to, spośród przebadanych gmin 21% w całym okresie badawczym nie przeznaczyło żadnych środków na turystykę.

Tabela 4. Wydatki na rolnictwo i łowiectwo według subregionów dla wybranych lat okresu 2008-2016 na 1 mieszkańca [zł]

	2008	2012	2013	2014	2015	2016
--	------	------	------	------	------	------

Polska	49,19	75,59	69,85	72,50	72,27	49,25
Dolny Śląsk	33,62	49,51	46,09	42,30	51,52	37,26
wałbrzyski	29,12	47,51	52,62	37,74	34,50	30,93
jeleniogórski	44,56	82,14	56,08	64,16	76,87	38,28
wrocławski	38,24	59,54	55,95	51,02	78,50	56,46
legnicko-głogowski	67,86	66,35	74,88	69,15	80,99	71,49
m. Wrocław	0,17	0,53	0,43	0,25	0,95	1,05

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Analizując wydatki na rolnictwo i łowiectwo na 1 mieszkańca wartości dla subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego znajdują się poniżej średniej dla Polski z okresu 2012-2016. W 2016 roku były najniższe w porównaniu do pozostałych subregionów wyłączając subregion m. Wrocław, które na rolnictwo przeznacza najniższe kwoty.

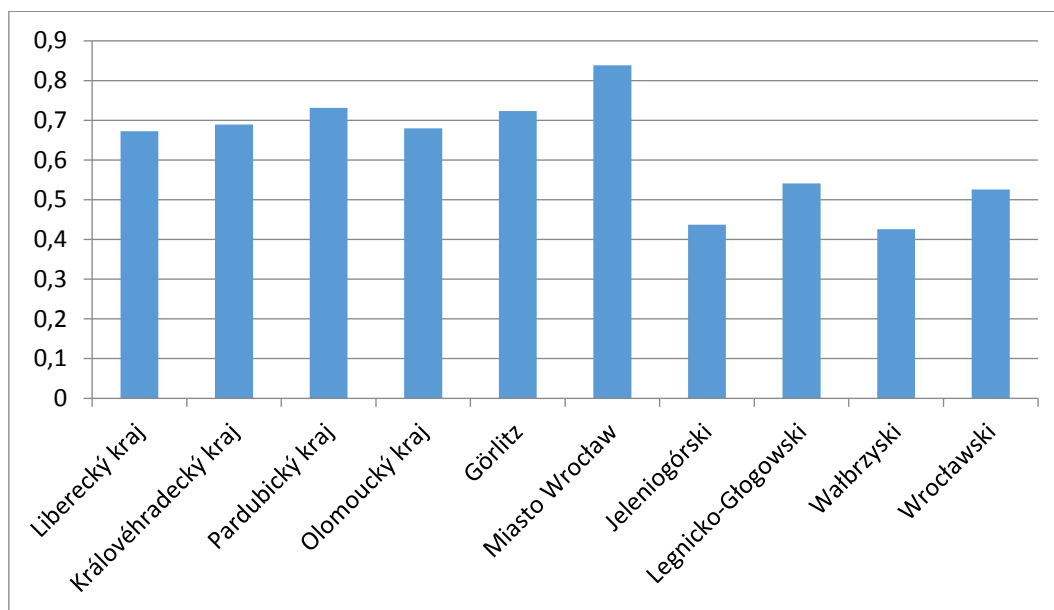
Fundusze Unii Europejskiej stanowią źródło dofinansowania wielu projektów realizowanych na badanym obszarze. Subregion wałbrzyski otrzymał dotychczas (od 2004 roku) 4 161 mln zł, co stanowi 12% kwoty dofinansowań przypadającej dla całego województwa dolnośląskiego. Subregion jeleniogórski natomiast 3 980 mln zł, co daje 11%. Najwięcej środków trafiło do powiatu kłodzkiego (1 292 mln zł) świdnickiego (812 mln zł) oraz wałbrzyskiego (762 mln zł) co stanowi odpowiednio 3,59%, 2,26%, 2,12% środków przyznanych dla całego województwa dolnośląskiego².

Rynek pracy

Stosunek liczby zatrudnionych do liczby osób w wieku produkcyjnym w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim w porównaniu do pozostałych subregionów regionu dolnośląskiego oraz sąsiednich regionów zagranicznych utrzymuje się poniżej mediany. W 2015 roku wyniósł on odpowiednio: w subregionie wałbrzyskim (0,43) i jeleniogórskim (0,44), tym samym silnie odstaje od najwyższej wartości, którą obserwuje się w subregionie m. Wrocław (0,84). Szczegółowe porównanie przedstawiono na wykresie 5.

² Mapa Dotacji UE www.mapadotacji.gov.pl (dostęp 18.05.2018).

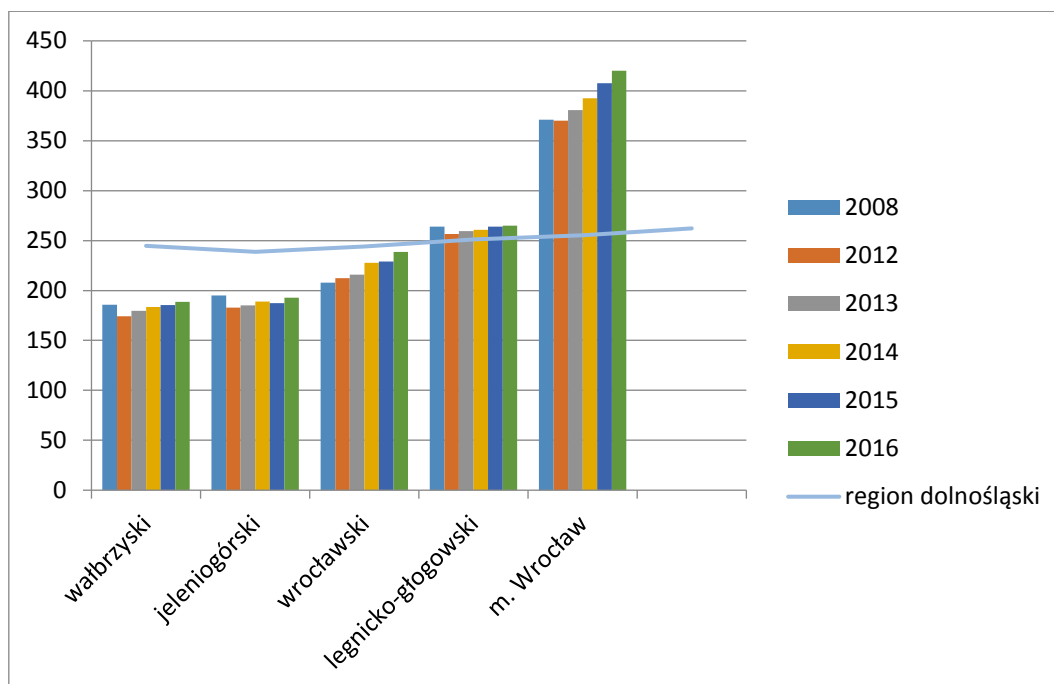
Wykres 5. Liczba zatrudnionych do liczby osób w wieku produkcyjnym (15-64) według subregionów w 2015 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

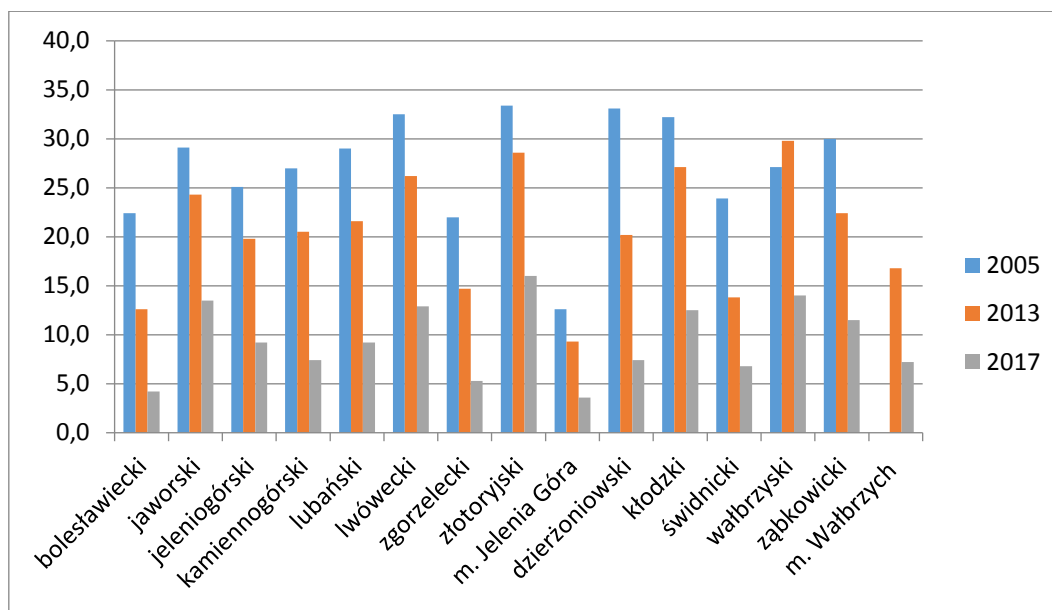
Analizując kategorię szerszą od liczby zatrudnionych - liczbę pracujących na 1000 mieszkańców w subregionach województwa dolnośląskiego zaobserwować można co następuje: subregiony wałbrzyski, jeleniogórski i wrocławski w badanym okresie znajdują się poniżej wartości przypadającej dla całego województwa. W 2016 roku było to odpowiednio: 189, 193, 238 pracujących na 1000 mieszkańców. Subregion wrocławski stopniowo zbliża się do wielkości odpowiadającym całemu regionowi. Porównanie danych według subregionów przedstawiono na wykresie 6.

Wykres 6. Liczba pracujących na 1000 mieszkańców według subregionów województwa dolnośląskiego w wybranych latach okresu 2008-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

W omawianym obszarze, podobnie jak w Polsce i na Dolnym Śląsku można zaobserwować tendencję spadkową stopy bezrobocia. Stopa bezrobocia rejestrowanego (liczonego jako stosunek liczby bezrobotnych zarejestrowanych do liczby cywilnej ludności aktywnej zawodowo) w 2017 roku wyniosła w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim odpowiednio 9,2% oraz 7,7%. Podkreślić należy, że współczynniki te są wyższe niż stopa bezrobocia w Polsce (6,6%) oraz w regionie dolnośląskim (5,7%). Najwyższą stopę bezrobocia na omawianym obszarze odnotowano w powiecie złotoryjskim (16%), natomiast najniższą - w powiecie bolesławieckim (4,2%).

Wykres 7. Stopa bezrobocia rejestrowanego [%] w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

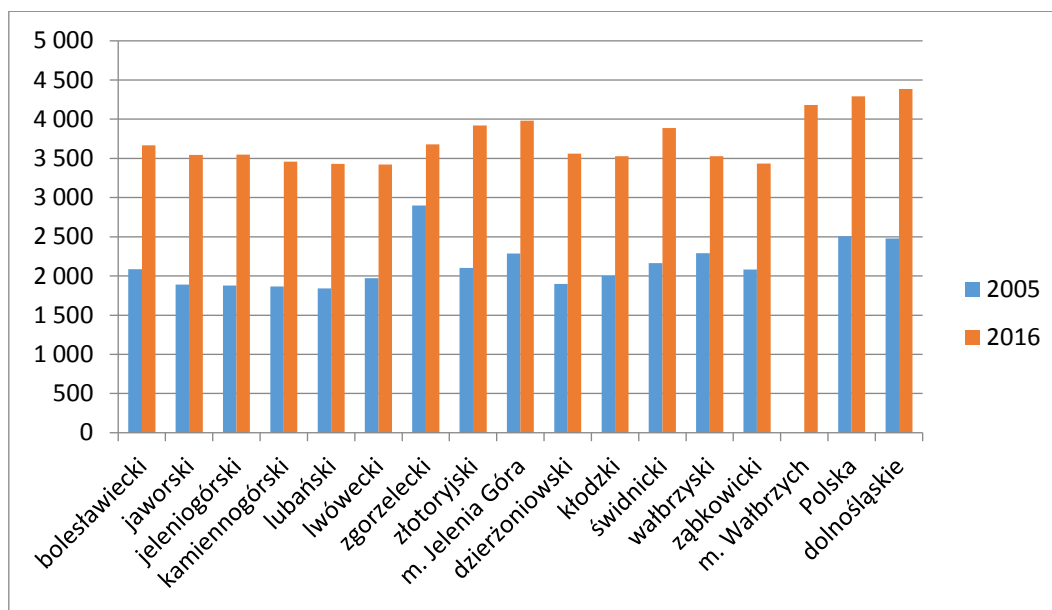
Analizując stopę bezrobocia rejestrowanego warto porównać wskaźnik dla subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego (11,8% oraz 9,9% w 2016 roku) do przygranicznych subregionów czeskich i niemieckich. W Görlitz stopa bezrobocia wyniosła 10,1% w 2016 roku oraz 9,2% w 2017 roku (stan na 31 XII)³. Natomiast w subregionach czeskich średnia roczna stopa bezrobocia w 2016 roku wahała się między 3,7% a 4,4%⁴.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2016 roku w subregionie wałbrzyskim oraz jeleniogórskim wyniosło odpowiednio 3 796,03 zł i 3 674,78 zł. Dla porównania średnie wynagrodzenie brutto na Dolnym Śląsku wynosiło 4 385, 84 zł, a w Polsce 4 290,52 zł. Najwyższe wynagrodzenia odnotowano w miastach na prawach powiatu, tj. w Wałbrzychu (4 180,67 zł) i Jeleniej Górze (3 979,80 zł), co stanowiło odpowiednio 97,4 % oraz 92,8% średniej krajowej. Powiatem, w którym w 2016 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej było najniższe był powiat lwówecki (79,7%).

³ Die Regionaldatenbank Deutschland - <https://www.regionalstatistik.de/>

⁴ Český statistický úřad - <https://www.czso.cz/>

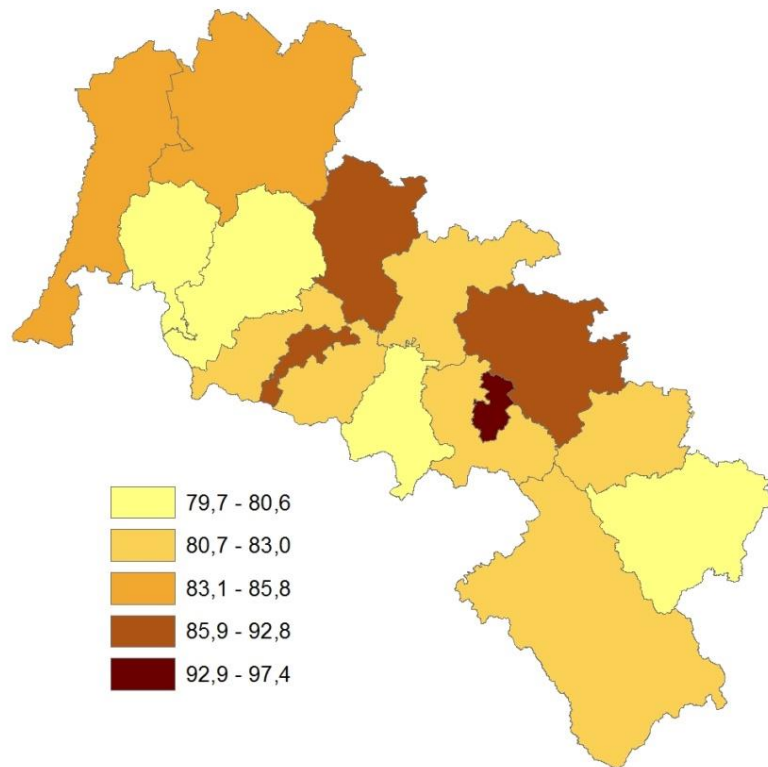
Wykres 8. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto [zł] w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów w relacji do Polski i regionu dolnośląskiego w roku 2005 oraz 2016 (stan na 31 XII)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

We wszystkich powiatach omawianych subregionów można zaobserwować wzrost przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto (brak danych dla miasta Wałbrzych). Największy wzrost średniego wynagrodzenia w stosunku do roku 2005 zanotowano w powiatach: jeleniogórskim (88,9%), jaworskim (87,8%), dzierżoniowskim (87,5%), lubańskim (86,5%), złotoryjskim (86,4%) oraz kamiennogórskim (85,6%). Powiatem z najmniejszą zmianą przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w analizowanym okresie był powiat zgorzelecki (26,9%).

Analizując dynamikę przeciętnego wynagrodzenia w latach 2005-2016, należy podkreślić iż w porównaniu do roku 2005, tempo wzrostu wynagrodzeń subregionu wałbrzyskiego (78,7%) utrzymywało się powyżej poziomu krajowego (71,2%) oraz wojewódzkiego (77,0%). Natomiast wzrost średniego wynagrodzenia w powiecie jeleniogórskim (65,7%) był niższy w stosunku do zmian obserwowanych zarówno w Polsce jak i Dolnym Śląsku. Warto dodać, że we wszystkich powiatach (z wyjątkiem ząbkowickiego, wałbrzyskiego i zgorzeleckiego) analizowanego obszaru, odnotowano wyższe tempo wzrostu wynagrodzeń niż w Polsce.

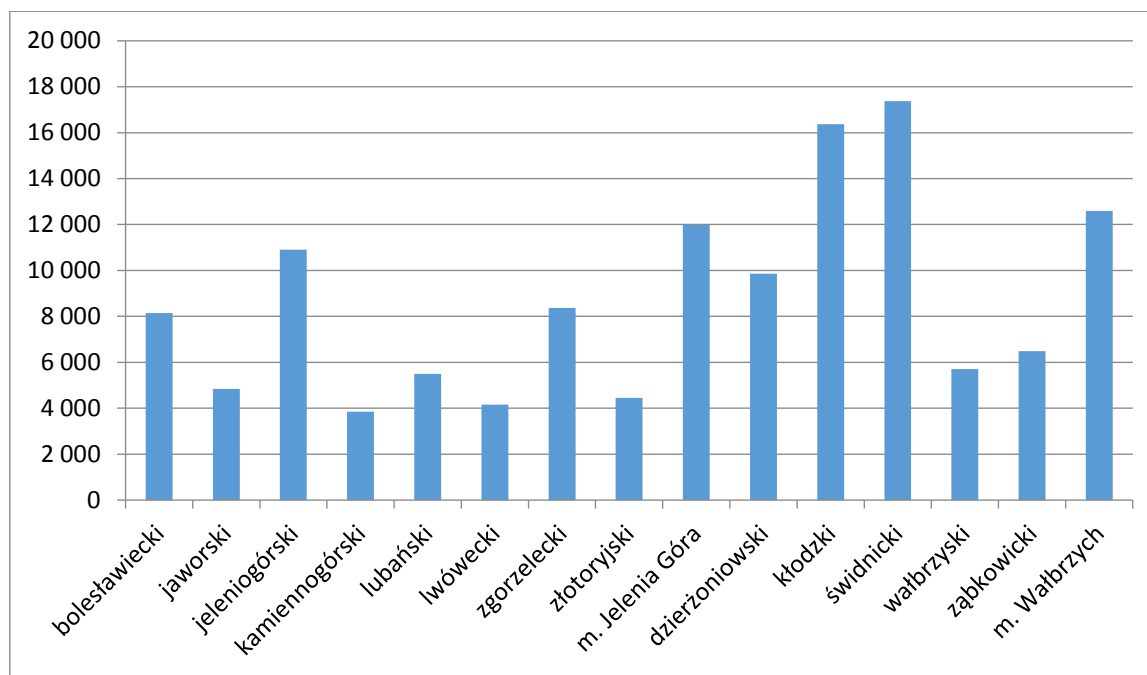

Rysunek 2. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100) w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów w 2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Przedsiębiorczość

W 2017 roku na obszarze subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego funkcjonowało odpowiednio 68 408 oraz 62 183 podmiotów gospodarczych sektora prywatnego.

Wykres 9. Podmioty gospodarcze sektora prywatnego w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2017)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

W porównaniu z 2005 rokiem nastąpił wzrost zarówno ogólnej liczby podmiotów gospodarczych sektora prywatnego (wskaźnik dynamiki: 104, 121), jak i spółek prawa handlowego (wskaźnik dynamiki: 150, 158), w tym także z udziałem kapitału zagranicznego (wskaźnik dynamiki: 116, 121). Powyższą tendencję odnotowano również w Polsce oraz regionie dolnośląskim. Podkreślić przy tym należy, że wzrost liczby podmiotów gospodarczych w subregionie jeleniogórskim był szybszy niż w Polsce. Jednocześnie w latach 2005-2017 zmniejszyła się w subregionie wałbrzyskim liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (wskaźnik dynamiki 90). Natomiast w Polsce i na Dolnym Śląsku liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w analizowanym okresie wzrosła, a wskaźnik dynamiki wynosił odpowiednio 108 i 107. W subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim największy potencjał gospodarczy skupiony jest w Wałbrzychu oraz Jeleniej Górze. W tych gminach miejskich zlokalizowanych jest najwięcej przedsiębiorstw (odpowiednio 12 596 i 11 982), włączając zarówno osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, jak i spółki prawa handlowego.

Najniższy potencjał gospodarczy subregionu wałbrzyskiego oraz jeleniogórskiego mierzony liczbą przedsiębiorstw sektora prywatnego wykazują gminy: Gromadka (288), Platerówka (85), Zawidów (253), Lewin Kłodzki (238), Ciepłowody (229). Istotną kwestią jest to, że z wyjątkiem gminy Zawidów, są to gminy wiejskie, co wzmacnia konieczność kreowania i wspierania przedsiębiorczości na tych obszarach.

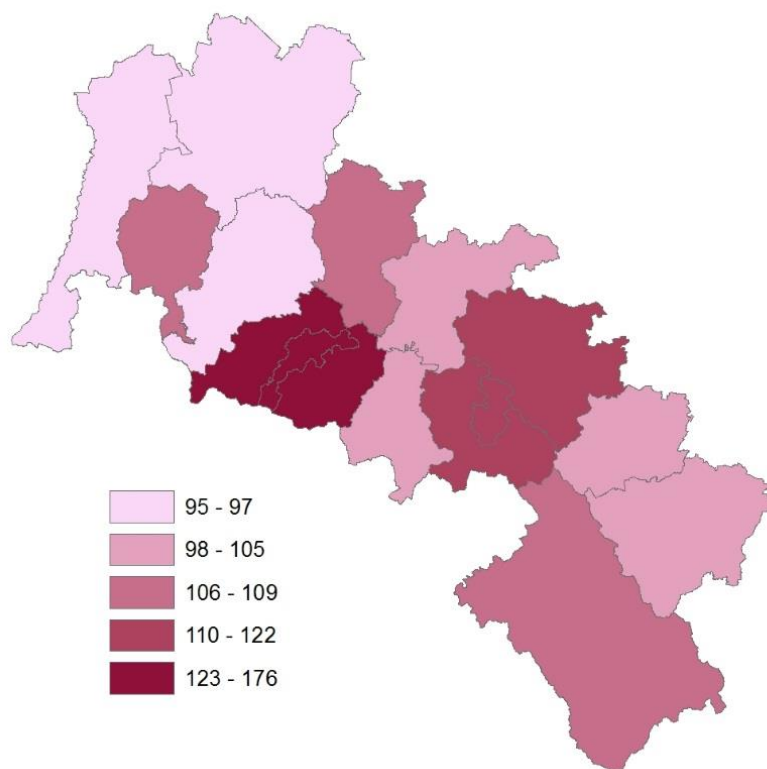
W 2017 roku w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim w strukturze nowo zarejestrowanych podmiotów w rejestrze REGON przeważały podmioty spoza sektora rolnego i przemysłowego (łącznie 7 108 podmiotów), które stanowiły 66% nowo zarejestrowanych podmiotów. W grupie przemysł i budownictwo oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo znalazło się odpowiednio 33% i 1% nowo zarejestrowanych podmiotów.

Analizując zmianę, jaka zaszła w latach 2009-2017 w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim, w sektorze rolnym zanotowano spadek nowo wpisanych podmiotów do rejestru REGON odpowiednio o 32% oraz o 16%. Natomiast w sektorze przemysł i budownictwo trend jest odwrotny. Liczba podmiotów nowo zarejestrowanych w subregionie wałbrzyskim wzrosła o 6%, a w subregionie jeleniogórskim o 26%.

Wykorzystanie naturalnych zasobów sprzyjających rozwojowi rolnictwa oraz przemysłowi wydobywczemu stanowi istotną kwestię rozwoju omawianych regionów. W pierwszym przypadku największy potencjał liczony jako nowo zarejestrowane podmioty wykazuje powiat kłodzki (18), powiat ząbkowicki (15) oraz powiat wałbrzyski (12). Największą liczbę nowo zarejestrowanych podmiotów z sektora rolnego zanotowano w gminie wiejskiej Kamieniec Ząbkowicki (8).

Najwyższy potencjał w sektorze przemysł i budownictwo posiada powiat świdnicki (450 nowo zarejestrowanych podmiotów), a także powiaty: bolesławiecki (386) oraz kłodzki (334). Najmniej podmiotów z omawianego sektora w 2017 roku zostało zarejestrowanych w gminie miejskiej Zawidów (4) oraz gminie wiejskiej Lewin Kłodzki (4). Biorąc pod uwagę lata 2009-2017 tendencję ujemną odnotowano w 23 gminach subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego, a gminą odznaczającym się największym spadkiem liczby podmiotów w sektorze przemysł i budownictwo była gmina miejska Zawidów.

Analizując sferę gospodarczą, należy uwzględnić nie tylko bezwzględną liczbę zarejestrowanych przedsiębiorstw, ale również przedsiębiorczość mieszkańców mierzona liczbą podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1000 mieszkańców. Dla subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego wskaźnik ten wynosił w 2017 roku odpowiednio 113, 117, co daje wynik wyższy niż średnia krajowa (112). Analogiczny wskaźnik dla regionu dolnośląskiego wynosił 127.

Rysunek 3. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 1000 mieszkańców w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na XII 2017)

Źródło 1: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

W subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim wskaźnik przedsiębiorczości w 2017 roku, wyrażony liczbą podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym, był wyższy niż w regionie dolnośląskim (Dolny Śląsk (207,7) =100 w 13% analizowanych gmin. Należą do nich gminy miejskie: Szczawno-Zdrój (164), Szklarska Poręba (147), Polanica-Zdrój (137), Kłodzko (132), Jelenia Góra (130), Świdnica (119), Złotoryja (118), Duszniki-Zdrój (111), Zgorzelec (105), gminy wiejskie: Podgórzyn (103), Lewin Kłodzki (101) oraz gmina miejsko-wiejska Ząbkowice Śląskie (103).

Najniższy poziom aktywności gospodarczej wykazują natomiast gminy wiejskie: Sulików (39), Gromadka (42), Platerówka (42), Zagrodno (44), Warta Bolesławiecka (48) oraz gmina miejska Zawidów (47). Wskaźnik przedsiębiorczości poniżej 80% wyniku regionu dolnośląskiego został zanotowany w 62% gmin analizowanego obszaru.

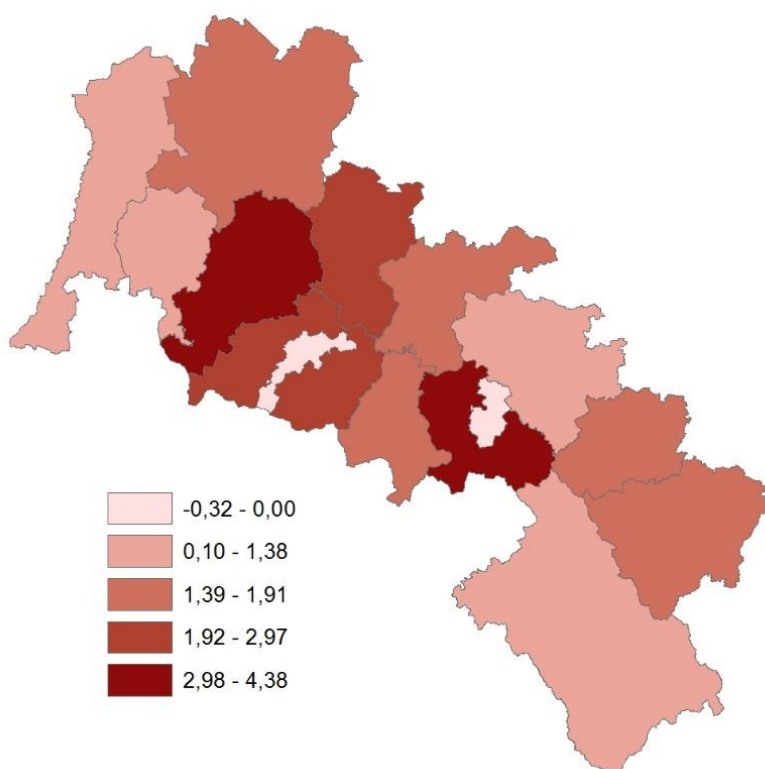
Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON w 2017 roku była najwyższa w powiecie kłodzkim oraz świdnickim, gdzie wynosiła odpowiednio 1332 oraz 1318 podmiotów. Była to wartość zdecydowanie przewyższająca inne powiaty subregionu wałbrzyskiego oraz jeleniogórskiego. Porównując powyższy wskaźnik z 2005 roku, największy spadek odnotowano w powiecie wałbrzyskim (o 931 podmiotów, co stanowiło ok. 40%).

Analogiczną sytuację można zaobserwować w liczbie podmiotów gospodarki narodowej wyrejestrowanych z rejestru REGON. W 2017 roku najwyższa liczba

wyrejestrowanych podmiotów była w powiecie kłodzkim oraz świdnickim (1 126 oraz 1 140 podmiotów).

Analizując efektywność przedsiębiorczości należy uwzględnić także przyrost netto przedsiębiorstw, liczony jako różnica pomiędzy podmiotami nowo zarejestrowanymi a podmiotami wyrejestrowanymi z rejestru REGON. W subregionach wałbrzyskim oraz jeleniogórskim w 2017 roku na 10 845 nowo zarejestrowanych podmiotów zostało wyrejestrowanych 9 111 podmiotów. Największy przyrost netto przedsiębiorstw zaobserwowano w powiecie wałbrzyskim, w którym różnica ta wynosiła 206 podmiotów. Spadek zanotowano w miastach na prawach powiatu: Jeleniej Górze (-26) oraz Wałbrzychu (-20).

Liczbę podmiotów nowo zarejestrowanych netto (po uwzględnieniu podmiotów wyrejestrowanych) na 1000 mieszkańców przedstawia Rysunek 4.

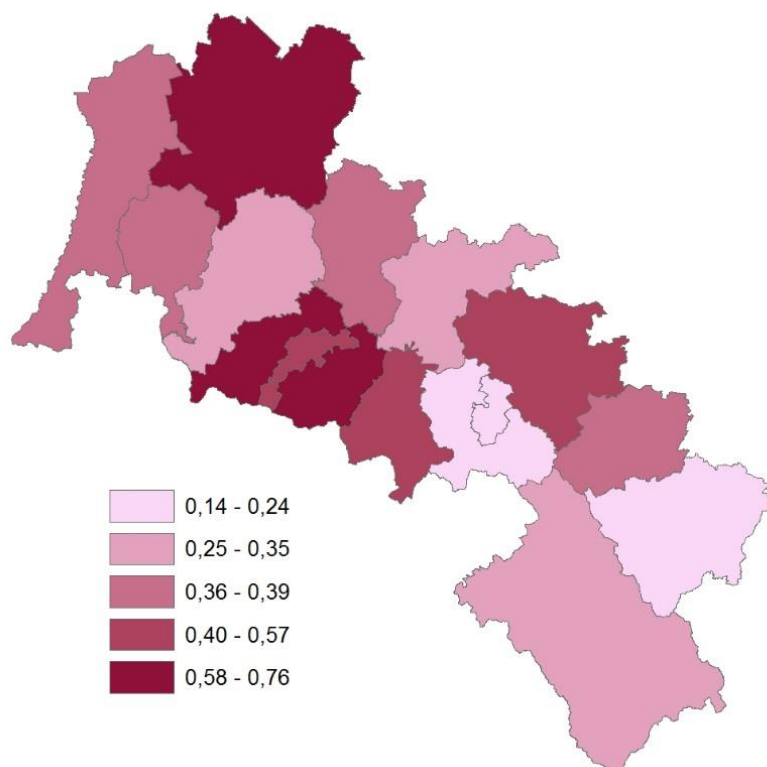

Rysunek 4. Liczba podmiotów nowo zarejestrowanych netto (po uwzględnieniu podmiotów wyrejestrowanych) na 1000 mieszkańców w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2017)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Podmioty z udziałem kapitału zagranicznego

W 2016 roku w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego wynosiła odpowiednio 224 oraz 267 jednostek, co łącznie stanowi 22% wyniku Dolnego Śląska. Największą liczbę podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego zanotowano w powiecie świdnickim (91 podmiotów). Natomiast powiatem z najmniejszą liczbą podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego był powiat wałbrzyski (8 podmiotów).

Rysunek 5. Liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego na 1000 mieszkańców w subregionie wałbrzyskim oraz jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2016)

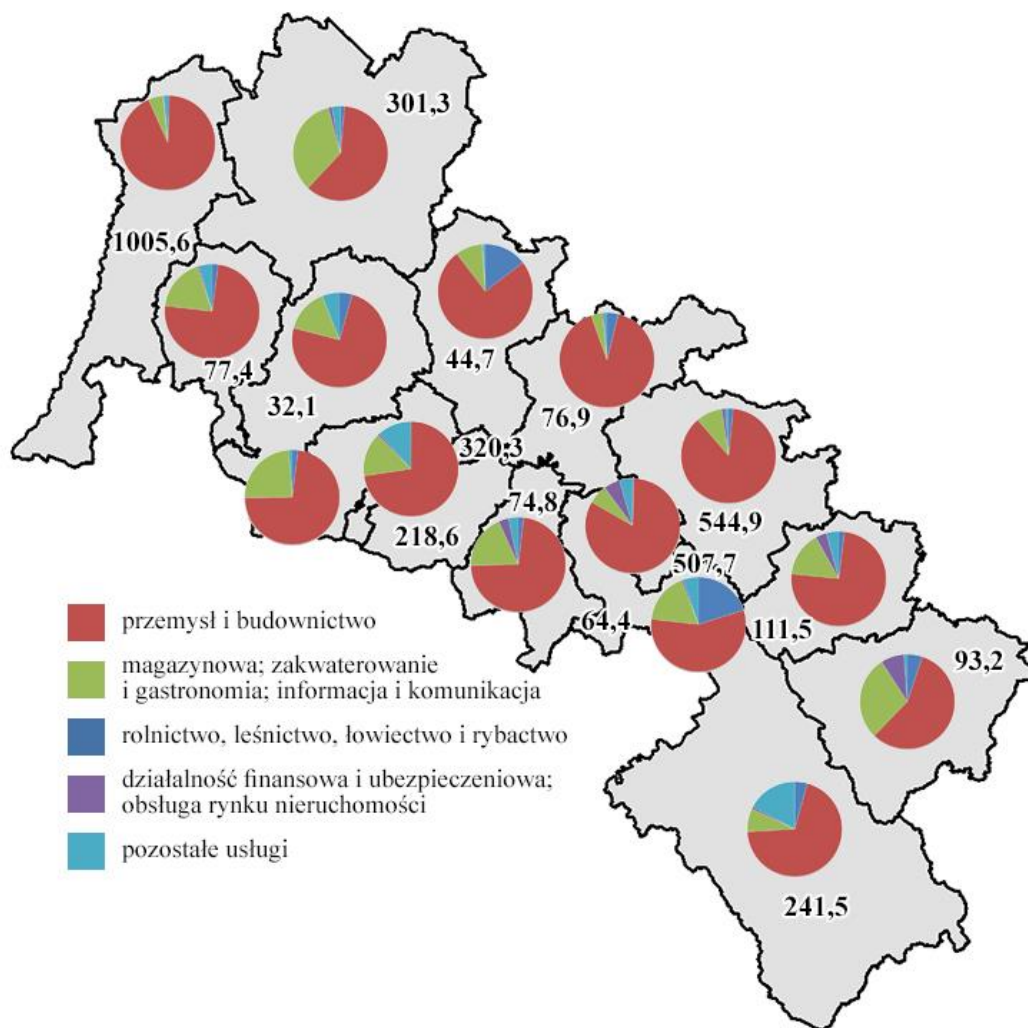
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

W stosunku do 2011 roku na obszarze analizowanych subregionów zanotowano spadkowy trend liczby podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego (o 13% mniej podmiotów). W Polsce natomiast można zaobserwować tendencje odwrotną, czego potwierdzeniem jest wzrost liczby podmiotów o 1 105 jednostek. Największy spadek zanotowano w powiecie wałbrzyskim, w którym to liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego spadła o 82% w stosunku do 2011 roku.

W omawianym obszarze zanotowano również spadek liczby nowych podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego. W 2017 roku w subregionie wałbrzyskim na 5 530 nowo zarejestrowanych podmiotów, żaden nie posiadał udziału kapitału zagranicznego. Natomiast w subregionie jeleniogórskich zaobserwowano 5 nowych podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego na 5315 nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem.

Inwestycje w przedsiębiorstwach

W 2016 roku wartość inwestycji w przedsiębiorstwach w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim wynosiła odpowiednio 1 563,1 mln zł oraz 2 151,8 mln zł, która łącznie stanowiła 24% nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach regionu dolnośląskiego. W stosunku do roku 2008 nakłady inwestycyjne wzrosły o 69% w subregionie jeleniogórskim, a zmalały o 4% w subregionie wałbrzyskim. Dla porównania wartość inwestycji w przedsiębiorstwach na Dolnym Śląsku wzrosła o 31%, a w Polsce o 11%.

Rysunek 6. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach [mln zł] z podziałem na sektory ekonomiczne w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2016)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

W latach 2008-2016 największy wzrost nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach zanotowano w powiecie zgorzeleckim z 463,6 mln zł do 1 005,6 mln zł (o 122% więcej). Tendencję spadkową zaobserwowano w 5 powiatach subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego, z czego największy spadek był w powiecie wałbrzyskim (o 91% mniej).

Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach według stanu w dniu 31 XII 2016 roku w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim wyniosła odpowiednio 21 750 mln zł oraz 25 107 mln zł, co stanowiło 30 % wartości zanotowanej w regionie dolnośląskim. Z ogólnej wartości majątku trwałego w przedsiębiorstwach analizowanych subregionów na sektor rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo przypadło 1275 mln zł (3% majątku ogółem), przemysł i budownictwo – 36 399 mln zł (78% majątku ogółem), handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka – 4036 mln zł (9% majątku ogółem), działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości – 1 964 mln zł (4% majątku ogółem).

Konkurencyjność przedsiębiorstw

W celu analizy konkurencyjności przedsiębiorstw w badanym obszarze porównano wskaźnik syntetyczny obliczony dla każdego powiatu w latach 2013-2015. O konkurencyjności przedsiębiorstw decyduje bowiem wiele zmiennych, dlatego niemożliwa była ocena jednej zmiennej bez wzięcia pod uwagę innych, nie mniej istotnych. Do ujęcia syntetycznego, analizie poddane zostały następujące zmienne:

- nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca
- wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca
- przyrost netto przedsiębiorstw na 1 mieszkańca
- wyniki finansowe netto na 1000 mieszkańców
- wartość eksportu w podmiotach z udziałem kapitału zagranicznego na 1 mieszkańca
- rentowność kapitału podstawowego podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego

W celu zestandaryzowania zmiennych zastosowano metodę unitaryzacji. Aby uzyskać miarę syntetyczną dokonano uśrednienia wartości wybranych cech.

Agregat przyjmuje wartości [0,1], w związku z tym do interpretacji wskaźnika posłużyła poniższa klasyfikacja:

Wartość wskaźnika konkurencyjności przedsiębiorstw	Konkurencyjność przedsiębiorstw
$x > 0,80$	bardzo wysoka
$0,60 < x < 0,80$	Wysoka
$0,40 < x < 0,60$	Średnia
$0,20 < x < 0,40$	Niska
$x < 0,20$	bardzo niska

W 2013 roku najwyższą wartość wskaźnika uzyskał powiat m. Jelenia Góra (0,53) oraz powiat m. Wałbrzych (0,50). Najniższą natomiast powiat wałbrzyski (0,04). W 2014 roku najwyższy wskaźnik przypadł powiatowi bolesławieckiemu (0,53), najniższy natomiast powiatowi lwóweckiemu i ponownie wałbrzyskiemu (0,17). W 2015 najwyższy wskaźnik ponownie powiat m. Wałbrzych (0,56), a najniższy powiat lubański i niezmiennie wałbrzyski (0,14). Żaden z analizowanych powiatów w badanym okresie nie osiągnął wskaźnika na poziomie bardzo wysokim ani wysokim. Powiat zgorzelecki oraz powiat m. Wałbrzych niezmiennie pozostają w grupie powiatów o średnim poziomie konkurencyjności. Do grupy o bardzo niskiej konkurencyjności w każdym roku należał powiat wałbrzyski. Tendencję wzrostową wartości wskaźnika konkurencyjności w latach 2013-2015 odnotowują: powiat jaworki, lwówecki, złotoryjski oraz świdnicki. Szczegółową klasyfikację powiatów prezentuje tabela 5.

Tabela 5. Klasyfikacja powiatów subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego zgodnie ze wskaźnikiem konkurencyjności przedsiębiorstw

Konkurencyjność	2013	2014	2015
Bardzo wysoka	-	-	-
Wysoka	-	-	-
Średnia	zgorzelecki m. Wałbrzych m. Jelenia Góra	zgorzelecki Wałbrzych bolesławiecki świdnicki	m. Wałbrzych zgorzelecki świdnicki
Niska	ząbkowicki kamiennogórski świdnicki jeleniogórski bolesławiecki	kamiennogórski ząbkowicki lubański dzierzoniowski m. Jelenia Góra jaworski kłodzki jeleniogórski złotoryjski	kamiennogórski jeleniogórski jaworski bolesławiecki ząbkowicki m. Jelenia Góra lwówecki dzierzoniowski złotoryjski kłodzki
Bardzo niska	wałbrzyski lubański lwówecki kłodzki złotoryjski jaworski dzierzoniowski	wałbrzyski lwówecki	wałbrzyski lubański

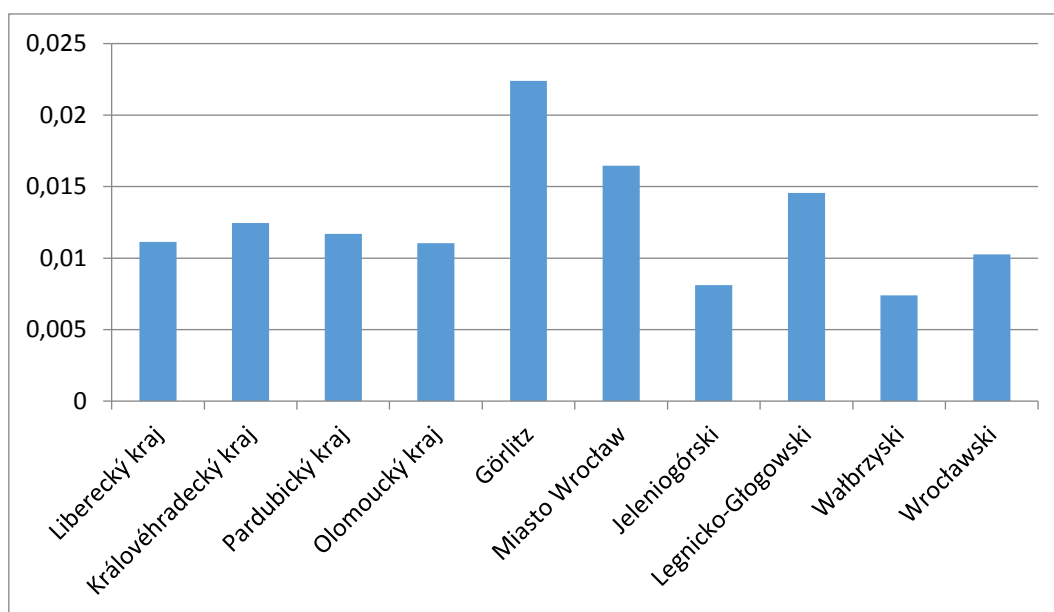
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Wartość dodana brutto

Kolejną analizowaną wielkość stanowi wartość dodana brutto na 1 mieszkańca. Najniższe wartości dla roku 2015 przypadają dla subregionów wałbrzyskiego (0,007 mln euro) oraz jeleniogórskiego (0,008 mln euro). Prawie trzykrotnie wyższą wartość osiąga subregion Górlitz (0,224 mln euro). Wielkości wypracowane w 2015 roku w subregionie wałbrzyskim oraz jeleniogórskim stanowią 29% wartości dodanej ogółem dla województwa dolnośląskiego oraz zaledwie 2% dla Polski.

Porównanie wartości dodanej brutto na 1 mieszkańca [mln euro] na tle sąsiadujących subregionów czeskich i niemieckich prezentuje wykres 10.

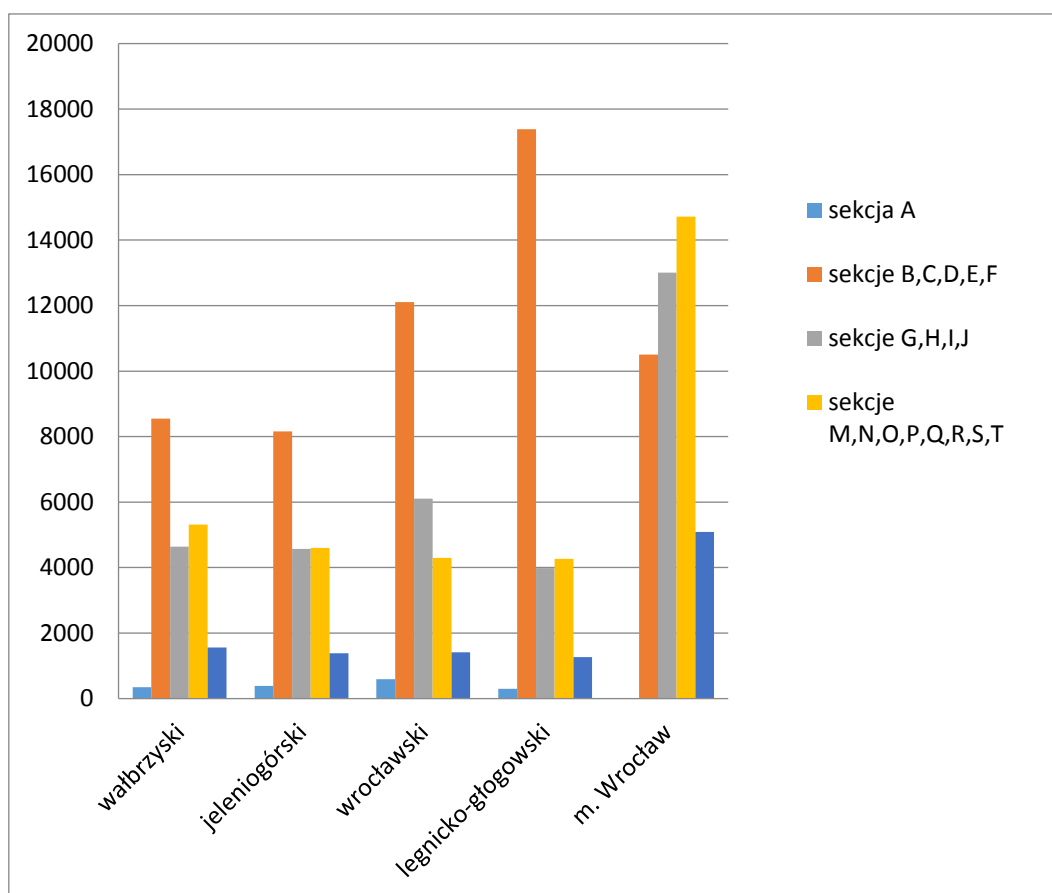
Wykres 10. Wartość dodana brutto na 1 mieszkańca według subregionów w 2015 roku [mln euro]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Wartość dodaną według sektorów PKB dla roku 2015 przedstawia wykres 11 zgodnie z przyjętymi danymi:

- sekcja A - rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo,
- sekcje B,C,D,E,F - przemysł i budownictwo,
- sekcje G,H,I,J handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja
- sekcje K,L - działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości,
- sekcje M,N,O,P,Q,R,S,T - pozostałe usługi.

Wykres 11. Wartość dodana brutto według grup sekcji PKD 2007 według subregionów 2015 rok [mln zł]

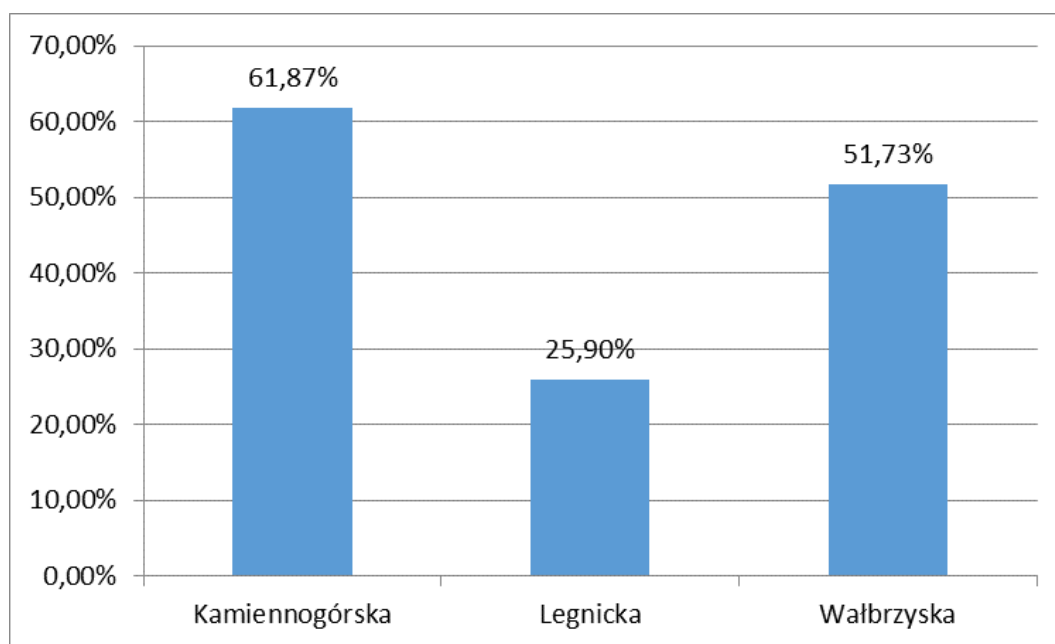
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

W każdym subregionie, z wyjątkiem subregionu miasto Wrocław, najwyższe wartości generuje przemysł i budownictwo. W subregionie wałbrzyskim w 2015 roku wartość ta wyniosła 8 552 mln zł, a w subregionie jeleniogórskim 8 159 mln zł. W porównaniu do pozostałych jednostek są to wartości absolutnie najniższe w skali regionu. Najniższą wartość dodaną według sektora PKD we wszystkich subregionach generuje rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, oraz działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości.

Specjalne strefy ekonomiczne

Na badanym obszarze zlokalizowane są podstrefy trzech specjalnych stref ekonomicznych: Kamiennogórskiej (miasta: Jawor, Jelenia Góra, Kamienna Góra, Lubań, Piechowice, Zgorzelec, gminy: Bolków, Gryfów Śląski, Janowice Wielkie, Kamienna Góra, Lubań, Lubawka, Mirsk, Nowogrodzic), Legnickiej (miasta: Zgorzelec, Złotoryja, gminy: Gromadka) i Wałbrzyskiej (miasta: Bielawa, Bolesławiec, Dzierżoniów, Jawor, Kłodzko, Kudowa-Zdrój, Nowa Ruda, Świdnica, Świebodzice, Wałbrzych, gminy: Bolków, Bystrzyca Kłodzka, Dobromierz, Kłodzko, Męcinka, Nowa Ruda, Strzegom, Świdnica, Wądroże Wielkie, Ząbkowice Śląskie, Żarów).

Wykres 12. Stopień zagospodarowania gruntów w SSE [%] stan na dzień 31.12.2016

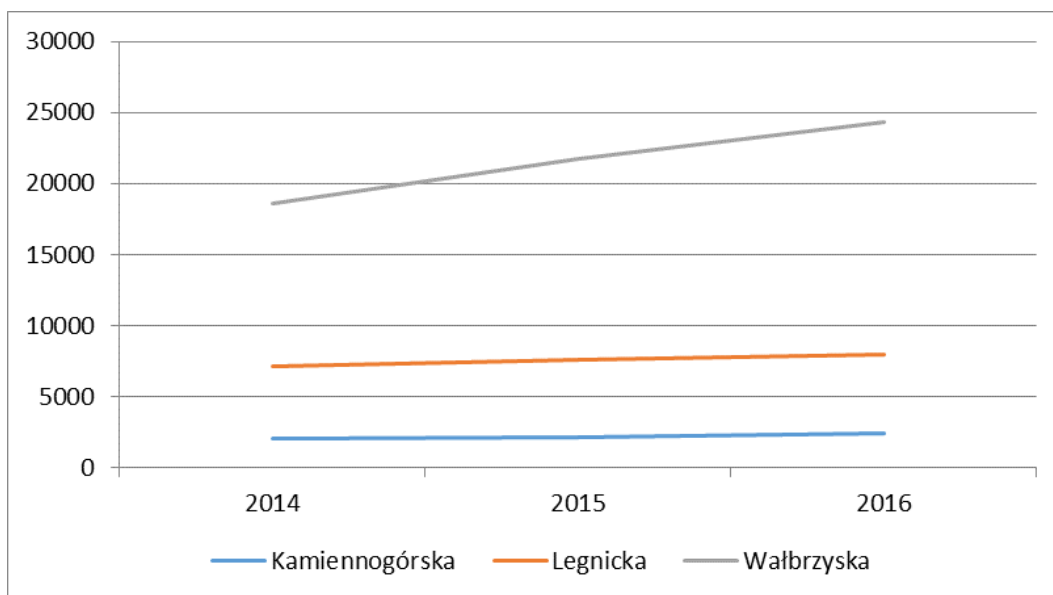

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji o realizacji ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych. Stan na dzień 31 XII 2016

Biorąc pod uwagę liczbę wydanych zezwoleń, najwięcej zezwoleń w 2016 roku na tle wszystkich stref uzyskali przedsiębiorcy w strefach: mieleckiej (40), wałbrzyskiej (36), krakowskiej (28) i katowickiej (27). W 2016 roku, tak jak w latach poprzednich, najwięcej zezwoleń należało do przedsiębiorców w strefie wałbrzyskiej (313).

Wałbrzyska SSE jest również dominującą pod względem bezwzględnego wzrostu nakładów inwestycyjnych. Porównując rok 2015 i 2016 wartość nakładów wzrosła o ponad 2,6 mln zł.

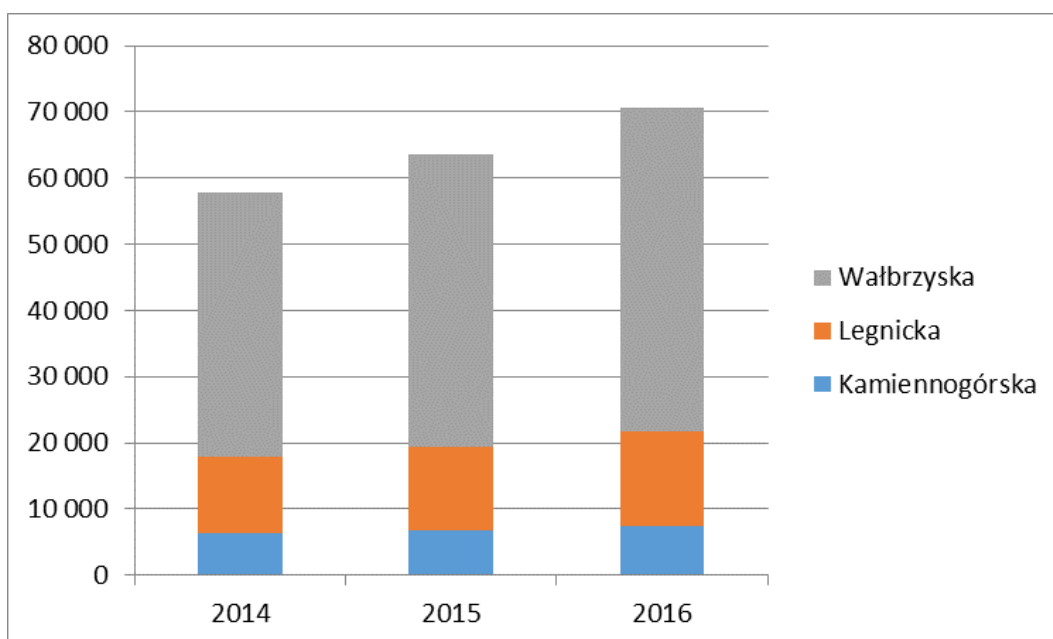
Wykres 13. Nakłady inwestycyjne w SSE w badanym obszarze w latach 2014-2016 [mln zł]

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji o realizacji ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych. Stan na dzień 31 XII 2016

Analizując miejsca pracy utworzone w badanych strefach zaobserwować można ciągły wzrost miejsc pracy ogółem. Szczegółową analizę przedstawia wykres 14.

Wykres 14. Miejsca pracy ogółem w latach 2014-2016 w wybranych SSE

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji o realizacji ustawy o specjalnych strefach ekonomicznych. Stan na dzień 31 XII 2016

Na tle pozostałych specjalnych stref ekonomicznych w 2016 roku wyróżniała się Legnicka SSE, której dynamika zatrudnienia wyniosła 114,0. W wartościach bezwzględnych największy przyrost miejsc pracy ogółem w porównaniu z rokiem 2015 odnotowała strefa wałbrzyska (o blisko 4,6 tys.), co stanowi największy przyrost na tle pozostałych stref.

Dotychczasowy rozwój specjalnych stref ekonomicznych na badanym obszarze przebiega w sposób stabilny i zrównoważony. Nie ma przesłanek by przypuszczać, że w średnim okresie ulegnie to zmianie. Większość zamierzeń określonych na etapie tworzenia strefy jest sukcesywnie realizowana. Co raz więcej podmiotów ubiega się o zezwolenia, co przekłada się na rosnące nakłady inwestycyjne i tworzone miejsca pracy. Okres funkcjonowania obszarów uprzywilejowanych w Polsce ma się zakończyć w 2026 roku⁵. Końcowe lata istnienia specjalnych stref ekonomicznych mogą wzmocnić udzielanie zezwoleń inwestorom chcącym wykorzystać ostatnią szansę na skorzystanie z ulg i zwolnień podatkowych przez najbliższe lata. Z drugiej strony bliżej roku 2026 będzie następował spadek liczby nowych podmiotów wynikający ze zmniejszania się opłacalności podejmowania działalności na terenie, gdzie jednym z głównych czynników decydujących o wyborze lokalizacji jest możliwość korzystania z preferencyjnych warunków podatkowych.

Diagnoza społeczna

Analiza społeczna objęła zagadnienia w dużym stopniu związane z demografią, szkolnictwem, rynkiem pracy oraz jakością życia.

Demografia

Liczba ludności w badanych subregionach odnotowuje trend spadkowy. Porównując rok 2017 w stosunku do roku bazowego - 2005 nastąpił spadek o 4% w subregionie wałbrzyskim oraz o 3% w subregionie jeleniogórskim. Największy w wartościach absolutnych spadek porównując rok 2017 do roku 2005 zaobserwowano w mieście Wałbrzych o 30 853 osób. Zaledwie w 27 gminach badanego obszaru liczba ludności wzrosła. W pozostałych subregionach Dolnego Śląska odnotowuje się wzrost liczby ludności, przy czym największy w subregionie wrocławskim. Tabela 6 prezentuje zmiany liczby ludności.

Tabela 6. Liczba ludności według subregionów województwa dolnośląskiego w wybranych latach okresu 2005-2017

	2005	2008	2012	2013	2014	2015	2016	2017
wałbrzyski	687863	677218	678907	673860	669826	664894	660923	657010
jeleniogórski	584194	578265	579635	576219	573389	570293	567941	565430
wrocławski	530285	540792	570373	574545	578294	581803	586123	591221
legnicko-głogowski	449958	448622	454259	453306	452461	451458	451040	450300
m. Wrocław	635932	632162	631188	632067	634487	635759	637683	638586

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Ponadto potencjał ludnościowy obszaru badawczego osłabia ujemne saldo migracji. W subregionie wałbrzyskim saldo migracji na 1 000 osób w 2016 roku wyniosło -1,95 a w subregionie jeleniogórskim -1,33. Jedynie w powiecie jeleniogórskim saldo migracji przyjmuje

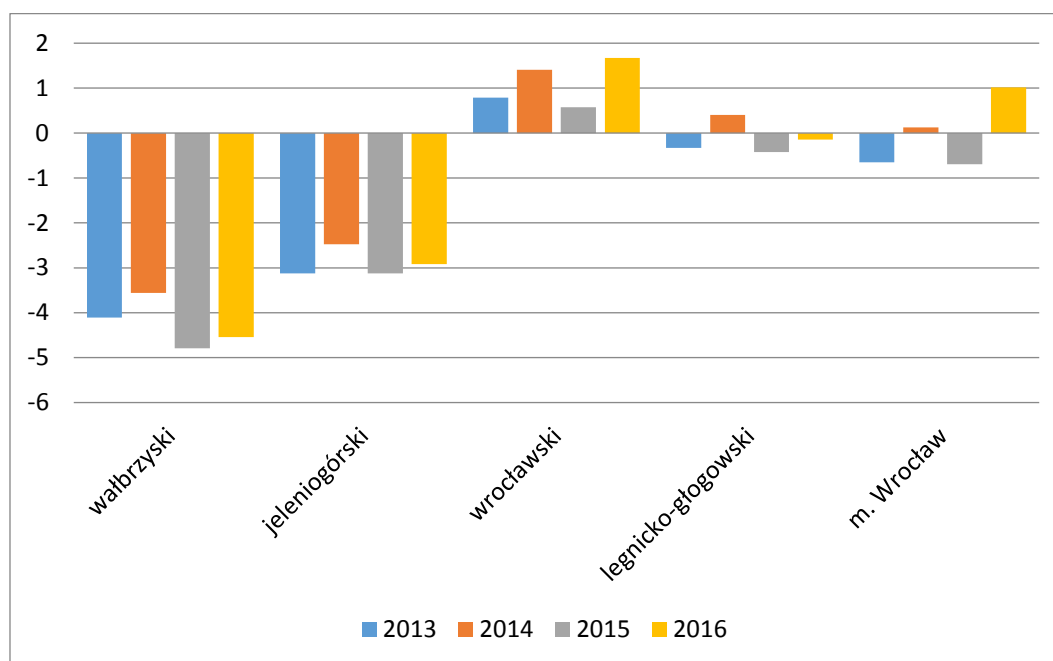
⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 lipca 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie mieleckiej specjalnej strefy ekonomicznej, Dz.U. 2013 poz. 974

wartości dodatnie (1,04 w 2016 roku). Dla całego regionu dolnośląskiego od 2012 roku również obserwuje się dodatnie wartości.

Migracje zagraniczne na pobyt stały w 2017 roku w subregionie wałbrzyskim wyniosły 213 osób, a w subregionie jeleniogórskim 259 osób. Imigranci to w większości obywatele Ukrainy.

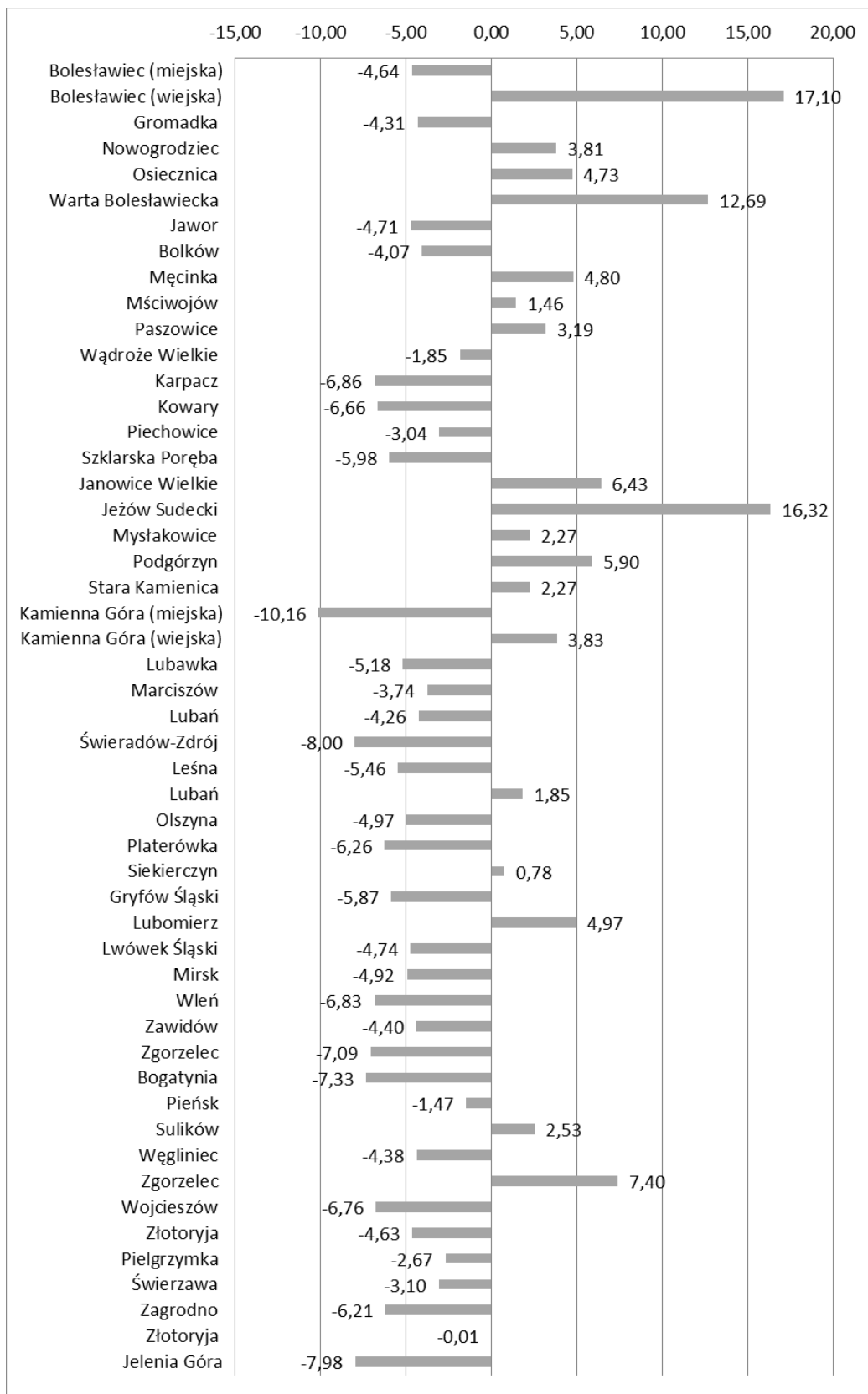
Na wybranym obszarze obserwuje się również zjawisko starzenia się społeczeństwa. Za symptom tego procesu przyjęto wskaźnik obciążenia demograficznego liczonego jako stosunek ludzi w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym. Najtrudniejsza sytuacja demograficzna dotyczy powiatów (stan na 31 XII 2017 roku): kłodzkiego (154) oraz dzierzoniowskiego (152,1). Powiat złotoryjski (120,6) oraz bolesławiecki (115,2) najsłabiej odczuwają to zjawisko. Symptomatic starzenia się społeczeństwa jest również utrzymujący się ujemny przyrost naturalny. Jedynie w powiecie bolesławieckim w 2014 roku zaobserwowano wartość dodatnią. Wykres 15 przedstawia wartości przyrostu naturalnego w porównaniu do pozostałych subregionów Dolnego Śląska.

Wykres 15. Przyrost naturalny według subregionów województwa dolnośląskiego w wybranych latach 2013-2016

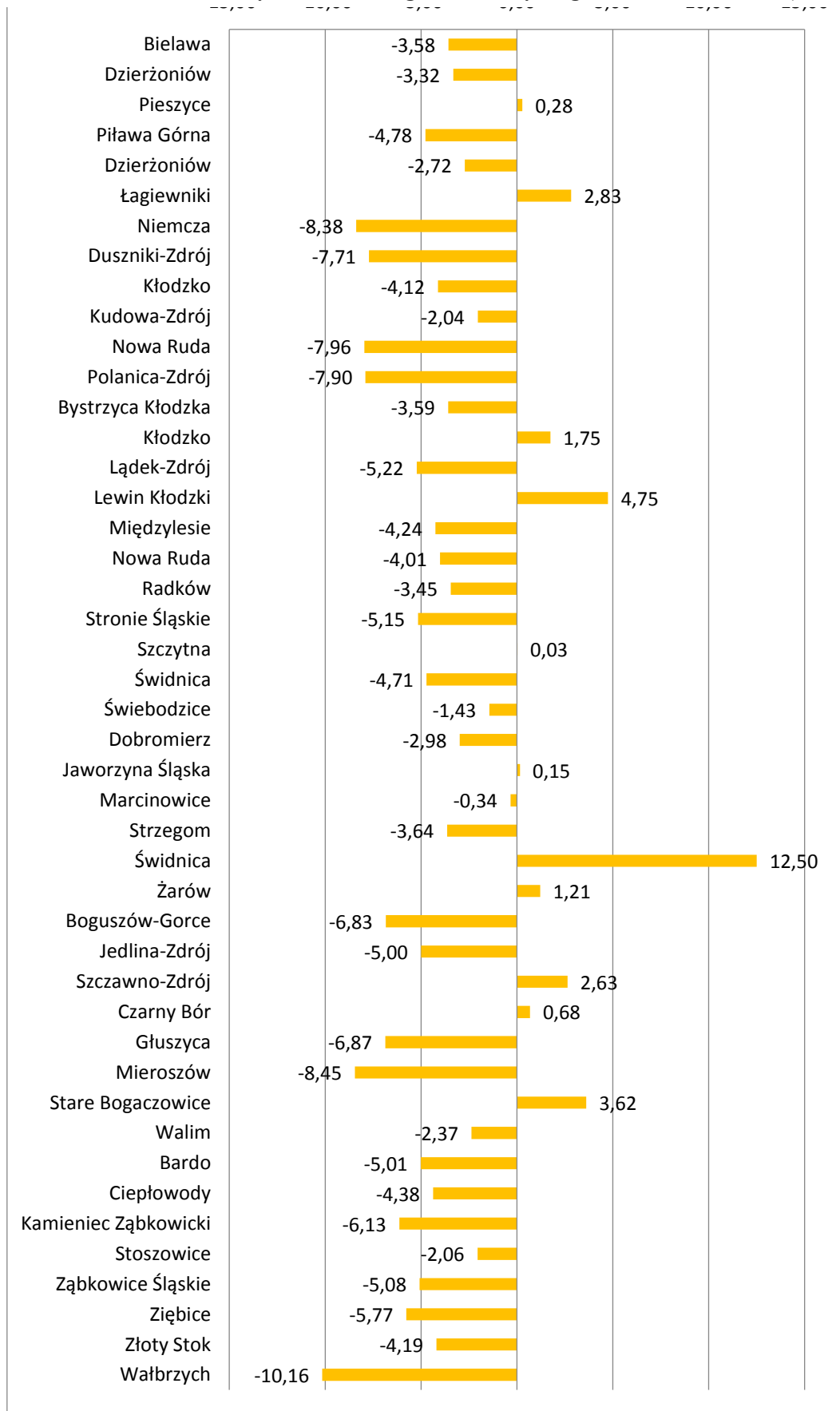
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Wykres 16. Procentowa zmiana liczby ludności subregionu jeleniogórskiego w okresie 2005-2017 (stan na dzień 30 XII)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Wykres 17. Procentowa zmiana liczby ludności subregionu wałbrzyskiego w okresie 2005-2017 (stan na dzień 30 XII)

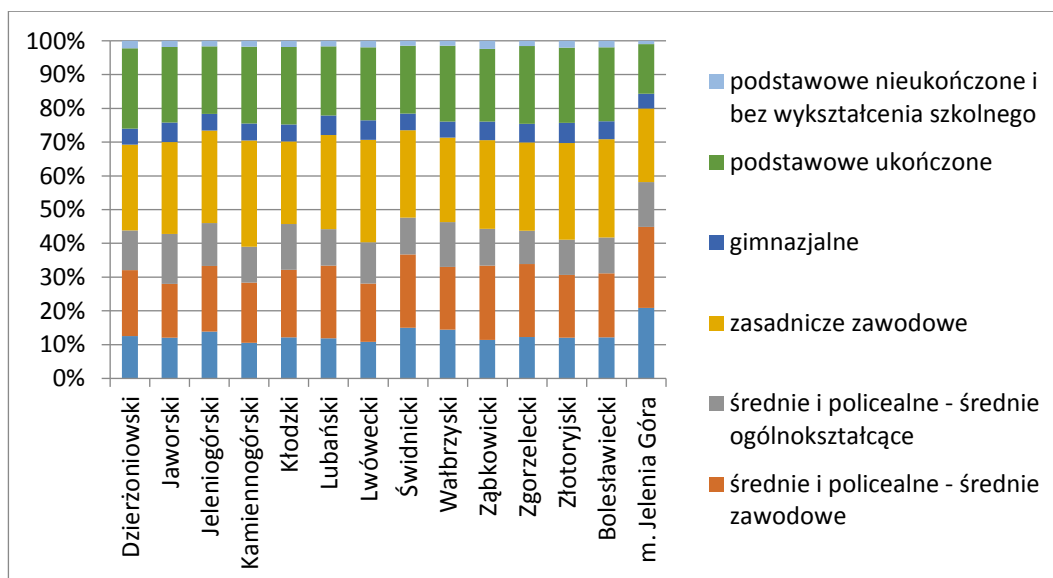
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Analizując zmianę liczbę ludności między rokiem bazowym 2005 a rokiem 2017 zaobserwować można, co następuje. W subregionie jeleniogórskim zaledwie w nieco ponad 35% analizowanych gmin wzrosła liczba ludności. Największa dodatnia zmiana dotyczy: gminy wiejskiej Bolesławiec (17,10%), gminy wiejskiej Jeżów Sudecki (16,32%) oraz gminy wiejskiej Warta Bolesławiecka (12,69%). Największy spadek liczby ludności w badanym okresie zanotowano w gminie miejskiej Kamienna Góra (-10,16%). W subregionie wałbrzyskim w ponad 75% jednostek liczba ludności zmniejszyła się w porównaniu do roku 2005. Największy spadek dotyczy: miasta na prawach powiatu Wałbrzych (-10,16%), gminy miejsko-wiejskiej Mieroszów (-8,45%) oraz gminy miejsko-wiejskiej Niemcza (-8,38%). Największy wzrost ludności (o 12,50%) odnotowano w gminie wiejskiej Świdnica.

Szkolnictwo

Strukturę wykształcenia zgodnie z Narodowym Spisem Powszechnym (2011) prezentuje wykres 18. W każdym z powiatów przeważa ludność o wykształceniu zasadniczym zawodowym (24-31%) oprócz powiatu m. Jelenia Góra, gdzie najliczniejszą grupę stanowi ludność z wykształceniem średnim zawodowym (23%). Najmniejszy procent przebadanej ludności należy do grupy z wykształceniem gimnazjalnym (4-6%) oraz bez wykształcenia szkolnego (1-2%). Wysoką część przebadanych osób stanowi również grupa z wykształceniem podstawowym. Największy procent ludności o wykształceniu wyższym przypada powiatom: m. Jelenia Góra (20%), świdnickiemu (15%) oraz wałbrzyskiemu i jeleniogórskiemu (14%). W pozostałych powiatach oscyluje on w granicach 10-12,5%.

Wykres 18. Struktura wykształcenia według powiatów subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego w 2011 roku

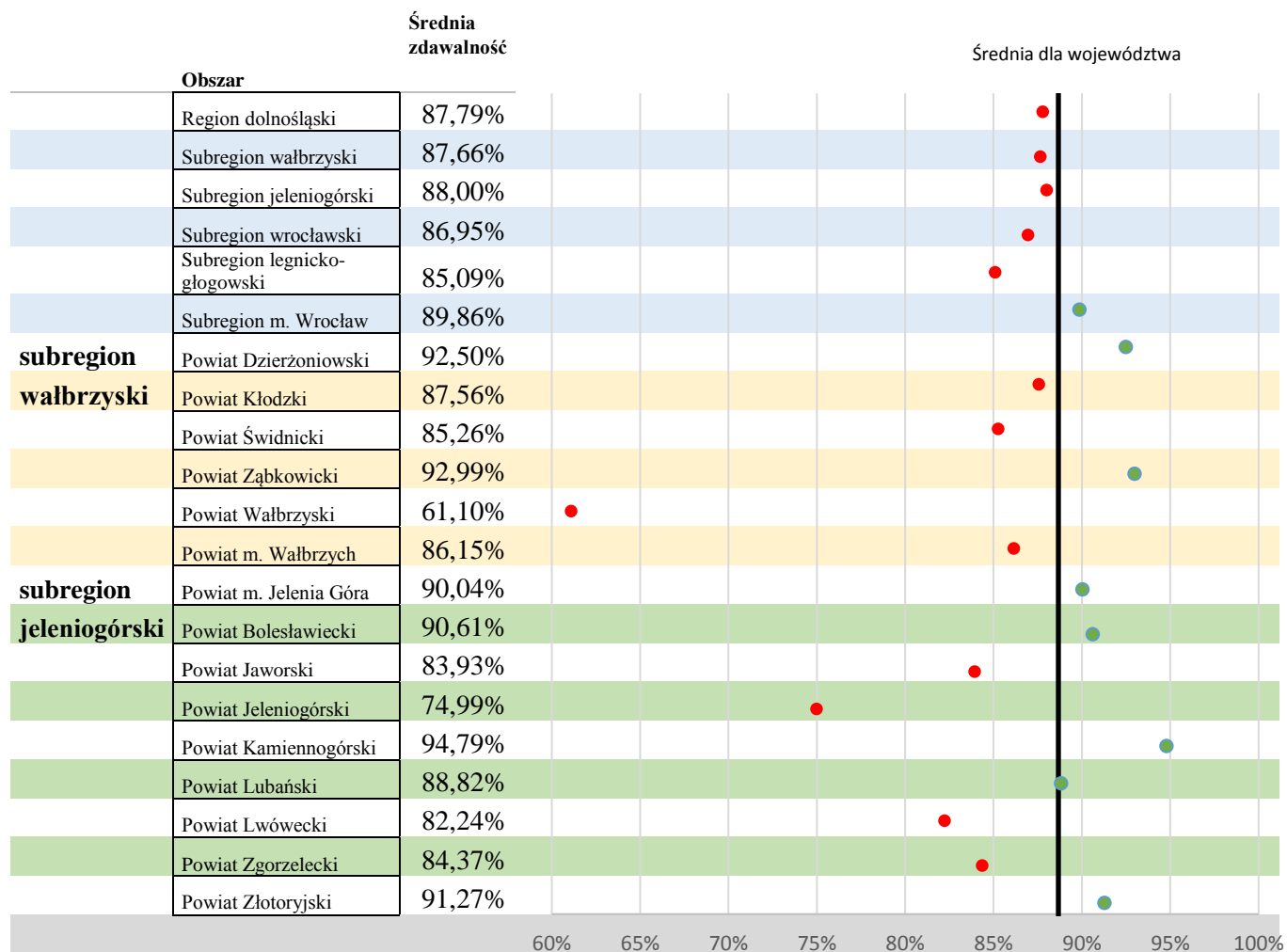

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

O jakości kapitału ludzkiego świadczy m.in. zdawalność egzaminów maturalnych. Średnia zdawalność w szkołach licealnych w latach 2012-2016 dla Polski wynosi 88,67%, natomiast dla regionu dolnośląskiego 87,79%. Subregion wałbrzyski znajduje się nieco niżej od średniej dla regionu, natomiast jeleniogórski w porównaniu do pozostałych zajmuje drugą

pozycję, po subregionie m. Wrocław. Szczegółowa analiza średniej zdawalności egzaminów maturalnych uczniów szkół licealnych została przedstawiona na wykresie 19.

Wykres 19. Średnia zdawalność egzaminów maturalnych w szkołach licealnych według subregionów województwa dolnośląskiego oraz powiatów subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego w latach 2012-2016 [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Biorąc pod uwagę szkolnictwo wyższe stwierdza się utrzymujący się trend spadkowy dotyczący absolwentów studiów magisterskich zarówno w subregionie jeleniogórskim jak i wałbrzyskim. W 2016 roku liczba absolwentów na 100 mieszkańców wyniosła zaledwie 0,028 (subregion jeleniogórski) oraz 0,041 (subregion wałbrzyski), przy czym dla regionu dolnośląskiego było to 0,54. Na tle pozostałych subregionów są to wartości najniższe. Umieszczenie szkół wyższych w badanym obszarze przedstawia tabela 7.

Tabela 7. Szkoły wyższe w badanym obszarze

Jelenia Góra
Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu Wydział Zamiejscowy w Jeleniej Górze Wydział Ekonomii Zarządzania i Turystyki
Wyższa Szkoła Menedżerska w Jeleniej Górze
Politechnika Wroclawska, Wydział TECHNICZNO-INFORMATYCZNY w Jeleniej Górze
Wałbrzych
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu
Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości w Wałbrzychu
Politechnika Wroclawska Wydział Techniczno-Inżynieryjny w Wałbrzychu
Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie Wydział Zamiejscowy w Wałbrzychu
Kłodzko
Wyższa Szkoła Medyczna w Kłodzku
Wyższa Szkoła Zarządzania EDUKACJA we Wrocławiu Wydział Turystyki w Kłodzku
Dolnośląska Szkoła Wyższa Wydział Zamiejscowy w Kłodzku
Świdnica
Spółeczna Akademia Nauk w Łodzi Wydział Zamiejscowy w Świdnicy
Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Świdnicy
Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Świdnickiej
Ząbkowice Śląskie
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi Ośrodek Regionalny w Ząbkowicach Śląskich

Zródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość szkół wyższych w badanych subregionach kształci w zakresie nauk humanistycznych i społecznych. Niewiele jest kierunków technicznych i ścisłych. Obserwuje się również niewielkie dostosowanie do nowych inwestycji (np. w specjalnych strefach ekonomicznych), w których dominują przedsiębiorstwa produkcyjne.

Opieka społeczna

Problemy związane z wysoką stopą bezrobocia (według stanu na dzień 31 XII 2017 wynosi ona średnio 9,2% dla subregionu wałbrzyskiego oraz 7,7% dla subregionu jeleniogórskiego) powodują wysoki poziom ubóstwa i konieczność korzystania z pomocy opieki społecznej. Tendencję spadkową obserwuje się w zasięgu korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej rozumianej jako % udziału beneficjentów w liczbie ludności ogółem, która dotyczy całego regionu dolnośląskiego oraz wszystkich subregionów. Subregion wałbrzyski, jeleniogórski oraz legnicko-głogowski osiągają wartości powyżej średniej dla całego regionu. Największy zasięg pomocy społecznej obserwuje się w powiecie złotoryjskim, ząbkowickim oraz jaworskim. Wartości najniższe dotyczą powiatu dzierzoniowskiego i bolesławieckiego. Tabela 8 przedstawia odsetek ludności korzystającej z pomocy społecznej w odniesieniu do subregionów i regionu dolnośląskiego.

Tabela 8. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej według subregionów województwa dolnośląskiego w wybranych latach okresu 2009-2016 [%]

	2009	2012	2013	2014	2015	2016
--	------	------	------	------	------	------

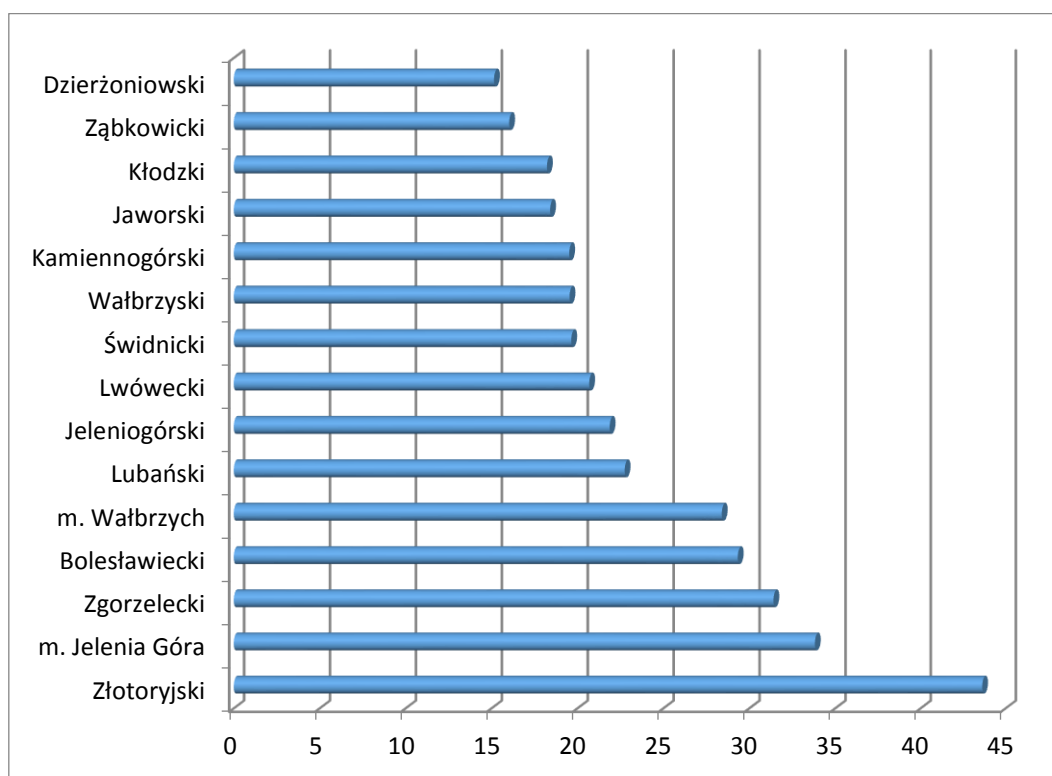
Dolny Śląsk	7,4	6,1	6,3	5,8	5,2	4,7
wałbrzyski	10,3	8	8,3	7,5	6,9	6,3
jeleniogórski	8,8	7,4	7,7	6,9	6,2	5,6
wrocławski	7,4	6,1	6,1	5,5	4,9	4,3
legnicko-głogowski	8,2	7,5	7,5	6,8	6,2	5,7
m. Wrocław	2,6	2,1	2,3	2,3	2	1,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Bezpieczeństwo

Analizując poziom bezpieczeństwa w latach 2013-2017 w wytypowanym obszarze wzięto pod uwagę przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1000 mieszkańców. Największa wartość dotyczy powiatu złotoryjskiego (43,63 przestępstw na 1000 mieszkańców). To wynik prawie trzykrotnie większy od powiatu dzierzoniowskiego, w którym wskaźnik osiągnął najniższą wartość tj. 15,15 przestępstw na 1000 mieszkańców. Na wykresie 20 przedstawiono porównanie wszystkich powiatów analizowanych subregionów.

Wykres 20. Przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1000 mieszkańców według powiatów subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego w roku 2017

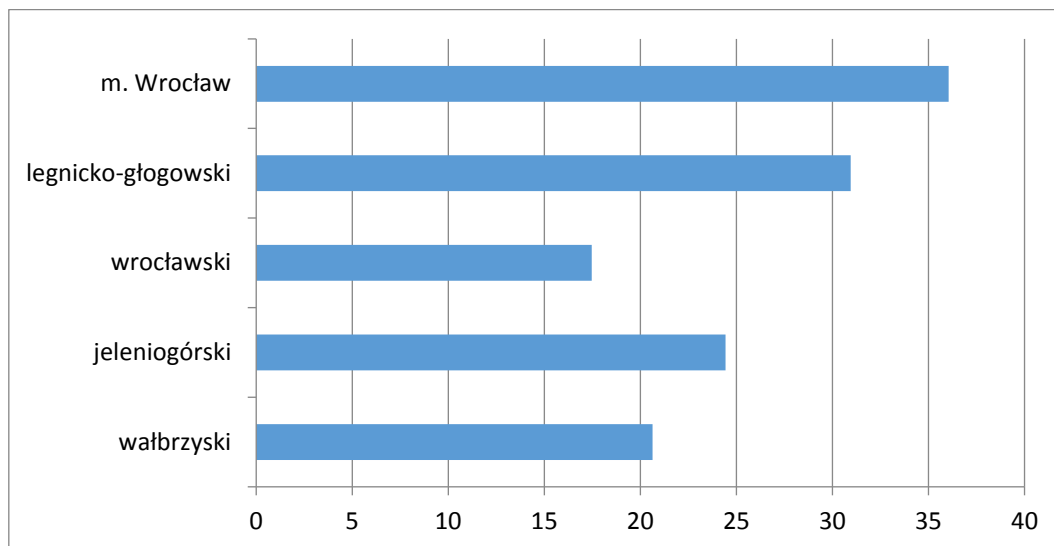

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Porównanie do pozostałych subregionów województwa dolnośląskiego przedstawia wykres 21. W subregionie wałbrzyskim odnotowano w 2017 roku 20 przestępstw stwierdzonych przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1000 mieszkańców, natomiast w subregionie jeleniogórskim 24. Subregion m. Wrocław i legnicko-

głogowski znajdują się powyżej tych wielkości, w subregionie wrocławskim natomiast odnotowuje się najniższy wynik.

Wykres 21. Przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1000 mieszkańców według subregionów w 2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze

W Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 roku) wyróżniono obszary, które ze względu na koncentrację czynników społeczno-gospodarczych negatywnie wpływających na ich dynamikę rozwoju, nie wykorzystują w pełni swoich możliwości rozwojowych. W ich skład wchodzi między innymi średnie miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze, do których zalicza się także miasta subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego.

Miasta tracące funkcję społeczno-gospodarcze to miasta, w których po wejściu Polski do Unii Europejskiej nastąpił spadek ich funkcji względem pozycji innych miast i całego kraju. Powodem tego może być zarówno tzw. wypłukiwanie funkcji (szczególnie wyższego rzędu), jak również brak tworzenia nowych w miastach niższych rangą.

W cytowanej Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju w celu wytypowania miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze wzięto pod uwagę 7 wskaźników: zmiana rejestrowanej liczby ludności (2004-2014), prognoza liczby ludności GUS do 2035 roku w powiecie, zmiana liczby bezrobotnych (2004-2014), zmiana dochodów własnych w budżetach gmin (2004-2014), zmiana liczby udzielonych noclegów (2004/2005-2013/2014), zmiana liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych (2004-2014), zmiana liczby siedzib największych spółek wg Listy 2000 Rzeczypospolitej (2004-2013).

Tabela 9. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze w subregionach walbrzyskim i jeleniogórskim

Miasto	Liczba spełnionych kryteriów (max. 7)	Typologia
Kamienna Góra	6	silna utrata funkcji, mocno niekorzystna sytuacja społeczno- gospodarcza
Ząbkowice Śląskie	6	
Jelenia Góra	6	silna utrata funkcji, niekorzystna sytuacja społeczno-gospodarcza
Nowa Ruda	5	utrata funkcji, mocno niekorzystna sytuacja społeczno-gospodarcza
Kłodzko	5	
Bielawa	5	
Walbrzych	4	
Lubań	4	utrata funkcji, niekorzystna sytuacja społeczno-gospodarcza
Zgorzelec	5	
Dzierżoniów	5	
Jawor	5	
Bolesławiec	5	
Świebodzice	4	
Złotoryja	5	

Źródło: opracowanie własne na podstawie P. Śleszyński, *Delimitacja miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze*. Opracowano dla potrzeb Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2016.

Zgodnie z celami polityki regionalnej zawartymi w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju samorządy terytorialne w średnich miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze uzyskają niezbędne wsparcie, które służyć będzie wzmocnieniu ich potencjału administracyjnego oraz zarządczego. Ponadto zostaną wdrożone działania, których celem jest poprawa systemu zarządzania, finansowania, programowania oraz koordynowania działań społeczno-gospodarczych⁶.

Sytuacja małych miast

W analizie warto wspomnieć o ciężkiej sytuacji małych miast na badanym obszarze. Za małe miasta zgodnie z kryteriami GUS przyjmujemy takie o liczbie ludności poniżej 20 tys. mieszkańców. Trudna sytuacja występująca w tych jednostkach wynika głównie z utraty dotychczasowych funkcji ekonomicznych na rzecz miast większych, stanowiących ośrodki gminny bądź powiatowy. W większości, małe miasta posiadają wysokie walory przyrodnicze lub kulturowe w postaci zabytków. Nie jest to jednak wystarczające, aby uniknąć degradacji społecznej, która na tych obszarach występuje. Dodatkowo poziom zaawansowania infrastruktury jest bardzo niski, co wynikać może z inwestowania w większe ośrodki takie jak miasta powiatowe.

Małe miasta z obszaru Sudety (jest ich ponad 40) to: Bardo, Bogatynia, Boguszów Gorce, Bolków, Bystrzyca Kłodzka, Duszniki Zdrój, Głuszycy, Gryfów Śląski, Jaworzyna

⁶ *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, Dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r., Warszawa 2017.

Śląska, Jedlina Zdrój, Kamienna Góra, Kowary, Kudowa Zdrój, Lądek Zdrój, Leśna, Lubawka, Lubomierz, Lwówek Śląski, Mieroszów, Międzylesie, Mirsk, Niemcza, Nowogrodziec, Olszyna, Piechowice, Pieńsk, Pieszyce, Piława Górna, Polanica Zdrój, Radków, Stronie Śląskie, Strzegom, Szczawno Zdrój, Szczytna, Szklarska Poręba, Świeradów Zdrój, Świerzawa, Węgliniec, Wleń, Wojcieszów, Zawidów, Ząbkowice Śląskie, Ziębice, Złotoryja, Złoty Stok, Żarów. Część z nich to uzdrowiska lub tereny poprzemysłowe, które - aby poprawić ich sytuację - wymagają zaawansowanej rewitalizacji.

Infrastruktura mieszkaniowa

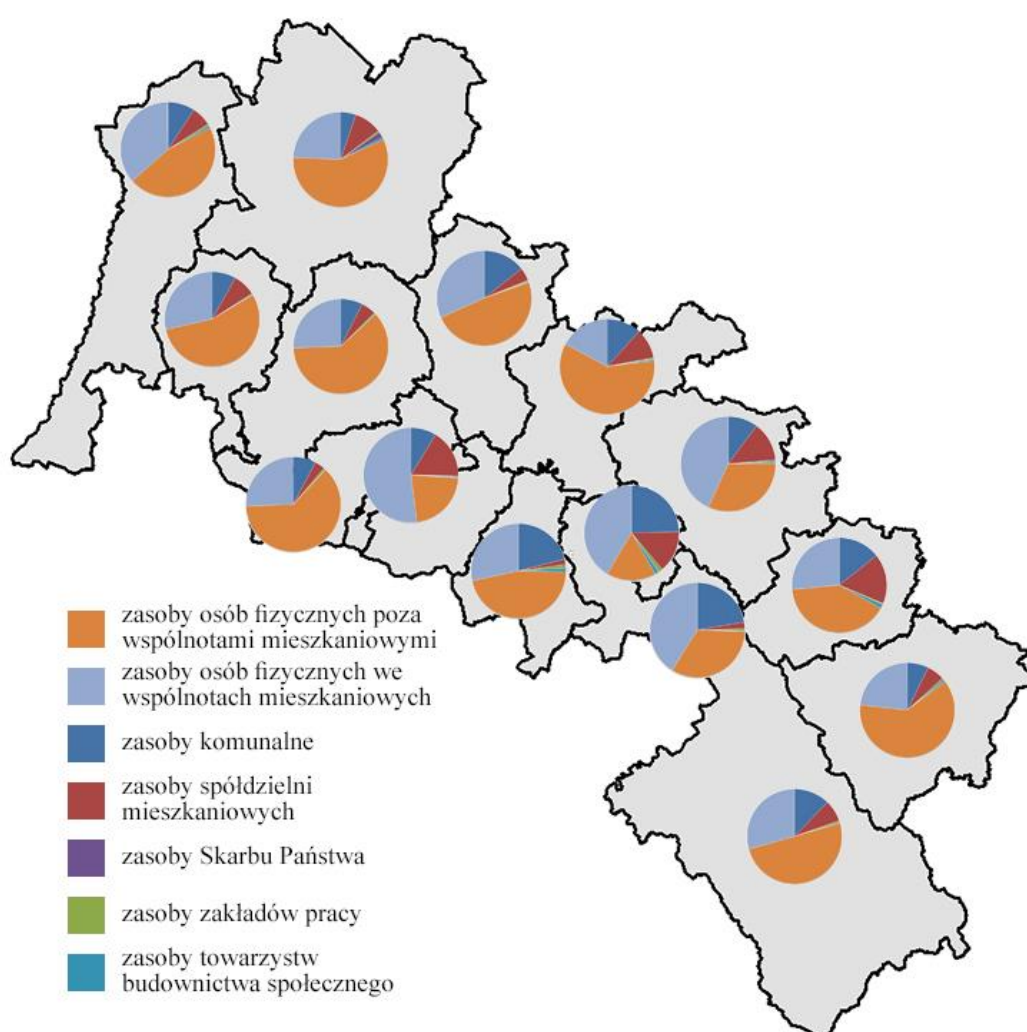
Według stanu na 31 XII 2016 roku zasoby mieszkaniowe w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim liczyły odpowiednio 260 897 i 212 938 mieszkań o powierzchni użytkowej 17 068 890 m² oraz 15 502 616 m². Łączna liczba zasobów mieszkaniowych w analizowanym obszarze stanowiła 41% zasobów mieszkaniowych regionu dolnośląskiego.

Tabela 10. Warunki mieszkaniowe w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim wyrażone liczbą izb w 1 mieszkaniu, przeciętną liczbą osób na 1 mieszkanie oraz przeciętną powierzchnią użytkową 1 mieszkania według powiatów w okresie 2005 – 2016 (stan na 31 XII)

	Liczba izb w 1 mieszkaniu		Liczba osób na 1 mieszkanie		Powierzchnia użytkowa 1 mieszkania [m ²]	
	2005	2016	2005	2016	2005	2016
Powiat bolesławiecki	3,98	4,09	3,05	2,87	72,9	78,6
Powiat jaworski	3,80	3,92	3,07	2,86	70,4	74,0
Powiat jeleniogórski	3,89	4,03	2,88	2,58	75,4	81,5
Powiat kamiennogórski	3,27	3,44	2,87	2,64	60,3	64,4
Powiat lubański	3,83	3,96	2,94	2,73	68,0	72,2
Powiat lwówecki	3,89	4,03	2,93	2,78	73,8	77,4
Powiat zgorzelecki	3,80	3,87	2,90	2,68	67,3	70,5
Powiat złotoryjski	3,83	3,96	3,10	2,84	70,2	74,1
Powiat m. Jelenia Góra	3,53	3,55	2,63	2,29	63,0	64,7
Powiat dzierżoniowski	3,43	3,49	2,77	2,59	61,5	63,5
Powiat kłodzki	3,50	3,58	2,77	2,52	65,9	68,7
Powiat świdnicki	3,51	3,63	2,88	2,65	64,8	68,6
Powiat wałbrzyski	3,13	3,39	2,59	2,56	56,2	65,7
Powiat ząbkowicki	3,74	3,86	2,99	2,78	74,1	77,1
Powiat m. Wałbrzych	-	3,11	-	2,27	-	54,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Najwięcej mieszkań pozostawała w zasobie osób fizycznych – 188 700 w subregionie wałbrzyskim oraz 172 059 w subregionie jeleniogórskim, co stanowiło odpowiednio 72,3% oraz 80,8% wszystkich zasobów mieszkaniowych na danym obszarze. Łączna powierzchnia mieszkań należących do osób fizycznych w analizowanych subregionach to ponad 27 mln m², co stanowi prawie 33% ogólnej powierzchni użytkowej mieszkań w regionie dolnośląskim. Zasoby spółdzielni mieszkaniowych w 2016 roku wynosiły 28 639 mieszkań w subregionie wałbrzyskim oraz 17 201 mieszkań w subregionie jeleniogórskim. Zasoby komunalne natomiast to 38 806 mieszkań w subregionie wałbrzyskim oraz 20 586 mieszkań w subregionie jeleniogórskim. Najmniej stanowiły mieszkania będące w zasobie Skarbu Państwa – 470 mieszkań w subregionie wałbrzyskim oraz 784 mieszkań w subregionie jeleniogórskim.

Rysunek 7. Zasoby mieszkaniowe według form własności w powiatach subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego (stan na 31 XII 2016)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

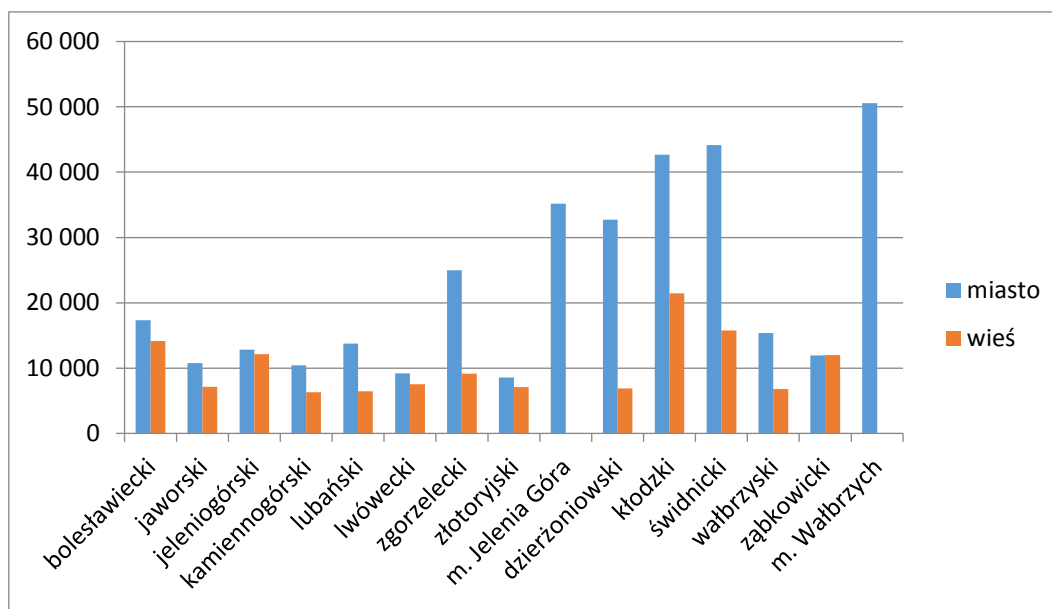
W miastach subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego w 2016 roku zlokalizowanych było odpowiednio 197 408 oraz 143 014 mieszkań o powierzchni ponad 11 mln m² oraz 9 mln

m². Na terenach wiejskich znajdowało się 62 889 oraz 69 924 mieszkań (5 mln m² oraz 6 mln m² powierzchni użytkowej mieszkań). Łączna liczba mieszkań w miastach omawianych subregionów stanowiła 40% miejskich zasobów mieszkaniowych w regionie dolnośląskim oraz 4% w Polsce. Natomiast mieszkania na wsi to 46% wiejskich zasobów dolnośląskich oraz 3% krajowych.

Z ogólnej puli zasobów mieszkaniowych w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim 72% lokali mieszkalnych zlokalizowanych było na terenach miast. W miastach na prawach powiatu: Wałbrzychu i Jeleniej Górze skupionych było 25% mieszkań spośród wszystkich zasobów miejskich.

Najwięcej miejskich zasobów mieszkaniowych odnotowano w miastach: Wałbrzych (50 582 mieszkań), Jelenia Góra (35 194 mieszkań) oraz Świdnica (24 082 mieszkania). Natomiast największa liczba mieszkań na wsi została zanotowana w gminach wiejskich: Kłodzko (6 113 mieszkań), Świdnica (5 518 mieszkań), Nowa Ruda (4 396 mieszkań).

Wykres 22. Zasoby mieszkaniowe w miastach i na wsi w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2016)

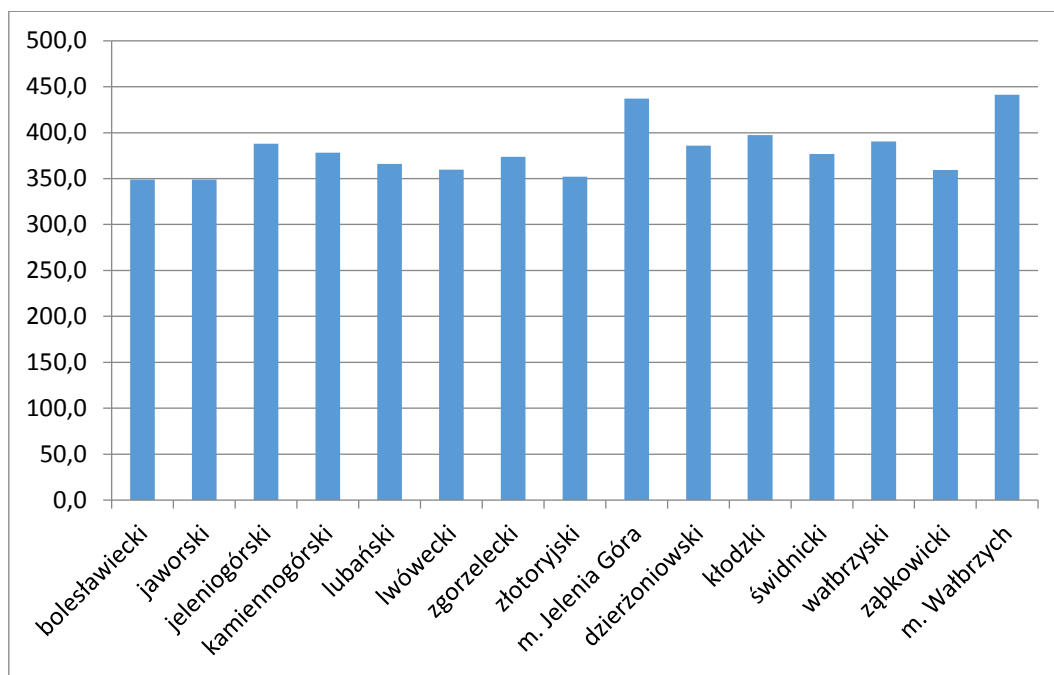

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

W latach 2005-2016 na obszarze subregionu wałbrzyskiego oraz jeleniogórskiego nastąpił wzrost zasobów mieszkaniowych. W analizowanym obszarze zasoby mieszkaniowe wzrosły odpowiednio o 11 318 i 12 033 (wskaźnik dynamiki 105, 106) mieszkań. Wzrost ten następował jednak wolniej niż w Polsce (wskaźnik dynamiki 112) oraz regionie dolnośląskim (wskaźnik dynamiki 114).

Zasoby mieszkaniowe w największym stopniu zostały powiększone w gminie miejskiej Szklarska Poręba (wskaźnik dynamiki 128), Polanica-Zdrój (wskaźnik dynamiki 117) oraz w gminach wiejskich: Jeźów Sudecki (wskaźnik dynamiki 129), Warta Bolesławiecka (wskaźnik dynamiki 118), Mysłakowice (wskaźnik dynamiki 117), Świdnica (wskaźnik dynamiki 117). Najmniejszy przyrost liczby mieszkań w porównaniu z 2005 rokiem odnotowano w gminach wiejskich: Mściwojów, Lubań, Stare Bogaczowice, Ciepłowody oraz gminy miejsko-wiejskie Lubomierz.

Wykres 23. Zasoby mieszkaniowe (mieszkania) na 1000 mieszkańców w subregionach wałbrzyskim oraz jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2016)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Analizując zasoby mieszkaniowe w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim należy również uwzględnić stopień wyposażenia mieszkań w podstawowe instalacje techniczno-sanitarne. Rosnący odsetek mieszkań wyposażonych w urządzenia techniczno-sanitarne wskazuje na poprawę warunków mieszkaniowych ludności w analizowanych subregionach.

W subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim w 2016 roku w wodociąg wyposażonych było łącznie 98% mieszkań, w ustęp i łazienkę odpowiednio 92% oraz 89%. Centralne ogrzewanie posiadało 75% mieszkań, natomiast gaz sieciowy – 62%. Należy zauważyć, że pomiędzy miastem a wsią utrzymywały się dysproporcje w wyposażeniu mieszkań w podstawowe instalacje techniczno-sanitarne.

Pod koniec roku 2016 w obszarze subregionu wałbrzyskiego oddano do użytkowania 1 117 mieszkań o powierzchni 118 202m², natomiast w subregionie jeleniogórskim 1 305 o powierzchni 140 689m². Wszystkie nowo oddane mieszkania w analizowanym obszarze stanowiły 15% mieszkań oddanych do użytkowania w regionie dolnośląskim. W formach budownictwa oddawanych do użytkowania dominowały mieszkania indywidualne realizowane z przeznaczeniem na użytek własny inwestora, które stanowiły 52% wszystkich mieszkań przekazanych do eksploatacji w omawianym obszarze. Natomiast mieszkania indywidualne realizowane na sprzedaż lub wynajem stanowiły 18%. Łączna liczba mieszkań indywidualnych na omawianym obszarze stanowiła 32% mieszkań indywidualnych na Dolnym Śląsku i wzrosła o 34% w stosunku do roku 2005.

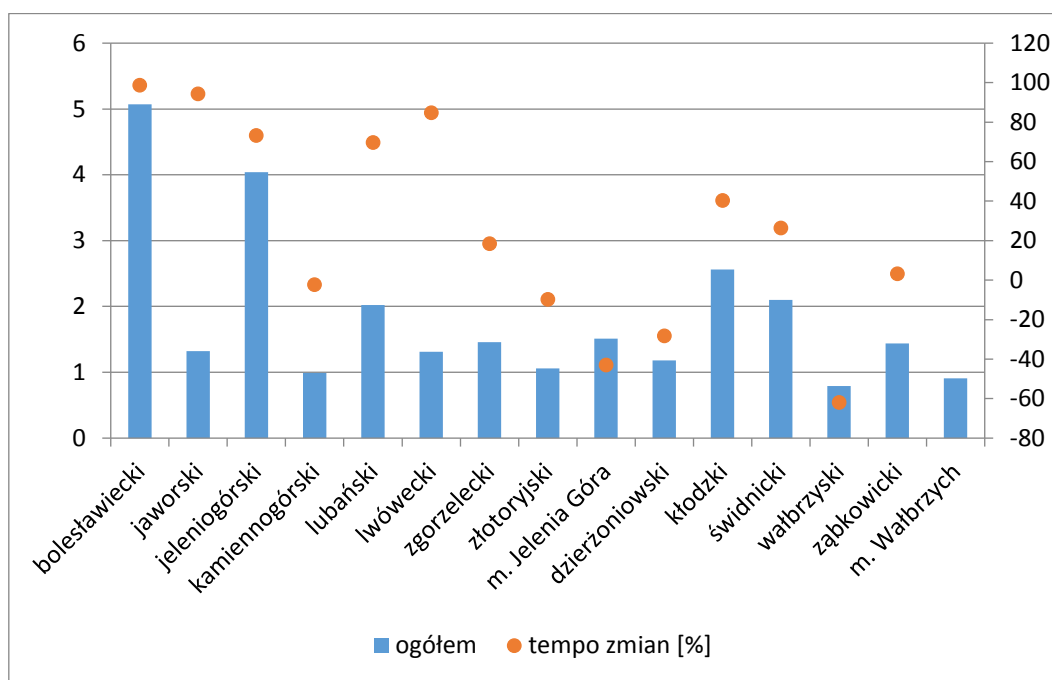
Największą liczbę nowo oddawanych do użytku mieszkań w 2016 roku zanotowano w gminach miejskiej Bolesławiec (298 mieszkań) oraz gminie miejsko-wiejskiej Bystrzyca Kłodzka (223 mieszkania). Liczba mieszkań możliwych do eksploatacji w 2016 roku została

wzbożona o 2 mieszkania w gminie miejskiej Szczawno-Zdrój, gminach wiejskich: Platerówka, Ciepłowody oraz gminie miejsko-wiejskiej Złoty Stok.

W latach 2005-2016 nastąpił wzrost liczby mieszkań oddanych do użytkowania o 176 mieszkania (wskaźnik dynamiki 126) w subregionie wałbrzyskim oraz o 367 mieszkania (wskaźnik dynamiki 140) w subregionie jeleniogórskim. Dla porównania w Polsce i na Dolnym Śląsku wskaźnik dynamiki wynosił odpowiednio 147 oraz 250.

W porównaniu z 2005 rokiem najwięcej mieszkań przekazanych do eksploatacji w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim odnotowano w gminie miejskiej Szklarska Poręba, w której liczba mieszkań wzrosła trzynastokrotnie. W 33 gminach analizowanego obszaru zaobserwowano tendencję spadkową mieszkań oddanych do użytkowania. Spadek ten był największy w gminach miejskich: Szczawno-Zdrój (spadek o 97%), Piława Górna (spadek o 91%), Karpacz (spadek o 88%), Kłodzko (spadek o 79%), gminie wiejskiej Osiecznica (spadek o 71%) oraz gminach miejsko-wiejskich: Złoty Stok (spadek o 77%) i Lądek-Zdrój (spadek o 76%).

Wykres 24. Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 mieszkańców w 2016 roku oraz procentowa zmiana nowo oddanych do użytku mieszkań w porównaniu z rokiem 2005 w subregionach wałbrzyskim oraz jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych

Jakość życia

Analizując poziom jakości życia w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim porównano wskaźnik syntetyczny obliczony dla każdego powiatu w latach 2013-2016.

Czynnikami determinującymi jakość życia są: sytuacja materialna, zdrowie, kultura, rynek pracy, środowisko oraz inwestycje w polepszanie tej jakości, które zostały przedstawione za pomocą następujących cech diagnostycznych:

- przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto,
- personel pracujący (lekarze) wg podstawowego miejsca pracy na 1 mieszkańca,

- imprezy organizowane w powiecie w ciągu roku na 1 mieszkańca,
- wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez policję ogółem na 1 mieszkańca,
- liczba pracujących na 1 mieszkańca,
- udział parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w powierzchni ogółem,
- wydatki majątkowe inwestycyjne na 1 mieszkańca.

W celu zestandaryzowania zmiennych zastosowano metodę unitaryzacji. Aby uzyskać miarę syntetyczną, dokonano uśrednienia wartości wybranych cech.

Agregat przyjmuje wartości [0,1], w związku z tym do interpretacji wskaźnika posłużyła poniższa klasyfikacja:

Wartość wskaźnika jakości życia	Jakość życia
$x > 0,80$	bardzo dobra
$0,60 < x < 0,80$	Dobra
$0,40 < x < 0,60$	Średnia
$0,20 < x < 0,40$	Słaba
$x < 0,20$	bardzo słaba

Najniższy wskaźnik syntetyczny jakości życia w 2013 roku zaobserwowano w powiecie kłodzkim (0,23), w 2014 – w powiecie dzierzoniowskim (0,25), w 2015 – powiecie wałbrzyskim (0,30), a w 2016 roku w powiecie jeleniogórskim (0,28). Odwrotną sytuację prezentowało miasto na prawach powiatu Jelenia Góra, które cechowało się najwyższą jakością życia w latach 2013, 2015 oraz 2016 osiągając wskaźnik syntetyczny odpowiednio na poziomie 0,50, 0,66, 0,63, a także powiat kamiennogórski w 2014 roku ze wskaźnikiem jakości życia równym 0,52.

W latach 2013-2016 wskaźnik syntetyczny jakości życia wykazywał stale rosnącą tendencję w powiatach: bolesławieckim, świdnickim oraz mieście na prawach powiatu Wałbrzych.

Tabela 11. Klasyfikacja powiatów subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego zgodnie ze wskaźnikiem jakości życia

Jakość życia	2013	2014	2015	2016
bardzo dobra	-	-	-	-
Dobra			m. Jelenia Góra	m. Jelenia Góra
Średnia	lwówecki ząbkowicki złotoryjski m. Jelenia Góra m. Wałbrzych	jaworski kamiennogórski zgorzelecki m. Jelenia Góra m. Wałbrzych	jaworski kamiennogórski zgorzelecki złotoryjski m. Wałbrzych	jaworski kamiennogórski świdnicki m. Wałbrzych
słaba	bolesławiecki dzierzoniowski jaworski jeleniogórski kamiennogórski	bolesławiecki dzierzoniowski jeleniogórski kłodzki lubański	dzierzoniowski jeleniogórski kłodzki lubański lwówecki	bolesławiecki dzierzoniowski jeleniogórski kłodzki lubański

kłodzki lubański	lwówecki	świdnicki	lwówecki
świdnicki	świdnicki	wałbrzyski	wałbrzyski
wałbrzyski	wałbrzyski	ząbkowicki	ząbkowicki
zgorzelecki	ząbkowicki	złotoryjski	zgorzelecki
	złotoryjski		złotoryjski
bardzo słaba	-	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

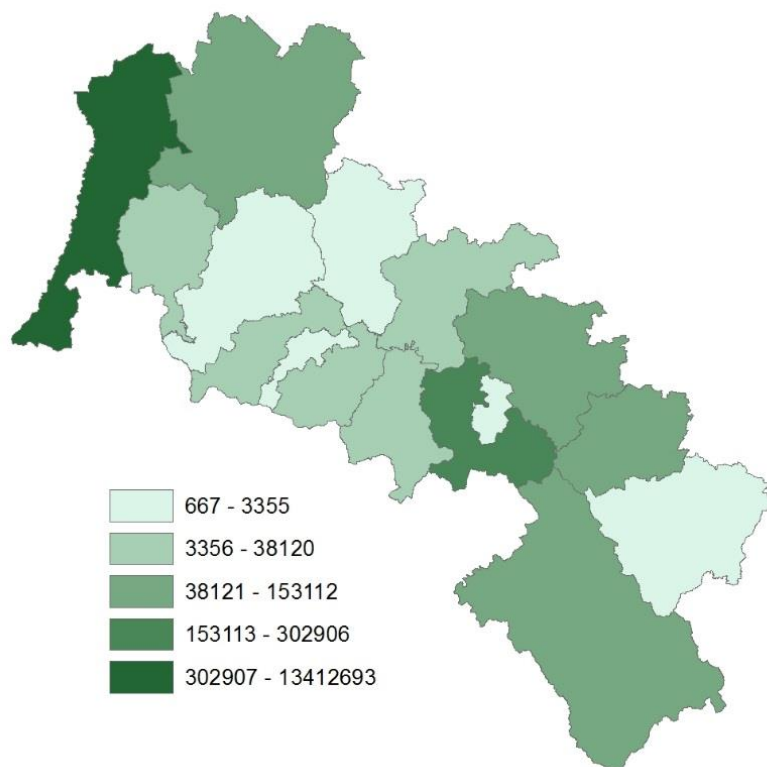
Środowisko naturalne

Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych

Omawiany obszar posiada cenne walory przyrodnicze. Łączna powierzchnia obszarów prawnie chronionych w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim wynosiła w 2017 roku odpowiednio 105 159 oraz 66 034 ha, co stanowiło 46% ogółu obszarów prawnie chronionych na Dolnym Śląsku.

Najwięcej obszarów prawnie chronionych znajduje się w gminach miejsko-wiejskich Bystrzyca Kłodzka (14 037 ha) oraz Stronie Śląskie (11 318 ha).

Obszary prawnie chronione nie występują w gminach: Dzierżoniów, Piława Górna, Jawor, Mściwojów, Wądroże Wielkie, Kłodzko, Nowa Ruda, Świeradów-Zdrój, Lubań, Platerówka, Świdnica, Jaworzyna Śląska, Żarów, Kamieniec Ząbkowicki, Zawidów, Pieńsk, Sulików, Zgorzelec, Złotoryja, Bolesławiec (stan na rok 2016).

Rysunek 8. Obszary prawnie chronione w subregionie wałbrzyskim oraz jeleniogórskim według powiatów w ha (stan na 31 XII 2016)

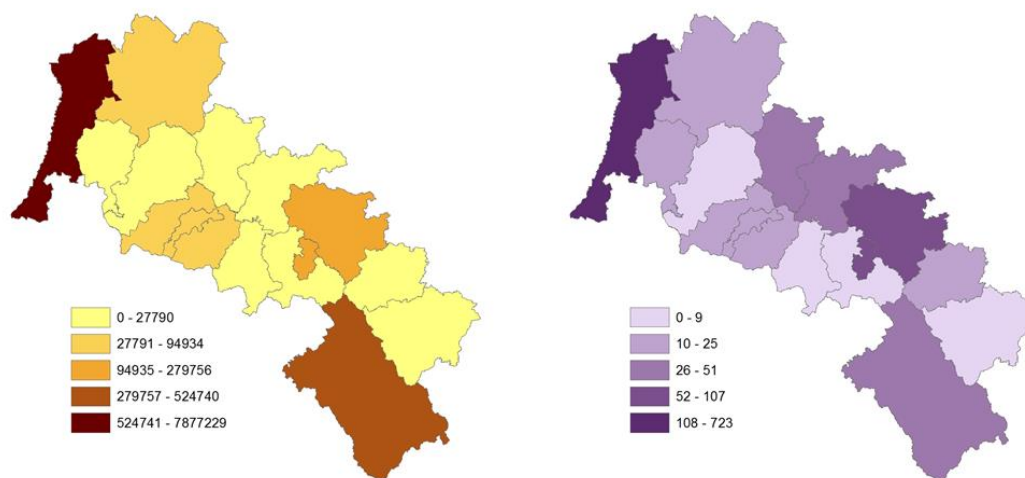
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Stan i jakość powietrza

Kluczowym czynnikiem wpływającym na stan środowiska naturalnego jest jakość powietrza i związany z tym poziom jego zanieczyszczenia. Subregion wałbrzyski oraz jeleniogórski cechuje się niskim stężeniem zanieczyszczeń w powietrzu. Akceptowalna jakość powietrza w gminach omawianych subregionów potwierdzona jest danymi stacji pomiarowych znajdujących się m.in. w Wałbrzychu, Jeleniej Górze, Nowej Rudzie czy Kłodzku. Na ich podstawie można stwierdzić, że żadne z badanych zanieczyszczeń, jak na przykład tlenek azotu, tlenek węgla czy dwutlenek siarki, nie przekracza przyjętych norm. Największe zanieczyszczeniem omawianych subregionów jest ozonem⁷. Problemy dotyczą tzw. niskiej emisji, związanej przede wszystkim z ogrzewaniem mieszkań.

Zanieczyszczenia gazowe subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego w 2016 roku stanowiły 67% zanieczyszczeń wytworzonych przez region dolnośląski. Największym emitorem zanieczyszczeń pyłowych jest powiat zgorzelecki, który wytwarza 91% zanieczyszczeń omawianych subregionów.

Powiatem, który nie ma udziału w emisjach zanieczyszczeń zarówno gazowych, jak i pyłowych jest powiat ząbkowicki. Spowodowane jest to brakiem na tym obszarze obiektów przemysłowych emitujących takie zanieczyszczenia.

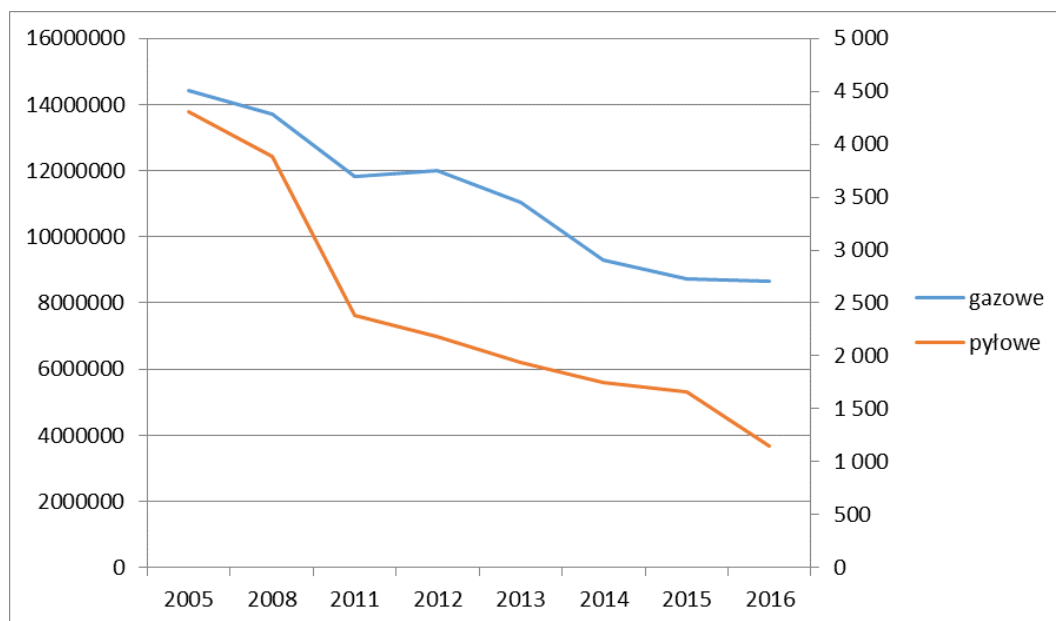

Rysunek 9. Emisja zanieczyszczeń gazowych (mapa po lewej stronie) i pyłowych (mapa po prawej stronie) w subregionach wałbrzyskim oraz jeleniogórskim według powiatów w t/r (stan na 31 XII 2016)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

⁷ <http://air.wroclaw.pios.gov.pl/> (dostęp 18.05.2018).

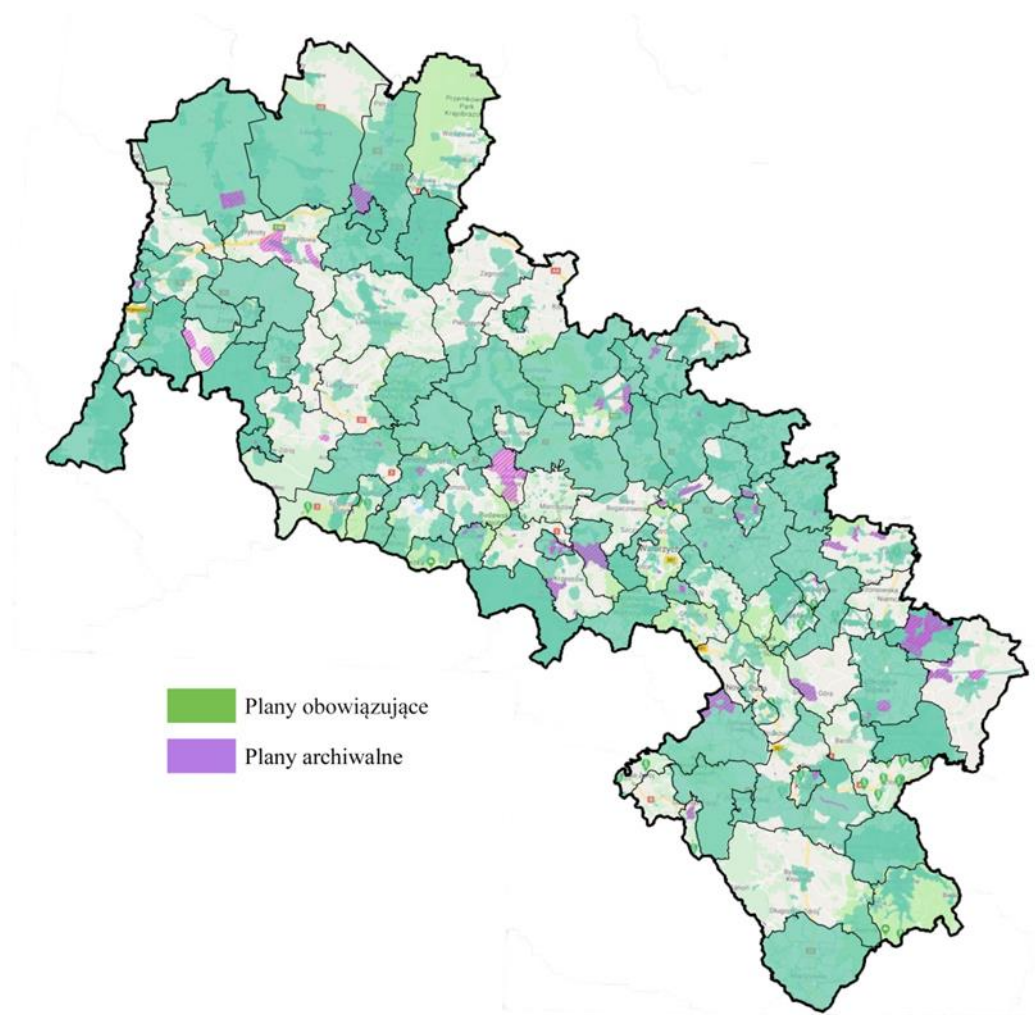
Wykres 25. Emisja zanieczyszczeń gazowych i pyłowych w subregionach wałbrzyskim oraz jeleniogórskim według powiatów [t/r] w latach 2005-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Zagospodarowanie przestrzenne

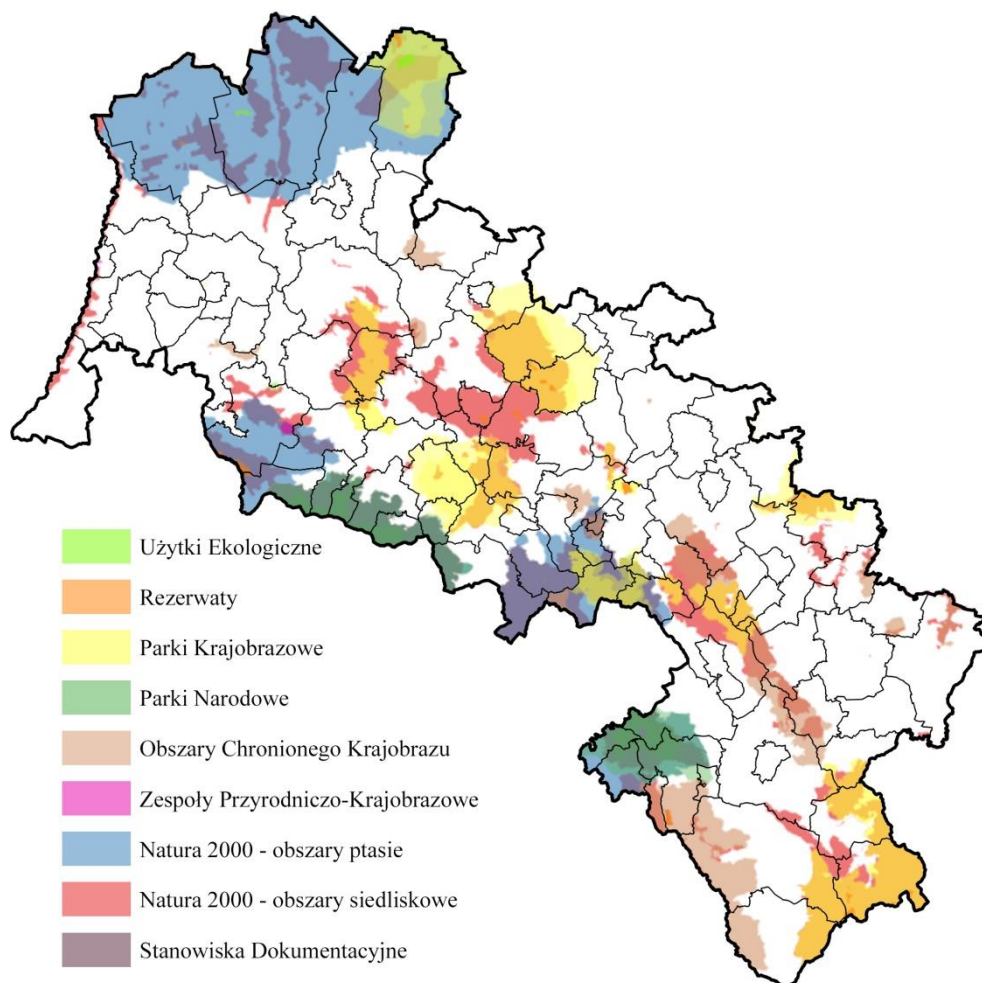
Większość gmin subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego posiada obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Część z nich jest pokryta w 100% planami miejscowymi, a w pozostałych można zaobserwować tendencję rosnącą. Istnieje jednak spora powierzchnia terenów nieobjętych planami miejscowymi.

Rysunek 10. Zasięg miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim według gmin (stan na V 2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie LEX Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego.

Podstawowym powodem braku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jest niedostateczna ilość środków finansowych w budżetach gmin, która mogłaby być przeznaczona na ten cel. Ponadto, dużą barierą w rozwoju przestrzennym subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego są liczne obszary chronione, do których należą: parki krajobrazowe, parki narodowe, obszary „Natura 2000”, itp. Jak widać na zamieszczonych rysunkach 10 i 11 większość gmin w niewielkim stopniu pokrytych planami miejscowymi to obszary chronione, np. północna część powiatu bolesławieckiego, gmina Mirsk, Lewin Kłodzki czy Lubomierz.

Rysunek 11. Obszary chronione w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim według gmin (stan na V 2018)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska - <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>, 22.05.2018

W 2016 roku udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem dla subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego wynosił odpowiednio 59,4% (1 388 planów) oraz 73,2% (1 096 planów). Dla porównania ten sam wskaźnik wynosił 62,1% dla Dolnego Śląska, a 30,2% dla Polski.

Tabela 12. Liczba miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz udział powierzchni objętej obowiązującymi planami w powierzchni ogółem w Polsce, Dolnym Śląsku oraz w subregionach regionu dolnośląskiego (stan na 31 XII)

Nazwa	plany zagospodarowania przestrzennego ogółem [szt.]		udział powierzchni objętej obowiązującymi mpzp w powierzchni ogółem [%]	
	2009	2016	2009	2016
Polska	36 193	49 360	25,6	30,2
region dolnośląskie	4 214	5 895	51,7	62,1
podregion jeleniogórski	834	1 096	66,5	73,2
podregion legnicko-głogowski	759	897	49,8	53,9

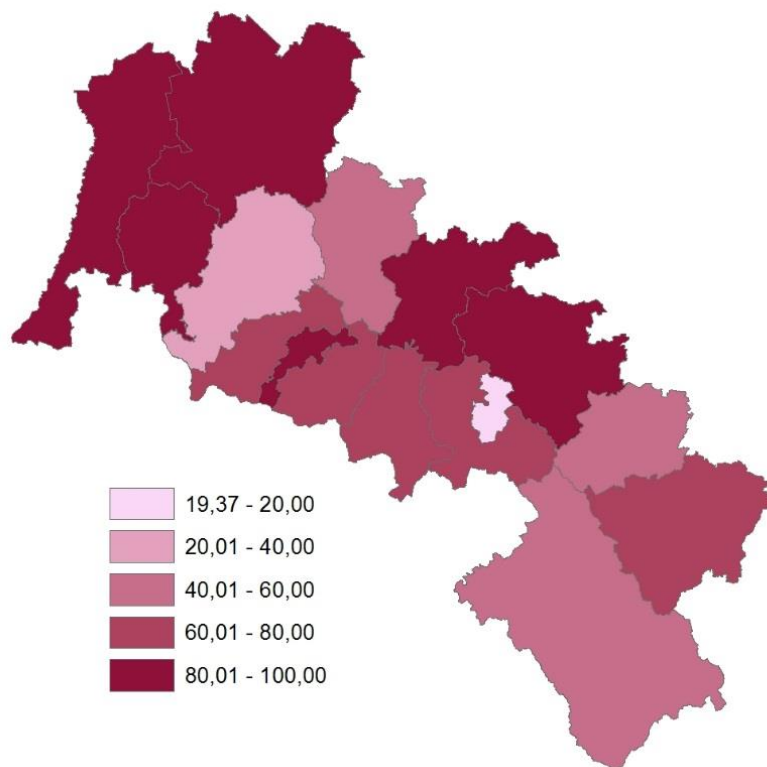
podregion wałbrzyski	951	1 388	46,4	59,4
podregion wrocławski	1 428	2 111	43,8	58,9
podregion miasto Wrocław	242	403	41,0	56,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

W subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego posiadają niemal wszystkie gminy. Gminami, które są pokryte w 100% miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego są gminy miejskie: Jawor, Zawidów, Polanica-Zdrój, Kowary, Boguszów-Gorce, Bolesławiec, Złotoryja, gminy wiejskie: Sulików, Dobromierz, Warta Bolesławiecka, Męcinka, Jeźów Sudecki, Siekierczyn, Bolesławiec, Lubań, Kamieniec Ząbkowicki, Gromadka, Mściwojów, Osiecznica, gminy miejsko-wiejskie: Bolków, Żarów, Międzylesie, Złoty Stok, Mieroszów, Pieńsk, Olszyna, Bogatynia, Węgliniec, Lubawka, Świerzawa, Szczytna, Stronie Śląskie, Radków, Wleń, Nowogrodzic, Strzegom. Najmniejszym pokryciem planistycznym w 2018 roku odznaczają się gminy wiejskie: Janowice Wielkie (10%), Stare Bogaczowice (5%), Lewin Kłodzki (4,5%) oraz gminy miejsko-wiejskie: Bystrzyca Kłodzka (9%), Bardo (5,9%), Mirsk (0,1%)⁸.

W latach 2009-2016 największą procentową zmianę udziału powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w ogólnej powierzchni odnotowano w gminie Pieszyce (zmiana rodzaju jednostki terytorialnej z gminy miejskiej na miejsko-wiejską) z 1,7% na 52%, gminie miejsko-wiejskiej Niemcza (z 0,5% na 12,3%) oraz gminie wiejskiej Stoszowice (z 0,3% na 8,7%).

⁸ Formularz ankietowy dla JST (stan na 30 IV 2018) uzupełniony o dane z BDL

Rysunek 12. Procent powierzchni subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego objętego miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego wg powiatów (stan na 30 IV 2018)

Źródło: Formularz ankietowy dla JST (gminy lub powiatu).

Na dzień 31 XII 2016 roku w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim jeden miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego posiadało 5 samorządów, 10 posiadało od 2 do 5 planów, zaś 8 gmin od 6 do 10, w 30 gminach znajdowało się od 11 do 20 planów miejscowych, w 27 gminach od 21 do 50 planów, w 12 gminach od 51 do 100 planów. Na terenie 2 gmin obowiązywało powyżej 100 planów. Gminą, która nie posiadała żadnego planu miejscowego była gmina wiejska Platerówka⁹.

Analizując liczbę obowiązujących planów miejscowych w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim warto również zwrócić uwagę na miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego będące w trakcie sporządzania w dniu 31 XII 2016 roku. W analizowanym okresie w regionie dolnośląskim odnotowano 840 projektów planów miejscowych, z czego 189 w subregionie wałbrzyskim oraz 140 w subregionie jeleniogórskim. Największą liczbę 20 planów miejscowych będących w przygotowaniu odnotowano w gminie wiejskiej Świdnica (z czego 4 to projekty planów, których sporządzanie trwało dłużej niż 3 lata). W 29 gminach omawianych subregionów nie odnotowano projektów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Łączna powierzchnia gruntów rolnych, dla których pod koniec 2016 roku zmieniono w planach przeznaczenie na cele nierolnicze w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskich wyniosła odpowiednio 10 321 ha oraz 6 808 ha. Ten sam wskaźnik dla regionu dolnośląskiego

⁹ Brak danych dla gminy Pieszyce

wyniósł 16 894 ha. Gminami, w których najwięcej gruntów rolnych zmieniło przeznaczenie na cele nierolnicze były: gmina wiejska Świdnica (967 ha) oraz gminy miejsko-wiejskie: Międzyzylesie (1 372 ha) i Łądek-Zdrój (921 ha). W 26 gminach nie zmieniono przeznaczenia na cele nierolnicze żadnego z gruntów rolnych.

Łączna powierzchnia gruntów leśnych, dla których pod koniec 2016 roku zmienione zostało w planach przeznaczenie na cele nieleśne w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim wyniosła odpowiednio 528 ha oraz 11 031 ha. Ten sam wskaźnik dla regionu dolnośląskiego wyniósł 12 999 ha. Jak można zaobserwować przekształcone grunty leśne subregionu jeleniogórskiego stanowiły 85% gruntów tego typu Dolnego Śląska; dotyczyło to przede wszystkim gminy wiejskiej Osiecznica, w której zmieniło przeznaczenie na cele nieleśne 10 615 ha, co stanowi 96% przekształconych gruntów subregionu jeleniogórskiego. W 54 gminach nie zmieniono przeznaczenia na cele nieleśne żadnego z gruntów leśnych.

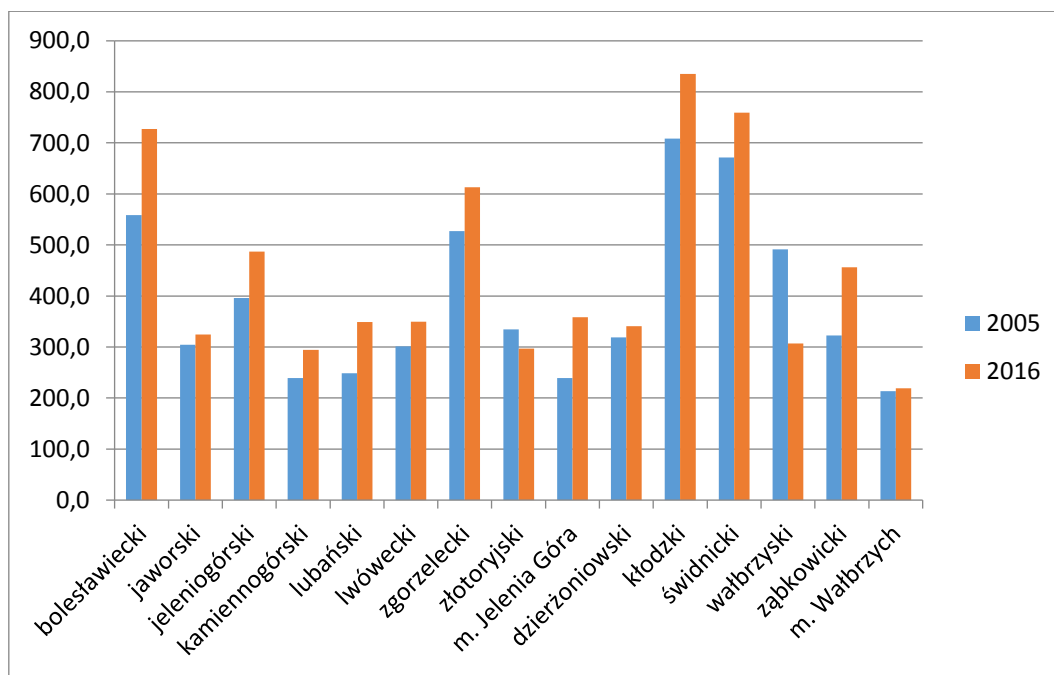
Infrastruktura techniczna

Infrastruktura wodociągowa

Subregiony wałbrzyski i jeleniogórski są zwodociągowane w 92%. Na koniec 2016 roku z sieci wodociągowej korzystało odpowiednio 612 779 oraz 516 763 osób. W stosunku do 2005 roku liczba ludności korzystająca z sieci wodociągowej wzrosła o 15%. Średnie zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca w analizowanym okresie zmalało z 29,3m³ do 26,8 m³ w subregionie wałbrzyskim oraz z 29,1m³ do 26,0 m³ w subregionie jeleniogórskim.

W latach 2005-2016 nastąpiła poprawa infrastruktury wodociągowej – długość sieci wodociągowej zwiększyła się odpowiednio o 16,1% w subregionie wałbrzyskim oraz 20,7% w subregionie jeleniogórskim. Natomiast w regionie dolnośląskim oraz w Polsce wskaźnik ten wynosił odpowiednio 20,6% i 22,6%. Największą zmianę w długości czynnej sieci rozdzielczej zaobserwowano w gminie wiejskiej Stoszowice (ponad 3 razy większa długość sieci w stosunku do 2005 roku).

Wykres 26. Długość czynnej sieci rozdzielczej w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim [km] według powiatów (stan na 31 XII)

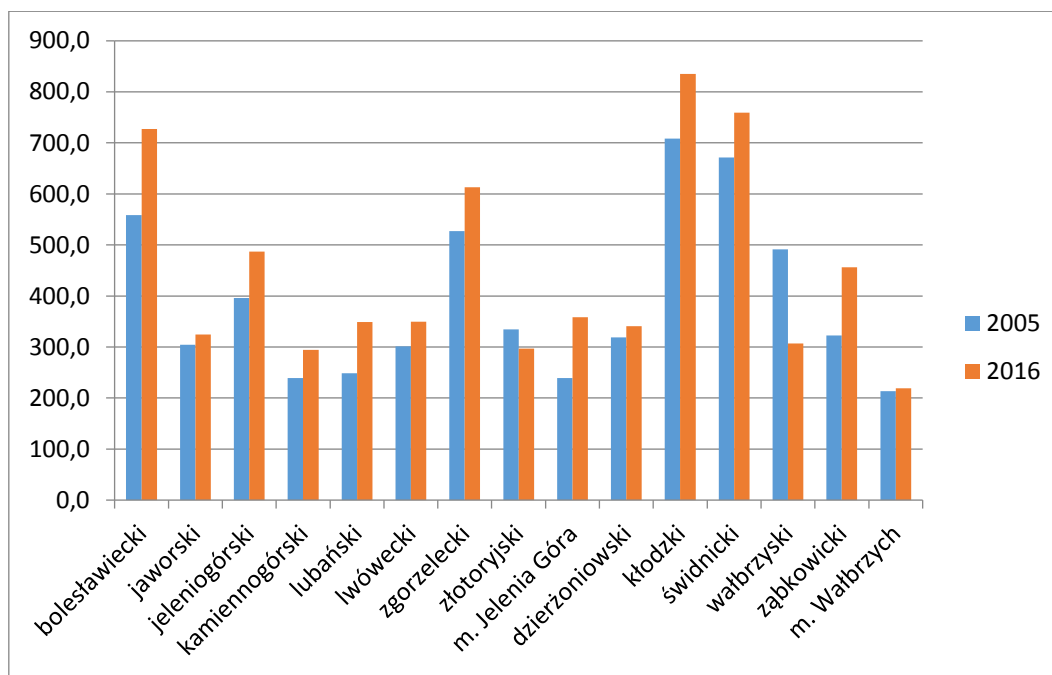
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Infrastruktura kanalizacyjna

Całkowita długość czynnej sieci kanalizacyjnej w roku 2016 wyniosła 1999,4 km w subregionie wałbrzyskim oraz 3004,5 km w subregionie jeleniogórskim i obejmowała 72% mieszkańców analizowanego obszaru.

W latach 2005-2016 nastąpiła poprawa infrastruktury kanalizacyjnej – długość czynnej sieci kanalizacyjnej zwiększyła się o 62,4% w subregionie wałbrzyskim oraz 83,7% w subregionie jeleniogórskim. Dla porównania wskaźnik ten na Dolnym Śląsku oraz w Polsce wzrósł odpowiednio o 71,7% i 92,2%. W kilku gminach wiejskich zanotowano brak sieci kanalizacyjnej w 2005 roku oraz poprawę ich stopnia skanalizowania w 2016 roku – Jeżów Sudecki (23,7 km w 2016), Stara Kamienica (34,8 km w 2016), Lubań (0,7 km w 2016), Platerówka (12,7 km w 2016), Sulików (29,1km w 2016), Stare Bogaczowice (25,4 km w 2016).

Wykres 27. Długość czynnej sieci kanalizacyjnej w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim [km] według powiatów (stan na 31 XII)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Infrastruktura drogowa

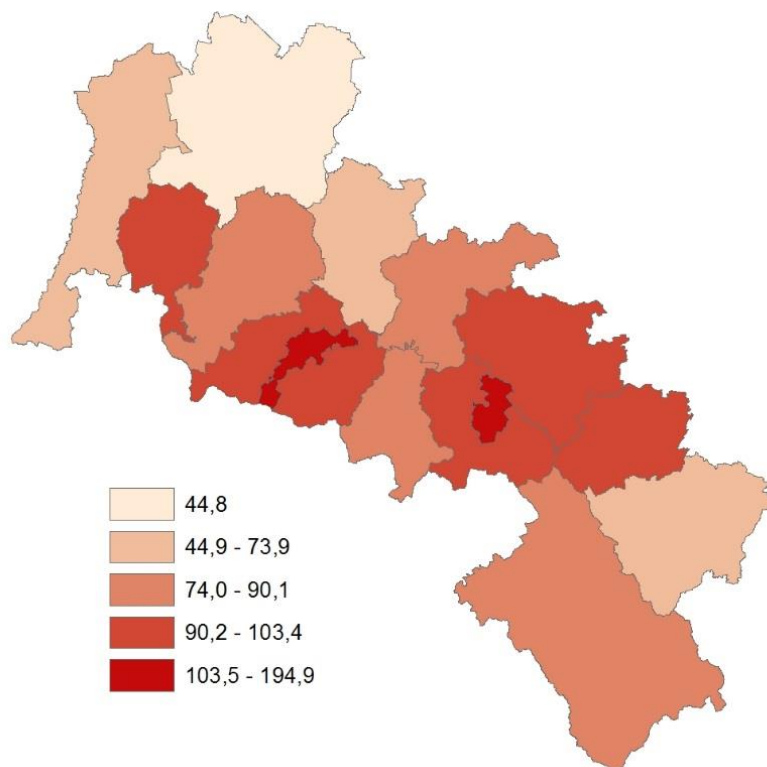
Przez obszar subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego przebiega autostrada A4, drogi krajowe:

- nr 3 (Świnoujście - Nowa Sól - Lubin - Legnica - **Bolków - Jelenia Góra - Jakuszyce - granica państwa (Czechy)**)
- nr 5 (Nowe Marzy - Bydgoszcz - Gniezno - Poznań - Leszno - Wrocław - **Strzegom - Bolków - Kamienna Góra - Lubawka - granica państwa (Czechy)**)
- nr 8 (**granica państwa (Czechy) - Kudowa-Zdrój - Kłodzko - Ząbkowice Śląskie** - Magnice - Nadarzyn - Warszawa - Radzymin - Wyszaków - Ostrów Mazowiecka - Zambrów - Białystok - Korycin - Augustów - Suwałki - Budzisko - granica państwa (Litwa))
- nr 30 (**Zgorzelec - Lubań - Gryfów Śląski - Pasiecznik - Jelenia Góra**)
- nr 33 (**Kłodzko - Międzylesie - granica państwa (Czechy)**)
- nr 34 (**Świebodzice – Dobromierz**)
- nr 35 (**granica państwa (Czechy) - Mioszów - Wałbrzych - Świebodzice - Świdnica – Wrocław**)
- nr 46 (**Kłodzko - Nysa - Niemodlin - Opole - Ozimek - Lubliniec - Blachownia - Częstochowa - Janów – Szczekociny**)

oraz drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne.

Stan techniczny dróg krajowych i wojewódzkich jest dobry, natomiast dróg powiatowych i gminnych – bardzo zróżnicowany (od dróg o nawierzchni twardej ulepszonej po drogi gruntowe). W 2016 roku subregion wałbrzyski oraz jeleniogórski był pokryty przez

1881,5 km oraz 2054,1 km dróg powiatowych o nawierzchni twardej, co łącznie stanowi 49% długości dróg całego regionu dolnośląskiego. Natomiast długość dróg powiatowych o nawierzchni twardej ulepszonej wynosiła odpowiednio 1841,5 km oraz 2007,8 km, co stanowiło 48% dróg o ulepszonej nawierzchni na Dolnym Śląsku. Łączna długość dróg o nawierzchni gruntowej to 101,8 km.

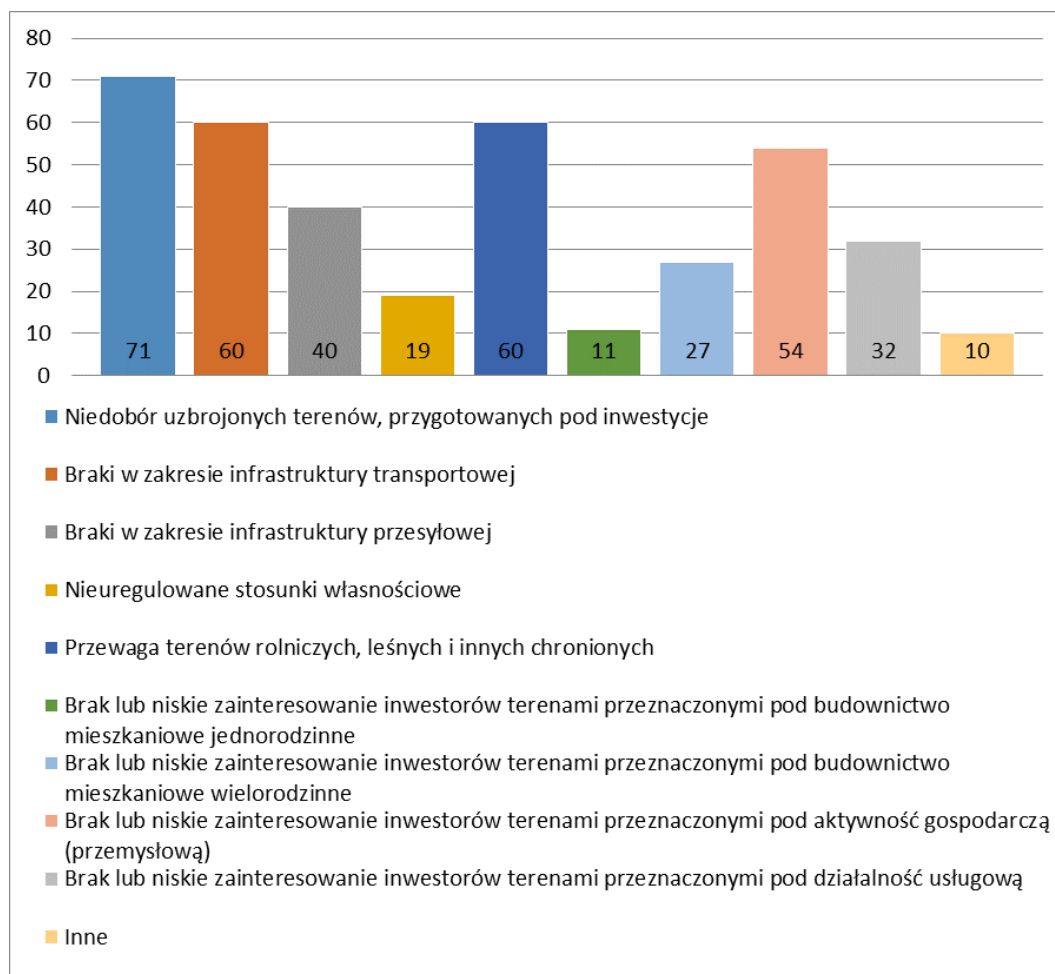

Rysunek 13. Drogi gminne i powiatowe o nawierzchni twardej [km] na 100km² w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2016)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Głównymi problemami dotyczącymi zagospodarowania przestrzennego wskazywanymi w formularzu ankietowym dla JST były: niedobór uzbrojonych terenów, przygotowanych pod inwestycje (72% ankietowanych), braki w zakresie infrastruktury transportowej (61% ankietowanych) oraz przewaga terenów rolniczych, leśnych i innych chronionych (61% ankietowanych).

Wykres 28. Główne problem dotyczące zagospodarowania przestrzennego w jednostkach samorządu terytorialnego subregionu wałbrzyskiego oraz jeleniogórskiego w % (stan na 30 IV 2018)

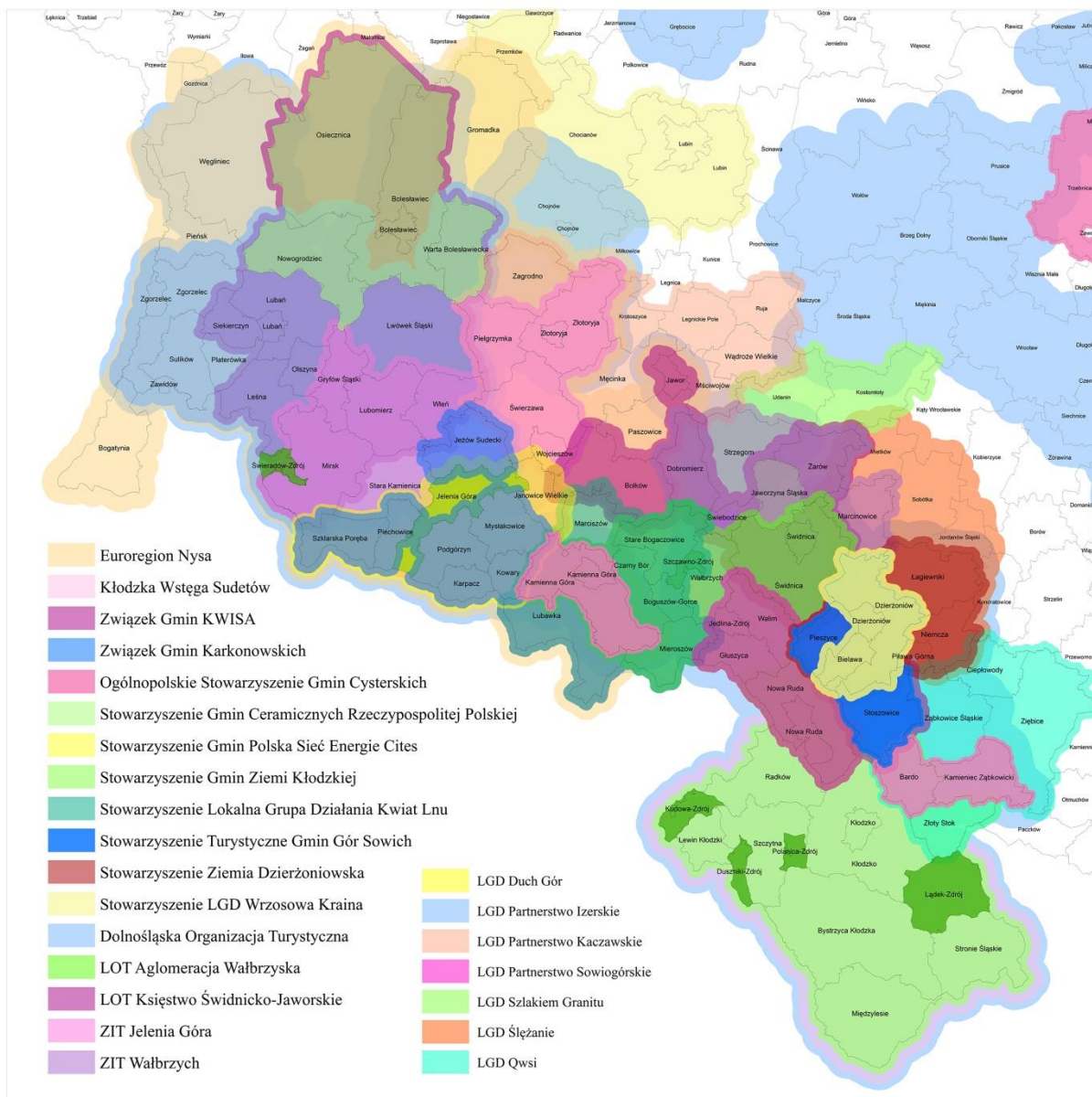
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Ponadto wymieniano: problemy z własnością gruntów znajdujących się w zasobach państwowych agencji, problemy realizacji inwestycji celu publicznego spowodowane skomplikowaną procedurą przejęcia gruntów przez gminę, brak zgody na wyłączenie gruntów z użytkowania rolnego na terenach wiejskich, problem wysokich opłat za wyłączenie z użytkowania rolnego obszarów znajdujących się głównie w granicach administracyjnych miasta. Dodatkowymi problemami zagospodarowania przestrzennego zanotowanymi na obszarach jednostek samorządów terytorialnych były:

- nadmierna powierzchnia ogródków działkowych,
- znaczne obszary stanowiące tereny zagrożenia powodziowego,
- konieczność zmiany miejscowych planów zagospodarowania terenu, a także czasochłonność zmiany tychże planów,
- braki w zakresie infrastruktury przesyłowej i transportowej,
- gmina objęta obszarem Natury 2000,
- brak wolnych terenów inwestycyjnych.

Formy współpracy JST

W diagnozie obszaru warto podkreślić zróżnicowaną i szeroką współpracę między jednostkami. Poniżej przedstawione zostaną formy współpracy oraz członkowie porozumienia.

Rysunek 14. Zasięg współpracy jednostek samorządu terytorialnego w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim

Źródło: opracowanie własne.

1. Dolnośląska Organizacja Turystyczna: • Urząd Miasta i Gminy Bardo • Urząd Miasta Bolesławiec • Urząd Miasta i Gminy Bystrzyca Kłodzka	13. Ogólnopolskie Stowarzyszenie Gmin Cysterskich: • Gmina Kuźnia Raciborska • Gmina Marianowo

- Urząd Miasta Chojnów
 - Gmina Miejska Duszniki Zdrój
 - Starostwo Powiatowe Dzierżoniów
 - Urząd Miasta i Gminy Głogów
 - Urząd Miasta i Gminy Głuszycza
 - Urząd Gminy Grębocice
 - Urząd Miasta i Gminy Gryfów Śląski
 - Urząd Miejski Jawor
 - Starostwo Powiatowe Jelenia Góra
 - Urząd Miasta Jelenia Góra
 - Urząd Gminy Kamieniec Ząbkowicki
 - Urząd Gminy Kamienna Góra
 - Urząd Miejski Karpacz
 - Starostwo Powiatowe Kłodzko
 - Urząd Miejski Kowary
 - Urząd Gminy Krośnice
 - Urząd Miasta Kudowa-Zdrój
 - Urząd Miasta i Gminy Lądek-Zdrój
 - Starostwo Powiatowe Lubań
 - Powiat Lwówecki
 - Urząd Gminy i Miasta Lwówek Śląski
 - Urząd Miejski Milicz
 - Urząd Miasta i Gminy Mirsk
 - Urząd Miasta Oborniki Śląskie
 - Urząd Miejski Oleśnica
 - Urząd Miejski Oława
 - Urząd Gminy Oława
 - Urząd Gminy Podgórzyn
 - Urząd Miasta Polanica-Zdrój
 - Gmina Prusice
 - Urząd Gminy Radków
 - Urząd Miejski Strzegom
 - Urząd Gminy Sulików
 - Urząd Miejski Szklarska Poręba
 - Urząd Miejski Środa Śląska
 - Urząd Miejski w Świdnicy
 - Gmina Siechnice
 - Gmina Twardogóra
 - Urząd Miejski Wałbrzych
 - Urząd Gminy i Miasta Węgliniec
 - Urząd Miejski Wołów
 - Urząd Miasta Wrocław
 - Powiat Wrocławski
 - Urząd Miejski Ząbkowice Śląskie
 - Urząd Miasta Zgorzelec
 - Urząd Miasta Złotoryja
 - Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego
2. Euroregion Nysa:
- Miasto i Gmina Bogatynia
 - Miasto Bolesławiec
 - Gmina Bolesławiec
 - Miasto i Gmina Bolków
 - Miasto Gozdnicza
 - Gmina Gromadka
 - Miasto i Gmina Gryfów Śl.
 - Gmina Janowice Wielkie
 - Miasto Jawor
 - Miasto Jelenia Góra
- Gmina Krzęcin
 - Gmina Stare Czarnowo
 - Gmina Koronowo
 - Gmina Recz
 - Gmina Sieroszewice
 - Gmina Trzebnica
 - Gmina Bierzwnik
 - Gmina Sulejów
 - Gmina Węgorzyno
 - Gmina Wąchock
 - Gmina Bardo
 - Gmina Pełczyce
 - Gmina Bledzew
 - Gmina Cedynia
 - Gmina Jemielnica
 - Gmina Kamieniec Ząbkowicki
 - Gmina Koprzywnica
 - Gmina Moryń
 - Gmina Bukowina Tatrzańska,
 - Gmina Wągrowiec
 - Gmina Kamienna Góra
14. Stowarzyszenia Gmin Polska Sieć „Energie Cités”:
- Barciany
 - Besko
 - Bielawa
 - Bielsko-Biała
 - Bydgoszcz
 - Chorzele
 - Cieszyn
 - Ciechanowiec
 - Cyców
 - Częstochowa
 - Dąbrowa Górnicza
 - Dzierżoniów
 - Elk
 - Gierałtowiec
 - Grybów
 - Jasło
 - Kalisz
 - Kościerzyna
 - Laszki
 - Miechów
 - Milanówek
 - Niemenczyn
 - Niepołomice
 - Nowa Dęba
 - Nowy Sącz
 - Pałecznicza
 - Piaseczno
 - Pilzno
 - Poddębice
 - Pruszcz Gdański
 - Raciechowice
 - Radomsko
 - Siemiatycze
 - Słupsk
 - Sztum
 - Śrem

- Gmina Jeżów Sudecki
 - Miasto Kamienna Góra
 - Gmina Kamienna Góra
 - Miasto Karpacz
 - Miasto Kowary
 - Miasto Leśna
 - Miasto Lubań
 - Miasto i Gmina Lubawka
 - Miasto i Gmina Lubomierz
 - Miasto i Gmina Lwówek Śl.
 - Gmina Marciszów
 - Miasto i Gmina Mirsk
 - Gmina Mysłakowice
 - Miasto i Gmina Nowogrodziec
 - Miasto Olszyna
 - Gmina Osiecznica
 - Gmina Paszowice
 - Miasto Piechowice
 - Miasto i Gmina Pieńsk
 - Gmina Podgórzyn
 - Gmina Siekierzyn
 - Gmina Stara Kamienica
 - Gmina Sulików
 - Miasto Szklarska Poręba
 - Miasto Świeradów-Zdrój
 - Miasto i Gmina Świerzawa
 - Gmina i Miasto Węgliniec
 - Miasto i Gmina Wleń
 - Miasto Wojcieszków
 - Miasto Zawidów
 - Gmina Zgorzelec
 - Miasto Zgorzelec
 - Gmina Złotoryja
 - Miasto Złotoryja
 - Powiat bolesławiecki
 - Powiat m. Jelenia Góra
 - Powiat kamiennogórski
 - Powiat lubański
 - Powiat lwówecki
 - Powiat zgorzelecki
 - Powiat złotoryjski
3. Kłodzka wstęga Sudetów:
- Gmina Lądek Zdrój
 - Gmina Bystrzyca Kłodzka
 - Gmina Stronie Śląskie
 - Gmina Kłodzko
 - Gmina Lewin Kłodzki
 - Gmina Kudowa Zdrój
 - Gmina Radków
 - Gmina Międzyzlesie
 - Gmina Szczytna
 - Gmina Polanica Zdrój
 - Gmina Duszniki Zdrój
4. Lokalna Grupa Działania Duch Gór:
- Gmina Janowice Wielkie
 - Gmina Jelenia Góra
 - Gmina Karpacz
 - Gmina Kowary
- Warszawa
 - Zarszyn
 - Żory
 - Żyraków
15. Stowarzyszenie Gmin Ceramicznych Rzeczypospolitej Polskiej:
- Gmina Miejska Bolesławiec
 - Gmina Bolesławiec
 - Gmina i Miasto Nowogrodziec
 - Gmina Osiecznica
 - Gmina Warta Bolesławiecka
 - Gmina i Miasto Jaworzyna Śląska
16. Stowarzyszenie Gmin Uzdrowiskowych:
- Gmina Świeradów-Zdrój
 - Gmina Szczawno-Zdrój
 - Gmina Polanica-Zdrój
 - Gmina Kudowa-Zdrój
 - Gmina Lądek- Zdrój
 - Gmina Jelenia Góra
 - Gmina Duszniki- Zdrój
17. Stowarzyszenie Gmin Ziemi Kłodzkiej:
- Gmina Bardo
 - Gmina Bystrzyca Kłodzka
 - Gmina Duszniki Zdrój
 - Gmina Kłodzko
 - Gmina Kłodzko
 - Gmina Kudowa Zdrój
 - Gmina Lądek Zdrój
 - Gmina Lewin Kłodzki
 - Gmina Międzyzlesie
 - Gmina Nowa Ruda
 - Gmina Nowa Ruda
 - Gmina Polanica Zdrój
 - Gmina Radków
 - Gmina Stronie Śląskie
 - Gmina Szczytna
 - Gmina Złoty Stok
18. Stowarzyszenie Gmin Euroregionu Galcensis
19. Lokalna Grupa Działania „WRZOSOWA KRAINA”:
- Gmina Chocianów
 - Gmina Chojnów
 - Gmina Lubin
 - Gmina Przemków
 - Gmina Gromadka
 - Gmina Bolesławiec
20. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania "Kwiat Lnu":
- Gmina Boguszów - Gorce
 - Gmina Czarny Bór
 - Gmina Kamienna Góra
 - Gmina Lubawka
 - Gmina Marciszów

- Gmina Mysłakowice
 - Gmina Piechowice
 - Gmina Podgórzyn
 - Gmina Szklarska Poręba
5. Lokalna Grupa Działania Partnerstwo Izerskie:
- Gmina Lubań
 - Gmina Zgorzelec
 - Miasto i Gmina Wleń
 - Miasto i Gmina Lwówek Śląski
 - Miasto i Gmina Mirsk
 - Miasto i Gmina Leśna
 - Miasto i Gmina Olszyna
 - Gmina Stara Kamienica
 - Gmina Platerówka
 - Gmina Sulików
 - Miasto i Gmina Nowogrodzic
 - Miasto i Gmina Lubomierz
 - Miasto i Gmina Gryfów Śląski
 - Gmina Warta Bolesławiecka
 - Gmina Siekierczyn
 - Miasto Świeradów-Zdrój
 - Gmina Jeżów Sudecki
 - Miasto Zawidów
6. Lokalna Grupa Działania Partnerstwo Sowiogórskie:
- Gmina Głuszyca
 - Gmina Jedlina Zdrój
 - Gmina Nowa Ruda
 - Gmina Pieszyce
 - Gmina Walim
7. Lokalna Grupa Działania "Ślężanie":
- Gmina Dzierżoniów
 - Gmina Jordanów Śląski
 - Gmina Łagiewniki
 - Gmina Marcinowice
 - Gmina Mietków
 - Gmina Niemcza
 - Gmina Sobótka
8. Lokalna Grupa Działania "Szlakiem Granitu":
- Gmina Dobromierz
 - Gmina Jaworzyna Śląska
 - Gmina Strzegom
 - Gmina Świdnica
 - Gmina Żarów
 - Gmina Kostomłoty
 - Gmina Udanin
9. Lokalna Grupa Działania Partnerstwo Kaczawskie:
- Gmina Bolków
 - Gmina Krotoszyce
 - Gmina Legnickie Pole
 - Gmina Męcinka
 - Gmina Mściwojów
- Gmina Mioszów
 - Gmina Stare Bogaczowice
 - Gmina Szczawno – Zdrój
21. Stowarzyszenie Turystyczne Gmin Gór Sowich:
- Urząd Gminy Stoszowice
 - Urząd Miejski Pieszyce
 - Dzierżoniów - gmina wiejska
 - Urząd Miasta Dzierżoniów
 - Urząd Miasta Bielawa
22. Stowarzyszenie Ziemia Dzierżoniowska:
- Powiat Dzierżoniowski
 - Gmina Bielawa
 - Gmina Dzierżoniów
 - Gmina Łagiewniki
 - Gmina Miejska Dzierżoniów
 - Gmina Niemcza
 - Gmina Pieszyce
 - Gmina Piława Górna
23. Związek Gmin KWISA:
- Miasto Lubań
 - Gmina Olszyna
 - Gmina Leśna
 - Gmina Gryfów
 - Gmina Lubomierz
 - Gmina Mirsk
 - Gmina Siekierczyn
 - Gmina Lubań
 - Gmina Osiecznica
 - Gmina Warta Bolesławiecka
 - Miasto Bolesławiec
 - Gmina Nowogrodzic
 - Gmina Bolesławiec
 - Gmina Lwówek Śląski
 - Gmina Wleń
24. ZIT Jelenia Góra
- Gmina Karpacz
 - Gmina Kowary
 - Gmina Piechowice
 - Gmina Szklarska Poręba
 - Gmina Wojcieszów
 - Gmina Złotoryja
 - Gmina Gryfów Śląski
 - Gmina Lubomierz
 - Gmina Mirsk
 - Gmina Wleń
 - Gmina Świerzawa
 - Gmina Janowice Wielkie
 - Gmina Jeżów Sudecki
 - Gmina Mysłakowice
 - Gmina Podgórzyn
 - Gmina Stara Kamienica
 - Gmina Pielgrzymka
 - Gmina m. Jelenia Góra
25. ZIT Wałbrzych

- Gmina Paszowice
 - Gmina Pielgrzymka
 - Gmina Ruja
 - Gmina Świerzawa
 - Gmina Wądroże Wielkie
 - Gmina Wojcieszów
 - Gmina Zagrodno
 - Gmina Złotoryja
10. Lokalna grupa Działania Qwsi:
- Gmina Bardo
 - Gmina Ciepłowody
 - Gmina Kamieniec Żąbkowicki
 - Gmina Stoszowice
 - Gmina Żąbkowice Śląskie
 - Gmina Ziębice
 - Gmina Stok
11. Lokalna Organizacja Turystyczna Aglomeracja Wałbrzyska:
- Gmina Miejska Kamienna Góra
 - Gmina Nowa Ruda
 - Gmina Mieroszów
 - Gmina Walim
 - Gmina Miasto Świdnica
 - Gmina Głuszycy
 - Gmina Wałbrzych
 - Gmina Jedlina-Zdrój
 - Powiat Wałbrzyski
12. LOT Księstwo Świdnicko-Jaworskie:
- Miasto Świdnica
 - Świebodzice
 - Gmina Świdnica
 - Jawor
 - Gmina Żarów
 - Gmina Bolków
 - Gmina Dobromierz
 - Gmina Jaworzyna Śląska
 - Gmina Stoszowice
- Kamienna Góra – miasto,
 - Gmina Kamienna Góra,
 - Gmina Lubawka,
 - Nowa Ruda – miasto,
 - Gmina Nowa Ruda,
 - Gmina Świebodzice,
 - Gmina Boguszów-Gorce,
 - Gmina Szczawno-Zdrój,
 - Gmina Czarny Bór,
 - Gmina Głuszycy,
 - Gmina Mieroszów,
 - Gmina Walim,
 - Gmina m. Wałbrzych,
 - Gmina Jedlina-Zdrój,
 - Gmina Stare Bogaczowice,
 - Miasto Świdnica,
 - Gmina Jaworzyna Śląska,
 - Gmina Strzegom,
 - Gmina Żarów,
 - Gmina Dobromierz,
 - Gmina Marcinowice
 - Gmina wiejska Świdnica
26. Związek Gmin Karkonoskich:
- Gmina Mysłakowice
 - Gmina Podgórzyn
 - Gmina Karpacz
 - Gmina Kowary
 - Gmina Szklarska Poręba
 - Gmina Piechowice
 - Gmina Jeżów Sudecki

Analiza wyników badań ankietowych

Na podstawie ankiet przeprowadzonych wśród JST subregionów jeleniogórskiego oraz wałbrzyskiego – Sygnatariuszy Porozumienia Sudeckiego - możliwe było dokonanie pogłębionej analizy obszaru. Główne zainteresowanie dotyczyło danych w zakresie: sytuacji gospodarczej i społecznej jednostki, współpracy w wybranych obszarach z innymi podmiotami, charakterystyki i specyfiki jednostki.

Wśród obiektów, które wyróżniają jednostkę najliczniej pojawiały się: rynki i ratusze (m.in. powiat bolesławiecki, kamiennogórski), kościoły (m.in. Kościół Pokoju w Świdnicy i w Jaworze), pałace i zamki (m.in. w Myśliborzu, w Bolkowie, w Żarębie, we Wojanowie, Zamek Czocho, Zamek Chojnik, Pałac w Roztoce), obiekty sportowe (lodowiska, baseny), walory przyrodnicze (np. jaskinie krasowe, kopalnia złota w powiecie złotoryjskim, kopalnia Wiry w

powiecie świdnickim, zbiorniki wodne w powiatach: kłodzkim, wałbrzyskim, dzierzoniowskim, kamiennogórskim, parki zdrojowe, Jezioro Bielawskie), Góry Stołowe i Góry Sowie w powiatach: kłodzkim, dzierzoniowskim, jaworskim, jeleniogórskim. Za wyróżniające obiekty uznano również: pijalnie wód mineralnych, sztolnie ARADO, Twierdzę Kłodzko, Twierdzę Srebrna Góra, Arboretum i Georetum Wojsławice.

Wśród produktów regionalnych/lokalnych najczęściej wymieniano:

Tabela 13. Produkty regionalne i lokalne wymienione w badaniu ankietowym według powiatów

Powiat	Produkt
bolesławiecki	Ceramika
dzierzoniowski	wyroby kamieniarskie, miód
jaworski	pstrąg, miód, chleb
jeleniogórski	Szkła
kamiennogórski	ser pleśniowy, podziemne trasy
kłodzki	aronia, sery, wołowina sudecka, wody lecznicze, miód, pstrąg
lubański	Cis Henrykowski
lwówecki	Piwo
m. Wałbrzych	złoty pociąg
świdnicki	piwo, wino, miód
wałbrzyski	wody lecznicze, piwo
ząbkowicki	miody, sery
zgorzelecki	miody, sery
złotoryjski	Złoto

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

W odpowiedziach dominowały produkty spożywcze. Dla całego badanego obszaru wskazać można: pstrąga, piwo, miody, sery. W subregionie wałbrzyskim licznie pojawiała się również odpowiedź: wody lecznicze. Wśród pozostałych odpowiedzi odnotowano również: pierniki, truskawki, czosnek niedźwiedzi, nalewki, produkty rzemieślnicze oraz wołowinę sudecką.

Za wyróżniające walory naturalne respondenci uznali:

- parki krajobrazowe (Park Krajobrazowy Chełmy w powiecie jaworskim, Park Krajobrazowy Dolina Bobru w powiecie lwóweckim, Książański Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Sudety Wałbrzyskie w powiecie wałbrzyskim),
- Góry Sowie i Stołowe, Masyw Trójgarbu,
- rzekę Kwisę,
- relikty wulkaniczne.

Za wydarzenia wyróżniające gminę większość JST uznała: dożynki oraz dni gminy czy miasta. Wśród odpowiedzi licznie pojawiały się również wydarzenia kulturalne takie jak np. Międzynarodowy Festiwal Folkloru czy wydarzenia sportowe np. biegi górskie i rajdy.

W odpowiedzi na pytanie o wydarzenia organizowane cyklicznie w jednostce we współpracy z innymi JST najliczniej w badanym obszarze pojawiały się odpowiedzi: Samorządowe Igrzyska Sportowe Związku Gmin Kwisa, Wratislavia Cantans, Międzynarodowy Festiwal Folkloru oraz Bieg Gwarków.

Ponadto w wyniku badania ankietowego ustalono:

- Ok. 57% JST deklaruje, że na jej terenie są skupiska przedsiębiorstw, które mogą stanowić załączki klastrów; najczęściej pojawiały się odpowiedzi dotyczące branży: kamieniarstwo, turystyka i hotelarstwo, sektor spożywczo-rolny oraz energetyczny.
- Ponad połowa JST wskazuje, że na ich terenie są zlokalizowane podmioty produkujące nowoczesne produkty lub świadczące nowoczesne usługi.
- W większości JST za główne podejmowane przedsięwzięcia o charakterze ekologicznym uznano: wymianę pieców i kotłów, usuwanie azbestu, termomodernizację budynków, programy niskiej emisji oraz przydomowe oczyszczalnie ścieków. Ponadto wymieniano także: doprowadzenie kanalizacji, edukację ekologiczną, instalacje fotowoltaiczne, czy sadzenie drzew.
- W ponad połowie JST w ostatnich 4 latach przeprowadzono rewitalizację (ok. 56%); najczęściej dotyczyła ona: rynków, budynków mieszkalnych, kamienic, kościołów, klasztorów, kapliczek, pałaców, dworców, terenów zieleni, skwerów, świetlic wiejskich, boisk, parków, centrów aktywności społecznej, bibliotek, obiektów zabytkowych, obiektów turystycznych oraz szkół.
- Ponad 96% JST korzysta z oczyszczalni ścieków.
- W około 40% JST występują obwodnice miast. Wskazano dalsze liczne potrzeby w tym zakresie. Potrzeby dotyczące budowy obwodnicy wymieniły następujące jednostki:
 - powiat bolesławiecki: Bolesławiec, Golnice
 - powiat dzierzoniowski: Dzierżonów, Bielawa (kontynuacja)
 - powiat jaworski: Bolków, Jawor
 - powiat jeleniogórski: Piechowice, Jelenia Góra, Szklarska Poręba
 - powiat kamiennogórski: Kamienna Góra, Lubawka
 - powiat kłodzki: Nowa Ruda, Kłodzko, Stronie Śląskie
 - powiat lubański: Biedrzychowice (wieś),
 - powiat lwówecki: Wleń
 - miasto Wałbrzych: Wałbrzych
 - powiat świdnicki: Strzegom, Pożarysko (wieś), miasto Świdnica, gmina wiejska Świdnica
 - powiat wałbrzyski: Czarny Bór, Boguszów Gorce
 - powiat ząbkowicki: Ząbkowice Śląskie, Ziębice, Henryków, Złoty Stok
 - powiat zgorzelecki: Zgorzelec
 - powiat złotoryjski: Złotoryja.
- W blisko 90% JST były wykorzystywane OZE, w ponad 52% zarówno w ramach działalności publicznej, jak i prywatnej, w ponad ¼ tylko w ramach działalności prywatnej.
- Zaledwie ok. 30% JST zadeklarowało, że na ich obszarze prowadzą działalność gospodarczą przedsiębiorstwa współpracujące z nauką.

Poniżej zostały przedstawione przykłady współpracy przedsiębiorstw i nauki w badanych JST.

Tabela 14. Współpraca przedsiębiorstw i nauki/szkolnictwa w badanych JST

Jednostki naukowe	Przedsiębiorstwa, branże
AGH im. Stanisława Staszica w Krakowie	Ceramika Artystyczna Spółdzielnia Rękodzieła Artystycznego w Bolesławcu Zakłady Ceramiczne Sp. z o. o. w Bolesławcu
ASP Wrocław	Ceramika Artystyczna Spółdzielnia Rękodzieła Artystycznego w Bolesławcu Zakłady Ceramiczne Sp. z o. o. w Bolesławcu
Politechnika Wroclawska	Kegger Sp. z o. o. Mando Corporation
Uniwersytet Wrocławski	Kopalnia Kruszyw w Piławie Górnej Arboretum i Georetum Wojsławice
Zespół Szkół i Placówek Kształcenia Zawodowego	branża odnawialnych źródeł energii
Szkoła Branżowa I Stopnia	KEMPF ZBPS Sp. z o. o., C-FORM Sp. z o. o POSTAL Sp. z o.o,
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu (wydział w Jeleniej Górze)	Rada menedżerów i administracji
Zespół Szkół Samorządowych w Stroniu Śląskim	hotelarstwo i gastronomia
Państwową Wyższą Szkołą Zawodową w Wałbrzychu	Mando Corporation
Zespół Szkół Nr 5 im. M. T. Hubera w Wałbrzychu	Toyota Motor Manufacturing Poland Faurecia Wałbrzych
Zespół Szkół Budowlano Elektrycznych w Świdnicy	Sonel S.A. RST Software Masters
Zespół Szkół Mechanicznych w Świdnicy	AMS Sp. z o.o., ZUPBADURA Sp. z o.o. Volkswagen Jodko-Schiwe

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

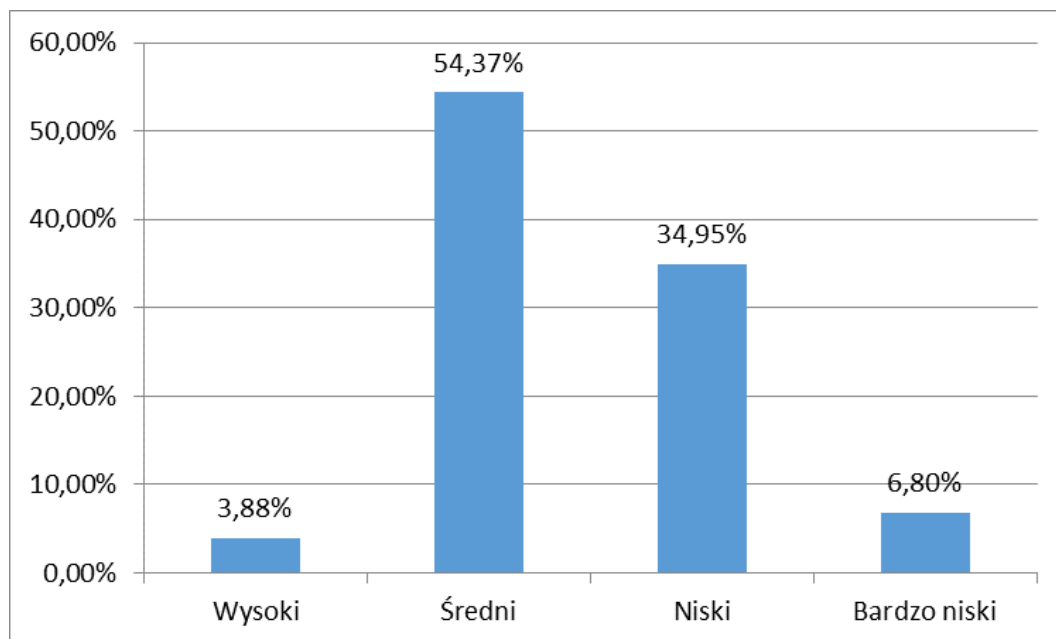
W mniej niż 14% JST funkcjonowały inkubatory przedsiębiorczości. Są to:

- powiat dzierzoniowski: Dzierżoniowski Inkubator Przedsiębiorczości, Dzierżoniowskie Centrum Biznesu, Bielawski Inkubator Przedsiębiorczości
- powiat kłodzki: Noworudzki Inkubator Technologiczny
- powiat lubański: Lokalny Inkubator Przedsiębiorczości NGO oraz Sudecki Inkubator przedsiębiorczości
- miasto Wałbrzych: Sudecki Inkubator Przedsiębiorczości.

Poniżej przedstawiono jak JST oceniają stopień dostosowania infrastruktury transportowej i społecznej do potrzeb osób w wieku poprodukcyjnym oraz jak oceniają zaangażowanie społeczności w działalność gospodarczą, społeczną i współpracę z JST. Przeważają oceny średnie.

Proszę ocenić stopień dostosowania do potrzeb osób w wieku poprodukcyjnym infrastruktury transportowej (ulice, chodniki, transport zbiorowy) w JST

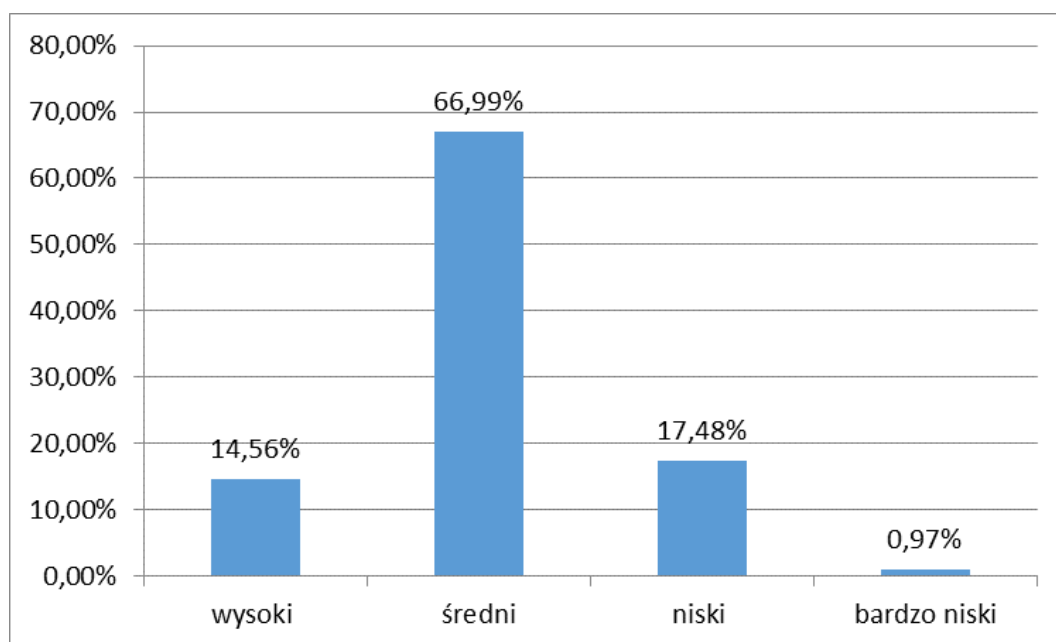
Wykres 29. Stopień dostosowania do potrzeb w wieku poprodukcyjnym infrastruktury transportowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Proszę ocenić stopień dostosowania do potrzeb osób w wieku poprodukcyjnym infrastruktury społecznej (zaspokajającej potrzeby socjalne, w tym ochronę zdrowia, kulturalne, oświatowe) w JST

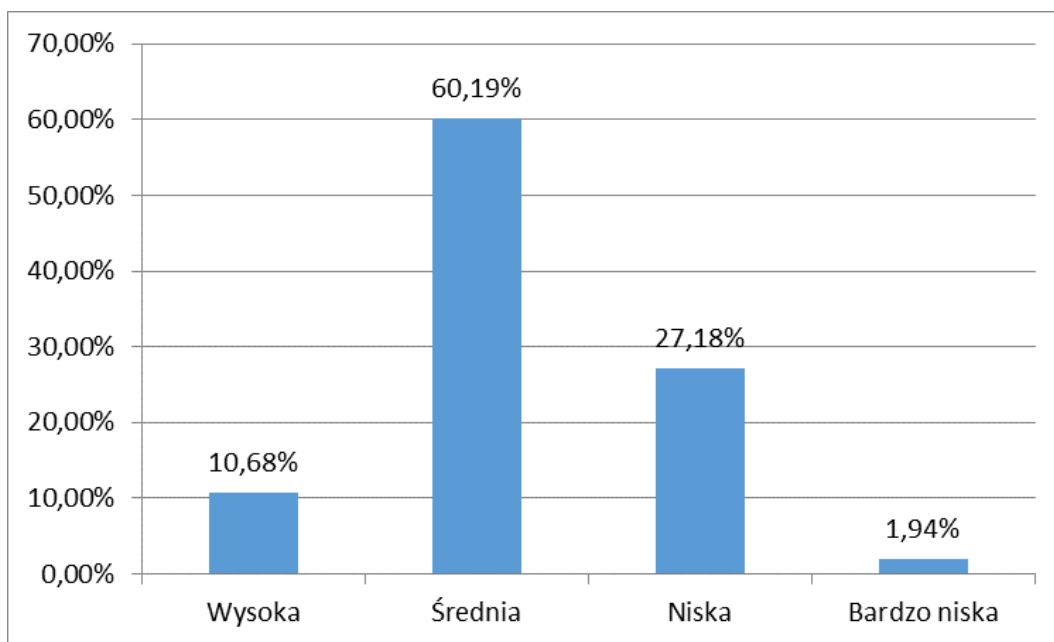
Wykres 30. Stopień dostosowania do potrzeb osób w wieku poprodukcyjnym infrastruktury społecznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Proszę ocenić aktywność społeczności lokalnej w zakresie przedsiębiorczości

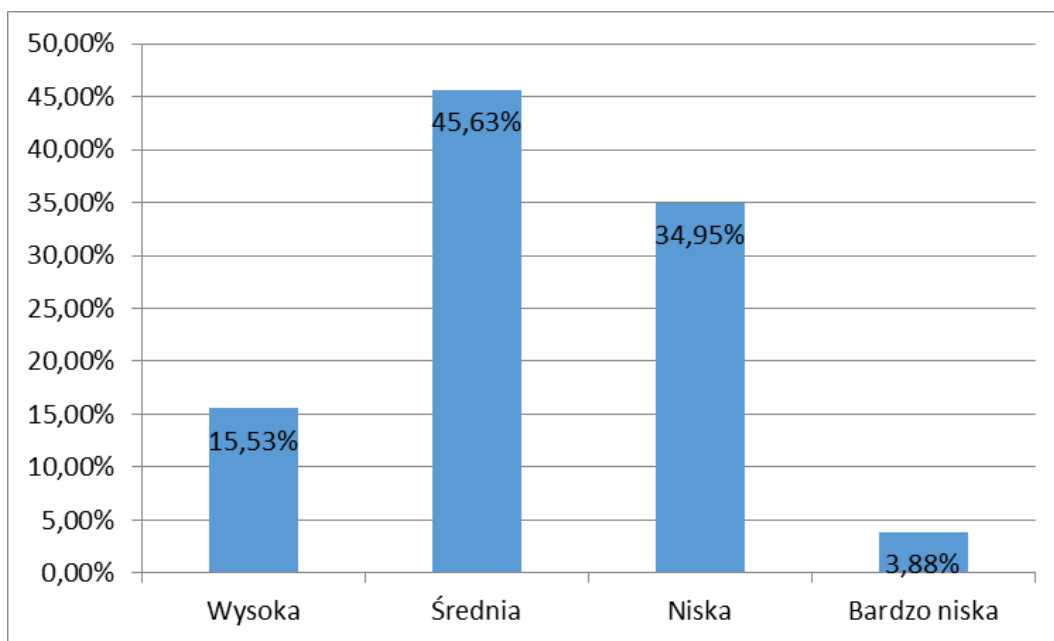
Wykres 31. Aktywność społeczności lokalnej w zakresie przedsiębiorczości

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Proszę ocenić aktywność społeczności lokalnej w zakresie działalności non-profit

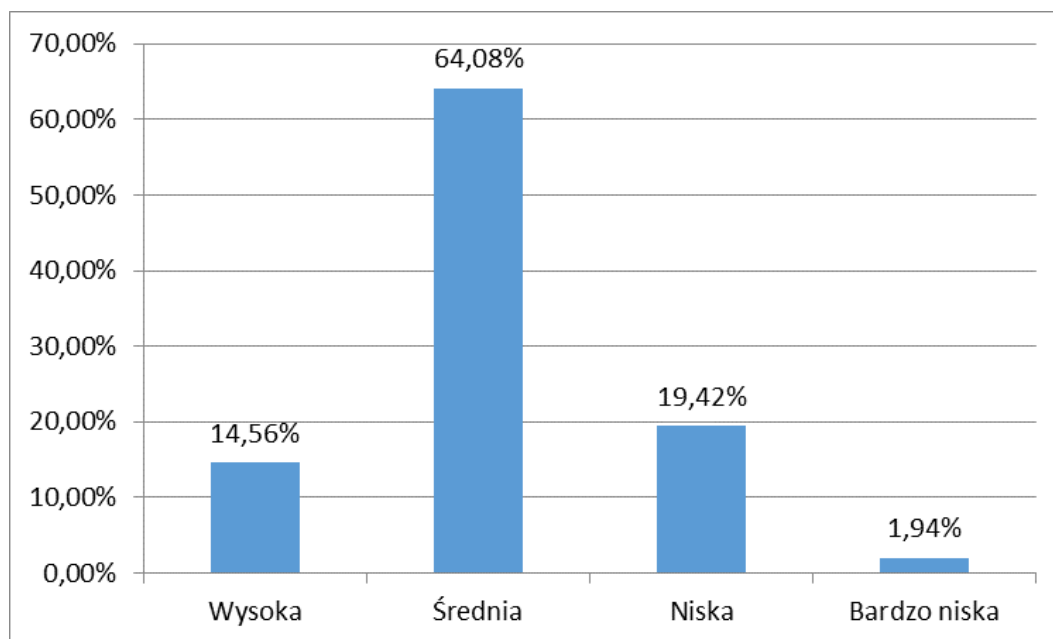
Wykres 32. Aktywność społeczności lokalnej w zakresie działalności non-profit

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Proszę ocenić aktywność społeczności lokalnej w zakresie współpracy z władzami gminy/powiatu

Wykres 33. Aktywność społeczności lokalnej w zakresie współpracy z władzami gminy/powiatu

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

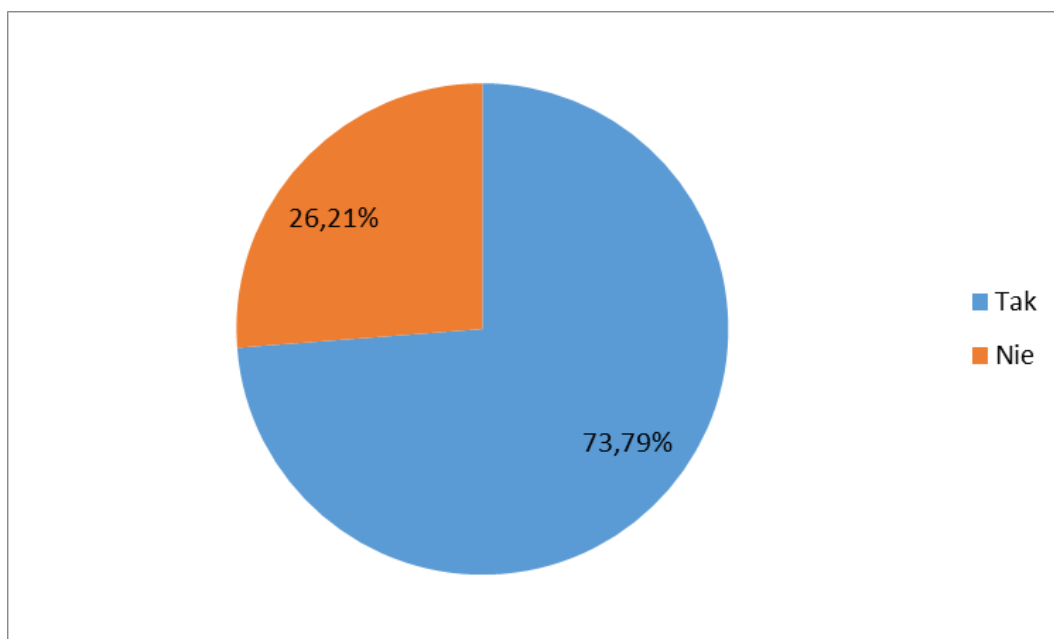
Formy instytucjonalne współpracy z innymi jednostkami JST wymienione przez respondentów to:

- Euroregion NYSA
- Dolnośląska Organizacja Turystyczna
- Związek Gmin Kwisa
- Związek Powiatów Polskich
- Euroregion Glacensis
- Stowarzyszenie Turystyczne Gmin Gór Sowich
- Lokalna Grupa Działania m.in.: "Ślężanie", "Kwiat Inu", "QWsi", „Partnerstwo Izerskie”, „Partnerstwo kaczawskie”, „Duch Gór”, „Szlakiem Granitu”
- Stowarzyszenia m.in.: kaczawskie, ziemia dzierzoniowska, gmin ziemi kłodzkiej
- Sudety 2030.

Następnie pytano o wspólne przedsięwzięcia z innymi JST. Dominowała współpraca w zakresie turystyki oraz infrastruktury transportowej lub przesyłowej, Niecałe 60% JST realizowało także wspólne przedsięwzięcia w obszarach kultury i/lub sportu i rekreacji.

Czy JST realizowała lub realizuje wspólne przedsięwzięcia z innymi JST w zakresie rozwoju infrastruktury technicznej (transportowej, przesyłowej)?

Wykres 34. Realizacja wspólnych przedsięwzięć z innymi JST w zakresie rozwoju infrastruktury technicznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

JST współpracują:

z gminami, są to głównie inwestycje dotyczące:

- prowadzenia wspólnej komunikacji miejskiej
- budowy tras rowerowych np. Gmina Bardo, Bystrzyca Kłodzka, Międzylesie, Łądek Zdrój, Stronie Śląskie i Złoty Stok - Singletrack Glacensis
- Związek Gmin Kwisa (Budowa i prowadzenie Schroniska dla bezdomnych zwierząt w Przylasku;
- Regionalny Program Energetyki Prosumenckiej - mikroinstalacje fotowoltaiczne w budynkach jednorodzinnych: wspólnie z Gminą Miejską Dzierżoniów, Gminą Dzierżoniów, Gminą Kąty Wrocławskie, Gminą Kłodzko, Gminą Kobierzyce, Gminą Krośnice, Gminą Lubin, Gminą Milicz, Gminą Pieszyce, Gminą Siechnice, Gminą Twardogóra, Gminą Żmigród, Gminą Żórawina
- Budowa systemu informacji przestrzennej oraz rozwój e-usług publicznych i elektronicznych usług administracyjnych w północno-zachodniej części województwa dolnośląskiego: Projekt realizuje Gmina Miejska Bolesławiec w partnerstwie z: Gminą Bolesławiec, Gminą Gromadka, Gminą i Miastem Lwówek Śląski, Gminą Miejską Zawidów, Gminą Nowogrodzic, Gminą Osiecznica, Gminą Sulików, Gminą Warta Bolesławiecka oraz Gminą Zagrodno"
- Zakup Energii elektrycznej
- wspólna spółka zajmująca się kanalizacją i wodociągami

- Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej pełniących funkcje edukacyjne i kulturalne na obszarze Przedgórze Sudeckiego i Niziny Śląskiej - Miasto Świdnica, Miasto Świebodzice i Miasto Jawor, Powiat Świdnicki"
- Doposażenie jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych w sprzęt ratowniczo-gaśniczy - z gminami: Brzeg Dolny, Dzierżoniów, Jaworzyna Śląska, Leśna, Marcinowice, Męcinka, Siekierczyn, Strzegom, Udanin, Żarów,

z powiatami, inwestycje dotyczą głównie:

- dróg i komunikacji zbiorowej
- ścieżek rowerowych
- chodników

z województwem np.:

- Projekt „Likwidacja obszarów wykluczenia informacyjnego i budowa dolnośląskiej sieci szkieletowej”
- Budowa ciągów pieszych
- budowa i modernizacja dróg i chodników

z miastem:

- Budowa dróg dla rowerów;
- Budowa parkingu np.: P&R przy ul. Krakowskiej przy węźle przesiadkowym MZK i PKP; (Jelenia Góra)
- Budowa 2 węzłów przesiadkowych przy ul. Cieplickiej: w Sobieszowie i na Os. Orle; (Jelenia Góra)
- Budowa ronda Trasa Czeska–Lubańska–Goduszyńska nadającego priorytet komunikacji publicznej i umożliwiającego utworzenie ekspresowego połączenia MZK między południową a północną częścią Jeleniej Góry zmniejszającego indywidualny ruch zmotoryzowany w centrum. (Jelenia Góra)
- Przebudowa ul. Krakowskiej wyprowadzającej ruch zmotoryzowany z centrum na obwodnicę miasta. (Jelenia Góra)
- System sterowania ruchem;
- Energooszczędne oświetlenie miejskie;

z urzędem marszałkowskim:

- drogi, chodniki, nawierzchnia, mosty, mury oporowe, barierki

z urzędem wojewódzkim:

- remonty i modernizacje dróg

pozostałe:

- Gmina Bolesławiec, Związek Międzygminny "Bóbr" i Miasto i Gmina Lwówek Śląski -prowadzenie Przedsiębiorstwa Wodociągów i kanalizacji w Bolesławcu

- Budowa łącznika Świdnicy z autostradą A4 - powiat świdnicki, Miasto Świdnica, Żarów, Gmina Wiejska Świdnica, Gmina Jaworzyna Śląska, UMWD

gminy - Dolnośląska Służba Dróg i Kolei we Wrocławiu:

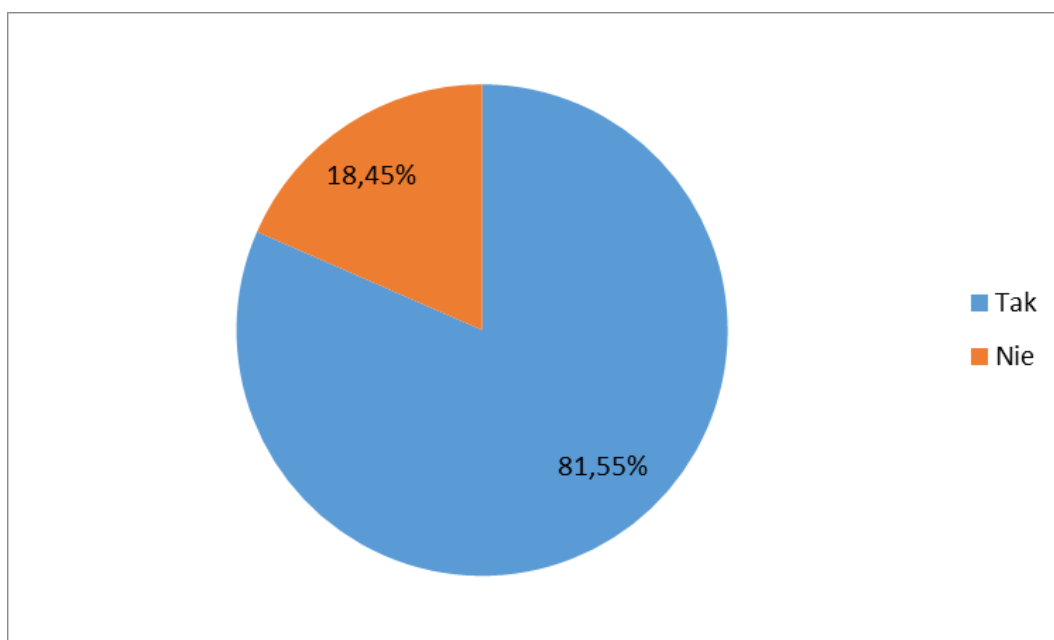
- chodniki

gminy – miasta sąsiednie:

- Modernizacja Zakładu Uzdatniania Wody systemu uzdatniania i dystrybucji wody w Zgorzelcu (z Görlitz)

Czy JST realizowała lub realizuje wspólne przedsięwzięcia z innymi JST w zakresie turystyki?

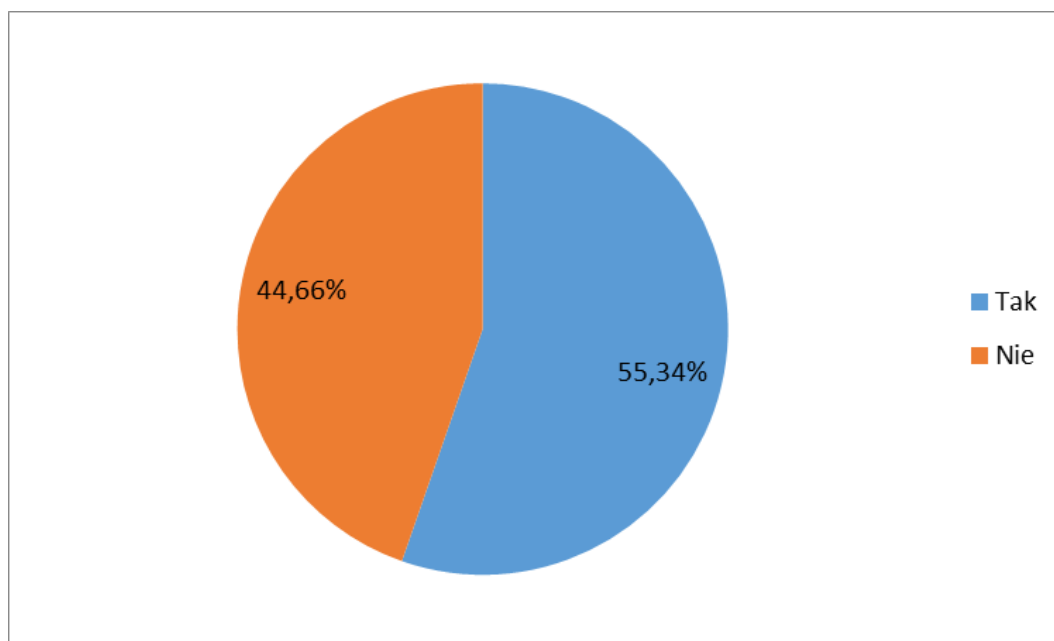
Wykres 35. Realizacja wspólnych przedsięwzięć z innymi JST w zakresie turystyki

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Czy JST realizowała lub realizuje wspólne przedsięwzięcia z innymi JST w zakresie kultury?

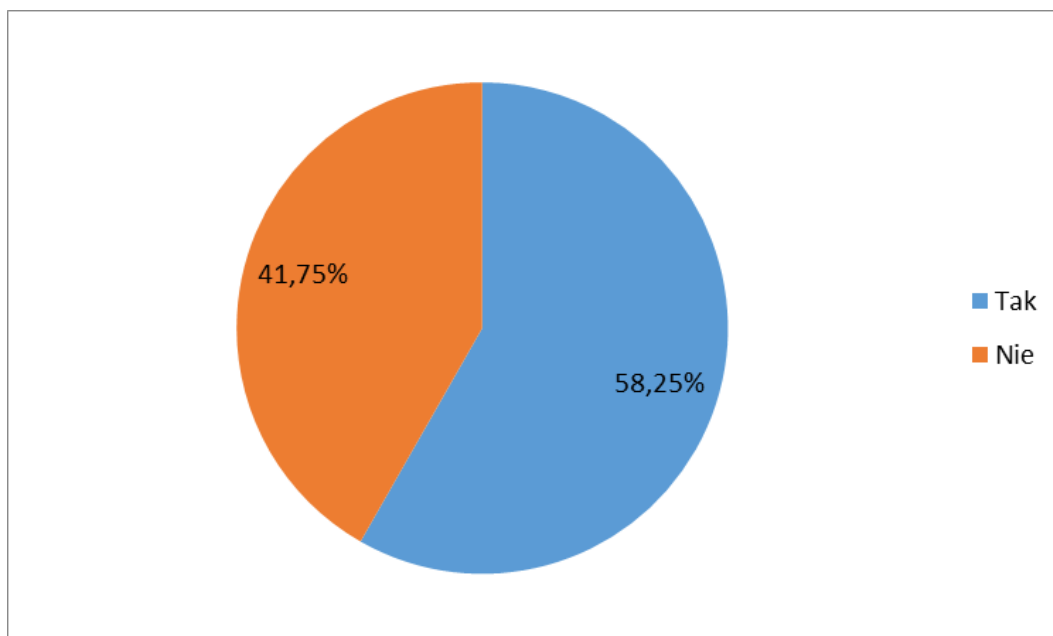
Wykres 36. Realizacja wspólnych przedsięwzięć z innymi JST w zakresie kultury

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Czy JST realizowała lub realizuje wspólne przedsięwzięcia z innymi JST w zakresie sportu i rekreacji?

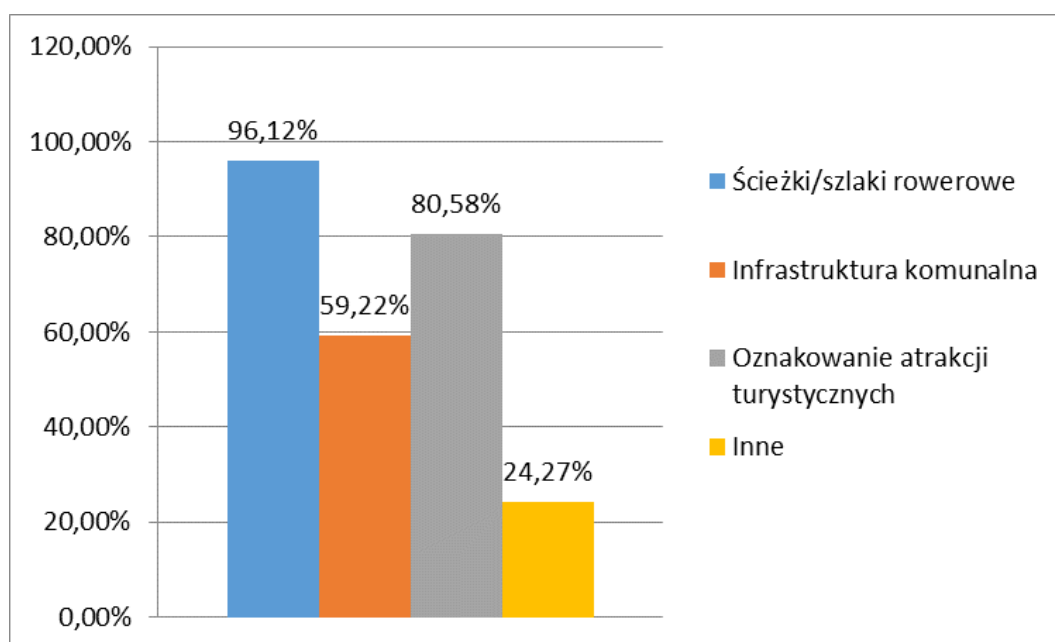
Wykres 37. Realizacja wspólnych przedsięwzięć z innymi JST w zakresie sportu i rekreacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Jakie potrzeby występują w JST w zakresie wspólnych przedsięwzięć integracyjnych?

Wykres 38. Potrzeby występujące w JST w zakresie wspólnych przedsięwzięć integracyjnych

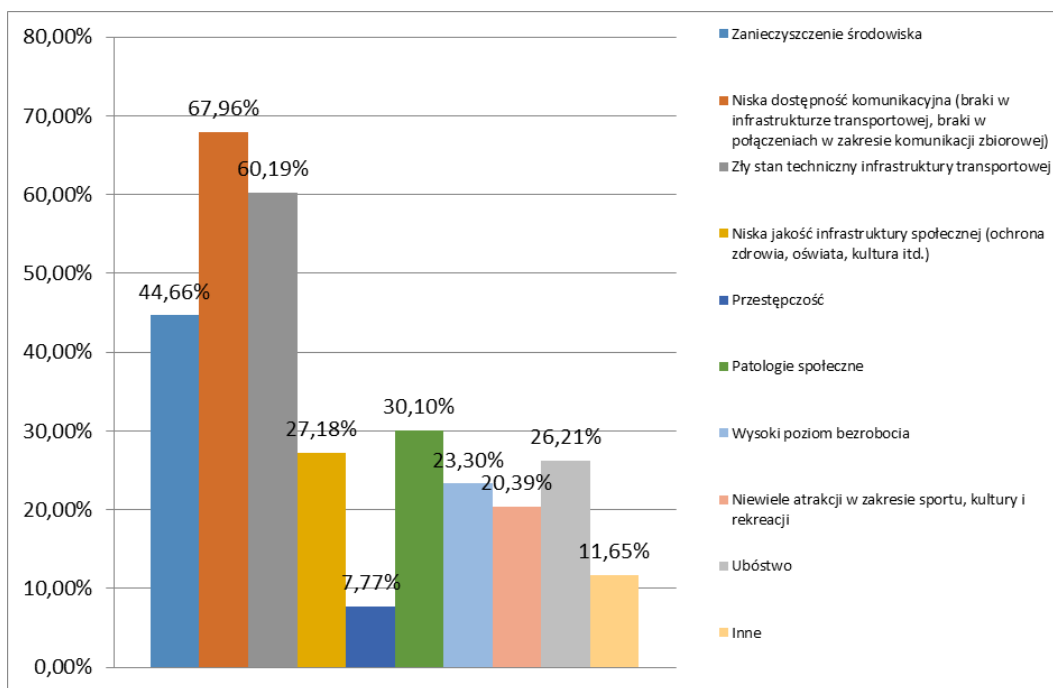
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Inne: wspólna polityka społeczna (bolesławiecki), rewitalizacja (dzierżoniowski), rekreacja (jeleniogórski), infrastruktura (jeleniogórski, miasto Wałbrzych, jaworski, lwówecki, zgorzelecki, ząbkowicki), działania marketingowe, imprezy integracyjne (kamiennogórski, lubański, dzierżoniowski, świdnicki, ząbkowicki, kłodzki), turystyka (świdnicki, wałbrzyski)

Ostatni blok zagadnień dotyczył problemów występujących w JST w podziale na kategorie, dopuszczalne było zaznaczenie kilku odpowiedzi. Poniżej przedstawiono uzyskane wyniki.

Proszę wskazać główne problemy dotyczące jakości życia w JST

Wykres 39. Główne problemy dotyczące jakości życia w JST

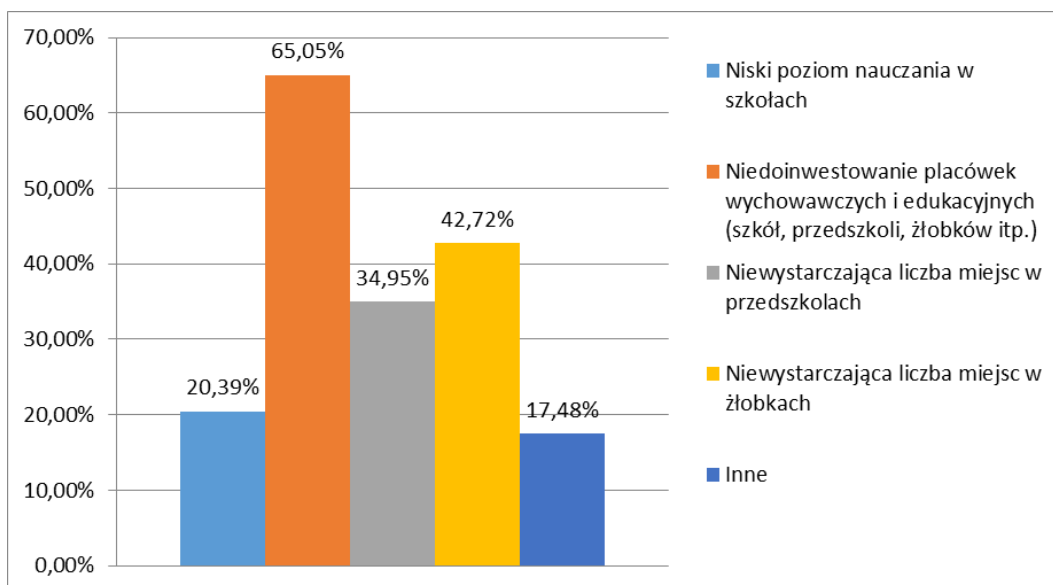

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Inne: depopulacja (bolesławiecki), niska dostępność zasobu komunalnego (dzierzoniowski, kłodzki, świdnicki), niski poziom zarobków (kamiennogórski), niska aktywność społeczeństwa (wałbrzyski, złotoryjski).

Proszę wskazać główne problemy dotyczące wychowania i edukacji w JST

Wykres 40. Główne problemy dotyczące wychowania i edukacji w JST

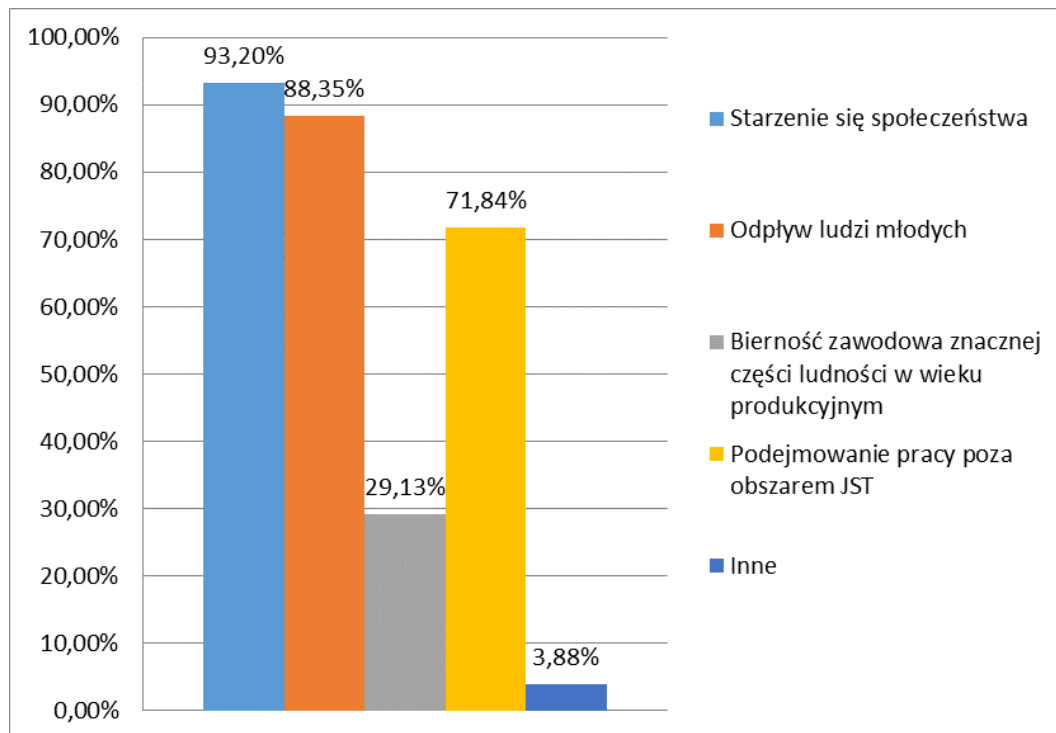

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Inne: Niewystarczająca subwencja oświatowa (dzierżoniowski, miasto Wałbrzych, ząbkowicki), brak żłobka (bolesławiecki, lubański, ząbkowicki, zgorzelecki).

Proszę wskazać główne problemy dotyczące demografii

Wykres 41. Główne problemy dotyczące demografii

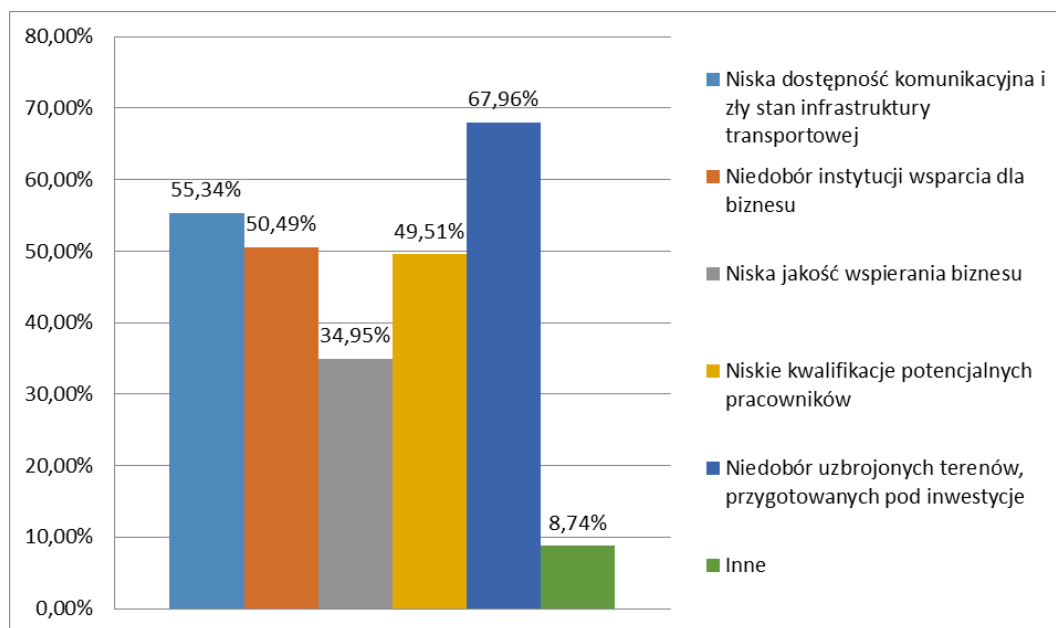

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Inne: depopulacja (bolesławiecki), ujemny przyrost naturalny (wałbrzyski, ząbkowicki).

Proszę wskazać główne problemy dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej w JST

Wykres 42. Główne problemy dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej w JST

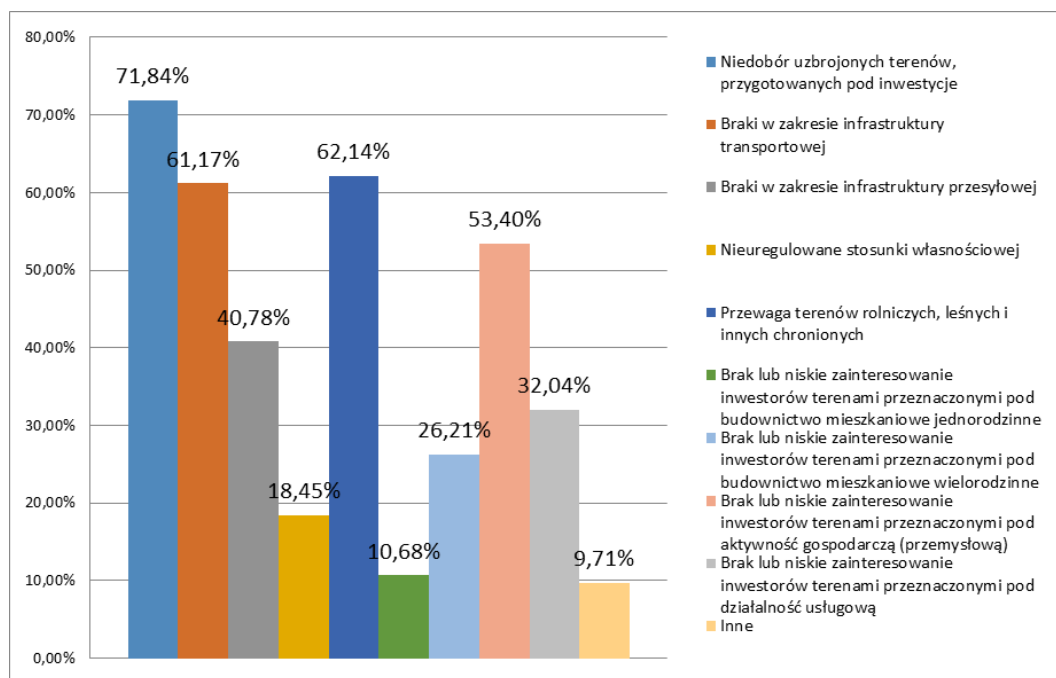

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Inne: niedostosowane kierunki kształcenia (dzierżoniowski), słaba aktywność społeczna (złotoryjski)

Proszę wskazać główne problemy dotyczące zagospodarowania przestrzennego w JST

Wykres 43. Główne problemy dotyczące zagospodarowania przestrzennego w JST

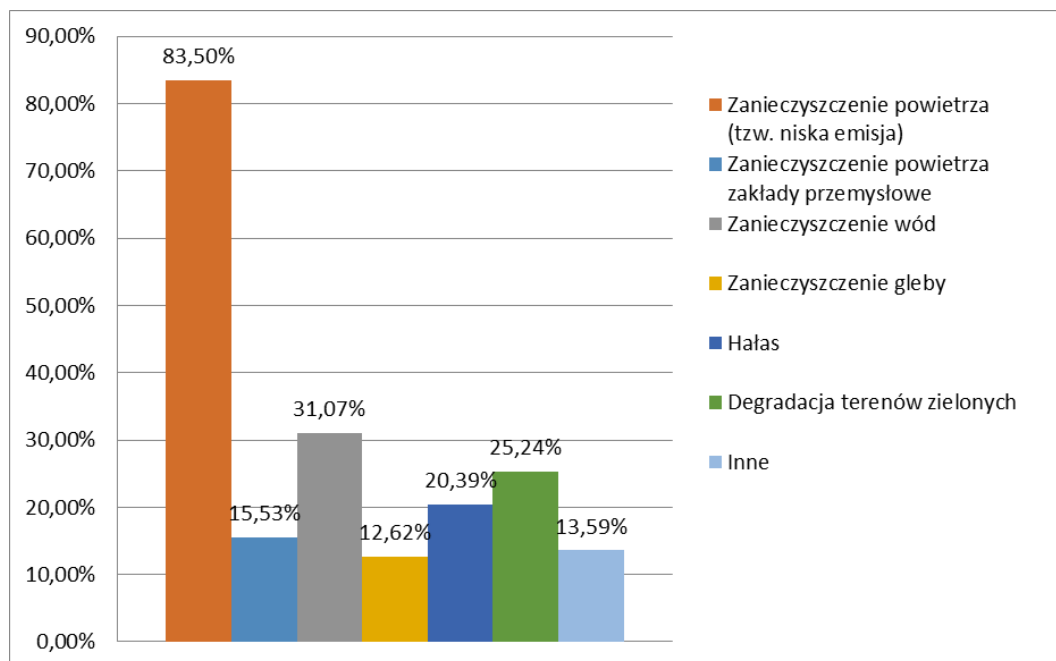

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Wśród innych: obszar Natura 2000 (bolesławiecki), długi czas zmiany MPZP (jaworski), struktura własnościowa (lubański, lwówecki, Miasto Wałbrzych), brak wolnych terenów inwestycyjnych (bolesławiecki), obszary zagrożone powodzią (ząbkowicki).

Proszę wskazać główne problemy dotyczące ochrony środowiska w JST

Wykres 44. Główne problemy dotyczące ochrony środowiska w JST

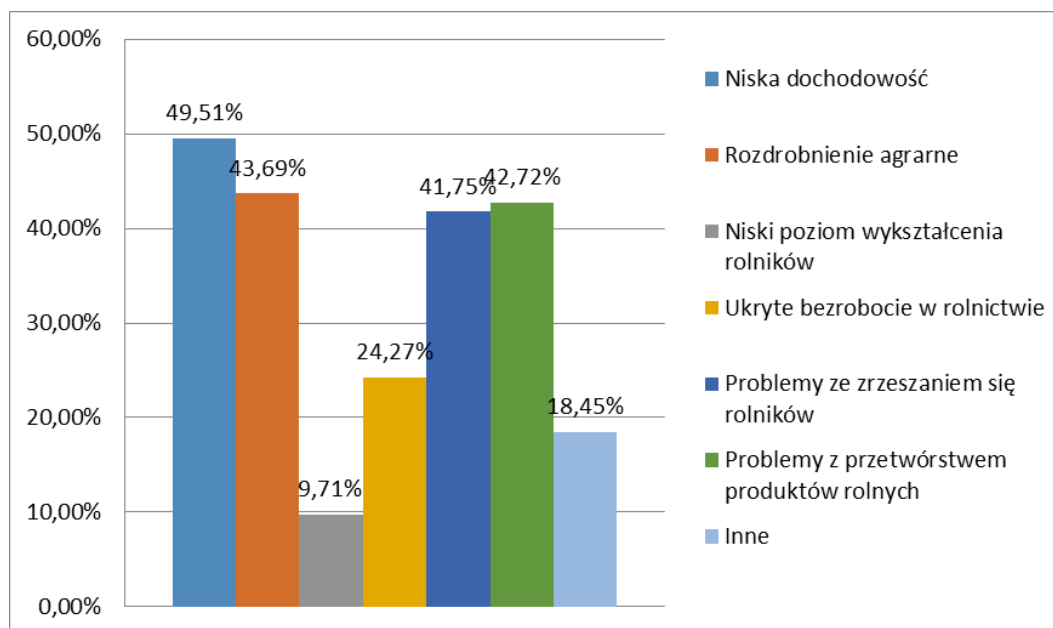

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Wśród innych wskazano: dzikie wysypiska (powiat jeleniogórski), niski poziom świadomości mieszkańców (powiat lwówecki), ograniczenie wody w okresach suszy (ząbkowicki), brak możliwości gazyfikacji (wałbrzyski).

Proszę wskazać główne problemy dotyczące rolnictwa w JST

Wykres 45. Główne problemy dotyczące rolnictwa w JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego JST.

Wśród innych odnotowano: tereny górskie (powiat lwówecki, wałbrzyski, ząbkowicki, zgorzelecki), brak oferty szkoleń dla rolników (powiat świdnicki).

Badanie ankietowe przeprowadzono także wśród instytucji otoczenia biznesu i innych podmiotów trzeciego sektora. Podstawowe wnioski są następujące:

- Instytucje te wśród problemów występujących w powiecie, w którym są zlokalizowane wskazują przede wszystkim: odpływ ludzi młodych (ponad 93% respondentów), zanieczyszczenie powietrza – niska emisja (ponad 86%), niedoinwestowanie placówek wychowawczych i edukacyjnych (60%), niewiele atrakcji w zakresie turystyki, rekreacji i kultury (prawie 47%), braki w zakresie infrastruktury transportowej i niskie kwalifikacje pracowników (po ok. 53% wskazań).
- 2/3 badanych organizacji współpracuje z innymi podmiotami non-profit z obszaru Sudety, 47% - z podmiotami komercyjnymi, a 67% - z JST.
- Jednak cyklicznie we współpracy z JST przygotowuje wydarzenia już niższy odsetek badanych – 40%, tyle samo z innymi podmiotami non-profit i zaledwie 20% - we współpracy z podmiotami komercyjnymi.
- Wśród celów/zadań, które wg badanych powinny być zapisane w Strategii Rozwoju Sudety 2030 najczęściej pojawiały się: integracja działań, tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie, poprawa stanu środowiska naturalnego, rozwój turystyki, wzrost konkurencyjności obszaru, przeciwdziałanie procesom marginalizacji, budowa marki regionalnej, stworzenie warunków sprzyjających do rozwoju działalności gospodarczej, budowa zintegrowanego systemu komunikacyjnego w zakresie komunikacji zbiorowej, zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Badanie ankietowe szkół wyższych wykazało:

- Wszystkie badane szkoły wyższe współpracowały w sposób ciągły (co najmniej 3 kontakty w roku) z JST i podmiotami komercyjnymi, z organizacjami non-profit współpracowało $\frac{3}{4}$ badanych.
- $\frac{3}{4}$ badanych organizowało cyklicznie imprezy z ww. instytucjami i podmiotami.
- Wszystkie badane szkoły zadeklarowały, że wprowadzają innowacje w programach nauczania; wskazano: dostosowanie programów kształcenia do potrzeb pracodawców, nacisk na kształcenie kompetencji społecznych, tworzenie specjalności w ramach kierunków oraz modyfikowanie sylabusów w oparciu o wyniki ankiet wśród przedsiębiorców oferujących praktyki zawodowe.
- Jako podstawowe bariery wdrażania innowacji w programach nauczania wszyscy badani wskazali brak środków finansowych, $\frac{3}{4}$ wymieniło bariery prawne, połowa wskazała brak zainteresowania ze strony przedsiębiorców, inkubatorów przedsiębiorczości itp., żaden z respondentów nie wskazał braku zainteresowania innowacyjnymi rozwiązaniami ze strony kadry naukowej czy studentów.
- Wśród potrzeb w zakresie współpracy szkoły z przedsiębiorcami, instytucjami non-profit i JST wymieniano przede wszystkim: potrzebę wymiany doświadczeń, wizyty studyjne, większe otwarcie małych i średnich firm na realizację praktyk studenckich, wspólne promotorstwo prac dyplomowych, szczególnie inżynierskich.
- Jako główny problem szkolnictwa wyższego na obszarze subregionu wszyscy badani wskazali zbyt małą liczbę studentów, $\frac{3}{4}$ wskazało zbyt niskie zainteresowanie współpracą ze szkoła ze strony przedsiębiorców i instytucji otoczenia biznesu, połowa zwracała uwagę na niedoinwestowanie bazy dydaktycznej.
- Wśród celów, które powinny znaleźć się w Strategii Rozwoju Sudety 2030 wymieniano przede wszystkim: rozwój obszaru, dofinansowanie działań prorozwojowych, w tym innowacyjnych, zatrzymanie młodych ludzi, zrównoważony rozwój, aktywizację społeczną oraz integrację środowiska biznesowego i społecznego.
- Wśród cech, którymi powinien charakteryzować się obszar objęty Strategią wskazywano: atrakcyjność dla młodych ludzi (oferta kulturalna, atrakcyjne miejsca pracy), atrakcyjność turystyczną, możliwość rozwoju osobistego, zawodowego, dbałość o środowisko naturalne oraz wyrazistą tożsamość.

Analiza dokumentów strategicznych powiatów i gmin na obszarze porozumienia Sudety 2030 pod kątem podobieństwa celów, priorytetów i działań

Analiza dokumentów strategicznych JST wchodzących w skład porozumienia południowej części województwa dolnośląskiego (Sudety 2030) miała charakter złożony, ze względu na zróżnicowanie strategii, oraz programów i planów rozwoju pod względem formy, struktury, sposobu sformułowania priorytetów, celów strategicznych, celów operacyjnych, kierunków interwencji oraz zadań. Zróżnicowanie to wynika m.in. z różnicy zadań i zakresu odpowiedzialności JST na różnych poziomach (np. inne zadania powiatu i gmin) uwarunkowanych ustawami i innymi aktami prawnymi. Strategie gminne zróżnicowane były w pewnym stopniu również ze względu na charakter gminy (gminy miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie).

Analizę postanowiono więc podzielić na mniejsze części, a same dokumenty strategiczne analizować na różnych poziomach. Pierwszym etapem analizy był przegląd strategii powiatowych łącznie ze strategiami ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej i Aglomeracji Jeleniogórskiej oraz zidentyfikowanie obszarów interwencji i celów wspólnych dla wszystkich strategii powiatowych. Ze względu na różne struktury i formy dokumentów strategicznych, o czym napisano powyżej, nie było możliwe zamknięcie tej analizy w ramy wynikające z najczęściej stosowanego podziału w dokumentach tego typu (czyli np. cele strategiczne, priorytety, cele operacyjne, zadania). Podobieństwa celów i obszarów interwencji identyfikowano więc poprzez wyodrębnienie po lekturze strategii obszarów tematycznych wspólnych dla wszystkich strategii powiatowych. W części tego opracowania poświęconej analizie strategii powiatowych wraz ze strategiami ZIT znajdują się więc wyszczególnione obszary interwencji wspólne dla wszystkich strategii powiatowych, z krótkimi komentarzami.

Następnie analizowano strategie gminne w podziale na powiaty, podejmując próbę określenia wspólnych obszarów interwencji w strategiach gminnych na terenie jednego powiatu. W kolejnym kroku podjęto próbę dokonania podsumowania i analizy całościowej strategii gminnych oraz zidentyfikowania podobieństw celów i obszarów wspólnych

Analiza strategii powiatów

Po lekturze i analizie strategii rozwoju powiatów zidentyfikowano następujące obszary interwencji wspólne dla wszystkich dokumentów strategicznych.

Jakość życia / podniesienie standardów życia

Jednym z najczęściej pojawiających się zagadnień w powiatowych strategiach rozwoju jest cel podniesienia jakości lub standardu życia mieszkańców. Poprawa lub zapewnienie wysokiej jakości życia mieszkańców wymieniane jest zarówno wśród celów strategicznych, jak i w sformułowanych w strategiach wizjach. Jest to jednak sformułowanie dość pojemne o dużym stopniu ogólności, co pozwala na różną interpretację pojęcia „jakość życia” w różnych strategiach. Duży jest więc wachlarz zagadnień wymienianych wśród celów operacyjnych, które mają realizować cel strategiczny związany z poprawą jakości życia, czy też podnoszeniem standardu życia mieszkańców. Wśród nich można wymienić m.in.: zwiększenie dostępności do usług edukacyjnych, rozwój oferty kulturalnej i rekreacyjno-sportowej, poprawa dostępności do usług zdrowotnych i profilaktyka zdrowotna, rewitalizacja i poprawa stanu technicznego i

infrastruktury technicznej budynków mieszkalnych, poprawa stanu środowiska naturalnego, wspieranie działań z zakresu poprawy bezpieczeństwa mieszkańców, angażowanie mieszkańców w rozwiązywanie lokalnych problemów społecznych, rozwój współpracy międzysamorządowej i wiele innych.

Dostępność komunikacyjna

Jest to obszar interwencji pojawiający się we wszystkich strategiach. Wśród celów znajdują się zagadnienia poprawy dostępności zarówno zewnętrznej powiatu, jak i wewnętrznej. W zakresie wewnętrznej dostępności komunikacyjnej w strategiach skupiono się głównie na działaniach w zakresie poprawy infrastruktury drogowej – dróg powiatowych i (rzadziej) gminnych. Jedynie niektóre strategie wymieniają wśród koniecznych działań poprawę jakości (przebudowę, budowę, utrzymanie) dróg wojewódzkich i krajowych, które mają zasadnicze znaczenie dla dostępności komunikacyjnej powiatu (zewnętrznej). W większości przypadków działania dotyczące poprawy dróg wojewódzkich czy krajowych nie są jednak wymieniane wśród celów operacyjnych w strategiach powiatów. Jedynie w Strategii Powiatu Zgorzeleckiego mowa jest o: „pozyskiwaniu infrastrukturalnych inwestycji krajowych i wojewódzkich”. W strategiach pojawia się również jako cel poprawa dostępności komunikacyjnej transportem kolejowym lub ewentualnie lobbing na rzecz zapobiegania degradacji infrastruktury kolejowej i rozwoju połączeń kolejowych.

Wspieranie i rozwój przedsiębiorczości

Wspieranie przedsiębiorczości jest zagadnieniem pojawiającym się we wszystkich strategiach powiatowych. Pod tym hasłem, sformułowanym w strategiach jako jeden z celów strategicznych, a częściej jako cel operacyjny wymieniane są zadania związane zarówno z przyciąganiem inwestorów spoza regionu i poprawą atrakcyjności inwestycyjnej powiatów, jak i wspieranie i promocja małej przedsiębiorczości, głównie w sektorze turystycznym, którego rozwój również wymieniany jest wśród celów strategicznych wszystkich strategii powiatowych. Wspieranie przedsiębiorczości obejmuje również działania w zakresie poprawy dostępności przedsiębiorstw do wykwalifikowanej siły roboczej m.in. wspieranie podnoszenia i zmiany kwalifikacji osób bezrobotnych, a także oferty edukacyjnej dostosowanej do potrzeb przedsiębiorstw i lokalnych rynków pracy. Wspieranie przedsiębiorczości oraz działania zmierzające do przyciągania inwestycji składają się na cel zapewnienia wzrostu i rozwoju gospodarczego powiatów.

Poprawa jakości edukacji i kształcenia

Poprawa jakości kształcenia i edukacji zajmuje ważne miejsce wśród celów strategicznych i celów operacyjnych we wszystkich strategiach. Działania w zakresie poprawy jakości edukacji skupiają się głównie na dostosowaniu oferty edukacyjnej do potrzeb przedsiębiorstw i pracodawców na terenie danego powiatu. Nacisk położony jest na poprawę jakości kształcenia oraz rozwój kształcenia zawodowego dostosowanego do potrzeb rynku pracy. Wymieniane są również działania w zakresie promocji wśród osób dorosłych kształcenia ustawicznego. Wspomina się także o potrzebie wprowadzenia innowacyjnych programów nauczania. Wśród zadań i celów operacyjnych wymienia się poprawę bazy materialnej placówek oświatowych.

Rozwój turystyki i oferty w zakresie spędzania wolnego czasu

Rozwój turystyki i promocja powiatów jest celem pojawiającym się we wszystkich strategiach powiatowych. Rozwój turystyki i chęć przyciągania swoją ofertą spędzania wolnego czasu postulują zarówno powiaty tradycyjnie kojarzone z turystyką, jak np. powiat kłodzki, jeleniogórski, wałbrzyski, lwówecki, jak również powiaty mniej kojarzone z rozwiniętą infrastrukturą turystyczną, jak powiat jaworski, czy ząbkowicki. Rozwój turystyki jest w strategiach powiatowych uważany za ważny czynnik rozwoju gospodarczego oraz sektor, który może generować dodatkowe nowe miejsca pracy. Cele i zadania w zakresie rozwoju turystyki (poprawa infrastruktury turystycznej, rewitalizacja zabytków, poszerzenie oferty kulturalnej) zazębiają się również z działaniami mającymi na celu poprawę jakości życia mieszkańców powiatów w zakresie wzbogacenia oferty spędzania czasu wolnego.

Rewitalizacja

We wszystkich strategiach powiatowych wśród celów strategicznych lub operacyjnych pojawiają się zadania w zakresie rewitalizacji obszarów lub obiektów zdegradowanych. O rewitalizacji pisze się w strategiach w kontekście poprawy jakości technicznej zasobów mieszkaniowych, infrastruktury turystycznej (np. schronisk, atrakcji turystycznych, szlaków turystycznych), infrastruktury kulturalnej, obiektów zabytkowych oraz historycznych centrów miast (starówek), jak również rewitalizacji obiektów przemysłowych i nadania im nowych funkcji oraz przeznaczania tych obiektów na potrzeby prowadzenia działalności gospodarczej.

Poprawa dostępności do usług opieki zdrowotnej oraz profilaktyka

Obszar ten został uwzględniony we wszystkich strategiach powiatowych. Mowa jest zarówno o działaniach mających na celu zwiększenie dostępności do usług opieki zdrowotnej, w ramach których uwzględnia się również otwieranie nowych placówek opieki zdrowotnej, jak i inwestycje w rozwój infrastruktury materialnej - w przypadku niektórych strategii powiatowych. We wszystkich strategiach zostały uwzględnione działania mające na celu promocję zdrowia i zdrowego stylu życia oraz działania związane z profilaktyką (np. uruchamianie badań kontrolnych dzieci i dorosłych we współpracy z różnymi fundacjami i innymi jednostkami). Wśród celów znajdują się również te mające charakter działań miękkich – edukacyjnych (promocja zdrowia).

Poprawa w zakresie funkcjonowania opieki społecznej i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu

We wszystkich strategiach powiatowych wśród celów znajdują się postulaty poprawy dostępności do usług opieki społecznej oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. W ramach tego ostatniego problemu wymienia się m.in. włączenie osób z niepełnosprawnościami, głównie poprzez poprawę dostępności infrastruktury publicznej oraz dostępności do usług publicznych, usuwanie barier architektonicznych oraz aktywizowanie tych osób. Walka z wykluczeniem społecznym obejmuje również takie zagadnienia, jak działania miękkie skierowane do osób długotrwale bezrobotnych, a także walkę z wykluczeniem cyfrowym. W obszarze opieki społecznej w strategiach powiatowych skupiono się również na działaniach skierowanych do osób starszych: walka z wykluczeniem tej grupy społecznej, ale także

postulaty budowy domów dziennego pobytu dla seniorów oraz domów opieki z wyspecjalizowanymi usługami dla osób starszych.

Działania w zakresie poprawy bezpieczeństwa mieszkańców

We wszystkich strategiach powiatowych znajdują się postulaty poprawy bezpieczeństwa mieszkańców powiatów, które mają charakter bardziej ogólny lub szczegółowy (np. w strategii miasta Jelenia Góra mowa jest m.in. konkretnie o bezpieczeństwie na drogach).

Przeciwdziałanie klęskom żywiołowym i ich skutkom

W zakresie przeciwdziałania klęskom żywiołowym wysuwają się na pierwszy plan cele związane z zapobieganiem powodziom. Cele w tym zakresie obejmują również działania miękkie, jak np. edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania się w czasie wystąpienia klęsk żywiołowych i doskonalenia gotowości na zagrożenia i klęski żywiołowe. Zagadnienia i cele związane z zapobieganiem klęskom żywiołowym najczęściej występują obok celów związanych z ochroną środowiska przyrodniczego.

Działania w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego

Zagadnienia i cele związane z ochroną środowiska przyrodniczego są obecne we wszystkich strategiach. W niektórych z nich są sformułowane w sposób bardziej ogólny, w innych bardziej szczegółowy. Wśród celów związanych z ochroną środowiska przyrodniczego znajdują się takie, jak: ochrona gleby, uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej (budowa sieci kanalizacji i oczyszczalni ścieków oraz przydomowych oczyszczalni ścieków na terenach słabo zurbanizowanych), poprawa jakości powietrza, ograniczanie niskiej emisji, zwiększenie racjonalności wykorzystywania energii, w tym termomodernizacja budynków (w niektórych strategiach sformułowano również cele związane ze zwiększeniem udziału energii ze źródeł odnawialnych), działania w zakresie racjonalnego gospodarowania odpadami komunalnymi, w tym przede wszystkim zwiększenie selektywnej zbiórki odpadów i budowa odpowiedniej infrastruktury. Wśród celów związanych z ochroną środowiska przyrodniczego znajdują się również zagadnienia miękkie, jak np. zwiększenie świadomości ekologicznej mieszkańców.

Należy również zwrócić uwagę, że wszystkie analizowane strategie odwoływały się do koncepcji zrównoważonego rozwoju, co znalazło wyraz zarówno w celach związanych z ochroną środowiska, jak i wcześniejszych celach związanych z poprawą jakości opieki społecznej i walką z wykluczeniem społecznym.

Budowa ścieżek rowerowych

Cele związane z budową infrastruktury rowerowej pojawiają się w zdecydowanej większości strategii powiatowych. W przypadku różnych strategii pełnią one różne funkcje, a plany ich budowy są uwzględniane w ramach innych celów strategicznych: począwszy od celów związanych z dostępnością komunikacyjną i komunikacją (jako „zielony” środek transportu, np. w przypadku M. Wałbrzycha, czy M. Jelenia Góra), poprzez cele związane z rozwojem turystyki, gdzie budowa i rozbudowa sieci ścieżek rowerowych ma być dodatkowym atutem i czynnikiem wpływającym na wybór danego miejsca przez turystów, cele związane z ochroną środowiska przyrodniczego, aż do celów związanych z promocją sportu i aktywności fizycznej w powiatach.

Promocja kultury i sportu

Cele związane z tym zagadnieniem obejmują takie działania jak organizacja imprez kulturalnych i sportowych, poprawa infrastruktury potrzebnej do uprawiania sportu (budowa i rozbudowa istniejących ośrodków) i infrastruktury kulturalnej. Cele związane z tym zagadnieniem zakwalifikowane zostały w różnych strategiach do różnych celów strategicznych i występują zarówno wśród celów operacyjnych związanych z poprawą jakości życia mieszkańców, jak i rozwoju turystyki.

Współpraca w celu realizacji strategii powiatowych

W strategiach postuluje się nawiązanie lub zacieśnienie współpracy pomiędzy interesariuszami. Wymienia się głównie współpracę na poziomie przedsiębiorcy – władze JST, przedsiębiorcy – placówki edukacyjne, władze JST – organizacje pozarządowe i ogólnie mówiąc społeczność danej JST. Wśród celów znajdują się również postulaty współpracy pomiędzy JST w danym powiecie w celu wspólnego podejmowania działań takich, jak np. promocja powiatu jako miejsca atrakcyjnego turystycznie czy też promocja powiatu wśród przedsiębiorców – potencjalnych inwestorów w powiecie.

Poprawa sprawności administracji i JST

W tym obszarze wymienia się głównie takie działania, jak cyfryzacja administracji publicznej i świadczonych przez jednostki administracji publicznej usług, a także zwiększenie dostępności ludności do usług świadczonych przez administrację.

Analiza strategii ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej i Aglomeracji Jeleniogórskiej

Wymienione powyżej obszary i cele wspólne dla strategii powiatowych pokrywają się z celami strategii ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej i ZIT Aglomeracji Jeleniogórskiej. W strategiach ZIT znajdują się jednak dodatkowo cele związane z budową innowacyjnej gospodarki i wspieraniem innowacyjności przedsiębiorstw, które nie występują we wszystkich strategiach powiatowych. Cele budowy innowacyjnej gospodarki i wspieranie oraz przyciąganie innowacyjnych przedsiębiorstw (np. poprzez tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości, możliwości tworzenia instytutów badawczych i wspieranie współpracy przedsiębiorstw z jednostkami badawczo-rozwojowymi) zostały sformułowane jedynie w strategiach powiatów: miasto Wałbrzych, miasto Jelenia Góra, dzierzoniowskiego, ząbkowickiego oraz zgorzeleckiego.

Strategie powiatowe a Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego

Podobnie, jak w przypadku powyższej uwagi dotyczącej relacji pomiędzy obszarami wspólnymi strategii powiatowych i strategii ZIT, należy stwierdzić, że zidentyfikowane obszary wspólne strategii powiatowych wpisują się zarówno w Strategię Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku jak i projekt strategii do 2030 roku. Z zastrzeżeniem, że w większości strategii powiatowych (oprócz strategii powiatów: miasto Wałbrzych, miasto Jelenia Góra, dzierzoniowskiego, ząbkowickiego oraz zgorzeleckiego) nie sformułowano w celach postulatu tworzenia gospodarki innowacyjnej, opartej na wiedzy i wspierania

przedsiębiorstw innowacyjnych, co jest bardzo ważnym celem i priorytetem w obu dokumentach strategicznych regionu.

Analiza strategii gminnych w podziale na powiaty

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Bolesławieckiego

W strategiach gminnych gmin Powiatu Bolesławieckiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Wysoka jakość życia;
- Wspieranie przedsiębiorczości lokalnej, promocja przedsiębiorców i ich oferty na zewnątrz;
- Rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnej oraz oferty turystyczno-rekreacyjnej i edukacyjnej w oparciu o zasoby przyrodnicze i kulturowe; rozwój turystyki;
- Wzmocnienie działań promocyjnych gmin, w tym promocja atrakcji turystycznych znajdujących się na terenie gmin;
- Wyznaczenie terenów pod inwestycje i przyciąganie inwestorów zewnętrznych;
- Zwiększenie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców w zakresie ochrony przed klęskami i katastrofami naturalnymi, ochrony przeciwpożarowej, przeciwpowodziowej sanitarno-epidemiologicznej oraz działania na rzecz zapewnienia poczucia spokoju i bezpieczeństwa mieszkańców przed negatywnymi zachowaniami i patologią;
- Ochrona środowiska naturalnego, poprawa efektywności energetycznej obiektów publicznych i prywatnych dla zminimalizowania emisji zanieczyszczeń i energooszczędności; zwiększenie wykorzystania OZE; promocja zachowań proekologicznych;
- Poprawa jakości i dostępności usług zdrowotnych, poprawa infrastruktury technicznej w zakresie ochrony zdrowia;
- Wzbogacenie infrastruktury kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej w nowe obiekty – rozbudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej;
- Poprawa dostępności komunikacyjnej i jakości infrastruktury transportu, przede wszystkim drogowej – bieżąca modernizacja i rozbudowa dróg gminnych wraz z infrastrukturą około drogową, tzn. ciągami pieszymi, oświetleniem itp.
- Rozwój infrastruktury publicznej i technicznej, w tym rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowej i kanalizacyjnej;
- Efektywne zarządzanie odpadami komunalnymi, w tym m.in. poprawa w zakresie zbiórki selektywnej odpadów;
- Poprawa jakości oferty edukacyjnej w gminach;

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Dzierżoniowskiego

W strategiach gminnych Powiatu Dzierżoniowskiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Wspieranie przedsiębiorczości lokalnej oraz małych i średnich przedsiębiorstw;

- Budowa i przebudowa infrastruktury drogowej (drogi, chodniki, parkingi, oświetlenie, ścieżki pieszo-rowerowe) oraz poprawa dostępności komunikacyjnej gmin;
- Rewitalizacja obszarów i obiektów zdegradowanych;
- Ochrona środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie poprawy gospodarki wodno-ściekowej, budowę kanalizacji, poprawę jakości powietrza, wspieranie termomodernizacji budynków, edukację proekologiczną społeczeństwa;
- Budowa lub adaptacja istniejących obiektów na cele mieszkaniowe oraz wspieranie budownictwa;
- Wspieranie rozwoju turystyki poprzez poprawę infrastruktury turystycznej oraz działania promocyjne;
- Promocja kultury i sportu i aktywnych form spędzania wolnego czasu, a także inwestycje w poprawę jakości obiektów sportowych;
- Organizacja imprez kulturalnych i sportowych o zasięgu lokalnym, regionalnym, krajowym i nawet międzynarodowym w celu promocji gmin regionu i zwiększenia ruchu turystycznego;
- Poprawa jakości życia mieszkańców;
- Działania w zakresie edukacji: zapewnienie edukacji dzieci na wysokim poziomie, zapewnienie edukacji na zajęciach szkolnych i pozaszkolnych, wspieranie rozwijania zainteresowań przez dzieci i młodzież, promowanie zasady uczenia się przez całe życie wśród dorosłych;
- Wspieranie rozwoju infrastruktury ochrony zdrowia oraz ułatwienie dostępu do usług opieki zdrowotnej;
- Aktywizacja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, ubóstwem, z niepełnosprawnościami, poprawienie dostępu do usług opieki społecznej, przeciwdziałanie uzależnieniom od alkoholu i narkotyków;
- Aktywizacja społeczeństwa i rozwój społeczeństwa obywatelskiego;
- Rozwijanie współpracy: pomiędzy JST a NGO, pomiędzy JST a przedsiębiorcami, pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego w celu realizacji wspólnych celów, np. działań promocyjnych.

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Jaworskiego

W strategiach gminnych gmin Powiatu Jaworskiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Poprawa jakości życia mieszkańców;
- Rozwój instrumentów wspierających przedsiębiorczości lokalnej oraz działania zmierzające do pozyskania inwestorów z zewnątrz;
- Rozwój turystyki;
- Rewitalizacja obszarów i obiektów zdegradowanych;
- Promocja kultury i sportu i aktywnych form spędzania wolnego czasu, a także inwestycje w poprawę jakości obiektów sportowych;

- Ochrona środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie poprawy gospodarki wodno-ściekowej, budowę kanalizacji, poprawę jakości powietrza oraz rozwój postaw proekologicznych;
- Poprawa jakości i dostępu do usług publicznych, w tym przede wszystkim w zakresie edukacji;

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Jeleniogórskiego

W strategiach gminnych gmin Powiatu Jeleniogórskiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Turystyka jako podstawowa gałąź gospodarki i obszarów interwencji w gminach Powiatu Jeleniogórskiego. Podstawowy cel – zwiększenie liczby turystów odwiedzających gminy;
- Poprawa dostępności do infrastruktury turystycznej;
- Poprawa jakości infrastruktury turystycznej;
- Poprawa jakości życia mieszkańców;
- Rewitalizacja obszarów i obiektów zdegradowanych w gminach;
- Wspieranie przedsiębiorczości, szczególnie w branży turystycznej;
- Stworzenie dogodnych warunków inwestorom, przy czym wspomina się o inwestycjach w nieinwazyjne gałęzie przemysłu;
- Podniesienie jakości edukacji, wspieranie szkolnictwa zawodowego i dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb lokalnego rynku pracy;
- Organizacja imprez kulturalnych i sportowych, które przyczynią się do promocji gmin;
- Podniesienia jakości i dostępności usług publicznych w gminach, w tym przede wszystkim edukacji i opieki zdrowotnej;
- Promowanie zasad edukacji przez całe życie wśród osób dorosłych;
- Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i informatycznemu;
- Ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego;
- Ochrona środowiska naturalnego, w tym przede wszystkim ograniczanie niskiej emisji, poprawa jakości powietrza, poprawa w zakresie gospodarki wodno-ściekowej;
- Edukacja i promocja w zakresie zachowań proekologicznych;
- Wspieranie zaangażowania społeczności lokalnych do większego zaangażowania na rzecz realizacji strategii, budowa społeczeństwa obywatelskiego;
- Popularyzacja i pobudzenie aktywności kulturalnej mieszkańców oraz wykorzystanie walorów historycznych i dziedzictwa kulturowego w gminach;
- Promowanie wśród mieszkańców sportu i aktywnego sposobu spędzania czasu wolnego oraz poprawa jakości i modernizacja obiektów i infrastruktury sportowej;
- Rozwój infrastruktury transportowej, przede wszystkim drogowej;
- Poprawa bezpieczeństwa w gminach;
- Przeciwdziałanie emigracji z gmin, szczególnie ludzi młodych.

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Kamiennogórskiego

W strategiach gminnych gmin Powiatu Kamiennogórskiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Wspieranie przedsiębiorczości lokalnej;
- Rozwój turystyki;
- Ochrona środowiska przyrodniczego, w tym przede wszystkim ograniczenie niskiej emisji, termomodernizacja budynków oraz dbałość o walory przyrodnicze na terenach gmin;
- Poprawa w zakresie infrastruktury wodno-ściekowej i kanalizacyjnej;
- Rewitalizacja obszarów i obiektów zdegradowanych, w tym przede wszystkim przemysłowych;
- Rozbudowa i poprawa jakości dróg i ciągów pieszych oraz poprawa dostępności komunikacyjnej gmin;
- Aktywizacja społeczności lokalnej oraz zwiększenie działań mieszkańców na rzecz rozwoju Gminy;
- Promocja gmin;
- Poprawa jakości życia i zapewnienie wysokiego standardu życia mieszkańców;
- Efektywne prowadzenie edukacji oraz promocja szkolnictwa zawodowego, z ofertą dostosowaną do potrzeb przedsiębiorców i lokalnego rynku pracy;
- Dbłość o wysoki poziom opieki zdrowotnej;
- Przyciągnięcie inwestorów;
- Promowanie partycypacji społecznej oraz społeczeństwa obywatelskiego;
- Rozwój oferty kulturalnej i rekreacyjnej;

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Kłodzkiego

W strategiach gminnych gmin Powiatu Kłodzkiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Działania inwestycyjne w zakresie rozwoju infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej;
- Działania mające na celu poprawę infrastruktury technicznej na terenie gmin (drogi, woda, kanalizacja, oświetlenie) oraz dostępności transportowej;
- Wyrównanie szans rozwojowych mieszkańców obszarów wiejskich w porównaniu do mieszkańców miast z zachowaniem dziedzictwa kulturowego i naturalnego;
- Rewitalizacja obszarów społecznie, gospodarczo, przestrzennie i środowiskowo zdegradowanych oraz obiektów dziedzictwa kulturowego i atrakcji turystycznych;
- Wspieranie przedsiębiorczości i przyciąganie inwestorów poprzez podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej gmin;
- Działania promocyjne skierowane na poprawę wizerunku miast i gmin oraz kreowanie ich marki;
- Promowania włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych;

- Ochrona środowiska naturalnego, szczególnie w zakresie ograniczania niskiej emisji oraz poprawy efektywności energetycznej obiektów, a także podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców;
- Poprawa jakości życia mieszkańców, m.in. poprzez dostęp do wysokiej jakości infrastruktury transportowej oraz sportowo-rekreacyjnej (poprawa jakości tej infrastruktury);
- Poprawa stanu bezpieczeństwa powodziowego;
- Rozbudowa sieci wodno-kanalizacyjnej;
- Działania w zakresie włączenia społecznego, przeciwdziałanie ubóstwu i patologiom społecznym;
- Poprawa jakości kształcenia i edukacji, dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb przedsiębiorców i lokalnego rynku pracy;
- Podniesienie dostępności i jakości infrastruktury zdrowotnej;

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Lubańskiego

W strategiach gminnych gmin Powiatu Lubańskiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Wspieranie przedsiębiorczości, przede wszystkim tworzenia przedsiębiorstw w sektorze turystyki oraz wspieranie sektora MŚP;
- Poprawa warunków inwestycyjnych i działania zmierzające do pozyskania inwestorów;
- Rozwój turystyki i produktów turystycznych;
- Promocja gmin, szczególnie promocja pod kątem turystyki i zwiększania liczby turystów w gminach, jak również promocja jako dobrego miejsca do lokowania inwestycji, mająca na celu pozyskanie inwestorów;
- Inwestycje w infrastrukturę turystyczną mające na celu odbudowę jej potencjału i funkcji;
- Inwestycje w infrastrukturę drogową: bieżące remonty oraz rozbudowa i budowa dróg łącznie z obwodnicami miejscowości oraz infrastrukturą około drogową: ciągami pieszymi, barierami zabezpieczającymi, oświetleniem, jak również rozwój infrastruktury ścieżek i dróg rowerowych;
- Inwestycje w obszarze infrastruktury technicznej i społecznej: rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i internetowej, oświatowej, sportowej, rekreacyjnej i kulturalnej;
- Wspieranie działań na rzecz osób niepełnosprawnych oraz na rzecz włączenia społecznego grup zagrożonych wykluczeniem;
- Wspieranie działań z obszaru ochrony środowiska mających na celu zachowanie walorów przyrodniczych gmin, wspieranie gospodarki niskoemisyjnej, efektywnego zarządzania gospodarką odpadami;
- Edukacja ekologiczna i promocja w zakresie zachowań proekologicznych;
- Poprawa bezpieczeństwa mieszkańców gmin, w tym głównie ochrona przeciwpowodziowa;

- Podniesienie jakości edukacji i dostępu do wysokiej jakości usług edukacyjnych (cele te pojawiają się jedynie w dwóch strategiach gminnych na tym obszarze: gminy miejskiej Lubań oraz gminy Olszyna). Dodatkowo w mieście Lubań podniesiono postulat lobbingu na rzecz rozwoju szkolnictwa zawodowego w mieście;
- Dodatkowo w przypadku gmin wiejskich lub miejsko-wiejskich pojawiają się cele związane z promocją i wspieraniem na terenach wiejskich ekologicznej produkcji rolnej oraz poprawą jakości produkcji rolnej, jak również wspieranie rozwoju pozarolniczych form działalności na terenach wiejskich.

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Lwóweckiego

W strategiach gminnych gmin Powiatu Lwóweckiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Wspieranie i promowanie przedsiębiorczości, kreowanie dogodnych warunków w gminach do zakładania i rozwoju przedsiębiorstw lokalnych, wspieranie sektora MŚP;
- Kreowanie pozytywnych warunków dla inwestycji, łącznie z przygotowaniem terenów pod inwestycje, promocja gmin jako dobrego miejsca do lokowania inwestycji, działania mające na celu pozyskiwanie inwestorów;
- Rozwój turystyki z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i historycznych gmin;
- Inwestycje w rozwój bazy turystycznej i rewitalizację obiektów turystycznych i atrakcji historycznych;
- Działania promocyjne gmin w zakresie turystyki oraz promowania gmin jako miejsca atrakcyjnego dla lokowania inwestycji;
- Inwestycje w poprawę stanu infrastruktury drogowej poprzez remonty i rozbudowy dróg łącznie z infrastrukturą około drogową: ciągami pieszymi, oświetleniem, barierami itp.
- Rozbudowa infrastruktury rowerowej, przede wszystkim sieci dróg rowerowych jako dodatkowej atrakcji turystycznej oraz infrastruktury społecznej;
- Poprawa jakości i standardów życia mieszkańców;
- Działania w zakresie podniesienia jakości edukacji poprzez poszerzenie ilości zajęć pozalekcyjnych oraz inwestycje w rozwój technicznej bazy oświatowej;
- Działania zmierzające do poprawy bezpieczeństwa w gminach, do których zaliczono wspieranie służb: straży pożarnej, straży miejskich oraz policji, podniesienie bezpieczeństwa na drogach oraz działania w zakresie zabezpieczenia przeciwpowodziowego;
- Działania w obszarze ochrony środowiska naturalnego, do których zaliczono ograniczanie niskiej emisji, termomodernizacja budynków, ochrona walorów przyrodniczych gmin, inwestycje w infrastrukturę techniczną, głównie wodno-kanalizacyjną i ściekową;
- Edukacja ekologiczna i promocja zachowań proekologicznych mieszkańców;
- Podnoszenie jakości usług społecznych w gminach, w tym głównie usług edukacyjnych;

- Działania w zakresie walki z wykluczeniem społecznym mieszkańców, w tym wykluczeniem cyfrowym (działania w zakresie zwiększenia dostępu do Internetu mieszkańców);
- Poprawa jakości i dostępności do usług medycznych oraz działania w zakresie profilaktyki;
- Poprawa jakości i dostępności usług publicznych dla mieszkańców, szczególnie tych, świadczonych przez organy administracji publicznej;
- W strategiach gmin wiejskich i miejsko-wiejskich pojawiają się cele związane z promocją ekologicznej produkcji rolniczej oraz wyrównywania szans w dostępie do edukacji i usług publicznych pomiędzy ludnością zamieszkującą obszary wiejskie i obszary miejskie.

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Świdnickiego

W strategiach gminnych gmin Powiatu Świdnickiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Kreowanie, wspieranie i promowanie przedsiębiorczości, wspieranie małych i średnich przedsiębiorców na terenach gmin;
- Efektywne pozyskiwanie nowych inwestorów i przygotowanie odpowiednich terenów pod inwestycje;
- Wspieranie inwestycji w zakresie infrastruktury technicznej, głównie sieci wodociągowo-kanalizacyjnej, infrastruktury społecznej w gminach;
- Rozwój i poprawa jakości bazy rekreacyjnej, remont i modernizacja infrastruktury sportowej i rekreacyjnej;
- Poprawa jakości i usprawnienie systemu transportowego, w tym remonty i budowy dróg z infrastrukturą około-drogową (chodników i ciągów pieszych, oświetlenia), budowa ścieżek rowerowych;
- Zapewnienie wysokiego poziomu szkolnictwa, poprawa jakości kształcenia, poprawa stanu technicznego obiektów oświatowych i kulturalnych, inwestycje w modernizację i rozbudowę infrastruktury oświatowej;
- Zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańców, w tym działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa powodziowego;
- Poprawa warunków zdrowotnych mieszkańców poprzez wzrost jakości i dostępności usług w jednostkach ochrony zdrowia, działania w zakresie profilaktyki;
- Rozwój turystyki oraz przedsiębiorczości w tym zakresie (z wyjątkiem strategii gminy Żarów);
- Ochrona środowiska, wspieranie działań i projektów proekologicznych, edukacja proekologiczna, efektywne gospodarowanie odpadami, w tym poprawa w zakresie selektywnej zbiórki odpadów;
- Podniesienie jakości i standardu życia mieszkańców;
- Poprawa w zakresie dostępu do usług publicznych, opieki socjalnej, walki z wykluczeniem społecznym i cyfrowym, działania w zakresie poprawy dostępności obiektów i usług dla osób niepełnosprawnych;

- W gminach wiejskich pojawiają się cele związane z wyrównywaniem szans ludności wiejskiej, wspieranie i rozwój działalności i przedsiębiorczości pozarolniczej na terenach wiejskich, a także promocja ekologicznej produkcji rolnej.

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Wałbrzyskiego

W strategiach gminnych gmin Powiatu Wałbrzyskiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Kreowanie, wspieranie i promowanie przedsiębiorczości, wspieranie małych i średnich przedsiębiorców na terenach gmin;
- Poszukiwanie i efektywne pozyskiwanie nowych inwestorów i przygotowanie odpowiednich terenów pod inwestycje, wykorzystywanie potencjału Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej i pozyskiwanie inwestorów do strefy;
- Wspieranie inwestycji w zakresie infrastruktury technicznej, głównie sieci wodociągowo-kanalizacyjnej, infrastruktury społecznej w gminach;
- Rozwój i poprawa jakości infrastruktury rekreacyjnej, sportowej i kulturalnej, remonty i modernizacja infrastruktury oraz dostosowanie ich do potrzeb osób niepełnosprawnych (wprost ten ostatni postulat pojawia się w niektórych strategiach), poprawa w zakresie jakości i możliwości spędzania czasu wolnego przez mieszkańców i turystów, promocja aktywnego spędzania jako element promocji zachowań prozdrowotnych;
- Działania w zakresie poprawy dostępności komunikacyjnej, poprawa jakości i usprawnienie systemu transportowego, w tym remonty i budowy dróg wraz z infrastrukturą około-drogową (chodników i ciągów pieszych, oświetlenia), budowa ścieżek rowerowych;
- Zapewnienie wysokiego poziomu edukacji, poprawa jakości kształcenia, poprawa stanu technicznego obiektów oświatowych i kulturalnych, inwestycje w modernizację i rozbudowę infrastruktury oświatowej, a także w przypadku strategii gmin miejskich pojawiają się postulaty wspierania rozwoju szkolnictwa zawodowego oraz dostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb lokalnego rynku pracy;
- Poprawa bezpieczeństwa mieszkańców, w tym bezpieczeństwa powodziowego, oraz poczucia bezpieczeństwa;
- Działania w zakresie ochrony środowiska naturalnego, w tym poprawa jakości powietrza, ograniczanie niskiej emisji, wspieranie edukacji ekologicznej, postaw i zachowań proekologicznych;
- Poprawa jakości i dostępności do usług ochrony zdrowia, promocja prozdrowotnych zachowań i zdrowego trybu życia, działania w zakresie profilaktyki;
- Inwestycje w infrastrukturę społeczną, w tym poprawa jakości technicznej infrastruktury oświatowej;
- Rozwój i promocja turystyki, inwestycje w rewitalizację, podniesienie jakości i rozbudowę infrastruktury turystycznej, w tym ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych;

- Działania promocyjne gmin w obszarze turystyki, poprawy i kreowania wizerunku firm, jak również promocja gmin jako miejsca atrakcyjnego dla lokowania inwestycji;
- Działania w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, w tym wykluczeniu cyfrowemu, poprawa w zakresie dostępu ludności do Internetu i działania edukacyjne w zakresie wykorzystania Internetu, poprawa dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, w tym usług administracji publicznej;

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Ząbkowickiego

W strategiach gminnych gmin Powiatu Ząbkowickiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Wspieranie i promowanie przedsiębiorczości, wspieranie małych i średnich przedsiębiorców na terenach gmin oraz kreowanie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości;
- Działania w obszarze poprawy warunków inwestycyjnych na terenach gmin oraz pozyskiwania inwestorów;
- Działania w zakresie rozwoju turystyki, poprawa jakości i rozbudowa infrastruktury turystycznej, jak również infrastruktury rekreacyjnej, sportowej i kulturalnej;
- Promocja gmin w zakresie turystyki, kształtowanie i promocja produktów turystycznych;
- Działania w zakresie poprawy jakości usług publicznych, w tym poprawa dostępności do usług administracji publicznej, poprawa w obszarze zabezpieczenia społecznego ludności i usług socjalnych, wspieranie e-administracji;
- Działania w zakresie podnoszenia jakości infrastruktury technicznej, w tym przede wszystkim infrastruktury kanalizacyjnej i wodno-ściekowej, infrastruktury związanej z ochroną zdrowia, infrastruktury edukacyjnej, turystycznej, sportowo-rekreacyjnej;
- Działania zmierzające do poprawy dostępności komunikacyjnej gmin, w tym inwestycje w infrastrukturę drogową: remonty, budowy i rozbudowy dróg gminnych oraz elementów infrastruktury poprawiające jakość komunikacji (np. ronda);
- Podnoszenie jakości usług edukacyjnych, w tym promocja kształcenia ustawicznego wśród dorosłych, edukacji cyfrowej, walką z wykluczeniem cyfrowym, raz edukacja ekonomiczna i promocja zachowań proekologicznych;
- Działania w zakresie poprawy bezpieczeństwa, polegające głównie na wspieraniu straży pożarnej (jednostek ochotniczych) oraz zabezpieczeniu przeciwpowodziowym i poprawa infrastruktury oświetlenia ulic;
- Ochrona środowiska, w tym przede wszystkim ochrona wód, poprawa jakości powietrza o ograniczanie niskiej emisji, a także kształtowanie świadomości ekologicznej i promocja zachowań proekologicznych, poprawa jakości i efektywności gospodarowania odpadami komunalnymi, termomodernizacja budynków;
- Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i walka z problemami społecznymi w gminach, poprawa dostępności infrastruktury i obiektów dla osób z niepełnosprawnościami;

- Rozwój lokalnego sportu i kultury, promowanie wśród społeczeństwa postaw i zachowań prozdrowotnych, edukacja prozdrowotna i działania w zakresie profilaktyki;
- Zapewnienie wysokiej jakości życia mieszkańcom gmin;
- W gminach wiejskich włączono do celów promocję ekologicznej produkcji rolnej oraz rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej na terenach wiejskich, w tym wspieranie tworzeni gospodarstw agroturystycznych;

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Zgorzeleckiego

W strategiach gminnych gmin Powiatu Zgorzeleckiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Wspieranie i promowanie przedsiębiorczości, wspieranie małych i średnich przedsiębiorców na terenach gmin oraz kreowanie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości;
- Działania w obszarze poprawy warunków inwestycyjnych na terenach gmin oraz pozyskiwania inwestorów, promocja gospodarcza gmin;
- Działania w zakresie rozwoju turystyki, poprawa jakości i rozbudowa infrastruktury turystycznej, jak również infrastruktury rekreacyjnej, sportowej i kulturalnej;
- Promocja gmin w zakresie turystyki, działania skierowane na zwiększenie liczby turystów przyjeżdżających do gmin;
- Inwestycje w remonty, budowę i rozbudowę dróg, elementów infrastruktury komunikacyjnej (np. rond, obwodnic miejscowości) oraz infrastruktury okołodrogowej: ciągów pieszych, oświetlenia ulic itp., poprawa dostępności komunikacyjnej gmin oraz komunikacji publicznej;
- Działania w zakresie podnoszenia jakości infrastruktury technicznej, w tym przede wszystkim infrastruktury kanalizacyjnej i wodno-ściekowej, infrastruktury związanej z ochroną zdrowia, infrastruktury edukacyjnej, turystycznej, sportowo-rekreacyjnej;
- Podnoszenie jakości usług edukacyjnych, w tym promocja kształcenia ustawicznego wśród dorosłych, edukacji cyfrowej, walką z wykluczeniem cyfrowym, oraz edukacja ekonomiczna i promocja zachowań proekologicznych;
- Działania w zakresie poprawy jakości usług publicznych, w tym poprawa dostępności do usług administracji publicznej, poprawa w obszarze zabezpieczenia społecznego ludności i usług socjalnych, wspieranie e-administracji;
- Poprawa w zakresie infrastruktury ochrony zdrowia, jakości i dostępności do usług zdrowotnych, działania profilaktyczne, promocja aktywnego sposobu spędzania wolnego czasu, edukacja i promocja zachowań prozdrowotnych i poprawa w zakresie zdrowia mieszkańców;
- Ochrona środowiska, w tym przede wszystkim działania w zakresie poprawy jakości powietrza i promocji gospodarki niskoemisyjnej, rewitalizacja obszarów zdegradowanych, szczególnie w wyniku działań wydobywczych (głównie na terenie gminy Bogatynia), edukacja ekologiczna mieszkańców i w zakresie ochrony środowiska, kształtowanie świadomości ekologicznej i promocja zachowań

proekologicznych mieszkańców gmin, poprawa jakości i efektywności gospodarowania odpadami komunalnymi, termomodernizacja budynków;

- Rozwój lokalnego sportu i kultury, promowanie aktywnego sposobu spędzania czasu wolnego, inwestycje w remonty, budowę i rozbudowę infrastruktury sportowo-rekreacyjnej;
- Podnoszenie jakości życia mieszkańców;
- Działania w zakresie poprawy bezpieczeństwa mieszkańców, w tym zabezpieczenia przeciwpowodziowego;
- Działania w zakresie aktywizacji partycypacji społecznej oraz przeciwdziałanie zjawiskom wykluczeniu społecznemu, w tym poprawa dostępności elementów infrastruktury i budynków publicznych dla osób niepełnosprawnych;
- Na terenach wiejskich promocja produkcji ekologicznej oraz działalności gospodarczej pozarolniczej na terenach wiejskich, przeciwdziałanie zjawiskom wykluczenia społeczności wiejskich, budowanie tożsamości społeczeństw na terenach wiejskich.

Wspólne obszary interwencji w strategiach gmin Powiatu Złotoryjskiego

W strategiach gminnych gmin Powiatu Złotoryjskiego zidentyfikowano następujące obszary wspólne w celach strategicznych i operacyjnych:

- Wspieranie i promowanie małej i średniej przedsiębiorczości oraz podniesienie zewnętrznej atrakcyjności inwestycyjnej gmin;
- Poprawa jakości usług społecznych oraz działania zmierzające do zwalczania i eliminacji negatywnych zjawisk społecznych;
- Ochrona środowiska naturalnego, szczególnie ograniczanie niskiej emisji oraz termomodernizacja budynków;
- Poprawa poziomu bezpieczeństwa publicznego, w tym zabezpieczenia przeciwpowodziowego;
- Rozwój infrastruktury kulturalnej, sportowej, rekreacyjnej, około-turystycznej i obiektów turystycznych;
- Remonty i rozwój infrastruktury technicznej, m.in. systemu dróg oraz sieci wodociągowo-kanalizacyjnej;
- Rewitalizacja zabytkowych obiektów kultury materialnej oraz poprawa estetyki miejscowości;
- Rozwój systemu kultury i oświaty, poprawa jakości usług edukacyjnych oraz remonty i rozbudowa infrastruktury edukacyjnej;
- Rozwój turystyki i promocja gmin;
- Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, w tym cyfrowemu.

Podsumowanie analizy strategii gminnych – identyfikacja wspólnych obszarów interwencji

Wśród sygnatariuszy Porozumienia Sudeckiego znajduje się 106 jednostek samorządu terytorialnego. Pomimo dużej liczby dokumentów strategicznych gmin poddanych analizie, zakres tematyczny celów głównych, strategicznych, operacyjnych, priorytetów i zadań

określonych w tych dokumentach wykazuje duży stopień podobieństwa. W oparciu o analizę i identyfikację pokrywających się obszarów interwencji w strategiach gminnych przeprowadzoną w podziale na poszczególne powiaty, dokonano identyfikacji obszarów interwencji występujących we wszystkich lub prawie wszystkich strategiach gminnych, które wymieniono i opisano poniżej.

Wysoka jakość życia

Podobnie jak w przypadku strategii powiatowych, również w wielu strategiach miejskich pojawia się cel podniesienia jakości życia lub zapewnienia wysokiego standardu życia mieszkańców. W wielu strategiach postulat ten pojawia się nawet na poziomie wizji lub misji. Jak zostało to wskazane przy analizie strategii powiatowych, zagadnienie podnoszenia jakości życia jest wieloaspektowe i do tego celu można przyporządkować cele operacyjne lub zadania o różnym charakterze. Można wśród nich wymienić: poprawę sytuacji gospodarczej gminy, walkę z bezrobociem i tworzenie miejsc pracy, poprawa w zakresie możliwości spędzania czasu wolnego, co obejmuje m.in. działania w zakresie inwestycji w poprawę i rozbudowę infrastruktury sportowej, rekreacyjnej, kulturalnej, podniesienie jakości i dostępności do usług opieki zdrowotnej, do wysokiej jakości usług edukacyjnych, inwestycje w infrastrukturę oświatową, poprawa jakości powietrza i ochrona środowiska naturalnego. Wszystkie te zadania pojawiają się również poniżej w tym opracowaniu, jako wyodrębnione wspólne obszary interwencji w strategiach gminnych.

Wspieranie i promowanie przedsiębiorczości

Cele związane z wspieraniem i promowaniem przedsiębiorczości znajdują się we wszystkich strategiach gminnych m.in. jako instrument i narzędzie osiągnięcia innego celu, jakim jest rozwój gospodarczy gminy, tworzenie nowych miejsc pracy i ograniczenie bezrobocia. W wielu gminach szczególny nacisk kładzie się na wspieranie przedsiębiorczości w sektorze turystyki, w gminach wiejskich wśród celów wymienia się wspieranie przedsiębiorczości na terenach wiejskich, szczególnie w zakresie wspierania tworzenia i podejmowania działalności gospodarczej o charakterze pozarolniczym. Wśród instrumentów, jakie gminy chcą wykorzystywać do wspierania i promowania przedsiębiorczości wymieniane są m.in.: ulgi w podatkach lokalnych, przekazywanie wiedzy na temat możliwości pozyskiwania środków finansowych, pomoc w promocji gospodarczej.

Wspieranie działań zmierzających do pozyskania inwestorów zewnętrznych

Działania te, według strategii, mają się głównie skupiać na działaniach promocji gospodarczej gmin, ale także na wyodrębnieniu i dostosowaniu terenów inwestycyjnych oraz tworzeniu klimatu w gminach sprzyjającego inwestycjom i pozyskiwaniu inwestorów zewnętrznych.

Rozwój infrastruktury drogowej i poprawa dostępności komunikacyjnej gmin

We wszystkich strategiach gmin formułowane są cele związane z remontami, budową lub rozbudową infrastruktury drogowej, zarówno tej mającej poprawić dostępność komunikacyjną gmin, jak i spójność przestrzenną gmin w zakresie transportu i komunikacji.

Zakładane są inwestycje w drogi gminne, w niektórych strategiach również powiatowe, a także poprawę infrastruktury około-drogowej: ciągów pieszych, oświetlenia, barier zabezpieczających. W większości strategii postuluje się również budowę i rozwój sieci ścieżek rowerowych zarówno jako elementu infrastruktury turystycznej, jak i elementu infrastruktury komunikacyjnej w miastach.

Rozwój infrastruktury technicznej

Rozwój infrastruktury technicznej jest postulatem występującym we wszystkich strategiach. Wymienia się w tym obszarze głównie potrzebę remontów, budowy i rozbudowy infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i ściekowej, w niektórych strategiach również infrastruktury energetycznej i gazowej, a także infrastruktury oświatowej, związanej z ochroną zdrowia, sportowo-rekreacyjnej i turystycznej. Wymieniane są również zadania związane z rewitalizacją obiektów historycznych, starówek miast, zasobów mieszkaniowych itp.

Rozwój infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, kulturalnej i turystycznej

Działania w tym zakresie wpisują się zarówno w cele związane z podniesieniem jakości życia mieszkańców gmin, jak i podniesieniem ich atrakcyjności turystycznej. Działania w zakresie inwestycji w rozwój infrastruktury tego typu wspierane są przez działania „miękkie” w zakresie promocji zdrowego stylu życia, aktywnych form wypoczynku, zwiększania jakości i dostępności do oferty kulturalnej i możliwości spędzania czasu wolnego.

Wspieranie rozwoju turystyki

Działania w tym zakresie skupiają się zarówno na inwestycjach w infrastrukturę turystyczną, zachowaniu walorów przyrodniczych, kulturowych i historycznych potencjałów gmin oraz ich promocji. W wielu strategiach gminnych wśród celów i zadań znalazły się działania związane z organizacją imprez kulturalnych i sportowych o zasięgu lokalnym, regionalnym, krajowym i nawet międzynarodowym w celu promocji gmin regionu i zwiększenia ruchu turystycznego. Działania, które wpisują się w ten obszar interwencji obejmują również te związane z ochroną środowiska naturalnego, poprawą jakości wód i jakości powietrza.

Działania w zakresie promocji gmin

Działania w tym zakresie obejmowały zazwyczaj dwa aspekty: promocję turystyki i walorów turystycznych gmin oraz promocję gospodarczą skierowaną do przedsiębiorców i potencjalnych inwestorów, której elementem było przekazywanie informacji i kreowanie wizerunku gminy jako miejsca atrakcyjnego dla inwestorów.

Poprawa jakości i rozwój usług rekreacyjnych i aktywnych form spędzania wolnego czasu

Działania w tym obszarze obejmują głównie działania „miękkie” polegające na promocji kultury i sportu oraz aktywnych form spędzania wolnego czasu, zdrowego stylu życia

(można tutaj również zaliczyć działania w zakresie ochrony zdrowia: profilaktykę i promowanie zdrowego stylu życia) a także inwestycje w poprawę jakości obiektów sportowych, podniesienie jakości i dostępności usług rekreacyjnych i możliwości spędzania wolnego czasu przez mieszkańców i turystów.

Rewitalizacja obszarów i obiektów zdegradowanych

Działania w tym obszarze pokrywają się w zasadzie z obszarem inwestycji w podniesienie jakości infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, infrastruktury technicznej i turystycznej. Można tutaj również zaliczyć postulaty rewitalizacji historycznych części miejscowości, zasobów mieszkaniowych, terenów przemysłowych oraz poprawę estetyki miejscowości.

Wspieranie podnoszenia jakości edukacji

Działania w tym obszarze obejmują zarówno podnoszenie jakości i poziomu edukacji, zwiększenie dostępu do zajęć pozalekcyjnych, promocję idei uczenia ustawicznego wśród osób dorosłych, a także podniesienie jakości i rozwój infrastruktury oświatowej i edukacyjnej w gminach.

Poprawa jakości i dostępności usług publicznych

Działania w tym obszarze skupiają się głównie na podnoszeniu jakości obsługi ludności, remonty budynków publicznych i dostosowanie ich do potrzeb osób niepełnosprawnych, a także rozwój e-administracji i dostępności cyfrowej. Pojawiają się również działania związane z usługami w zakresie opieki socjalnej, podnoszenie jakości edukacji, walka z wykluczeniem społecznym.

Działania w zakresie ochrony środowiska naturalnego

Działania w tym obszarze skupiają się głównie na poprawie jakości powietrza, w tym wspieranie gospodarki niskoemisyjnej i ograniczanie emisji gazów do atmosfery, termomodernizacja budynków, zachowanie walorów przyrodniczych gminy, zapobieganie zanieczyszczeniu wód, budowa i modernizacja oczyszczalni ścieków oraz promocja budowy oczyszczalni przydomowych, edukacja ekologiczna ludności i podnoszenie świadomości ekologicznej, wspieranie zachowań i postaw proekologicznych.

Podniesienie jakości i dostępności do usług medycznych, profilaktyka i promocja zdrowego stylu życia

Działania w tym obszarze obejmują podnoszenie jakości usług medycznych, wspieranie rozwoju infrastruktury ochrony zdrowia oraz ułatwienie dostępu do usług opieki zdrowotnej, a także promocja zdrowego stylu życia, i działania w zakresie profilaktyki.

Przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom społecznym

Działania w tym zakresie obejmują: walkę z wykluczeniem społecznym, w tym poprawę dostępu do usług publicznych dla osób z niepełnosprawnościami, walkę z ubóstwem i uzależnieniami oraz poprawę jakości usług opieki socjalnej dla społeczności.

Poprawa bezpieczeństwa mieszkańców, w tym zabezpieczenia przeciwpowodziowego

Działania w tym obszarze obejmują wspieranie jednostek straży pożarnej, zabezpieczenie przeciwpowodziowe, edukacja w zakresie postępowania w przypadku wystąpienia klęsk żywiołowych i poprawa oświetlenia ulic. W niektórych strategiach gminnych pojawiają się działania z zakresu poprawy poczucia bezpieczeństwa mieszkańców poprzez instalację monitoringu.

Promocja i wspieranie na terenach wiejskich ekologicznej produkcji rolnej oraz poprawą jakości produkcji rolnej

Działania w tym obszarze znajdują się w strategiach gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. W zakresie rozwoju obszarów wiejskich pojawiają się również postulaty wyrównywania szans pomiędzy mieszkańcami obszarów wiejskich i miast oraz wspieranie i rozwój nierolniczej działalności gospodarczej na terenach wiejskich.

Strategie gminne a strategie powiatowe

Obszary interwencji znajdujące się w strategiach gminnych zidentyfikowane jako wspólne we wszystkich dokumentach pokrywają się z obszarami interwencji zidentyfikowanymi jako wspólne w strategiach powiatowych. Występują różnice w szczegółowości i zakresie zadań w poszczególnych obszarach interwencji w strategiach na poziomie gmin i na poziomie powiatów, ale wynikają one z różnych zakresów kompetencji samorządów powiatowych i samorządów gminnych określonych ustawami.

Strategie gminne a strategie ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej i ZIT Aglomeracji Jeleniogórskiej

Podobnie, jak w przypadku porównania pokrywających się obszarów interwencji w strategiach powiatowych z celami strategii ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej i ZIT Aglomeracji Jeleniogórskiej, również porównanie pokrywających się obszarów interwencji w strategiach gminnych z celami strategii ZIT pozwala uznać, że są one tożsame z obszarami interwencji uwzględnionymi w celach strategii ZIT. Również w tym przypadku należy dodać uwagę, że w większości strategii gminnych nie znajdują się cele związane z budowaniem gospodarki innowacyjnej. O wspieraniu innowacyjności przedsiębiorstw mowa jest tylko w przypadku strategii miast, np. Zgorzelca, Świdnicy, Wałbrzycha, Jeleniej Góry, Dzierżoniowa, Ząbkowic Śląskich.

Strategie gminne a Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego

Również porównanie zidentyfikowanych pokrywających się obszarów interwencji w strategiach gminnych z celami Strategii Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku jak i projektu strategii do 2030 roku pozwala stwierdzić, że wspólne obszary interwencji w strategiach gminnych pokrywają się z celami strategii województwa. Podobnie jak w uwadze powyżej (dotyczącej porównania do strategii ZIT), w większości strategii gminnych nie zostały sformułowane cele tworzenia gospodarki innowacyjnej, opartej na wiedzy i wspierania przedsiębiorstw innowacyjnych, co jest bardzo ważnym celem i priorytetem w obu dokumentach strategicznych regionu.

Analiza studiów uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gmin na obszarze porozumienia Sudety 2030 pod kątem podobieństwa założeń i celów

Analiza studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin wykazała duże zróżnicowanie dokumentów udostępnionych przez gminy w zakresie aktualności dokumentów. Wiele z dostępnych dokumentów było uchwalanych przez rady gmin jeszcze przed rokiem 2010. Dla niektórych gmin dostępne były w Biuletynie Informacji Publicznej dokumenty uchwalane w latach 2015-2017, w przypadku niektórych gmin znaleźć można informacje o trwających pracach nad aktualizacją tych dokumentów.

Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin wykazują również znaczące zróżnicowanie na płaszczyźnie szczegółowych działań, których podjęcie postuluje się w danej konkretnej gminie. Jednocześnie wykazują duże podobieństwo na poziomie ogólnych zasad i przyjętych założeń w zakresie zagospodarowania przestrzennego, które zidentyfikowano i zaprezentowano poniżej.

Podobieństwa w zakresie zasad ogólnych kształtowania struktury przestrzennej uwzględniających wymogi zachowania ładu przestrzennego

W odniesieniu do struktury przestrzennej gmin oraz kierunków zmian w tej strukturze zwracano uwagę na przenikanie się (głównie na terenach wiejskich) mieszanych funkcji mieszkaniowo-usługowo-gospodarczych. W dokumentach postuluje się jednak wyznaczenie terenów o funkcjach dominujących. W wielu dokumentach jako pożądane generalne kierunki zmian w strukturze przestrzennej gmin wymienia się kierunki wynikające z zasad ogólnych dla rozwoju poszczególnych funkcji przy zachowaniu wymogów ładu przestrzennego, takie jak np.: skupianie się nowej zabudowy wokół istniejących układów przestrzennych drogą podporządkowania, uzupełniania i kontynuacji; wyeliminowanie spod zabudowy obszarów cennych przyrodniczo, enklaw o wyjątkowych walorach krajobrazowych, korytarzy ekologicznych i naturalnych ekosystemów łąkowo – rolno leśnych; wprowadzenie ograniczeń zagospodarowania na terenach zagrożonych powodzią; dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali i bryły, podziałów architektonicznych, proporcji, powierzchni murów i otworów oraz nawiązywanie formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej; prowadzenie działalności inwestycyjnej z uwzględnieniem istniejących związków przestrzennych i urbanistycznych; wprowadzanie w nowych układach urbanistycznych przestrzeni ogólnodostępnych, zieleni urządzonej wysokiej i niskiej oraz ścieżek dla pieszych; zaleca się ograniczanie obudowy ciągów komunikacyjnych powodujące powstawanie barier ekologicznych i niszczenie ciągów widokowych; zaleca się zasadę wykluczania obiektów agresywnych krajobrazowo oraz tonowania istniejących obiektów dysharmonijnych.

W celu spełnienia wymogów ładu przestrzennego, w dokumentach „studiów” postuluje się przede wszystkim sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania terenów zainwestowania, w których należy wprowadzić ustalenia ogólne takie, jak np. konieczność dostosowania nowej zabudowy do tradycyjnego budownictwa regionu w zakresie stosowania materiałów budowlanych, kolorystyki, układów zagród i brył.

Kierunki działań w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego

W zakresie ochrony środowiska przyrodniczego postulowane są w studiach uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego głównie działania takie, jak m.in.: kierowanie wytwarzanych ścieków do systemów kanalizacyjnych, których częścią powinny być oczyszczalnie ścieków; stosowanie systemów grzewczych opartych o paliwa niskoemisyjne (odchodzenie od węgla); wyposażenie obiektów w takie systemy usuwania i utylizacji odpadów, które zagwarantują ochronę terenu przed ich wpływem; wyłączenie kompleksów gruntów o wysokiej przydatności dla produkcji rolnej spod zainwestowania; ochrona lasów i skupisk drzew, parków oraz zadrzewień śródpolnych; rekultywacja istniejących składowisk odpadów komunalnych.

Kierunki działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury

W studiach uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego dokonuje się wyodrębnienia stref i podziału obiektów zabytkowych na kategorie, np.: obiekty podlegające ścisłej ochronie konserwatorskiej, obiekty podlegające ochronie konserwatorskiej, zabytki archeologiczne, zabytkowe układy zieleni kształtowanej (parki, cmentarze, aleje). Studia określają również zasady i regulacje, jakim powinny podlegać poszczególne kategorie obiektów i strefy, w których się one znajdują. W studiach znajdują się zapisy dotyczące prowadzenia rejestrów i wykazów zabytków architektury i budownictwa oraz zasady wpisania obiektów na te listy. Niekiedy w szczegółowych zapisach „studiów” zawarto również takie wykazy.

Kierunki rozwoju systemów komunikacji i infrastruktury technicznej

W częściach „studiów” dotyczących kierunków rozwoju układu komunikacyjnego zakłada się najczęściej i przewiduje rozbudowę istniejącej sieci dróg i infrastruktury około drogowej, a także poprawę stanu i klasy istniejącej infrastruktury drogowej poprzez inwestycje: budowy, przebudowy i remonty. W zakresie infrastruktury około drogowej postuluje się m.in. budowę chodników na terenach zabudowanych, aby rozdzielić ruch kołowy i pieszy, wyposażenie przystanków autobusowych komunikacji zbiorowej w zatoki postojowe, budowę obiektów zaplecza technicznego komunikacji (stacje paliw, parkingów), budowę systemu tras rowerowych (najlepiej nie pokrywających się z drogami samochodowymi) do miejsc atrakcyjnych turystycznie i miejsc o charakterze rekreacyjnym oraz powiązanie wsi z siedzibami gmin.

W zakresie infrastruktury technicznej innego rodzaju najczęściej spotykanymi obszarami, w których wskazuje się potrzebę podejmowania działań są inwestycje w systemy zaopatrzenia w wodę oraz systemu odprowadzania ścieków. W celu poprawy zaopatrzenia w wodę zakłada się najczęściej rozbudowę istniejących systemów istniejących systemów w miarę potrzeb i postępu zainwestowania nowych terenów. W zakresie rozwoju systemu odprowadzania ścieków przewiduje się najczęściej rozbudowę istniejącej sieci kanalizacyjnej i sukcesywne podłączanie do niej miejscowości, które do tej pory nie zostały skanalizowane, budowy oczyszczalni ścieków oraz promowanie inwestycji w przydomowe oczyszczalnie ścieków na terenach trudniejszych do skanalizowania. W zakresie odprowadzania ścieków

przemysłowych większość studiów postuluje dążenie do ich całkowitego unieszkodliwiania na terenie własnym inwestora i w miarę możliwości do stosowania obiegu zamkniętego.

Kierunki rozwoju sieci i urządzeń elektroenergetycznych

W „studiach” przewiduje się podejmowania działań w tym obszarze takich, jak np.: budowa i rozbudowa istniejącej sieci elektroenergetycznej w formie linii napowietrznych, kablowych lub napowietrzno-kablowych; rozbudowę istniejących sieci transformatorowych do zapotrzebowania mocy, wynikającego z planowanego zagospodarowania; budowę stacji transformatorowych stosownie do potrzeb usytuowanych na terenie własnym inwestora w ilości i w rejonach lokalizacji określonych przez zarządzającego siecią.

Kierunki działań w zakresie zaopatrzenia w energię ciepłą

W studiach uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gmin znajdują się postulaty podejmowania działań ukierunkowanych na zwiększenie wykorzystania OZE oraz wymogi stosowania urządzeń ograniczających do minimum emisję do atmosfery substancji szkodliwych. Zakłada się dążenia do sukcesywnej wymiany istniejących urządzeń, które nie spełniają norm i zamieniania ich na urządzenia, które gwarantować będą spełnienie wymagań z zakresu ochrony powietrza aktualne i docelowe.

Analiza SWOT obszaru Sudety (wymiary: gospodarczy, społeczny, przestrzenny, środowiskowy)

Podsumowanie diagnozy stanowi analiza SWOT, uwzględniająca silne i słabe strony obszaru Sudety oraz szanse i zagrożenia jego rozwoju w wymiarach: gospodarczym, społecznym, przestrzennym i środowiskowym.

Tabela 15. Analiza SWOT obszaru Sudety

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Wysokie walory przyrodnicze objęte zintegrowanym system ochrony (parki narodowe, rezerwaty biosfery UNESCO, geoparki, obszary NATURA2000, parki krajobrazowe) • Wybitne walory dziedzictwa kulturowego, w tym wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO oraz listę Pomników Historii (zespoły urbanistyczne, obiekty sakralne, zamki, pałace, parki kulturowe, zabytki techniki) 	<ul style="list-style-type: none"> • Gwałtowna depopulacja większości miast i gmin (z wyjątkiem suburbiów), wysoka dynamika starzenia się populacji. • Niski poziom kwalifikacji zawodowych, niska aktywność zawodowa, odpływ wykształconej kadry do mocniejszych ośrodków gospodarczych. • Znacznie niższa i ciągle zmniejszająca się liczba absolwentów szkół wyższych, niedostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy.

- Wysokie walory turystyczne obszaru oraz rozbudowana baza turystyczna i sportowo-rekreacyjna.
- Zasobność w wody mineralne i termalne, walory klimatyczne, zabytkowe obiekty i tradycje lecznictwa uzdrowiskowego.
- Wysokie wydatki gmin na turystykę oraz na działalność kulturalną.
- Zadawalające wyniki zdawalności matur, rozwinięta sieć szkół wyższych.
- Zasobność w unikalne w kraju złoża surowców skalnych.
- Ukształtowanie terenu dające dobre warunki produkcji OZE
- Aktywna współpraca JST w ramach ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej, ZIT Aglomeracji Jeleniogórskiej, stowarzyszenia Pogranicze oraz innych form kooperacji.
- Współpraca transgraniczna w ramach euroregionów Nysa i Glacensis oraz EUWT Novum.
- Rozwinięta sieć Instytucji Otoczenia Biznesu, w tym Specjalne Strefy Przemysłowe, agencje rozwoju regionalnego, parki przemysłowe, klastry.
- Przykłady skutecznej kreacji marek lokalnych na rynkach międzynarodowych (np. ceramika bolesławiecka).
- Załączki klastra motoryzacyjnego – globalnych przedsiębiorstw produkujących podzespoły do samochodów.
- Degradacja społeczno-gospodarcza po upadku wiodących branż przemysłu (górnictwo, przemysł lekki, chemiczny). Słaba baza ekonomiczna, mała liczba miejsc pracy, niski udział branż kreatywnych.
- Słabsza niż w regionie kondycja przedsiębiorstw, wyeksploatowany majątek trwały, niższe nakłady inwestycyjne, niewielki udział podmiotów z kapitałem zagranicznym.
- Wyższe niż w regionie wskaźniki bezrobocia, niższe niż na całym Dolnym Śląsku (i w Polsce) wartości średniego wynagrodzenia, wysoki odsetek osób korzystających z opieki społecznej.
- Najniższe PKB/mieszkańca wśród okolicznych subregionów ze znacząco niższą jego dynamiką, podobne cechy wartości dodanej brutto.
- Gorsze warunki klimatyczno-glebowe dla rozwoju intensywnego rolnictwa.
- Słaba dostępność komunikacyjna subregionów wobec głównych centrów gospodarczych, niska wewnętrzna integralność komunikacyjna subregionów, zdekapitalizowana sieć dróg i połączeń kolejowych, regres transportu zbiorowego, zwłaszcza publicznego.
- Znacząco słabsze finanse gmin, niskie wydatki ogółem na 1 mieszkańca (w tym wydatki inwestycyjne) i znacząco niższa dynamika ich wzrostu.
- Wysoki odsetek zdekapitalizowanych zasobów komunalnych (w tym zabytkowych), niska dynamika zasobów mieszkaniowych.
- Małe wykorzystanie energii odnawialnej, dominacja przestarzałych technik grzewczych, wysoki udział węgla w ogrzewaniu mieszkań, wysokie stężenia zanieczyszczeń powietrza
- Znaczne zróżnicowanie w dostępie do Internetu i niski poziom e-usług.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Wysoka dynamika tworzenia nowych miejsc pracy w całym województwie dolnośląskim i jego atrakcyjny inwestycyjnie wizerunek, dyfuzja tego wizerunku także na subregiony sudeckie. • Dostępność funduszy unijnych wspierających przedsiębiorczość, tworzenie miejsc pracy, innowacyjność przedsiębiorstw, współpracę sektora naukowo-badawczego z biznesem. • Rosnące koszty pracy w sąsiednich subregionach i związana z tym dyfuzja nowych przedsięwzięć na obszary peryferyjne. • Znaczące dokapitalizowanie bazy uzdrowskiej i sportowo- rekreacyjnej, oraz wzrost popytu na usługi czasu wolnego (w tym rehabilitacyjne i opiekuńcze). • Rozwój przedsiębiorstw w wiodących branżach, akumulujących w subregionie wykwalifikowaną kadrę. • Wzrost znaczenia pracy zdalnej i wolnych zawodów, pozwalających na pobyt i pracę w peryferyjnie położonych, lecz atrakcyjnych krajobrazowo miejscowościach, tworzenie się „kolonii” kreatywnych. • Wzrastająca kooperacja międzynarodowa i wykorzystanie renty położenia jaką daje region przygraniczny. • Rozwój dostosowanego do rynku pracy szkolnictwa branżowego oraz form kształcenia ustawicznego. • Realizacja polityki zrównoważonego rozwoju państwa, wspierającej inkluzję społeczno-gospodarczą obszarów problemowych. • Zakończenie budowy drogi ekspresowej S3 i powiązanie jej łącznikami z najważniejszymi 	<ul style="list-style-type: none"> • Ograniczenia czasowe funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych • Większa atrakcyjność inwestycyjna gmin wchodzących w skład Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego • Brak zakorzenienia się przedsiębiorstw, delokalizacja wiodących branż (np. motoryzacyjnej) do krajów o niższych kosztach pracy. • Negatywne przemiany demograficzne, zakłócenia lokalnych rynków pracy i usług wskutek starzenia się populacji, rosnące koszty utrzymania infrastruktury. • Brak reform w finansowaniu systemu opieki społecznej oraz zdrowotnej, w tym usług uzdrowskich i opieki nad osobami starszymi, powodujące regres kurortów. • Dalsza dewastacja infrastruktury komunikacyjnej włącznie z degradacją dróg i demontażem linii i dworców kolejowych. • Zbyt wysokie koszty ogrzewania ekologicznymi nośnikami energii, brak modernizacji źródeł grzewczych i zanieczyszczenie atmosfery. • Rozwój walorów użytkowych zamieszkania, pracy i obsługi sąsiednich oraz dalej położonych ośrodków miejskich. • Pogarszająca się sytuacja finansowa gmin i zmniejszanie możliwości finansowania inwestycji publicznych. • Polaryzacyjna polityka regionalna państwa, postępująca marginalizacja społeczno-gospodarcza Sudetów, powiększanie się dystansu do wiodących ośrodków gospodarczych, powstanie polskiego „pasa rdzy”.

ośrodkami (Wałbrzych, Jelenia Góra) oraz z istniejącą siecią dróg.

- Rozwój transportowych powiązań ośrodków sudeckich umożliwiającą lepszą kooperację gospodarczą oraz zwiększającą dostępność turystyczną.
- Projekt kolei dużych prędkości Warszawa – Wrocław – Praga.
- Rozwój komunalnego budownictwa mieszkaniowego przy wsparciu programów rządowych (Mieszkanie +)
- Wzrost nakładów na cyfryzację zgodnie z założeniami strategii Europa 2020 i eliminacja wykluczenia cyfrowego.
- Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki niskoemisyjnej i rozwój energetyki odnawialnej.
- Wykreowanie innowacyjnych branż, marek i produktów (np. zdrowa żywność), znajdujących zewnętrzne rynki zbytu.

Źródło: opracowanie własne.

Wnioski z diagnozy

Analizowany obszar wykazuje cechy terenów o intensywnej działalności społeczno-gospodarczej realizowanej w przeszłości. Na sytuację społeczno-gospodarczą dwóch subregionów: wałbrzyskiego i jeleniogórskiego negatywnie wpłynęły przemiany o charakterze intensywnym (często skokowym), a do tego turbulentnym, zachodzące zarówno w realiach województwa dolnośląskiego, całej gospodarki narodowej, Unii Europejskiej jak i w skali szerszej (także globalnej) oraz towarzyszące temu przewartościowanie paradygmatu gospodarowania. Co prawda w okresie przyjętym do oceny te dwa subregiony wykazywały tendencję wzrostową (rozwickały się, przynajmniej w ujęciu nominalnym), to jednak nie jest to zjawisko adekwatne do istniejących tam zasobów, a przede wszystkim tempo tych zmian znacznie odbiega od wielkości osiągniętych przez cały region dolnośląski.

Istniejące zasoby rzeczowe w wielu wypadkach uległy degradacji, a ich stan zaczął wykazywać cechy nieodpowiadające wymogom współczesnych zjawisk społeczno-gospodarczych adekwatnych dla obszaru Unii Europejskiej, Polski oraz Dolnego Śląska. Z drugiej strony, wspomniane zasoby są często unikatowe i do tego ilościowo dość znaczne, dlatego należy je poddać rewaloryzacji w celu dostosowania do współczesnych wymagań i oczekiwań mieszkańców.

Sytuacja ludnościowa

Gęstość zaludnienia na analizowanym obszarze jest wyższa niż w kraju (123 osoby na km²), i wynosi ponad 125 osób na km², ale niższa niż w całym regionie (województwie), gdzie wynosi 146 osób/1 km². Zdecydowanie wyższa jest gęstość zaludnienia w subregionie wałbrzyskim - 157 osób/1 km², podczas gdy dla subregionu jeleniogórskiego wskaźnik ten wynosi tylko 102 osoby na 1 km². Świadczy to o nierównomiernym rozłożeniu ludności w analizowanym obszarze. Dodatkowo jest to obszar o wysokim poziomie urbanizacji. Istniejąca infrastruktura, mimo że podlega ciągłej modernizacji i rozbudowie, nadal wykazuje cechy niedopasowania do współczesnych potrzeb i jej poziom jest wysoce niezadawalający. Wskazują to m.in. respondenci w badaniach ankietowych: JST oraz jednostki sektora trzeciego. Taki stan przekłada się na słabą dostępność komunikacyjną obszaru wobec głównych centrów gospodarczych regionu, kraju jak i międzynarodowych. Osobnym, ale bardzo istotnym skutkiem takiego stanu rzeczy jest niska wewnętrzna integralność komunikacyjna badanego obszaru. Inne niekorzystne zjawisko to wysoki poziom dekapitalizacji zasobów komunalnych (w tym zabytkowych), towarzyszy temu niska dynamika tworzenia nowych zasobów mieszkaniowych.

Sytuacja demograficzna

Zjawiskiem negatywnym jest zmniejszająca się liczba ludności. W stosunku do 2005 roku w 2017 roku liczba ludności spadła o 3,9% - i tak o 4% w subregionie wałbrzyskim oraz o 3% w subregionie jeleniogórskim. Znacząco od tego trendu odbiegają gminy wiejskie: Bolesławiec, Jeżów Sudecki i Świdnica, gdzie wystąpił znaczący przyrost ludności (ponad 10 procentowy)

Przyczyny spadku liczby ludności to:

- ujemne saldo migracji,
- ujemny przyrost naturalny.

Towarzyszy temu zjawisko starzenia się społeczeństwa, gdyż migrują przede wszystkim ludzie młodzi.

Sytuacja społeczna

Na analizowanym obszarze odnotowuje się wysoki w stosunku do regionu, odsetek ludności korzystającej z pomocy społecznej, co świadczy o występowaniu problemu wykluczenia społecznego. Zjawiskiem niekorzystnym jest także niska aktywność zawodowa oraz niższe średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w stosunku do kraju jak i regionu, co pozostaje bezsprzecznie w korelacji z niskim poziomem kwalifikacji zawodowych, a także inicjuje odpływ wykształconej kadry do mocniejszych ośrodków gospodarczych.

Obecnie tj. na początku V 2018 roku zarówno w gospodarce krajowej jak i międzynarodowej mamy do czynienia z fazą dużej dynamiki wzrostu gospodarczego (ożywienie przechodzące w rozkwit), dlatego bezrobocie stało się mniej palącym zjawiskiem chociaż nadal jest najwyższe w skali regionu. Jednak w przyszłości należy spodziewać się (zgodnie z zasadą cykliczności zjawisk gospodarczych) nadejścia fazy małej dynamiki (stagnacji, a nawet depresji gospodarczej). Wtedy, ze względu na stan potencjału gospodarczego analizowanego obszaru (według ankiet w niektórych gminach największym

pracodawcą są placówki oświatowe lub służby zdrowia), zjawisko to powróci w znacznie większym nasileniu.

Biorąc pod uwagę szkolnictwo wyższe stwierdza się utrzymujący się trend spadkowy dotyczący absolwentów studiów magisterskich w subregionach jeleniogórskim oraz wałbrzyskim. Przy czym oferta kierunków kształcenia jest skromna, szczególnie dotyczy to kierunków ścisłych.

Wyliczony syntetyczny wskaźnik jakości życia wskazuje, że ponad 66% powiatów osiągnęło go na poziomie słabym, 26% na poziomie średnim i tylko 1 powiat - na poziomie dobrym. Z nielicznymi zmianami sytuacja taka utrzymuje się przez cały analizowany okres i trudno wykazać w tym zakresie jakkolwiek progres.

Sytuacja ekonomiczna

Obszar (dwa subregiony) cechuje znacząco niższe PKB *per capita* w odniesieniu do pozostałych subregionów województwa dolnośląskiego oraz terenów przygranicznych niemieckich i czeskich. W 2015 roku subregion jeleniogórski pod względem PKB *per capita* zajmował 34, a wałbrzyski 48 wśród wszystkich 72 subregionów Polski. Dla porównania subregion legnicko-głogowski zajmował 6 pozycję, wrocławski 17, a miasto Wrocław 3. Analizując graniczące subregiony innych województw: subregion zielonogórski miał 29 lokatę, a gorszą od analizowanego obszaru, bo aż 67 pozycję wykazał subregion nyski. Należy także podkreślić na analizowanym obszarze niższą dynamiką przyrostu PKB *per capita* niż w skali całego regionu.

Przedsiębiorczość mieszkańców, mierzona liczbą podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1000 ludności, dla subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego wynosiła w 2017 roku odpowiednio: 113 i 117, co daje wynik wyższy niż średnia krajowa (112). Analogiczny wskaźnik dla regionu dolnośląskiego wynosił jednak 127. Szczególnie wysoki wzrost przedsiębiorczości mierzony tym wskaźnikiem odnotowano w sektorze przemysł i budownictwo, natomiast największy spadek odnotowano w rolnictwie. Zbyt wolno zmiany zachodzą w usługach.

Niewątpliwie przedsiębiorczość jest ważnym elementem w rozwoju społeczno-gospodarczym subregionów, dlatego istotne jest jej wspieranie. W tym kontekście wyniki ankiet jednostek trzeciego sektora są mało optymistyczne - aż 75% z nich wskazała na niską jakość wsparcia biznesu, a 50% na niedobór instytucji takiego wsparcia.

Przemysł i budownictwo w obu subregionach stanowią dominujący sektor w tworzeniu wartości dodanej, duże znaczenie odgrywają także sekcje G,H,I,J handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja, a wypadku subregionu jeleniogórskiego także sekcje K,L - działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości. Także inne wskaźniki potwierdzają, że te sekcje są znaczące dla gospodarki analizowanego obszaru.

W zakresie konkurencyjności przedsiębiorstw zlokalizowanych na analizowanym obszarze syntetyczny wskaźnik wskazuje, że w żadnym z powiatów w badanym okresie nie osiągnął on poziomu bardzo wysokiego ani wysokiego. Aż 66% powiatów charakteryzuje się wskaźnikiem niskim. W analizowanym okresie pozytywną zmianą jest znaczące ograniczenie liczby powiatów o wskaźniku na poziomie bardzo słabym.

Finanse publiczne

Gmin i powiaty analizowanego obszaru wykazywały znacząco słabszą kondycję finansów publicznych w stosunku do subregionu wrocławskiego i legnicko-głogowskiego, co m.in. przekłada się na niskie wydatki ogółem na 1 mieszkańca (w tym wydatki inwestycyjne) towarzyszy temu znacząco niższa dynamika ich wzrostu.

Pozytywną cechą jest to, że wydatki JST na turystykę w przeliczeniu na 1 mieszkańca w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim w porównaniu do pozostałych subregionów województwa są zdecydowanie wyższe.

Ustalenia końcowe

Badany obszar w latach 2005-2017 podlegał ogólnym procesom rozwoju, jednak w porównaniu do regionu Dolnego Śląska jego tempo było zdecydowanie niższe. Zróżnicowanie występowało także wewnątrz analizowanego obszaru. Ponadto można zaobserwować zmianę profilu gospodarczego obszaru, jednak proces ten odbywa się bardzo powoli (bez znacznej inicjacji same mechanizmy rynkowe mogą nie doprowadzić do jego restrukturyzacji), nadal dominującym sektorem jest przemysł i budownictwo. Pozytywnym (wręcz pożądanym) zjawiskiem jest wzrastająca rola działalności gospodarczej związanej z turystyką i szeroko rozumianym wypoczynkiem i rekreacją. Szczególnie wysoka aktywność gospodarcza, w sygnalizowanej działalności, występuje w gminach o ukształtowanym, wręcz endogenicznym profilu gospodarczym tj. w gminach turystycznych i sanatoryjnych. Te pozytywne zjawiska ograniczane są przez znaczny odpływ ludności, szczególnie ludzi młodych, aktywnych gospodarczo, posiadających wyższe kwalifikacje. Równocześnie jest to działalność, która cechuje się wysokimi kosztami, dlatego pojedynczej JST trudno udźwignąć tego typu ciężar.

Należy pamiętać, że w przeszłości na analizowanym obszarze wystąpiło gwałtowne zjawisko degradacji społeczno-gospodarczej mające swe źródło w upadku wiodących, a przy tym tradycyjnych branż przemysłu (górnictwo, przemysł lekki, chemiczny). Konsekwencje tego procesu znajdują potwierdzenie w zapisach diagnozy. Obecnie w poszczególnych gminach występuje niski potencjał gospodarczy (słaba baza ekonomiczna), co przekłada się na stosunkowo małą liczbę miejsc pracy. Ponadto obszar cechuje się niską atrakcyjnością dla inwestorów zagranicznych (poza niektórymi terenami specjalnych stref ekonomicznych). W przypadku wielu gmin odnotowuje się wręcz zerowe zainteresowanie. Równocześnie w badaniach ankietowych około 70% JST wskazało, że na ich obszarze nie ma jednostek współpracujących z nauką, towarzyszy temu niski udział branż kreatywnych.

Na opisywanym obszarze działają trzy specjalne strefy ekonomiczne tj. Wałbrzyska Specjalna Strefa Ekonomiczna „Invest-Park” – jedna z największych stref ekonomicznych w Polsce, Kamiennogórska Specjalna Strefa Małej Przedsiębiorczości oraz Legnicka Specjalna Strefa Ekonomiczna. Są to istotne elementy systemu gospodarczego tego obszaru. Ogółem na badanym obszarze jest zlokalizowanych około 40 podstref ww. specjalnych stref ekonomicznych.

Cechą charakterystyczną tych dwu subregionów jest znaczna powierzchnia obszarów prawnie chronionych (jest to jeden z istotniejszych elementów tożsamy dla tych subregionów). Niestety występują też zagrożenia środowiska, które związane są m.in. z dominacją przestarzałych technik grzewczych, wysokim udziałem węgla w ogrzewaniu

mieszkań, co przekłada się na wysokie stężenia zanieczyszczeń powietrza w obszarach inwersyjnych (kotliny górskie) – aż 87% ankietowanych JST wskazało, że jest to istotny problem wpływający na jakość życia.

Turystyka staje się ważnym elementem integrującym analizowany obszar, nie tylko jest to znacząca pozycja wydatków w budżetach gmin, ale też ponad 81% wszystkich badanych JST zaangażowane jest w realizację wspólnych przedsięwzięć w tej dziedzinie (badanie ankietowe). Jednak, aby uzyskać miano znaczącej, a przy tym trwałej destynacji, konieczne są znaczne nakłady inwestycyjne nie tylko w całej przestrzeni subregionów, ale także o znaczeniu horyzontalnym (we wszystkich dziedzinach życia społeczno-gospodarczego), co jak wynika z badań, znacznie przekracza możliwości pojedynczych JST.

Do obszarów problemowych należy zaliczyć przede wszystkim tereny nadgraniczne, wykazujące naturalną skłonność do marginalizacji. Zjawiskiem niekorzystnym jest też kryzys małych i średnich miast. Depresyjne tereny to z kolei te, gdzie w przeszłości zlikwidowano intensywnie funkcjonujący przemysł (tzw. miejscowości poprzemysłowe), spowodowało to zanik działalności gospodarczej i przełożyło się na pauperyzację społeczności.

Kończąc podsumowanie diagnozy, należy wskazać, że podstawowymi barierami rozwojowymi są: niski poziom kapitału ludzkiego i społecznego, małe zasoby lokalnego kapitału finansowego, utrudniona dostępność przestrzenna, słabe wykorzystanie specyficznych potencjałów endogenicznych, niewystarczająca współpraca pomiędzy JST, jak również z otoczeniem, niewystarczająca liczba inwestorów zewnętrznych, w tym zagranicznych oraz rozwój wyspowy (punktowy) – brak dostatecznych impulsów wzrostu. Należy podkreślić, że analizowany obszar posiada unikatowe, a przy tym bogate, różnorodne i atrakcyjne (z punktu widzenia współczesnej gospodarki) zasoby endogeniczne stanowiące duży potencjał rozwojowy, które mogą stać się podstawą do wspólnych działań (integracji) oraz dynamicznego rozwoju w przyszłości.

ZAŁOŻENIA STRATEGICZNE

Wizja, misja, cele i kierunki

W oparciu o przeprowadzoną diagnozę, ustalenia warsztatowe, uwagi zebrane podczas zebrania Komitetu Sterującego Porozumienia w dniu 29 maja br. oraz wiedzę ekspercką sformułowano założenia strategiczne. Określono wizję, misję i cel główny Strategii, następnie - cele strategiczne oraz priorytety, a w ich ramach działania strategiczne.

Wizja

Rozwój, współpraca, dobrobyt

czyli:

Nowoczesny i dostępny obszar o konkurencyjnej gospodarce, gdzie mieszkają szczęśliwi i zaangażowani ludzie, dbający o jakość zasobnego środowiska i tradycje.

Misja

Integrujący się system społeczno-gospodarczy wzmocniony synergią z otoczenia

czyli:

System społeczno-gospodarczy budujący zamożność na zasobach endogenicznych i kapitale ludzkim oraz społecznym, czerpiący szerokie korzyści ze współpracy z otoczeniem. Wspólna zrewitalizowana przestrzeń społeczno-ekonomiczna o wysokich walorach krajobrazowych i położenia, bogatej historii.

Cel główny

Długookresowa współpraca, wysoka jakość życia i środowiska, konkurencyjna i innowacyjna gospodarka

czyli:

Intensywna wielopodmiotowa i różnokierunkowa współpraca skutkującą poprawą jakości życia, aktywizacją i przyciąganiem zasobów ludzkich oraz wzrostem pozycji konkurencyjnej, z poszanowaniem i z uwzględnieniem potencjału przyrodniczego.

Cele strategiczne to:

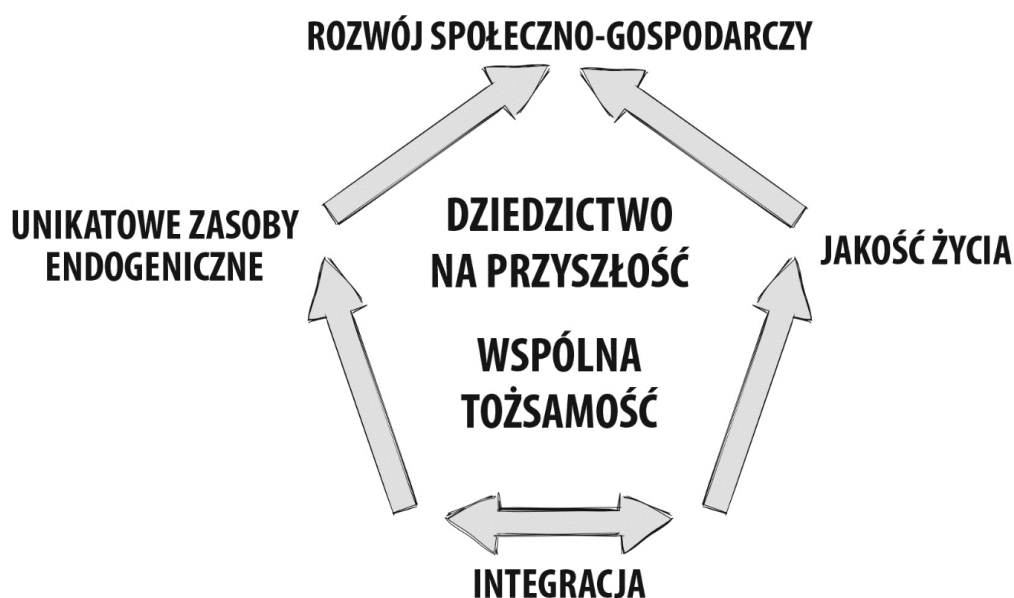
1. Konkurencyjna gospodarka
2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo
3. Infrastruktura komunikacyjna
4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja

Kluczowe parametry, decydujące o przyspieszeniu rozwoju społeczno-gospodarczego,

będącego efektem wdrażania Strategii Rozwoju Sudety 2030 przedstawiono na rysunku 14. Są to:

- unikatowe zasoby endogeniczne (wewnętrzne) tego obszaru, szerzej omawiane w diagnozie i podkreślane we wnioskach z diagnozy,
- jakość życia (której poprawa stanowi jeden z podstawowych wyznaczników Strategii),
- integracja jako efekt współpracy JST i innych podmiotów.

Wzmacnianie i właściwe wykorzystanie tych parametrów przełoży się na utrzymanie oraz dalszą rozbudowę bogatego dziedzictwa materialnego i niematerialnego tego obszaru oraz stworzenie i umacnianie wspólnej tożsamości.

Rysunek 15. Pentagon Sudety 2030

Źródło: opracowanie własne.

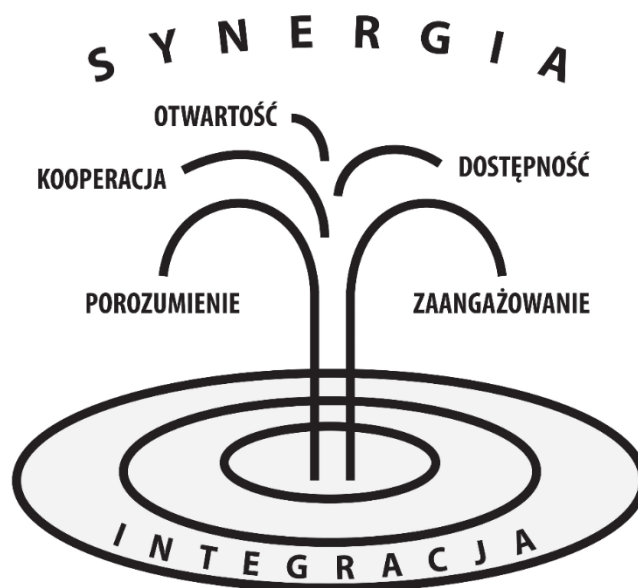
Warunkiem koniecznym osiągnięcia zakładanej wizji jest poprawa sytuacji demograficznej. Na rysunku 16 przedstawiono kluczowe determinanty zatrzymania i przyciągania ludzi młodych. Są to: integracja regionu (obszaru), jakość życia, partycypacja, innowacyjność z poszanowaniem tradycji, ciekawe miejsca pracy dla ludzi kreatywnych i ambitnych oraz możliwości rozwoju samozatrudnienia, otwartość i dostępność obszaru Sudety (połączona z tolerancyjnością) oraz przyjazność dla rodzin, zwłaszcza rodzin z małymi dziećmi. Determinanty te staną się możliwe dzięki konsekwentnej realizacji celów, priorytetów i działań strategicznych przedstawionych w tabeli 16 oraz - w Matrycy zarządzania zmianą (tabela 17).

Rysunek 16. Determinanty powrotu i przyciągania ludzi młodych

Źródło: opracowanie własne.

Inny warunek konieczny to rewitalizacja posiadanych, lecz zdegradowanych zasobów materialnych oraz towarzysząca jej rewitalizacja tkanki społecznej. Taka pełna rewitalizacja, obok dbałości o jakość środowiska naturalnego, w tym powietrza stanowi jeden z podstawowych filarów dalszego rozwoju w zakresie kierunków wskazanych w Strategii, w tym osiągnięcia celu głównego Strategii.

Rysunek 17. Źródło integracji

Źródło: opracowanie własne.

Kolejny ważny aspekt to synergia wspólnych działań i czerpanie z niej korzyści, możliwa dzięki pogłębionej integracji wewnętrznej (w obszarze Sudety) i zewnętrznej (w obszarze kraju i za granicą), co przedstawiono na rysunku 17. Integracji będą sprzyjać postawy i zachowania (różnych interesariuszy: JST, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, szkół wyższych itp.) oparte na: porozumieniu, kooperacji, otwartości, dostępności i zaangażowaniu. Z kolei rozwojowi takich postaw będzie sprzyjać realizacja działań zapisanych w Strategii.

W świetle powyższych rozważań oraz ze względu na charakter zakładanego przedsięwzięcia, jego obszar, liczbę i rodzaj jednostek go tworzących, a przede wszystkim na wyartykułowane zamierzenia strategiczne, integracja staje się podstawą oraz myślą przewodnią niniejszego dokumentu. Wynika to z faktu, że bez integracji sens realizacyjny, a przede wszystkim powodzenie zamierzonych działań staje się wątpliwe. Sama integracja, jest więc istotą Strategii, ale nie może być to tylko „integracja dla integracji”, gdyż właśnie temu procesowi (należy pamiętać, że integracja to proces!) nadano sens sprawczy. Integracja ta jako podstawa Strategii i oczywiście jej skutek ma przede wszystkim przynieść dwa istotne efekty tj.: budowę tożsamości lokalnej oraz rozwój kapitału społecznego (zwanego nie bez powodu - relacyjnym). Takie efekty są w pełni zgodne z założeniami polityki unijnej nakierowanej na budowę spójności terytorialnej, czyli nowego paradygmatu terytorializacji rozwoju, w którym podstawowym czynnikiem sprawczym - w różnym wymiarze i aspekcie - stają się społeczności lokalne. Te dwa zjawiska o charakterze społeczno-ekonomicznym stają się warunkiem *sine qua non*. Wynika to z faktu, że jeżeli osiągnięcie zamierzeń strategicznych ma mieć charakter trwały, tylko te wartości mogą to zagwarantować. Równocześnie ich powstanie jest warunkiem pełnej (horyzontalnej) integracji, czyli obejmującej możliwie jak najwięcej dziedzin życia.

Zgodnie z najnowszymi koncepcjami kształtowania się terytorium oraz zaleceniami Komisji UE najważniejszą rolę do spełnienia w procesie integracji przestrzennej mają jednostki samorządu terytorialnego oraz różnego rodzaju ich związki i porozumienia. Mimo, że ich

zadanie jest nie do przecenienia, to jednak sam proces integracji musi realizować społeczność lokalna; istotnym czynnikiem stała się partycypacja społeczna. Same jednostki samorządowe nie tylko inicjują proces integracji, ale także oddziałują na jego przebieg, nadając mu oczekiwany kształt i kierunki. To one mają do spełnienia istotne zadanie, tj. muszą wytworzyć swoiste środowisko, w którym proces ten będzie zachodził, czyli tworzyć warunki do powstania wielopłaszczyznowych relacji zachodzących między ludźmi, różnego typu jednostkami oraz podmiotami. Efektem jest stworzenie sieci społeczno-gospodarczych o różnym zasięgu przestrzennym, charakterze oraz intensywności kontaktów. Samorząd to wszystko koordynuje poprzez przyjęcie zasady wielopoziomowego zarządzania (*multi-level governance*), ale nie decyduje kto, z kim i po co ma współpracować. Ten zakres muszą wypracować sami uczestnicy relacji funkcjonalnych, co zwiększa pewność trwałości i powodzenia integracji.

W wypadku Strategii Sudety 2030, jest to o tyle istotne, że założenia polityki spójności UE odchodzą od prostej redystrybucji środków dla obszarów (regionów) słabiej rozwiniętych na rzecz pobudzania spójności terytorialnej jako komplementarnych powiązań i integracji nakierowanych na rozwój i współpracę, która niweluje podziały i zapewnia rozwój. W tym kontekście, każda forma współpracy realizowana na obszarze obowiązywania Strategii Rozwoju Sudety 2030 staje się istotnym elementem wdrażania założeń unijnych.

Wspólne rozwiązywanie problemów ogólnosudeckich staje się, w miarę realizacji Strategii, osiągnięciem nawiązanej współpracy i daje możliwości, które wcześniej były nie do uzyskania. Ogólnosudecki charakter części zjawisk i problemów daje możliwości wspólnego wypracowania sposobów ich rozwiązywania, co przekłada się na oszczędności, efektywność i dodatkowe możliwości inwestycyjne. Część z podmiotów Porozumienia nie notuje u siebie wszystkich problemów, mimo to powinno się dostarczać rozwiązania systemowe dla całości podregionu i wspólnie realizować działania zmierzające do usunięcia utrudnień. Takie podejście ułatwi osiągnięcie celów obszaru i budowę jego marki jako odpowiedzialnego podmiotu gry rynkowej. Podobnie jest w przypadku zagadnień związanych z wypracowaniem dostępności, przy uzyskiwaniu intermodalności transportu i jego zasięgu. Innym zagadnieniem jest realizacja przedsięwzięć rewitalizacyjnych, które choć jednostkowe to, w przypadku obiektów istotnych dla turystyki (rozpoznawalnych) również wymagają koncentracji całego obszaru wokół tych działań. Jest to determinowane budową marki obszaru Sudety i korzyściami płynącymi z procesu inwestycyjnego. Współpraca ogólnosudecka wzmacnia także możliwości finansowej realizacji przedsięwzięć, gdyż uzyskanie środków europejskich, szczególnie w przyszłej perspektywie budżetowej, będzie łatwiejsze dla podmiotów współpracujących.

Poniżej przedstawiono podstawowe kierunki rozwoju, przyporządkowane do celów strategicznych: priorytety i działania strategiczne. Warto podkreślić, że istotnym elementem obszaru objętego zapisami strategii są obszary górskie. Obszary te, mając swoją specyfikę, są ważnym elementem warunkującym sytuację społeczno-ekonomiczną, ich specyfika powinna być uwzględniana w projektach składających się na działania strategiczne. Obszary te są niewątpliwie atutem wzmacniającym zasoby obszaru, a z drugiej strony - tworzą określone utrudnienia w jego rozwoju. Dlatego wszystkie założenia strategiczne muszą uwzględniać ich specyfikę, wzmacniając ich potencjał oraz tworząc z nich istotny czynnik rozwoju.

Kierunki przedsięwzięć strategicznych: cele, priorytety i działania

Tabela 16. Cele, priorytety i działania strategiczne

Cele strategiczne	Priorytety	Działania strategiczne
1. Konkurencyjna gospodarka	1.1 Tworzenie warunków do inkubacji i zakorzenienia się nowych MŚP	1.1.1. Współdziałanie JST w zakresie organizacji sieci inkubatorów przedsiębiorczości i platform start-upowych
		1.1.2. Realizacja programu transferu wiedzy i dobrych praktyk w zakresie wspierania przedsiębiorczości
		1.1.3. Wyodrębnienie w programach krajowych, regionalnych i aglomeracyjnych, pakietów wsparcia dla nowych przedsięwzięć gospodarczych na terenie Sudetów
		1.1.4. Przygotowanie i realizacja programu „Powrót w Sudety” dla absolwentów szkół wyższych
	1.2 Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach	1.2.1. Fundusz innowacji sudeckich – instrument wsparcia finansowego dla inicjatyw B&R w przedsiębiorstwach sudeckich
		1.2.2. Współpraca JST w zakresie jednolitych zasad wsparcia dla grup branżowych i producenckich kreujących inteligentne specjalizacje sudeckie (np. żywność wysokiej jakości, branża chemiczna i farmaceutyczna, produkcja maszyn i urządzeń itp.)
		1.2.3. Usługi doradztwa proinnowacyjnego dla MŚP świadczone przez IOB (m.in. parki technologiczne, centra transferu technologii, akademickie inkubatory przedsiębiorczości oraz inne organizacje wspierające procesy innowacji w przedsiębiorstwach).
		1.2.4. Wsparcie rozwoju powiązań kooperacyjnych firm sudeckich
	1.3 Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka	1.3.1. Wsparcie instytucjonalne i finansowe dla inicjatyw klastrowych (np. zdrowie/uzdrowiska, turystyka, automotive, surowce skalne, produkty regionalne itp.)
		1.3.2. Tworzenie łańcucha wzajemnych relacji i współpracy w triadzie administracja publiczna – biznes – nauka

		1.3.3. Program sudeckiego partnerstwa naukowo-biznesowego. Wsparcie projektów realizowanych przez naukowców w partnerstwie z przedsiębiorstwami sudeckimi (tworzących nowe produkty, usługi i inne rozwiązania).
	1.4 Tworzenie atrakcyjnych warunków dla inwestycji	1.4.1. Integracja potencjału JST, IOB i SSE w celu stworzenia koncepcji SSSG- sudeckiej sieci stref gospodarczych (w każdym powiecie, wokół węzłów drogowych itp.).
		1.4.2. Wykorzystanie doświadczeń SSE do stworzenia wspólnej instytucji zarządczej dla SSSG oraz wspólnego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszarów SSSG
		1.4.3. Uzbrojenie terenów wchodzących w skład SSSG
		1.4.4. Spójna promocja gospodarcza w tym w szczególności SSSG
2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo	2.1 Podnoszenie jakości infrastruktury społecznej i mieszkaniowej	2.1.1. Wypracowanie na bazie najlepszych praktyk standardu gminnej polityki mieszkaniowej uwzględniającej przeciętnie zarabiających i młode rodziny z dziećmi
		2.1.2. Współpraca JST w zakresie tworzenia komplementarnych sieci placówek opieki przedszkolnej i edukacyjnej
		2.1.3. Promowanie innowacyjnych rozwiązań w zakresie podnoszenia standardów opieki zdrowotnej
		2.1.4. Pobudzenie aktywności w zakresie efektywnego zarządzania mieniem komunalnym (transfer dobrych praktyk, wizyty studyjne, szkolenia)
	2.2 Podwyższenie poziomu edukacji dzieci i młodzieży oraz dostosowanie do potrzeb rynku	2.2.1. Przygotowanie subregionalnego audytu poziomu i kierunków kształcenia jako bazy dla lokalnych polityk oświatowych
		2.2.2. Promowanie sieci współpracy szkół zawodowych z lokalnymi przedsiębiorstwami w rozwoju dostosowanych do potrzeb kierunków kształcenia
		2.2.3. Wypracowanie spójnej, aktywnej polityki podwyższania kwalifikacji nauczycieli
		2.2.4. Stworzenie subregionalnego benchmarkingu edukacyjnego – udostępniającego w przystępnej formie wyniki edukacyjnej wartości dodanej, rezultaty matur itp.
	2.3 Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych)	2.3.1. Stworzenie pilotażowych gminnych bilansów potrzeb w zakresie usług dla osób 65+
		2.3.2. Wdrożenie szczególnych preferencji dla Sudetów w programach krajowych i wojewódzkich wspierających rozwój infrastruktury i usług dla 65+

		2.3.3. Promowanie modelowych rozwiązań w zakresie kompleksowych polityk dla „srebrnego sektora” (transfer dobrych praktyk, wizyty studyjne, szkolenia)
		2.3.4. Współpraca JST w zakresie tworzenia komplementarnej sieci placówek i usług opiekuńczych
	2.4 Aktywizacja społeczna osób starszych	2.4.1. Integracja działalności i rozwój współpracy programowej Uniwersytetów III wieku
		2.4.2. Stworzenie sudeckiego funduszu wsparcia dla organizacji społecznych
		2.4.3. Powołanie Sejmiku Srebrnych Liderów – integrującego środowisko animatorów osób starszych
		2.4.4. Wsparcie dla rzemiosła i produktów lokalnych, kształtujących tożsamość Sudetów
3. Infrastruktura komunikacyjna	3.1 Dobra komunikacja regionu z zewnętrznymi biegunami wzrostu gospodarczego (Wrocław, Praga, Brno, Drezno, Berlin)	3.1.1. Współpraca (np. GDDKiA, WBU, JST) na rzecz przygotowania i realizacji koncepcji łączników (i węzłów) drogowych Jeleniej Góry i Wałbrzycha z S3
		3.1.2. Współpraca JST z właściwymi instytucjami (GDDKiA, WBU, JST) na rzecz przygotowania i realizacji koncepcji trasy S8 zapobiegającej wykluczeniu komunikacyjnemu Kotliny Kłodzkiej
		3.1.3. Współpraca JST z właściwymi instytucjami (PLK, KD, PKP itp.) celem podwyższania jakości kompleksowej oferty komunikacji kolejowej z głównymi ośrodkami gospodarczymi
	3.2 Nowa jakość powiązań wewnętrznych między głównymi miastami i ośrodkami turystyczno-uzdrowiskowymi	3.2.1. Wypracowanie (we współpracy z WBU) docelowej koncepcji integracji komunikacyjnej Sudetów (kolejowej i drogowej)
		3.2.2. Współpraca JST z właściwymi instytucjami na rzecz modernizacji głównych osi komunikacyjnych, integrujących główne ośrodki gospodarcze i turystyczne
		3.2.3. Promowanie dobrych praktyk w zakresie zwiększenia dostępności i podnoszenia standardu podróży kolejowych (remonty dworców, tworzenie centrów przesiadkowych).
		3.2.4. Utworzenie subregionalnego programu na rzecz rewitalizacji lokalnych połączeń kolejowych
		3.2.5. Utworzenie subregionalnego programu modernizacji dróg powiatowych łączących strefy gospodarcze, główne ośrodki turystyczne oraz zwiększających dostępność do obszarów peryferyjnych

	3.3 Upowszechnienie dostępu do Internetu wysokich prędkości	3.3.1. Rozbudowa sieci światłowodowej w celu upowszechnienia dostępu do szerokopasmowego Internetu	
		3.3.2. Współpraca z operatorami w celu zwiększenia dobrej jakości sygnału sieci komórkowej, umożliwiającego szybki transfer danych. Eliminacja „Białych plam” zwłaszcza na obszarach peryferyjnych	
	3.4 Rozwój transportu publicznego (aglomeracyjnego, integrującego region)	3.4.1. Stworzenie pilotażowych programów komunikacji publicznej (gminnych, powiatowych). Wykreowanie i popularyzacja dobrych praktyk w tym zakresie	
		3.4.2. Współpraca JST w celu stworzenia aglomeracyjnych zintegrowanych systemów komunikacji publicznej (autobusowej i kolejowej)	
		3.4.3. Stworzenie rozwiązań organizacyjno-finansowych zapobiegających wykluczeniu komunikacyjnemu obszarów peryferyjnych	
		3.4.4. Współpraca JST z przedsiębiorstwami na rzecz stworzenia zbiorowych systemów dojazdów do pracy	
	4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja	4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych	4.1.1. Wsparcie działań ochronnych na obszarach chronionych (parki narodowe, krajobrazowe, obszary NATURA 2000, rezerваты przyrody)
			4.1.2. Rewitalizacja zabytkowych układów urbanistycznych i założeń uzdrowiskowych
4.1.3. Wykreowanie programu wsparcia dla Sudeckich Perełek - miejscowości o wysokich walorach kulturowych niebędących siedzibami gmin (np. Pobiedna, Chełmsko Śl., Sokołowsko, Srebrna Góra, Międzygórze).			
4.1.4. Współpraca z WBU, Dolnośląskim Konserwatorem Zabytków, Dyrekcjami Parków Narodowych oraz RDOŚ na rzecz wyznaczenia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo oraz kulturowo do objęcia planowaniem miejscowym (MPZP)			
4.2		4.2.1. Wsparcie finansowe dla programów konwersji źródeł grzewczych i likwidacji niskiej emisji	

	Wdrażanie strategii niskoemisyjnych i produkcji energii ze źródeł odnawialnych	4.2.2. Termomodernizacja obiektów publicznych i zasobów komunalnych
		4.2.3. Rozwój międzygminnych klastrów energii odnawialnej (solarnej, wodnej, wiatrowej, geotermicznej, z biomasy itp.)
		4.2.4. Stworzenie programu Elektromobilne Sudety – spójnego logistycznie i przestrzennie zestawu działań promujących ten rodzaj transportu w miastach i ośrodkach turystycznych (wymiana taboru komunikacji publicznej, instalacja punktów ładowania, preferencje parkingowe itp.)
	4.3 Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowskiej	4.3.1. Współpraca na rzecz ciągłości zagospodarowania turystycznego (duża i mała architektura, punkty widokowe, parkingi itp.)
		4.3.2. Kooperacja z Zarządami Uzdrowisk w celu rozwoju harmonijnego rozwoju zaplecza turystyczno-rekreacyjnego kurortów
		4.3.3. Współpraca gmin na rzecz rozwoju zintegrowanej sieci ścieżek rowerowych
		4.3.4. Wykorzystanie dobrych praktyk na rzecz Integracji zagospodarowania i pakietyzacji tematycznej (na wzór Doliny Pałaców i Ogrodów)
	4.4 Zintegrowany marketing terytorialny	4.4.1. Promowanie współpracy w zakresie kreowania wspólnego, pozytywnego wizerunku społecznego (zamieszkał tu, nie wyjeżdżaj)
		4.4.2. Integracja działań w zakresie marketingu gospodarczego obszaru (rozpocznij działalność, zainwestuj tu)
		4.4.3. Współpraca JST na rzecz zintegrowanej promocji turystycznej całych Sudetów (przyjeźdź do nas, spędź tu wakacje)
		4.4.4. Integracja działań w celu zbudowania wieloletniego planu marketingowego zmieniającego peryferyjny i problemowy wizerunek regionu na nowoczesne, kreatywne miejsce zamieszkania, pracy i rekreacji.

Źródło: opracowanie własne.

Ujęcie macierzowe, zarządzanie zmianą w zakresie wskazanych powyżej działań

Dla każdego celu strategicznego (priorytetu) zostały zaproponowane wskaźniki monitoringu i ewaluacji, których pomiar zadecyduje o ewentualnej potrzebie wprowadzania zmiany w trakcie realizacji Strategii. Procent odchyień lub zmiany wartości absolutnych wskaźników, od których będą wprowadzane zmiany w realizacji Strategii będą ustalane przez Komitet Sterujący. W ten sposób macierz zostaje aktywnie powiązana z kategorią Monitoringu i ewaluacji.

Zmiana wartości wskaźników oznacza konieczność wyboru jednej z trzech ścieżek monitoringu (rysunek 18), a tym samym dostosowanie, w niezbędnym zakresie, zadań w Matrycy zarządzania zmianą. Zakres zmian i dostosowań zależy od uzyskanych nowych wartości wskaźników w danym zakresie, a także od obszaru, w którym interwencja okaże się niezbędna. W związku z tym istnieje bezpośrednia zależność między uzyskanymi wskaźnikami monitoringu, ich zmianą a zadaniami w Matrycy zarządzania zmianą. Wiąże się to z koniecznością zapewnienia elastyczności Macierzy, a w zasadzie działań, które w niej zostały zapisane. Potrzeba interwencji jest skorelowana ze wskazanymi przez Komitet Sterujący wartościami mierników monitoringu. Zadania zapisane w macierzy, w miarę ich realizacji powinny także być usuwane, a w ich miejsce mogą pojawiać się następne podporządkowane podstawowym założeniom Strategii, wynikające z bieżących potrzeb i osiągnięcia kolejnych poziomów integracji.

Tabela 17. Macierz zarządzania zmianą

Obszar Cele strategiczne – priorytety	Społeczny	Gospodarczy	Środowiskowy	Przestrzenno- infrastrukturalny	Egzogeniczny (otoczenia)	Współpracy, integracyjny
Konkurencyjna gospodarka	Wspieranie podnoszenia kwalifikacji. Budowa wspólnych instytucji wspomagających propagowanie samozatrudnienia. Uruchomienie programu „Powrót w	Budowa wspólnych instytucji wspomagających przedsiębiorczość i promocje. Wyodrębnienie i wykorzystanie pakietów wsparcia dla nowych przedsięwzięć	Podnoszenie atrakcyjności elementów środowiska. Wsparcie dla specjalizacji sprzyjających jakości środowiska.	Wykonanie wspólnego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszarów SSSG. Rozbudowa sieci światłowodowej w celu upowszechnienia dostępu do	Budowa licznych połączeń biznesowych z otoczeniem. Lobbying na rzecz wsparcia obszaru Sudety z poziomu województwa i kraju dla podniesienia pozycji konkurencyjnej i	Budowa silnej sieci gospodarczej. Współdziałanie JST w zakresie organizacji sieci inkubatorów przedsiębiorczości i platform start-upowych.

Obszar Cele strategiczne – priorytety	Społeczny	Gospodarczy	Środowiskowy	Przestrzenno- infrastrukturalny	Egzogeniczny (otoczenia)	Współpracy, integracyjny
	<p>Sudety” dla absolwentów szkół wyższych.</p> <p>Współpraca z operatorami w celu zwiększenia dobrej jakości sygnału sieci komórkowej, umożliwiającego szybki transfer danych. Eliminacja „Białych plam” zwłaszcza na obszarach peryferyjnych.</p> <p>Współpraca JST z przedsiębiorstwami na rzecz stworzenia zbiorowych systemów dojazdów do pracy.</p>	<p>gospodarczych na terenie Sudetów.</p> <p>Organizacja Funduszu innowacji sudeckich.</p> <p>Współpraca JST w zakresie jednolitych zasad wsparcia dla grup branżowych i producenckich kreujących inteligentne specjalizacje sudeckie.</p> <p>Wsparcie projektów realizowanych przez naukowców w partnerstwie z przedsiębiorstwami sudeckimi (tworzących nowe produkty, usługi i inne rozwiązania).</p> <p>Stworzenie rozwiązań organizacyjno-finansowych zapobiegających wykluczeniu komunikacyjnemu obszarów peryferyjnych.</p>	<p>Działania podtrzymujące jakość środowiska.</p>	<p>szerokopasmowego Internetu.</p> <p>Współpraca JST w celu stworzenia aglomeracyjnych zintegrowanych systemów komunikacji publicznej (autobusowej i kolejowej).</p> <p>Uzbrojenie terenu SSSG.</p>	<p>zmniejszenia polaryzacji wewnętrznej oraz zewnętrznej.</p>	<p>Realizacja programu transferu wiedzy i dobrych praktyk w zakresie wspierania przedsiębiorczości.</p> <p>Wsparcie instytucjonalne i finansowe dla istniejących inicjatyw klastrowych.</p> <p>Integracja potencjału JST i instytucji otoczenia biznesu w celu stworzenia koncepcji SSSG.</p> <p>Stworzenie wspólnej instytucji zarządczej dla SSSG oraz wykonanie wspólnego mpzp dla SSSG.</p> <p>Spójna promocja gospodarcza w tym w szczególności SSSG.</p> <p>Stworzenie pilotażowych programów komunikacji publicznej</p>

Obszar Cele strategiczne – priorytety	Społeczny	Gospodarczy	Środowiskowy	Przestrzenno- infrastrukturalny	Egzogeniczny (otoczenia)	Współpracy, integracyjny
		Usługi doradztwa proinnowacyjnego dla MŚP świadczone przez instytucje otoczenia biznesu.				(gminnych, powiatowych). Wykreowanie i popularyzacja dobrych praktyk w tym zakresie. Wsparcie rozwoju powiązań kooperacyjnych firm sudeckich. Tworzenie łańcucha wzajemnych relacji i współpracy w triadzie administracja publiczna – biznes – nauka.
Zintegrowane, aktywne społeczeństwo	Kształcenie ustawiczne. Walka z wykluczeniem. Aktywizacja mieszkańców w oparciu o zrewaloryzowane zasoby endogeniczne. Promowanie innowacyjnych rozwiązań w zakresie	Tworzenie podstaw ekonomii społecznej. Aktywne i efektywne zarządzanie mieniem komunalnym. Promowanie sieci współpracy szkół zawodowych z lokalnymi przedsiębiorstwami w rozwoju dostosowanych do	Tworzenie kapitału społecznego opartego o walory środowiska.	Rozwój kontaktów międzyludzkich, kapitału społecznego i kapitału ludzkiego jako efekt wzrostu mobilności przestrzennej. Rozwój kontaktów międzyludzkich, kapitału społecznego i kapitału ludzkiego jako efekt efektywnego zagospodarowania	Atrakcyjność zamieszkania. Wdrożenie szczególnych preferencji dla Sudetów w programach krajowych i wojewódzkich wspierających rozwój infrastruktury i usług dla 65+.	Budowa tożsamości i „dumy”. Wypracowanie na bazie najlepszych praktyk standardu gminnej polityki mieszkaniowej uwzględniającej przeciętnie zarabiających i młode rodziny z dziećmi. Współpraca JST w zakresie tworzenia

Obszar Cele strategiczne – priorytety	Społeczny	Gospodarczy	Środowiskowy	Przestrzenno- infrastrukturalny	Egzogeniczny (otoczenia)	Współpracy, integracyjny
	<p>podnoszenia standardów opieki zdrowotnej.</p> <p>Stworzenie pilotażowych gminnych bilansów potrzeb w zakresie usług dla osób 65+.</p> <p>Integracja działalności i rozwój współpracy programowej Uniwersytetów III wieku.</p>	<p>potrzeb kierunków kształcenia.</p> <p>Wsparcie dla rzemiosła i produktów lokalnych, kształtujących tożsamość Sudetów.</p> <p>Partycypacja społeczeństwa w podejmowaniu decyzji dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego w subregionie.</p>		przestrzennego terenów	Promowanie modelowych rozwiązań w zakresie kompleksowych polityk dla „srebrnego sektora”.	<p>komplementarnych sieci placówek opieki przedszkolnej i edukacyjnej.</p> <p>Subregionalny audyt poziomu i kierunków kształcenia jako bazy dla lokalnych polityk oświatowych.</p> <p>Wypracowanie spójnej, aktywnej polityki podwyższania kwalifikacji nauczycieli.</p> <p>Stworzenie subregionalnego benchmarkingu edukacyjnego.</p> <p>Współpraca JST w zakresie tworzenia komplementarnej sieci placówek i usług opiekuńczych.</p> <p>Stworzenie sudeckiego funduszu wsparcia dla organizacji społecznych.</p>

Obszar Cele strategiczne – priorytety	Społeczny	Gospodarczy	Środowiskowy	Przestrzenno- infrastrukturalny	Egzogeniczny (otoczenia)	Współpracy, integracyjny
						Powołanie Sejmiku Srebrnych Liderów.
Infrastruktura komunikacyjna	Dostępność transportowa. Tworzenie wspólnych sieci wymiany myśli.	Zmniejszenie kosztów transportu. Wspomaganie centrów logistycznych. Współpraca JST z właściwymi instytucjami na rzecz modernizacji głównych osi komunikacyjnych, integrujących główne ośrodki gospodarcze i turystyczne.	Rozwój mobilności wzmacniający jakość elementów środowiska.	Promowanie dobrych praktyk w zakresie zwiększenia dostępności i podnoszenia standardu podróży kolejowych (remonty dworców, tworzenie centrów przesiadkowych).	Włączenie w sieci infrastrukturalne otoczenia. Współpraca (np. GDDKiA, WBU, JST) na rzecz przygotowania i realizacji koncepcji łączników (i węzłów) drogowych Jeleniej Góry i Wałbrzycha z S3. Współpraca JST z właściwymi instytucjami (GDDKiA, WBU, JST) na rzecz przygotowania i realizacji koncepcji trasy S8 zapobiegającej wykluczeniu komunikacyjnemu Kotliny Kłodzkiej. Współpraca JST z właściwymi instytucjami (PLK, KD, PKP itp.) celem podwyższenia jakości	Wspólna infrastruktura, wspólny rozwój. Wypracowanie (we współpracy z WBU) docelowej koncepcji integracji komunikacyjnej Sudetów (kolejowej i drogowej). Utworzenie subregionalnego programu na rzecz rewitalizacji lokalnych połączeń kolejowych. Utworzenie subregionalnego programu modernizacji dróg powiatowych łączących strefy gospodarcze, główne ośrodki turystyczne oraz zwiększających dostępność do obszarów peryferyjnych.

Obszar Cele strategiczne – priorytety	Spoleczny	Gospodarczy	Środowiskowy	Przestrzenno- infrastrukturalny	Egzogeniczny (otoczenia)	Współpracy, integracyjny
					kompleksowej oferty komunikacji z głównymi ośrodkami gospodarczymi.	
Zdrowie, wypoczynek, rekreacja	<p>Budowa klastra zdrowie w oparciu o zasoby obszaru.</p> <p>Dywersyfikacja ofert.</p>	<p>Rozwój inicjatyw gospodarczych wspomagających rozwój klastra zdrowie.</p> <p>Integracja działań w zakresie marketingu gospodarczego obszaru (rozpocznij działalność, zainwestuj tu).</p> <p>Integracja działań w celu zbudowania wieloletniego planu marketingowego zmieniającego peryferyjny i problemowy wizerunek regionu na nowoczesne, kreatywne miejsce zamieszkania, pracy i rekreacji.</p> <p>Kooperacja z Zarządami Uzdrawisk w celu rozwoju harmonijnego rozwoju zaplecza</p>	<p>Wzmocnienie znaczenia środowiska w budowie klastra zdrowie.</p> <p>Wsparcie działań ochronnych na obszarach chronionych (parki narodowe, krajobrazowe, obszary NATURA 2000, rezerваты przyrody).</p> <p>Termomodernizacja obiektów publicznych i zasobów komunalnych.</p> <p>Rozwój międzygminnych klastrów energii odnawialnej (solarnej, wodnej, wiatrowej, z biomasy itp.).</p> <p>Stworzenie programu Elektromobilne Sudety – spójnego logistycznie i</p>	<p>Rewitalizacja zabytkowych układów urbanistycznych.</p> <p>Wykreowanie programu wsparcia dla Sudeckich Perełek - miejscowości o wysokich walorach kulturowych niebędących siedzibami gmin (np. Pobiedna, Chełmsko Śl., Sokołowsko, Srebrna Góra, Międzygórze).</p> <p>Współpraca z WBU, Dolnośląskim Konserwatorem Zabytków, Dyrekcjami Parków Narodowych oraz RDOŚ na rzecz wyznaczenia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo oraz kulturowo do objęcia MPZP.</p>	<p>Szeroka promocja i rozpowszechnienie informacji</p>	<p>Włączenie podmiotów i osób z całego obszaru w funkcjonowanie klastra zdrowie.</p> <p>Promowanie współpracy w zakresie kreowania wspólnego, pozytywnego wizerunku społecznego (zamieszkać tu, nie wyjeżdżaj).</p> <p>Współpraca JST na rzecz zintegrowanej promocji turystycznej całych Sudetów (przyjeżdż do nas, spędź tu wakacje).</p> <p>Współpraca JST na rzecz programów wspierających konwersję źródeł grzewczych i likwidacji niskiej emisji.</p>

Obszar Cele strategiczne – priorytety	Społeczny	Gospodarczy	Środowiskowy	Przestrzenno- infrastrukturalny	Egzogeniczny (otoczenia)	Współpracy, integracyjny
		<p>turystyczno-rekreacyjnego kurortów.</p>	<p>przestrzenie zestawu działań promujących ten rodzaj transportu w miastach i ośrodkach turystycznych (wymiana taboru komunikacji publicznej, instalacja punktów ładowania, preferencje parkingowe itp.).</p> <p>Wdrażanie programów wspierających konwersję źródeł grzewczych i likwidacji niskiej emisji.</p>	<p>Współpraca na rzecz ciągłości zagospodarowania turystycznego (duża i mała architektura, punkty widokowe, parkingi itp.).</p> <p>Współpraca gmin na rzecz rozwoju zintegrowanej sieci ścieżek rowerowych.</p> <p>Wykorzystanie dobrych praktyk na rzecz Integracji zagospodarowania i pakietyzacji tematycznej (na wzór Doliny Pałaców i Ogrodów).</p>		

Źródło: opracowanie własne.

Scenariusze rozwoju

Poniżej omówiono potencjalne scenariusze rozwoju obszaru Sudety w trakcie wdrażania Strategii:

1. Scenariusz skokowego wzrostu gospodarki globalnej i integracji w obszarze Sudety (scenariusz optymalny),
2. Scenariusz integracji i porozumienia w głównych dziedzinach w obszarze Sudety (scenariusz realny),
3. Scenariusz braku integracji i negatywnych impulsów społeczno-gospodarczych w obszarze Sudety (scenariusz pesymistyczny).

Scenariusz skokowego wzrostu gospodarki globalnej i integracji w obszarze Sudety - scenariusz przeskoku rozwojowego i szybkiej ścieżki spójności (optymalny)

Uwarunkowania egzogeniczne:

1. Gospodarka światowa w długookresowej prosperie.
2. W najbliższym okresie budżetowym (lata 2021-2027), mimo brexitu więcej środków wspólnotowych zostanie do rozdysponowania, gdyż kraje w prosperie zapłacą wyższe składki. Kolejne okresy budżetowe w tle prosperity wzmacniają budżet Wspólnoty.
3. Polityka Unii Europejskiej zachowująca w kolejnym okresie programowania spójność jako priorytet podstawowy. Jednak w długim okresie osiągnięte zostają wskaźniki spójności w całym ugrupowaniu, Ze względu na intensywny rozwój, środki są przeznaczane na jakościowy przeskok Wspólnoty.
4. Dalsze wsparcie na zasadach bezzwrotności środków.
5. Dodatkowe wsparcie dla obszarów „zielonych” (NATURA 2000, parki narodowe, pomniki przyrody, parki krajobrazowe, itp.) oraz na poprawę jakości powietrza.
6. W Polsce wysoka dynamika wzrostu i rozwoju gospodarczego, stan gospodarki światowej – szybki, skokowy rozwój. Technologiczny przeskok dziejowy, który umożliwia nowe podejście do gospodarowania i przeskok gospodarczy.
7. W związku z przeskakiem gospodarczym możliwy całkowicie nowy układ funkcjonalny przestrzeni, ze względu na nowe specjalizacje regionu.
8. Polityka rządu prorodzinna i prospołeczna, poprawia się sytuacja demograficzna i wzmacnia się kapitał ludzki.
9. Polityka RP ukierunkowana na spójność społeczno-ekonomiczno-przestrzenną kraju. Wsparcie państwa dla obszarów o niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego i wysokiej polaryzacji. Szybkie doprowadzenie do zrównoważonego rozwoju i zmniejszania dysproporcji przestrzennych.
10. Pozytywne efekty lobbowania w strukturach Unii Europejskiej i RP – dopływ środków do regionu na restrukturyzację i spójność. Wysokie wsparcie dla Inicjatywy Sudety, szybkie dochodzenie do wysokiego poziomu wzrostu i oznaczenia nowych specjalizacji.
11. Likwidacja barier rozwoju w strefie przygranicznej, wspólne projekty.

12. Realizacja zaplanowanych połączeń komunikacyjnych międzynarodowych i krajowych, inwestycje w infrastrukturę drogową – duże nakłady i szybkie tempo zmian. Maksymalna dostępność komunikacyjna regionu osiągnięta w krótkim okresie.
13. Nowy podział statystyczny kraju, w którym obszar Sudety będzie stanowić odrębną jednostkę statystyczną. Sprzyjać temu ma pozyskanie specjalnych środków na Inicjatywę Sudety.
14. Wysoka dynamika wzrostu i rozwoju gospodarczego w Polsce, stabilny wzrost (PKB powyżej 5 % w skali roku).

Uwarunkowania endogeniczne

1. Ścieżka szybkiej integracji partnerów Porozumienia.
2. Szybka i pełna realizacja założeń Strategii Rozwoju Sudety 2030.
3. Wypracowanie marki Sudety, wizerunku i logo.
4. Intensywne działania na rzecz rozpoznawalności obszaru w kraju i poza granicami.
5. Umocnieni liderzy, ugruntowują swoją pozycję w strukturach międzynarodowych i krajowych.
6. Stworzenie silnej więzi i tożsamości z obszarem Sudety wśród władz lokalnych i mieszkańców.
7. Mieszkańcy zaangażowani w działalność przedsiębiorczą w innowacyjnych działach gospodarki.
8. Stworzenie bazy przedsiębiorców innowacyjnych odpowiedzialnych za wizerunek obszaru i wypromowanie nowych technologii jako specjalizacji obszaru Sudety.
9. Efektywna polityka inwestycyjna, zwiększająca atrakcyjność dla inwestorów.
10. Nowe specjalizacje i układ funkcjonalny.
11. Budowa kapitału relacyjnego wewnątrz obszaru Sudety i na zewnątrz.
12. Kapitał społeczny aktywnie zaangażowany jest w tworzenie rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru. Istotnym czynnikiem wspierającym te działania jest wysoka jakość kapitału ludzkiego.
13. Istnieje wspólna oferta turystyczna.
14. Ochrona środowiska i dbanie o jakość powietrza na wysokim poziomie, duże nakłady pochodzące z wysokich dochodów.
15. Szereg funkcjonujących i nowo uruchamianych wspólnych projektów.
16. Ludność, w tym ludzie młodzi zostają na obszarze Sudety, ponieważ jakość życia jest na wysokim poziomie, sprzyjające jest środowisko, satysfakcjonująca i dobrze płatna praca, a dzieci mają dobre warunki do rozwoju. Sprzyja to zwiększaniu wielkości rodzin, poprawia się struktura demograficzna. Saldo migracji jest dodatnie,
17. Wysokie efekty synergii i ich efektywne zagospodarowanie.
18. Następuje skokowy wzrost usług publicznych oraz ich jakościowa zmiana.
19. Skokowy wzrost potencjału finansowego podmiotów sektora publicznego, prywatnego jak też trzeciego sektora.

Scenariusz integracji i porozumienia w głównych dziedzinach w obszarze Sudety - scenariusz intensywnego dochodzenia do spójności (realny)

Uwarunkowania egzogeniczne:

1. W najbliższym okresie budżetowym (lata 2021-2027), mimo brexitu (10-15 mld euro mniej), więcej środków wspólnotowych zostanie do rozdysponowania - kraje zapłacą wyższe składki (1,279 bln euro) i w wartości nominalnej budżet unijny będzie większy od poprzedniego (ok.1,1 bln euro)¹⁰.
2. Polityka Unii Europejskiej zachowująca w kolejnych okresach programowania priorytet spójności jako podstawowy (365 mld euro ma zostać przeznaczone na politykę spójności w latach 2021-2027; w perspektywie do 2020 roku, Polsce przyznano 82 mld euro w ramach polityki spójności)¹¹ i na tej podstawie wyliczane będzie wsparcie dla poszczególnych obszarów, czyli wsparcie dla Polski na nieco niższym poziomie niż dotychczas. Dopuszczalny 5% spadek nakładów na politykę spójności.
3. Zmiana ukierunkowana na wsparcie na zasadach zwrotności środków.
4. Dodatkowe wsparcie dla obszarów „zielonych” (NATURA 2000, parki narodowe, pomniki przyrody, parki krajobrazowe, itp.) oraz na poprawę jakości powietrza.
5. Wysoka dynamika wzrostu i rozwoju gospodarczego w Polsce, stan gospodarki światowej – stabilny o tendencji do trwałego, zrównoważonego wzrostu.
6. Polityka rządu prorodzinna i prospołeczna, poprawia się sytuacja demograficzna i wzmacnia się kapitał ludzki.
7. Polityka RP ukierunkowana na spójność społeczno-ekonomiczno-przestrzenną kraju. Wsparcie państwa dla obszarów o niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego i wysokiej polaryzacji.
8. Pozytywne efekty lobbowania w strukturach Unii Europejskiej i RP – dopływ środków do regionu na restrukturyzację i spójność.
9. Uznanie obszaru Sudety za teren szczególnego wsparcia, ze względu na problemy i bariery rozwoju. Przyznanie środków na poprawę sytuacji społeczno-gospodarczej i stopniowe dochodzenie do średniej unijnej w zakresie poziomu rozwoju.
10. Polityka przygraniczna wnosząca pozytywne efekty dla wszystkich stron, likwidacja barier rozwoju. Wspólne projekty.
11. Realizacja zaplanowanych połączeń komunikacyjnych międzynarodowych i krajowych, inwestycje w infrastrukturę drogową. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej obszaru Sudety.
12. Nowy podział statystyczny kraju, w którym obszar Sudety będzie stanowić odrębną jednostkę statystyczną.
13. Dynamika wzrostu i rozwoju gospodarczego w Polsce stabilny wzrost (PKB w granicach 3% w skali roku).

¹⁰ Unijny budżet na lata 2021-2027 będzie większy. KE przedstawia propozycję (oprac. P. Ciszak) <https://www.money.pl/gospodarka/unia-europejska/wiadomosci/arttykul/unijny-budzet-na-lata-2021-2027-bedzie,48,0,2404912.html> (dostęp 03.05.2018).

¹¹ Tamże.

Uwarunkowania endogeniczne

1. Ścieżka integracji partnerów Porozumienia w najważniejszych obszarach.
2. Realizacja głównych założeń Strategii Rozwoju Sudety 2030.
3. Wypracowanie marki Sudety, wizerunku i logo.
4. Działania na rzecz rozpoznawalności obszaru Sudety w kraju i poza granicami.
5. Wykształcenie liderów, którzy będą ugruntowywać swoją pozycję w strukturach międzynarodowych i krajowych.
6. Stworzenie więzi i tożsamości z obszarem Sudety wśród władz lokalnych i mieszkańców.
7. Aktywizacja przedsiębiorcza mieszkańców.
8. Stworzenie bazy przedsiębiorców odpowiedzialnych za wizerunek obszaru i wypromowanie koszyka produktów lokalnych/regionalnych.
9. Efektywna polityka inwestycyjna, zwiększająca atrakcyjność dla inwestorów.
10. Wskazanie obszarów specjalizacji i opracowanie ścieżki ich umacniania.
11. Zmiany w układzie funkcjonalnym obszaru Sudety skierowane na przyciąganie nowych, innowacyjnych specjalizacji.
12. Budowa kapitału relacyjnego na poziomie: lokalnym, subregionalnym, regionu i na zewnątrz.
13. Budowa kapitału społecznego aktywnie zaangażowanego w tworzenie rozwoju społeczno-gospodarczego.
14. Efektywna realizacja wspólnej oferty turystycznej.
15. Aktywne działania regionalne i lokalne na rzecz ochrony środowiska.
16. Uruchomienie wspólnych projektów.
17. Podjęcie prób zatrzymania ludności w obrębie obszaru Sudety; zatrzymanie „ucieczki” ludności, dzięki aktywnemu zarządzaniu zmianą.
18. Umiejętne i konsekwentne wykorzystanie uruchamianych środków wsparcia (unijnych i krajowych) na osiągnięcie przez zdywersyfikowane podmioty celów Strategii.
19. Wypracowanie efektów synergii i ich prawidłowe zagospodarowanie.
20. Następuje powiększenie obszaru świadczenia usług publicznych, towarzyszy temu poprawa ich jakości.
21. Wzrost potencjału finansowego podmiotów sektora publicznego, prywatnego jak też trzeciego sektora.

Scenariusz braku integracji i negatywnych impulsów społeczno-gospodarczych w obszarze Sudety – scenariusz negatywnych zmian w gospodarce światowej (pesymistyczny)

Uwarunkowania egzogeniczne:

1. W najbliższym okresie budżetowym (lata 2021-2027), w wyniku brexitu w budżecie Unii Europejskiej na kolejny okres budżetowy jest 10-15 mld euro mniej środków wspólnotowych do rozdysponowania – państwa członkowskie nie wyrażają zgody na zapłacenie wyższej składki; w wartościach nominalnych budżet jest niższy, a przy uwzględnieniu inflacji budżet unijny - dużo niższy od poprzedniego (ok.1,1 bln euro). Kolejny okres budżetowy odpowiednio gorzej finansowany. W konsekwencji możliwy rozpad Unii Europejskiej, rozważane dwa warianty: rozpad całkowity lub rozpad na kraje dwóch lub więcej prędkości.
2. Polityka Unii Europejskiej zachowuje w kolejnym okresie programowania (lata 2021-2027) priorytet spójności jako podstawowy (w perspektywie do 2020 roku Polsce przyznano 82 mld euro w ramach polityki spójności¹²), jednak przyznawane kwoty są niższe. Dodatkowo stosuje się nowy sposób (warunkowany) wyliczania wsparcia dla poszczególnych obszarów, czyli wsparcie Polski na niższym poziomie niż dotychczas, przy wyższych wpłatach do budżetu Unii Europejskiej.
3. Wprowadzane są także oszczędności w zakresie wsparcia ze środków krajowych w Polsce.
4. Silne ukierunkowanie na wsparcie z Unii Europejskiej na zasadach zwrotności środków.
5. Dodatkowe ograniczone wsparcie dla obszarów „zielonych” (NATURA 2000, parki narodowe, pomniki przyrody, parki krajobrazowe, itp.) oraz na poprawę jakości powietrza.
6. Polityka RP słabo ukierunkowana na spójność społeczno-ekonomiczno-przestrzenną kraju. Ograniczone wsparcie państwa dla obszarów o niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego.
7. Polityka rządu prorodzinna i prospołeczna zostaje ograniczona ze względu na politykę oszczędności, co nie sprzyja poprawie sytuacji demograficznej, brak wzmocnienia kapitału ludzkiego.
8. Ograniczona skuteczność lobbingu liderów lokalnych na rzecz JST w strukturach Unii Europejskiej i Polski –ze względu na budżet oszczędnościowy.
9. Polityka gospodarcza rządu oszczędnościowa (ograniczanie interwencji), w tym wobec rozwoju województwa dolnośląskiego m.in. obszaru Sudetów.
10. Polityka przygraniczna, wnosząca pozytywne efekty dla wszystkich stron, realizowana w ograniczonym zakresie, nacisk na likwidację barier rozwoju. Nieliczne wspólne projekty między poszczególnymi JST.
11. Wydłuża się okres realizacji zaplanowanych połączeń komunikacyjnych międzynarodowych i krajowych, inwestycji w infrastrukturę drogową.

¹² Tamże.

Oczekiwanie na poprawę dostępności komunikacyjnej obszaru wydłuża się w czasie.

12. Dotychczasowy podział statystyczny kraju, w którym obszar Sudety rozpatrywany będzie w obrębie obowiązujących dziś jednostek statystycznych.
13. Niska i niestabilna dynamika wzrostu i rozwoju gospodarczego w Polsce, niestabilny stan gospodarki światowej, z tendencją spadkową. (PKB wzrasta około 1% w skali roku).
14. Tendencje do kryzysu gospodarczego.

Uwarunkowania endogeniczne

1. Brak realnego Porozumienia.
2. Zmniejszona liczba projektów, Ograniczony dostęp do środków Unii Europejskiej, niższy poziom wsparcia, polityka oszczędności w Unii Europejskiej.
3. Stosunkowo niska skuteczność ubiegania się o środki Unii Europejskiej przez pojedyncze JST i podmioty działające w ich przestrzeni. Podwyższone wymogi formalne.
4. Brak koordynacji projektów dodatkowo obniża jakość ubiegania się o środki.
5. Działania pojedynczych JST na rzecz ich rozpoznawalności w kraju i poza granicami, ograniczone zawieranie partnerstw.
6. Działania pojedynczych JST wspierane środkami unijnymi mogą być sprzeczne, brak logistyki i ciągłości inwestycyjnej.
7. Ograniczone wykształcenie się liderów lokalnych, którzy będą ugruntowywać swoją pozycję w strukturach międzynarodowych i krajowych oraz lobbować tam na rzecz JST, niski wskaźnik sukcesu.
8. Niestabilny w długim okresie wzrost gospodarczy, w poszczególnych JST podokresy stagnacji gospodarczej, na przemian z próbami wychodzenia z kryzysu.
9. Ograniczenie aktywizacji przedsiębiorczej lokalnej ludności, ludność oszczędza.
10. Poszukiwanie lokalnych specjalizacji i koncentracja działań lokalnych wokół nich, narażanie się na wahania koniunkturalne w przypadku monospecjalizacji.
11. Układ funkcjonalny ubożeje pod wpływem monospecjalizacji i oparcia go na działach tradycyjnych.
12. Ograniczony poziom napływu inwestorów zewnętrznych, w tym zagranicznych, gospodarka światowa się zamyka, w długim okresie możliwy niewielki wzrost, głównie w oparciu napływ kapitału spekulacyjnego.
13. Zaniechanie budowy lokalnego kapitału społecznego aktywnie zaangażowanego w kreowanie rozwoju społeczno-gospodarczego, połączone z niską jakością kapitału ludzkiego.
14. Brak porozumień w sprawie wzajemnego udostępniania oferty turystycznej poszczególnych JST.
15. Ograniczone działania lokalne na rzecz ochrony środowiska.
16. Wyludniane części JST.
17. Środki wsparcia (unijne i krajowe) wykorzystywane zadaniowo, a nie na realizację celów strategicznych JST; co oznacza, że na jakie zadania nabór wniosków jest

ogłaszany, na te tworzy się projekty, bez względu na obowiązującą strategię lokalną i jej realizację.

18. Brak efektów synergii płynących z Porozumienia.
19. Następuje zamrożenie usług publicznych na dotychczasowym poziomie, przy pogorszeniu ich jakości.
20. Potencjał finansowy podmiotów sektora publicznego, prywatnego jak też trzeciego sektora ulega osłabieniu.

Wskazane scenariusze, ze względu na szybkość zmian, złożoność i nieprzewidywalność przyszłości, mają w dużym stopniu charakter modelowo-poglądowy. W zidentyfikowanych scenariuszach elementem zmiennym staje się również istnienie realnego Porozumienia Sudeckiego lub jego brak. Ponadto wskazują one w długiej perspektywie konsekwencje zróżnicowanych zachowań w zmiennych warunkach gospodarki światowej. Przy czym zaistniałe w przyszłości zjawiska będą mieć niejednorodny charakter i zasięg. Dopuszczalna jest sytuacja, w której żaden ze scenariuszy nie zostanie dopełniony, m.in. ze względu na szybkość zachodzenia zmian. Osiągane efekty mogą być połowiczne, w konsekwencji nowa sytuacja zastana będzie miała charakter hybrydowy. Wobec czego istotne jest odpowiednie zarządzanie zmianą oraz wprowadzenie automatycznych stabilizatorów koniunktury w obszarze Sudety. Bezpośrednio odpowiedzialny powinien być Komitet Sterujący, jako organ zrzeczający główne podmioty decydujące o postępie we wdrażaniu Strategii, a pośrednio – wszystkie JST.

W scenariuszach nie wskazano wszystkich możliwych zwrotów, zdarzeń i sytuacji, w tym losowych - jest to niemożliwe – zbyt wiele zmiennych i możliwych wariacji. Przedstawiono trzy główne scenariusze, które uwzględniają potencjalne, podstawowe ścieżki postępowania, wskazując niezbędne kamienie milowe do osiągnięcia. Obecne uwarunkowania, przedsięwzięte działania oraz trendy społeczno-gospodarcze, odnoszące się do procesów i zdarzeń mających miejsce w gospodarce światowej, Unii Europejskiej, Polsce i w obszarze Sudetów wskazują na istotne przesłanki zaistnienia w najbliższej przyszłości scenariusza realnego. Zagrożenie zaistnienia scenariusza pesymistycznego może mieć miejsce w przypadku ewentualnego zerwania Porozumienia lub braku postępów we wdrażaniu założeń Strategii Rozwoju Sudety 2030. Scenariusz pesymistyczny może także wynikać z rozchwiania gospodarki światowej, dekoniunktury na rynkach międzynarodowych (np. głębokie i trudno odwracalne zmiany klimatyczne, konflikty gospodarcze i zbrojne, kryzys w gospodarce światowej itp.) oraz radykalne zmiany polityki Unii Europejskiej, struktur unijnych, bądź rozpadu ugrupowania, wobec których polska administracja skupi się na naprawie sytuacji zewnętrznej, oddalając wewnętrzne zagadnienia regionalne. Czasowe turbulencje w gospodarce globalnej, Unii Europejskiej i krajowej nie mają większego wpływu na scenariusz długookresowego rozwoju obszaru Sudetów, gdyż odpowiedzialne zarządzanie zmianą, elastyczność przyjętej Strategii i otwartość niwelują negatywne skutki.

Realizacja scenariusza realnego stanowi wyzwanie oraz determinuje zaistnienie wielu rozwiązań korzystnych z punktu widzenia tej przestrzeni, a z drugiej strony wymaga umiejętnego wykorzystania efektu synergii. Oznacza to, że realny scenariusz jest możliwy i osiągalny do spełnienia, jednak obwarowany wieloma warunkami, których realizacja jest niezbędna, a zaangażowane podmioty powinny wykazać maksymalną determinację w dbałości

o wykonanie powierzonych im zadań. Scenariusz optymalny stanowi megawyższenie i zakłada przeskok technologiczny i szybki wzrost koniunktury, co automatycznie przeniesie gospodarkę światową na wyższy poziom, na zasadzie kręgów na wodzie wszystkie rejony świata zostaną objęte w mniejszym lub większym stopniu tymi pozytywnymi zjawiskami. Obszar Sudety, ze względu na dotychczasowe niskie wartości wskaźników odczuje dobrodziejstwo zmian. Korzystne przekształcenia zmieniają jego układ specjalizacji i układ funkcjonalny. Ten scenariusz w obecnych uwarunkowaniach jest niestety mało prawdopodobny.

System wdrażania Strategii z opisem zakresu zadań i odpowiedzialności podmiotów i system finansowania - kluczowe podmioty, koncepcja funkcjonowania obszaru Sudety

Układ kompetencyjny i instytucjonalny

Strategia Rozwoju Sudety 2030 jest formalnie dokumentem operacyjno-wdrożeniowym, stanowiącym zasadnicze narzędzie realizacji Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego. Dotyczy ona zatem w dużej części bezpośrednich zadań samorządu regionalnego odpowiedzialnego za politykę rozwoju podległego obszaru. W tym zakresie jest elementem polityki terytorialnej opartej na identyfikacji w regionie obszarów strategicznej interwencji, o dużych barierach rozwojowych i tracących swoje funkcje społeczno-gospodarcze. Sfera ta należy do kompetencji wykonawczych Zarządu Województwa.

Wiele wskazanych w Strategii zadań będzie dotyczyć przedsięwzięć publicznych leżących poza zakresem bezpośredniego wpływu samorządu województwa. Z jednej strony będą to zadania instytucji rządowych szczebla centralnego oraz ich terytorialnych oddziałów. Z drugiej zaś mieszczą się w kompetencjach samorządów lokalnych (gminnych i powiatowych), oraz ich funkcjonalnych inicjatyw.

Akcentując w działaniach strategicznych elementy współpracy międzysektorowej, istotną rolę w realizacji Strategii będą odgrywały podmioty należące do szeroko rozumianego sektora prywatnego - nie tylko przedsiębiorstwa, ale także ich klastry, grupy producentów, instytucje otoczenia biznesu itp.

Niezwykle istotną rolę przypisuje się także podmiotom należącym do sektora społecznego. Należą do nich oczywiście klasyczne formy organizacji pozarządowych, ale też dostrzegamy sporą rolę podmiotów ekonomii społecznej, rad społecznych, partnerstw sektorowych czy podmiotów reprezentujących sektor szkolnictwa wyższego, nauki, badań i rozwoju.

Nieograniczanie się jedynie do kompetencji jednej instytucji odpowiedzialnej za przygotowanie i realizację Strategii jest elementem wdrożenia nowych trendów w europejskiej polityce rozwoju, które będą odgrywały coraz większą rolę w następnych okresach programowania. Koncentrują się one m.in. na terytorializacji polityk publicznych i zostały szerzej omówione poniżej w koncepcji funkcjonowania obszaru Sudety. W tym podejściu wartością dodaną z własną dynamiką rozwoju staje się przestrzeń historyczna, kulturowa, symboliczna, społeczna, ekonomiczna czy też przyrodnicza. Te rodzaje walorów przestrzeni w istocie scalają mieszkańców i obszar pobudzając świadomość przynależności (tożsamości) oraz stają się podstawą procesów prorozwojowych, które zostają nakierowane na miejsce

(terytorium)¹³. W efekcie tworzy się system terytorialny zawierający elementy: ekonomiczne, społeczne, polityczne czy też przyrodnicze oraz relacje między nimi. Podstawą staje się zintegrowane podejście nakierowane na wykorzystanie różnorodności oraz specyfiki danego obszaru w celu osiągnięcia spójności terytorialnej. Podstawą tej nowej koncepcji propagowanej przez Unię Europejską jest oparcie rozwoju danego terytorium o wewnętrzne zasoby, przy czym bardzo istotny w tym procesie staje się dialog, który ma doprowadzić do upodmiotowienia społeczności lokalnych oraz aktywizacja władz samorządu terytorialnego różnych szczebli i administracji państwowej nakierowana na wspólne wspomaganie tego rozwoju.

Takie ujęcie zawiera w sobie strukturę organizacji łączącej ukształtowane historycznie komponenty polityczne, gospodarcze i społeczne oraz relacje występujące między nimi. To podejście wymusza nową rolę instytucji odpowiedzialnych za nadzór i monitoring programów strategicznych. Polega ona na odejściu od ścisłego układu hierarchicznego i kierowniczej roli przypisanej do jednej instytucji, na rzecz integracji procesów wdrażania w postaci wielopoziomowego, wielopodmiotowego, wielo(między)sektorowego podejścia w zarządzaniu rozwojem. Wiąże się to z ujęciem funkcjonalnym, akcentującym współzależności i powiązania pomiędzy elementami (społecznymi, gospodarczymi, środowiskowymi i przestrzennymi) tworzącymi terytorium.

Zmiana tego paradygmatu przekłada się na inną rolę Zarządu Województwa, który koncentrować powinien się na inicjowaniu współpracy poszczególnych interesariuszy w regionie, wsparciu finansowym i merytorycznym dla działań o istotnej wartości dodanej, zabieganiu o inwestycje rządowe w obszarze strategicznej interwencji czy też racjonalnym programowaniu i wydatkowaniu funduszy europejskich. Jest to związane z naturalnym przenikaniem się kompetencji podmiotów odpowiedzialnych za daną dziedzinę życia społeczno-gospodarczego.

Z tych samych powodów wzrasta rola form współpracy samorządowej. Inicjująca rola stowarzyszenia gmin i powiatów, które podpisały Deklarację Sudecką, wiąże się nie tylko z finansowaniem etapu programowania strategicznego, ale także z funkcjami sterującymi jej realizacją. Takie „miękkie”, oparte na inicjowaniu współpracy instytucje, są także wyrazem terytorializacji, dostosowującej charakter działań rozwojowych do specyficznych potrzeb obszarów. Kluczową rolę w realizacji Strategii przypisuje się zatem Komitetowi Sterującemu Sudety 2030, który powinien być równorzędnym partnerem Zarządu Województwa w podejmowaniu decyzji.

Reasumując zatem, kierownictwo w zakresie realizacji Strategii Rozwoju Sudety 2030 powinno być realizowane przez swoisty dipol organizacyjny, w którym znajdzie się z jednej strony Zarząd Województwa, a z drugiej - Komitet Sterujący reprezentujący grupę gmin i powiatów, które podpisały Deklarację Sudecką. Każdy z tych elementów posiada swoisty potencjał, którego wniesienie powinno być bazą obustronnej współpracy. Zarząd Województwa dysponuje znaczącym potencjałem instytucjonalnym, Komitet Sterujący zaś odgrywa zasadniczą rolę w pobudzaniu aktywności i jej koordynowaniu.

¹³ F. Barca, Program dla zreformowanej polityki spójności. Podejście ukierunkowane terytorialnie w osiągnięciu celów i oczekiwań Unii Europejskiej <http://www.barkauk.org/wp-content/uploads/2010/10/raport-barca.pdf> (dostęp 31.05.2018).

Wokół tego dipolu powinna skupiać się aktywność pozostałych jednostek odpowiedzialnych za realizację działań strategicznych, w tym należących do administracji rządowej, samorządu lokalnego, sektora społecznego czy rynkowego.

To nowe podejście do polityki rozwoju oraz nowa rola instytucji wiąże się z odejściem od sztywnego układu hierarchicznego na rzecz wielopoziomowego współzarządzania. Wymaga to nowej kultury (współ-)zarządzania i wdrożenia nowych zasad współpracy nie tylko międzyinstytucjonalnej, ale także międzysektorowej. Mamy świadomość, że wdrożenie tej nowej kultury funkcjonowania wymagać będzie pewnej ewolucji postaw, która nie nastąpi automatycznie. Będzie to raczej proces niż natychmiastowa zmiana, oparta na autorytecie liderów, a nie jedynie na sprawowanych funkcjach administracyjnych. Jest zatem szansa, by realizacja Strategii Rozwoju Sudety 2030 była takim laboratorium nowej idei w zarządzaniu rozwojem tego obszaru.

Układ finansowy

Podobnie jak w przypadku współdziałania wielu interesariuszy, realizacja Strategii Rozwoju Sudety 2030 wymaga integracji wielu strumieni środków finansowych. W tym zakresie dokument ten nie jest przywiązany do jednego programu operacyjnego ani wyodrębnionego funduszu. Ma on być podstawą koordynacji i uzyskiwania efektów dodanych z komplementacji wielu inicjatyw finansowych pochodzących z wielu sektorów (nie tylko z sektora publicznego).

W perspektywie do roku 2030 do źródeł finansowania działań strategicznych będą należały:

- środki pochodzące z budżetów jednostek samorządu terytorialnego (szczególnie regionalnego i lokalnego)
- środki pochodzące z budżetu państwa,
- środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej,
- środki pochodzące z międzynarodowych instytucji finansowych,
- środki pochodzące ze zwrotnych instrumentów finansowych,
- środki prywatne, w tym w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego.

Koncepcja funkcjonowania obszaru Sudety

Inicjatywa Sudety 2030 wpisuje się w proces zmiany podejścia w unijnej polityce rozwoju. W praktyce terytorializacja polityk publicznych polega na zróżnicowaniu lokalnym i regionalnym instrumentów polityki, poprzez dostosowanie rozwiązań prawnych, instytucjonalnych, organizacyjnych oraz stopnia, kierunków i sposobu finansowania przedsięwzięć prorozwojowych, do specyficznych potrzeb jednostek terytorialnych.

Podejście terytorialne ogniskuje swoją uwagę na trzech fundamentalnych elementach: Po pierwsze na terytorialnych zasobach i uwarunkowaniach rozwoju (specyficznych i endogenicznych zasobach, wewnętrznych powiązaniach gospodarczych, więziach w lokalnych społecznościach).

Po drugie, na integracji działań podejmowanych w różnych układach instytucjonalnych i wzmacnianiu partnerstwa na rzecz budowania rozwoju społeczno-gospodarczego.

Po trzecie, na dynamizacji mechanizmów rozwoju w obszarach funkcjonalnych, tworzących spójne terytoria, niezależnie od układu administracyjno-politycznego. Stąd też terytorialny paradygmat rozwoju określany jest często terytorialno-funkcjonalnym lub też zintegrowanym podejściem do kształtowania rozwoju.

Podjęty w niniejszym dokumencie proces jest zgodny z zasadami planowania dla jednorodnych, wewnętrznie powiązanych terytoriów - obszarów funkcjonalnych (nie dla jednostek administracyjnych). Wykorzystuje specyficzne, endogeniczne zasoby i mechanizmy rozwoju, eksponuje różnorodność zasobów i procesów w analizach strategicznych.

W procesie projektowania tej Strategii głęboko akcentuje się współzależności i powiązania pomiędzy elementami (społecznymi, gospodarczymi i przestrzennymi) tworzącymi terytorium (ujęcie funkcjonalne). W tak zidentyfikowanym obszarze strategicznej interwencji akcentuje się także adekwatność działań do istniejącego poziomu i problemów rozwoju tego terytorium.

Wszystko to sprawia, że podjęta współpraca ma szansę wykształcić region, który byłby swoistym laboratorium nowej polityki rozwoju skoncentrowanym na obszarach funkcjonalnych. W tym zakresie może to być także polska dobra praktyka we wdrażaniu tych zasad w naszym kraju. Tym bardziej modelowa, że wykreowana oddolnie i wynikająca z autentycznych potrzeb. Inaczej zatem niż wiele rozwiązań odgórnych, ma szansę na pobudzenie autentycznej, a nie tylko deklaratywnej aktywności.

Takie podejście do rozwoju Sudetów wynika nie tylko ze zmiany unijnego paradygmatu, ale także z przekroczenia przez województwo dolnośląskie poziomu 75% średniej unijnej wartości PKB/mieszkańca. Powoduje to, przy dotychczasowych zasadach polityki regionalnej, znaczące ograniczenie środków na politykę regionalną. W takim układzie nie uwzględnia się wewnętrznego zróżnicowania regionów i znaczących dysproporcji rozwojowych. Osłabiałoby to znacząco procesy przeciwdziałania dalszej marginalizacji społeczno-gospodarczej Sudetów. **Stworzona zatem koncepcja funkcjonowania regionu jako podmiotu polityki skupionej na terytorium, jest z jednej strony jedyną szansą na przełamanie impasu rozwojowego Sudetów, a z drugiej możliwością wykształcenia dobrej praktyki, możliwej do powielania w innych regionach kraju.**

Kluczowe narzędzia wdrażania Strategii

Filozofia terytorialnego podejścia do rozwoju i idea wielopoziomowego zarządzania implikuje nowe podejście do kluczowych narzędzi wdrażania. To nie jest strategia jednego programu operacyjnego i jednej instytucji odpowiedzialnej za jej wdrożenie. Sytuacja zatem jest odmienna od dotychczasowych standardów. W tym przypadku oznacza to odejście od dotychczasowych, wydawałoby się klarownych zasad, które utrwały jednak sektorowość podejścia do rozwoju. W efekcie dominowało typowe dla naszej kultury prawn-administracyjnej wsobne, ograniczone zakresem kompetencji i twardymi granicami podejście. Postuluje się zatem rezygnację z działania równoległego, na rzecz próby łączenia i skupiania aktywności wieloprogramowej i wielosektorowej na określonym terytorium. Ta zasada łączenia i koordynacji wielu potencjałów ma szansę wygenerować dodatkowy efekt synergii z realizowanymi równoległe działaniami i projektami.

Z tego właśnie powodu, przy realizacji Strategii będzie miała znaczenie cała wiązka zidentyfikowanych narzędzi – od tych, którymi dysponuje administracja rządowa przez programy samorządowe, inicjatywy społeczne po instrumenty sektora prywatnego. Jednocześnie należy mieć na uwadze zarówno narzędzia międzynarodowe (w skali unijnej), poprzez krajowe i regionalne jak i te, których stosowanie należy do szczebla lokalnego. Poniżej zestawiono narzędzia według tej właśnie specyfiki.

Warto jednak na początku poczynić założenie, że należy odejść od sztywnego przywiązania do statycznego katalogu narzędzi na rzecz ustawicznego poszukiwania i modyfikacji rozwiązań. Tego typu podejście zapewnia lepsze dopasowanie do „płynnego” otoczenia. Tym bardziej, że horyzont Strategii obejmuje aktualny (2014-2020) oraz przyszły okres programowania środków Unii Europejskiej (2021+). O ile w obecnym okresie programowania można ściśle określić instrumenty wdrażania, o tyle negocjacje na temat zmian w następnych interwałach czasowych mogą przynieść wiele zmian. Należy zatem wyprzedzająco śledzić kształtowanie się nowych narzędzi i nie tylko elastycznie się do nich dostosowywać, ale także w miarę możliwości podejmować próby wpływu na ich ostateczny kształt. Służy temu m.in. Matryca zarządzania zmianą stanowiąca integralną część Strategii.

Narzędzia międzynarodowe

Ta kategoria narzędzi jest bardzo często pomijana w strategiach ze względu na stosunkowo trudny dostęp do tych funduszy oraz ich relatywnie mniejszą alokację. Efekt jest jednak taki, że Polska jest jednym z najsłabszych beneficjentów tych źródeł. Przygraniczne położenie Sudetów stwarza relatywnie lepsze warunki na korzystanie z tych linii, warto zatem zwrócić na nie większą uwagę. Poniżej wymieniono programy wspólnotowe i ogólnoeuropejskie aktywne dla okresu programowania 2014-2020. Zakłada się, że po tym okresie mogą one ulec modyfikacji.

Connecting Europe

Wspiera rozwój trzech obszarów – sieci transportowej, energetycznej oraz telekomunikacyjnej o znaczeniu międzynarodowym.

Budżet programu: 30 400 mln euro (22 400 mln euro na transport, 4 700 mln euro na energię i 300 mln euro na telekomunikację).

IEE Intelligent Energy for Europe (IEE)

Program oferuje wsparcie dla działań upowszechniających stosowanie OZE oraz promujących efektywność energetyczną. Można pozyskiwać środki np. na międzynarodowe konferencje, czy szkolenia, ale również na tworzenie lokalnych agencji energetycznych. Partnerami powinny być podmioty (instytucje) z kilku państw europejskich.

Budżet programu: 780 mln euro

The Entrepreneurship and Innovation Programme (EIP)

Program wspiera wdrażanie innowacyjnych rozwiązań poprzez udzielanie dofinansowania dla przedsiębiorstw, także tych rozpoczynających działalność gospodarczą. Beneficjentami są przede wszystkim firmy z sektora MSP, ponadto wspiera on tworzenie klastrów oraz promuje

ideę partnerstw publiczno-prywatnych w obszarze badań i rozwoju. Beneficjenci mogą starać się o dofinansowanie na kapitał początkowy lub o ułatwienia przy uzyskaniu kredytu.

Budżet programu: 2 631 mln euro.

Policy Support Programme (ICT)

Celem programu jest wspieranie rynku technologii cyfrowych, komunikacyjnych, informacyjnych poprzez opracowywanie i testowanie nowych rozwiązań upowszechniających zastosowanie zaawansowanych technik informatycznych oraz wymiana doświadczeń w tym zakresie. Rozwiązania te mogą być wprowadzane w instytucjach publicznych i tym samym przyczyniać się do usprawnienia świadczonych usług. Beneficjentami mogą być zarówno przedsiębiorcy, jak i instytucje publiczne.

Budżet programu: 2 631 mln euro.

7th Framework Programme – COOPERATION

Program wspiera projekty badawcze polegające na współpracy szkół wyższych, przemysłu, centrów badawczych i instytucji publicznych - co najmniej 3 partnerów z 3 różnych krajów. Priorytety badawcze w tym programie to: zdrowie, żywienie-rolnictwo-biotechnologia, IT, nanotechnologie, nowe technologie produkcyjne, energia, środowisko, transport, nauki społeczno-ekonomiczne i humanistyczne, bezpieczeństwo i przestrzeń kosmiczna.

Budżet programu: 32 292 mln euro.

Europejski Fundusz na rzecz Inwestycji Strategicznych (EFIS).

Jest trzonem planu inwestycyjnego dla Europy, udzielając gwarancji przedsięwzięciom za pośrednictwem EBI. Oferuje on wsparcie dla długoterminowych projektów infrastrukturalnych i innowacyjnych oraz dla MŚP i małych spółek o średniej kapitalizacji. Jest jednym z elementów tzw. Planu Junckera.

Budżet programu: 500 000 mln euro.

Należy także wspomnieć o poszerzających się możliwościach korzystania ze środków pochodzących z międzynarodowych instytucji finansowych, np. Banku Światowego, Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju, a także np. Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych.

W nowym okresie programowania UE 2021-2027 ścierają się poglądy i ścieżki odnoszące się do gromadzenia i rozdziału wspólnych środków finansowych. Trwają prace nad unijnym budżetem. Frakcja konserwatywna w UE (kraje skandynawskie i Holandia)¹⁴ dąży do tego, aby w zakresie budżetu nic lub niewiele się zmieniło (jeśli mają być zmiany to w kierunku oszczędności) w nowej perspektywie. Kraje te są przeciwnikami rozszerzania budżetu. Inne państwa członkowskie uznają potrzebę zwiększenia składek.

Wśród wyzwań związanych z przyszłą perspektywą postuluje się koncentrację na:

- podnoszeniu konkurencyjności Unii (versus USA, kraje azjatyckie),

¹⁴ Nowy budżet UE 2021-2027 [http://www.wnp.pl/parlamentarny/spoleczenstwo/nowy-budzet-ue-2021-2027-
jerzy-kwiecinski-trzeba-znalezc-srodki-na-nowe-wyzwania.30889.html](http://www.wnp.pl/parlamentarny/spoleczenstwo/nowy-budzet-ue-2021-2027-jerzy-kwiecinski-trzeba-znalezc-srodki-na-nowe-wyzwania.30889.html) (dostęp 02.06.2018).

- polityce migracyjnej i zabezpieczeniu granic,
- kwestiach bezpieczeństwa - wewnętrznego, związanego z zagrożeniem terroryzmem i zewnętrznego (polityka obronna),
- polityce klimatycznej, ochronie środowiska i efektywności energetycznej,
- polityce transportowej,
- elastycznej polityce spójności,
- polityce rolnej.

Projekt budżetu Unii Europejskiej na lata 2021-2027 przewiduje wsparcie Polski środkami finansowymi ok. 22 % niższymi, niż w poprzednim okresie. Polska otrzyma najwięcej środków w ramach polityki spójności. Rozpatrywane jest podejście, w którym według nowej metodologii w podziale środków finansowych najbardziej stracą kraje wschodniej Europy, a najbardziej zyskają kraje południa UE (Włochy oraz Hiszpania)¹⁵. We wcześniejszych trzech okresach budżetowych rozdział środków był realizowany metodą berlińską, opartą głównie na regionalnym wskaźniku PKB *per capita*. Przyszły okres budżetowy przewiduje, że 80% środków przeznaczonych na politykę spójności będzie zależne od PKB regionu; pozostałe 20% zostanie rozdzielone w oparciu wskaźniki skoncentrowane na rynku pracy (np. poziomu bezrobocia młodych), edukacji, zmianach klimatycznych i środowiska¹⁶.

W nowych Wieloletnich Ramach Finansowych ma zaistnieć dział zatytułowany „Spójność i wartości” (obejmuje: spójność społeczną, gospodarczą i terytorialną), który ma służyć dodatkowemu wyrównywaniu różnic między regionami Unii Europejskiej¹⁷. Komisarz ds. budżetu i zasobów ludzkich Guenther Oettinger jest zdania, że jednym z priorytetów KE staje się współpraca między państwami członkowskimi: „Nasza propozycja budżetu naprawdę skupia się na unijnej wartości dodanej. Inwestujemy jeszcze więcej w obszarach, w których jedno państwo członkowskie nie może działać w pojedynkę albo w których wspólne działania są skuteczniejsze, takich jak badania naukowe, migracja, kontrola granic czy obronność. Musimy też kontynuować finansowanie tradycyjnych – chociaż zmodernizowanych – polityk, takich jak wspólna polityka rolna i polityka spójności, ponieważ wysoka jakość produktów rolnych i nadrabianie zaległości gospodarczych przez opóźnione regiony leżą w naszym wspólnym interesie”¹⁸.

Projekt budżetu Unii Europejskiej na lata 2021-2027 z 2 maja przewiduje gospodarowanie środkami w wysokości 1,279 biliona euro i największe ograniczenia dla unijnej polityki spójności oraz Wspólnej Polityki Rolnej (przy jednoczesnym wzroście na ochronę środowiska)¹⁹. Dla całego okresu nowej perspektywy następuje wzrost wysokości budżetu, jednak ten wzrost okazuje się pozorny po uwzględnieniu wskaźnika inflacji z ostatnich siedmiu lat²⁰. W Strategii uwzględniono te uwarunkowania zewnętrzne.

¹⁵ Szykują się cięcia w budżecie UE <https://www.forbes.pl/gospodarka/budzet-ue-na-lata-2021-2027-cieciao-wobec-polski/28zt94r> (dostęp 02.06.2018).

¹⁶ Tamże.

¹⁷ KE przedstawiła projekt budżetu UE na lata 2021-2027 <https://www.euractiv.pl/section/institucje-ue/news/ke-przedstawila-projekt-budzetu-ue-na-lata-2021-2027/> (dostęp 02.06.2018).

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Szykują się cięcia... (dostęp 02.06.2018).

²⁰ KE przedstawiła projekt budżetu UE... (dostęp 02.06.2018).

Programy krajowe i regionalne

Kluczowym narzędziem w realizacji wielu przedsięwzięć będzie **budżet państwa**. W jego ramach mieszczą się wydatki resortów i agend rządowych (np. GDDKiA, PGW WP) finansujące bezpośrednio przedsięwzięcia, za które organy te są odpowiedzialne. W tej grupie należy także uwzględnić przedsiębiorstwa państwowe oraz spółki Skarbu Państwa.

Nowymi inicjatywami w tym zakresie są narzędzia kształtujące się w ramach Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Jednym z uruchomionych już form wsparcia przedsięwzięć jest program Mieszkanie+.

Dużą rolę w omawianym regionie mogą przynieść przedsięwzięcia animowane w ramach Polskiego Funduszu Rozwoju (PFR). Jednym z kształtujących się komponentów jest Fundusz Inwestycji Samorządowych (FIS). Ten drugi pozwala na realizację przedsięwzięć z wykorzystaniem indywidualnie dobranego modelu finansowo-instytucjonalnego. Wspierane będą: infrastruktura drogowa, gospodarka odpadami, infrastruktura wodnokanalizacyjna, zaopatrzenie w energię i gaz, transport zbiorowy, rewitalizacja, a także infrastruktura społeczna. Fundusz ten pozwala na zastosowanie różnych modeli finansowych np. na finansowanie projektów wyłącznie ze środków krajowych lub dofinansowanie projektów unijnych (jako wkład własny). FIS ma do dyspozycji kwotę 400 mln zł.

Warty szczególnej uwagi jest cały pakiet związany z przeciwdziałaniem wykluczeniu miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Z tego powodu warto mu poświęcić nieco więcej miejsca. Wsparcie będzie dotyczyło miast średnich (powyżej 20 tys. mieszkańców oraz tych powyżej 15 tys. mieszkańców, które są stolicami powiatów), z wyłączeniem miast wojewódzkich. Wiąże on wsparcie z funduszy europejskich z preferencjami w lokowaniu inwestycji oraz ułatwieniami dostępu do środków FIS zarządzanego przez PFR. W krajowych programach operacyjnych przewidziano preferencje dla tej grupy miast, m.in. poprzez dedykowane nabory w wybranych obszarach:

- w Programie Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ) dotyczy to poprawy środowiska miejskiego w zakresie zdegradowanych obszarów miast z wydzieloną kopertą 100 mln zł dla 255 miast średnich, w tym 50 mln zł dla 122 miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze;
- w Programie Wiedza Edukacja Rozwój (POWER) dotyczy to współpracy ponadnarodowej w obszarze rewitalizacji społecznej dedykowany dla 122 miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (15 mln zł);
- w Programie Inteligentny Rozwój (POIR) dotyczy to badań na rynek w całości dedykowany dla projektów realizowanych na terenie 255 miast średnich (400 mln zł).

Kolejnym sposobem mający na celu wsparcie średnich miast to wykorzystanie instrumentów innych niż dług lub dotacje, które znajdują się w ofercie Funduszu Inwestycji Samorządowych (FIS), zarządzanego przez Polski Fundusz Rozwoju.

Przyciągnięciu nowych inwestycji do średnich miast mają służyć dwa nowe programy:

- Program wspierania inwestycji o istotnym znaczeniu dla gospodarki polskiej (wprowadzono w nim preferencyjne warunki w wysokości pomocy publicznej dla inwestorów, którzy jako destynację wybiorą średnie miasto). Szczególnie będą

preferowane inwestycje w miastach średnich, które są narażone na utratę dotychczasowych funkcji.

- Nowa polityka funkcjonowania specjalnych stref ekonomicznych, także nastawiona na promowanie inwestycji w średnich miastach.

Do narzędzi budżetu państwa, ściśle powiązanych z realizacją programów unijnych zaliczana jest także instytucja kontraktu terytorialnego – w tym przypadku **Kontraktu Terytorialnego dla Województwa Dolnośląskiego**.

Kolejną grupą narzędzi są **programy operacyjne Unii Europejskiej** zarządzane na szczeblu krajowym i regionalnym. Ich finansowa skala oddziaływania na kierunki i charakter przedsięwzięć w subregionie będzie w najbliższych latach największa. Uwzględniając jednak fakt, że wiedza na ich temat jest powszechna, zostaną one tu wskazane jedynie sygnalnie. W okresie programowania 2014-2020 do grupy dostępnych w regionie programów należą:

- PO Infrastruktura i Środowisko (27,4 mld euro)
- PO Inteligentny Rozwój (8,6 mld euro)
- PO Wiedza Edukacja Rozwój (4,7 mld euro)
- PO Polska Cyfrowa (2,2 mld euro)
- PO Pomoc Techniczna (0,7 mld euro)

Szczególnym narzędziem jest Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego, który dedykowany jest tylko temu regionowi (2,25 mld euro).

Oprócz programów operacyjnych dostępnych jest jeszcze kilka narzędzi realizacji przedsięwzięć. Do ogólnopolskich należą: Programy Rozwoju Obszarów Wiejskich, Norweski Mechanizm Finansowy, Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (czyli tzw. fundusze norweskie i fundusze EOG) oraz Szwajcarsko-Polski Program Współpracy (tzw. fundusz szwajcarski). Katalog uzupełnia instrument Europejskiej Współpracy Terytorialnej - EWT (Polska-Czechy i Polska-Niemcy).

Należy podkreślić, że zasady funduszy europejskich w następnym okresie programowania (2021-2027) są dopiero w początkowej fazie kształtowania. Z dostępnych obecnie informacji wynika jednak, że projektowane są dość zasadnicze zmiany. Oprócz zmniejszenia ogólnej alokacji, zwiększeniu ulegnie rola zaleceń i rekomendacji (semestrów) Komisji Europejskiej (szczególnie w FS i EFS+).

Zmienia się także priorytet polityki regionalnej - w większym stopniu ma być nastawiona na realizowanie reform strukturalnych (np. w obszarach problemowych) niż wyrównywanie różnic w rozwoju. Konsekwencją tej zmiany ma być rozszerzenie listy kryteriów decydujących o alokacji funduszy. Decydować ma o tym nie tylko PKB *per capita*, ale też dodatkowe wskaźniki, jak poziom bezrobocia młodych, niski poziom edukacji, emisja gazów cieplarnianych i integracja imigrantów.

W większym zakresie ma być także finansowana infrastruktura połączeń transeuropejskich niż wewnątrz krajowych (przesunięcie części środków z Funduszu Spójności na rzecz Funduszu Łącząc Europę).

Zmianie ulec mają także zasady współfinansowania przedsięwzięć w kierunku zmniejszenia udziału środków unijnych w całości kosztów na rzecz środków krajowych. Trend ten będzie także widoczny w procesie zastępowania dotacji instrumentami zwrotnymi.

Adekwatnie do tych zmian, w resorcie inwestycji i rozwoju trwają prace nad przeformułowaniem dotychczasowego programu operacyjnego Polska Wschodnia. Miałby on odejść od interwencji w granicach pięciu województw na rzecz logiki subregionalnej – najbardziej potrzebnych i problemowych obszarów kraju.

Strategia, w wiązce celów, priorytetów i działań strategicznych stara się uwzględniać te kierunki zmian.

W końcu należy wspomnieć o **budżecie Województwa Dolnośląskiego**, wojewódzkich funduszach specjalnych (np. WFOŚ, TFOGR itp.) oraz instrumentach finansowych (zwrotne, m.in. pożyczki, poręczenia, gwarancje, inwestycje kapitałowe oraz inwestycje quasi-kapitałowe) udostępnianych przez regionalne instytucje finansowe, m.in. Dolnośląski Fundusz Rozwoju.

Narzędzia subregionalne

Za narzędzia subregionalne należy uznać mechanizm ZIT i aktywność w ramach obszarów funkcjonalnych. Ich emanacją są terytorialne formy współpracy gmin w aglomeracjach (wałbrzyska, jeleniogórska) czy na innych obszarach (stowarzyszenie Porozumienie). Takim narzędziem też mogą być formalne związki gmin (np. Związek Gmin Karkonoskich).

Narzędzia lokalne

W narzędziach lokalnych dominujące znaczenie będą miały budżety gmin i powiatów. Przy dającej się przewidzieć mniejszej roli środków Unii Europejskiej, i braku perspektyw znacznego poluzowania fiskalnego dla lokalnych budżetów, konieczne będzie wykorzystanie potencjału sektora społecznego, a zwłaszcza prywatnego. Niezbędne zatem będzie wypracowanie mechanizmów finansowania inwestycji publicznych z użyciem kapitałów prywatnych w ramach np. formuły partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP). Sprawność w wykorzystaniu tych instrumentów będzie w przyszłości decydować zarówno o celach pojedynczych przedsięwzięć inwestycyjnych jak i o dynamice rozwoju danego terytorium. Konieczna zatem staje się stopniowa zmiana optyki lokalnych samorządów z działania pod programy zewnętrzne na poszukiwanie możliwości większego wykorzystania potencjałów wewnętrznych.

Spójność strategii (celów, priorytetów i działań strategicznych) z innymi dokumentami

Cele i działania strategiczne zaplanowane w Strategii Rozwoju Sudety 2030 poddano analizie pod kątem spójności z podstawowymi dokumentami o charakterze strategicznym szczebla krajowego, regionalnego i lokalnego. W analizie zbieżności celów, priorytetów i działań strategicznych poddano ocenie następujące dokumenty:

- Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do rozwoju do 2030 roku);
- Projekt Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030;
- Strategię Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Wałbrzyskiej;

- Strategię Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Jeleniogórskiej na lata 2014-2023;
- Strategie rozwoju powiatów uczestniczących w porozumieniu Sudety 2030;
- Strategie rozwoju gmin uczestniczących w porozumieniu Sudety 2030.

Analizę spójności celów, priorytetów i działań strategicznych ze strategiami szczebla krajowego i regionalnego przeprowadzono w sposób bezpośredni, to znaczy poszczególnym celem szczegółowym i obszarom koncentracji działań (w przypadku strategii na szczeblu krajowym) oraz celem strategicznym, operacyjnym i kierunkom działań strategicznych (w przypadku projektu Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030) przyporządkowano cele strategiczne, priorytety i działania strategiczne zaplanowane w Strategii Rozwoju Sudety 2030. Analizę zbieżności przedstawiono w tabelach 18-20 znajdujących się poniżej.

W przypadku analizy zbieżności z dokumentami strategicznymi szczebla lokalnego (strategie ZIT, powiatów i gmin) bezpośrednia analiza była niemożliwa z uwagi na dużą liczbę tych dokumentów (porozumienie Sudety 2030 zostało podpisane przez 106 JST). Analiza spójności ma więc charakter pośredni. W pierwszym kroku przeanalizowano wszystkie dokumenty strategiczne ZIT, powiatów i gmin, które przystąpiły do porozumienia w celu identyfikacji obszarów interwencji strategicznej występujących we wszystkich lub w większości strategii szczebla lokalnego, a następnie do wyspecyfikowanych obszarów przyporządkowano cele strategiczne, priorytety i działania strategiczne, które sformułowano w niniejszym dokumencie.

Na podstawie wyników przeprowadzonej analizy spójności celów i kierunków działań strategicznych Strategii Rozwoju Sudety 2030 można stwierdzić, że zarówno cele, priorytety, jak i działania strategiczne zaplanowane w Strategii Rozwoju Sudety 2030 są spójne i komplementarne z celami zawartymi w podstawowych dokumentach o charakterze strategicznym szczebla krajowego, regionalnego i lokalnego na obszarze porozumienia Sudety 2030.

Tabela 18. Zbieżność celów, priorytetów i działań strategicznych Strategii Rozwoju Sudety 2030 z celami i obszarami koncentracji działań Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 roku) na szczeblu krajowym

STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU DO ROKU 2020 (Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 roku)	STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele szczegółowe i główne obszary koncentracji działań	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
Cel główny: TWORZENIE WARUNKÓW DLA WZROSTU DOCHODÓW MIESZKAŃCÓW POLSKI PRZY JEDNOCZESNYM WZROŚCIE SPÓJNOŚCI W WYMIARZE SPOŁECZNYM, EKONOMICZNYM,	Cel główny: DLUGOOKRESOWA WSPÓLPRACA, WYSOKA JAKOŚĆ ŻYCIA I ŚRODOWISKA, KONKURENCYJNA I INNOWACYJNA GOSPODARKA czyli Intensywna wielopodmiotowa i różnokierunkowa współpraca skutkująca poprawą jakości życia, aktywizacją i przyciąganiem

STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU DO ROKU 2020 (Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 roku)	STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele szczegółowe i główne obszary koncentracji działań	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
ŚRODOWISKOWYM I TERYTORIALNYM	zasobów ludzkich oraz wzrostem pozycji konkurencyjnej, z poszanowaniem i z uwzględnieniem potencjału przyrodniczego.
Cel szczegółowy I – Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną	
<p>Reindustrializacja: Wzrost zdolności polskiego przemysłu do sprostania globalnej konkurencji</p>	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.1. Tworzenie warunków do inkubacji i zakorzenienia się nowych MŚP Działania strategiczne: 1.1.1; 1.1.2; 1.1.3; 1.1.4. Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.1; 1.2.2. Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka Działania strategiczne: 1.3.1; 1.3.2; 1.3.3. Priorytet 1.4. Tworzenie atrakcyjnych warunków dla inwestycji Działania strategiczne: 1.4.1; 1.4.2; 1.4.3; 1.4.4.</p>
<p>Rozwój innowacyjnych firm: Zwiększenie innowacyjności polskich przedsiębiorstw na rynku krajowym i rynkach zagranicznych</p>	<p>Priorytet 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Przedsięwzięcia strategiczne: 1.2.1; 1.2.2. Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka Działania strategiczne: 1.3.1; 1.3.2; 1.3.3. Priorytet 1.4. Tworzenie atrakcyjnych warunków dla inwestycji Działania strategiczne: 1.4.1; 1.4.2; 1.4.3; 1.4.4.</p>
<p>Małe i średnie przedsiębiorstwa: Przemiany strukturalne sektora Nowe formy działania i współpracy Nowoczesne instrumenty wsparcia</p>	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.1. Tworzenie warunków do inkubacji i zakorzenienia się nowych MŚP Działania strategiczne: 1.1.1; 1.1.2; 1.1.3; 1.1.4. Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.1; 1.2.2. Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka Działania strategiczne: 1.3.1; 1.3.2; 1.3.3.</p>
<p>Kapitał dla rozwoju: Trwałe zwiększenie stopy inwestycji i ich jakości w dłuższej perspektywie, przy większym wykorzystaniu środków krajowych</p>	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.1. Tworzenie warunków do inkubacji i zakorzenienia się nowych MŚP Działania strategiczne: 1.1.1; 1.1.2; 1.1.3. Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.1; 1.2.2. Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka Działania strategiczne: 1.3.1; 1.3.2; 1.3.3.</p>

STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU DO ROKU 2020 (Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 roku)	STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele szczegółowe i główne obszary koncentracji działań	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
	Priorytet 1.4. Tworzenie atrakcyjnych warunków dla inwestycji Działania strategiczne: 1.4.1; 1.4.2; 1.4.3; 1.4.4.
<p>Ekspansja zagraniczna: Zwiększenie umiędzynarodowienia polskiej gospodarki Zwiększenie eksportu towarów zaawansowanych technologicznie</p>	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.1; 1.2.2. Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka Działania strategiczne: 1.3.1; 1.3.2; 1.3.3. Priorytet 1.4. Tworzenie atrakcyjnych warunków dla inwestycji Działania strategiczne: 1.4.2; 1.4.4.</p>
<p>Cel szczegółowy II – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony</p>	
<p>Spójność społeczna: Poprawa dostępności usług świadczonych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne. Wzrost i poprawa wykorzystania potencjału kapitału ludzkiego na rynku pracy</p>	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo Priorytet 2.1. Podnoszenie jakości infrastruktury społecznej i mieszkaniowej Działania strategiczne: 2.1.2; 2.1.3. Priorytet 2.2. Podwyższenie poziomu edukacji dzieci i młodzieży oraz dostosowanie do potrzeb rynku Działania strategiczne: 2.2.1; 2.2.2; 2.2.3; 2.1.4. Priorytet 2.3. Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych) Działania strategiczne: 2.3.1; 2.3.2; 2.3.3; 2.3.4. Priorytet 2.4. Aktywizacja społeczna osób starszych Działania strategiczne: 2.4.1; 2.4.2; 2.4.3; 2.4.4.</p>
<p>Rozwój zrównoważony terytorialnie: Zrównoważony rozwój kraju wykorzystujący indywidualne potencjały endogeniczne poszczególnych terytoriów. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych w oparciu o specjalizacje gospodarcze i nowe nisze rynkowe. Podniesienie skuteczności i jakości wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie na wszystkich szczeblach zarządzania</p>	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.4. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.2. Priorytet 1.4. Tworzenie atrakcyjnych warunków dla inwestycji Działania strategiczne: 1.4.1; 1.4.2; 1.4.3; 1.4.4.</p> <p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych Działania strategiczne: 4.1.3; 4.1.4. Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowskiej Działania strategiczne: 4.3.1; 4.3.2; 4.3.3; 4.3.4; Priorytet 4.4. Zintegrowany marketing terytorialny Działania strategiczne: 4.4.1; 4.4.2; 4.4.3; 4.4.4;</p>
<p>Cel szczegółowy III – Skuteczne państwo i instytucje służące</p>	

STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU DO ROKU 2020 (Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 roku)	STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele szczegółowe i główne obszary koncentracji działań	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarce	
<p>Instytucje prorozwojowe i strategiczne zarządzanie rozwojem: Inkluzywne i skuteczne instytucje publiczne – dostępne i otwarte dla obywateli oraz przedsiębiorców Budowa zintegrowanego systemu planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego</p>	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.1. Tworzenie warunków do inkubacji i zakorzenienia się nowych MŚP Działania strategiczne: 1.1.1; 1.1.2; 1.1.3. Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.1; 1.2.2. Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka Działania strategiczne: 1.3.1; 1.3.2; 1.3.3. Priorytet 1.4. Tworzenie atrakcyjnych warunków dla inwestycji Działania strategiczne: 1.4.1; 1.4.2; 1.4.3; 1.4.4.</p> <p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo Priorytet 2.1. Podnoszenie jakości infrastruktury społecznej i mieszkaniowej Działania strategiczne: 2.1.1; 2.1.2; 2.1.3; 2.1.4. Priorytet 2.3. Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych) Działania strategiczne: 2.3.1; 2.3.2; 2.3.3; 2.3.4. Priorytet 2.4. Aktywizacja społeczna osób starszych Działania strategiczne: 2.4.1; 2.4.2; 2.4.3; 2.4.4.</p>
<p>E-państwo: Cyfrowe państwo usługowe</p>	<p>Cel strategiczny 3. Infrastruktura komunikacyjna Priorytet 3.3. Upowszechnienie dostępu do Internetu wysokich prędkości Działania strategiczne: 3.3.1; 3.3.2.</p>
<p>Efektywność wykorzystania środków UE: Wykorzystanie środków z budżetu Unii Europejskiej w sposób przekładający się na trwałe efekty rozwojowe</p>	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.1; 1.2.2. Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka Działania strategiczne: 1.3.1.</p>
<p>OBSZARY WPLYWAJĄCE NA OSIĄGNIĘCIE CELÓW STRATEGII NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU DO 2020 ROKU Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 ROKU</p>	
<p>Kapitał ludzki i społeczny: Poprawa jakości kapitału ludzkiego Zwiększenie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju</p>	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo Priorytet 2.1. Podnoszenie jakości infrastruktury społecznej i mieszkaniowej Działania strategiczne: 2.2.1; 2.2.2; 2.2.3; 2.2.4. Priorytet 2.2. Podwyższenie poziomu edukacji dzieci i młodzieży oraz dostosowanie do potrzeb rynku</p>

STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU DO ROKU 2020 (Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 roku)	STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele szczegółowe i główne obszary koncentracji działań	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
	<p>Działania strategiczne: 2.2.1; 2.2.2; 2.2.3; 2.2.4. Priorytet 2.3. Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych) Działania strategiczne: 2.3.1; 2.3.2; 2.3.3; 2.3.4. Priorytet 2.4. Aktywizacja społeczna osób starszych Działania strategiczne: 2.4.1; 2.4.2; 2.4.3; 2.4.4.</p>
<p>Cyfryzacja: Wzmocnienie cyfrowego rozwoju kraju</p>	<p>Cel strategiczny 3. Infrastruktura komunikacyjna Priorytet 3.3. Upowszechnienie dostępu do Internetu wysokich prędkości Działania strategiczne: 3.3.1; 3.3.2.</p>
<p>Transport: Zwiększenie dostępności transportowej oraz poprawa warunków świadczenia usług związanych przewozem towarów i pasażerów</p>	<p>Cel strategiczny 3. Infrastruktura komunikacyjna Priorytet 3.1. Dobra komunikacja regionu z zewnętrznymi biegunami wzrostu gospodarczego (Wrocław, Praga) Działania strategiczne: 3.1.1; 3.1.2. Priorytet 3.2. Nowa jakość powiązań wewnętrznych między głównymi miastami i ośrodkami turystyczno-uzdrowiskowymi Działania strategiczne: 3.2.1; 3.2.2; 3.2.3; 3.2.4; 3.2.5. Priorytet 3.4. Rozwój transportu publicznego (aglomeracyjnego, integrującego region, z zewnętrznymi biegunami wzrostu) Działania strategiczne: 3.4.2; 3.4.3.</p> <p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.2. Wdrażanie strategii niskoemisyjnych i produkcji energii ze źródeł odnawialnych Działania strategiczne: 4.2.4. Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej Działania strategiczne: 4.3.3.</p>
<p>Energia: Zrównoważenie systemu energetycznego Polski</p>	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka Działania strategiczne: 1.3.2.</p> <p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.2. Wdrażanie strategii niskoemisyjnych i produkcji energii ze źródeł odnawialnych Działania strategiczne: 4.2.1; 4.2.2; 4.2.3; 4.2.4.</p>
<p>Środowisko: Rozwój potencjału środowiska naturalnego na rzecz obywateli i przedsiębiorców</p>	<p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych Działania strategiczne: 4.1.1; 4.1.4. Priorytet 4.2. Wdrażanie strategii niskoemisyjnych i produkcji energii ze źródeł odnawialnych Działania strategiczne: 4.2.1; 4.2.2; 4.2.3; 4.2.4. Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej</p>

STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU DO ROKU 2020 (Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 roku)	STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele szczegółowe i główne obszary koncentracji działań	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
	Działania strategiczne: 4.3.1; 4.3.2; 4.3.3.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 19. Zbieżność celów, priorytetów i działań strategicznych Strategii Rozwoju Sudety 2030 z celami strategicznymi i operacyjnymi oraz kierunkami działań strategicznych projektu Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030

PROJEKT STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030		STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele strategiczne i operacyjne	Kierunki działań strategicznych	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
Cel nadrzędny strategii: HARMONIJNY ROZWÓJ REGIONU I WYSOKA JAKOŚĆ ŻYCIA DOLNOŚLĄSKIEJ SPOŁECZNOŚCI		Cel główny: DLUGOOKRESOWA WSPÓŁPRACA, WYSOKA JAKOŚĆ ŻYCIA I ŚRODOWISKA, KONKURENCYJNA I INNOWACYJNA GOSPODARKA czyli Intensywna wielopodmiotowa i różnokierunkowa współpraca skutkującą poprawą jakości życia, aktywizacją i przyciąganiem zasobów ludzkich oraz wzrostem pozycji konkurencyjnej, z poszanowaniem i z uwzględnieniem potencjału przyrodniczego.
CEL STRATEGICZNY 1. Efektywne wykorzystanie gospodarczego potencjału regionu,		
1.1. Wspieranie endogenicznych potencjałów gospodarczych subregionów	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie obszarów o trudnych warunkach rozwojowych, zagrożonych wystąpieniem strukturalnego bezrobocia oraz o niskim PKB. • Wzmocnienie gospodarcze ośrodków subregionalnych. • Wzmocnienie roli MŚP, w tym firm rzemieślniczych i rodzinnych w aktywizacji gospodarczej subregionów. • Różnicowanie monokulturowości subregionalnych ośrodków gospodarczych. • Rozwój lokalnych rynków żywności i wzrost konkurencyjności sektora rolno – spożywczego m.in. w 	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka</p> <p>Priorytet 1.1. Tworzenie warunków do inkubacji i zakorzenienia się nowych MŚP Działania strategiczne: 1.1.1; 1.1.2; 1.1.3; 1.1.4.</p> <p>Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.1; 1.2.2.</p> <p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja</p> <p>Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej Działania strategiczne: 4.3.1; 4.3.2; 4.3.3; 4.3.4.</p> <p>Priorytet 4.4. Zintegrowany marketing terytorialny Działania strategiczne: 4.4.1; 4.4.2; 4.4.3; 4.4.4.</p>

PROJEKT STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030		STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele strategiczne i operacyjne	Kierunki działań strategicznych	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
	<p>oparciu o żywność wysokiej jakości.</p> <ul style="list-style-type: none"> Promowanie regionu jako atrakcyjnego miejsca dla turystyki i wypoczynku. 	
1.2. Wzmocnienie krajowej i europejskiej konkurencyjności regionu i jego marki	<ul style="list-style-type: none"> Promocja gospodarcza, wspieranie przedsiębiorczości i rozwój usług otoczenia biznesu Rozwój sieci powiązań gospodarczych, w tym inicjatyw klastrowych. Wsparcie internacjonalizacji przedsiębiorstw Wzmocnienie marki produktów regionalnych Wzmocnienie wrocławskiego ośrodka naukowego 	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka</p> <p>Priorytet 1.1. Tworzenie warunków do inkubacji i zakorzenienia się nowych MŚP</p> <p>Działania strategiczne: 1.1.1; 1.1.2; 1.1.3.</p> <p>Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka</p> <p>Działania strategiczne: 1.3.1; 1.3.2; 1.3.3.</p> <p>Priorytet 1.4. Tworzenie atrakcyjnych warunków dla inwestycji</p> <p>Działania strategiczne: 1.4.1; 1.4.2; 1.4.3; 1.4.4.</p>
1.3. Wzmacnianie innowacyjności regionu	<ul style="list-style-type: none"> Rozwój specjalizacji regionalnych i subregionalnych, w tym inteligentnych specjalizacji. Wsparcie dla inteligentnej reindustrializacji – cyfryzacji i zaawansowanej automatyzacji procesów technologicznych i zarządczych w przedsiębiorstwach. Stymulowanie współpracy biznesu i nauki. Rozwój usług proinnowacyjnych oraz kreowanie i wspieranie regionalnych ośrodków innowacyjności Wzmacnianie regionalnego systemu wsparcia finansowego dla przedsięwzięć innowacyjnych Tworzenie warunków do współpracy badawczo - rozwojowej o zasięgu międzynarodowym 	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka</p> <p>Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach</p> <p>Działania strategiczne: 1.2.1; 1.2.2.</p> <p>Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka</p> <p>Działania strategiczne: 1.3.1; 1.3.2; 1.3.3.</p>
1.4. Wspieranie rozwoju oraz rewitalizacja obszarów miejskich i wiejskich	<ul style="list-style-type: none"> Zrównoważony rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych. 	<p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja</p> <p>Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych</p>

PROJEKT STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030		STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele strategiczne i operacyjne	Kierunki działań strategicznych	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
	<ul style="list-style-type: none"> • Rewitalizacja zdegradowanych obszarów wiejskich. • Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich. • Wspieranie działań na rzecz rewitalizacji zabytkowych zespołów urbanistycznych i najcenniejszych obiektów architektury. • Programowanie i realizacja prac urządzeniowo-rolnych, działania na rzecz scalania gruntów rolnych oraz melioracji 	Działania strategiczne: 4.1.1; 4.1.2; 4.1.3; 4.1.4;
CEL STRATEGICZNY 2. Poprawa jakości i dostępności usług publicznych		
2.2. Rozwój i modernizacja regionalnej infrastruktury społecznej z uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami i starszych	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie inwestycji w infrastrukturę sportowo-rekreacyjną. • Zapewnienie opieki dziennej oraz edukacji dzieciom poprzez wsparcie budowy/rozbudowy żłobków i przedszkoli • Rozwój i dostosowanie infrastruktury społecznej do uwarunkowań społeczno-demograficznych, w szczególności do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, słabszych i starszych 	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo</p> <p>Priorytet 2.1. Podnoszenie jakości infrastruktury społecznej i mieszkaniowej</p> <p>Działania strategiczne: 2.1.2; 2.1.3.</p> <p>Priorytet 2.3. Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych)</p> <p>Działania strategiczne: 2.3.1; 2.3.2; 2.3.3; 2.3.4.</p> <p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja</p> <p>Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej</p> <p>Działania strategiczne: 4.3.1; 4.3.2; 4.3.3.</p>
2.3. Rozwój i doskonalenie usług publicznych	<ul style="list-style-type: none"> • Podejmowanie działań w celu podniesienia poziomu bezpieczeństwa osobistego i publicznego. • Podejmowanie działań służących poprawie sprawności obsługi społeczeństwa przez instytucje administracji publicznej, w tym e-usług public • Podejmowanie działań dla poprawy dostępności i podniesienia jakości świadczeń zdrowotnych oraz na rzecz ograniczenia 	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo</p> <p>Priorytet 2.1. Podnoszenie jakości infrastruktury społecznej i mieszkaniowej</p> <p>Działania strategiczne: 2.1.1; 2.1.2; 2.1.3; 2.1.4.</p> <p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo</p> <p>Priorytet 2.3. Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych)</p> <p>Działania strategiczne: 2.3.1; 2.3.2; 2.3.3; 2.3.4.</p> <p>Cel strategiczny 3. Infrastruktura komunikacyjna</p>

PROJEKT STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030		STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele strategiczne i operacyjne	Kierunki działań strategicznych	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
	<p>zachorowalności mieszkańców regionu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Podejmowanie działań na rzecz upowszechniania i poprawy dostępności do kultury • Zwiększenie dostępności do usług publicznych wyższego rzędu w ośrodkach ponadlokalnych • Podejmowanie działań służących poprawie jakości usług publicznego transportu zbiorowego • Współpraca jednostek samorządu terytorialnego dla efektywnej realizacji usług publicznych 	<p>Priorytet 3.1. Dobra komunikacja regionu z zewnętrznymi biegunami wzrostu gospodarczego (Wrocław, Praga) Działania strategiczne: 3.1.3.</p> <p>Priorytet 3.2. Nowa jakość powiązań wewnętrznych między głównymi miastami i ośrodkami turystyczno-uzdrowiskowymi Działania strategiczne: 3.2.1; 3.2.3; 3.2.4;</p> <p>Priorytet 3.4. Rozwój transportu publicznego (aglomeracyjnego, integrującego region, z zewnętrznymi biegunami wzrostu) Działania strategiczne: 3.4.1; 3.4.2; 3.4.3; 3.4.4.</p>
CEL STRATEGICZNY 3. Wzmocnienie regionalnego kapitału ludzkiego i społecznego		
3.1. Kształtowanie postaw obywatelskich	<ul style="list-style-type: none"> • Wielodzielnicowy regionalny budżet obywatelski. • Popularyzacja wiedzy o regionie i wzmocnienie tożsamości jego mieszkańców • Podnoszenie kompetencji interkulturowych 	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo</p> <p>Priorytet 2.2. Podwyższenie poziomu edukacji dzieci i młodzieży oraz dostosowanie do potrzeb rynku Działania strategiczne: 2.2.1; 2.2.2; 2.2.3; 2.2.4.</p> <p>Priorytet 2.4. Aktywizacja społeczna osób starszych Działania strategiczne: 2.4.2; 2.4.4.</p>
3.2. Wzrost społecznej integracji	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój infrastruktury służącej integracji społecznej i zawodowej • Wsparcie działań na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym • Podejmowanie działań na rzecz zwiększenia udziału i roli kobiet na rynku pracy oraz w życiu publicznym • Wsparcie działań na rzecz rozwijania sieci mieszkań chronionych i wspomaganych • Wspieranie ekonomii społecznej 	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo</p> <p>Priorytet 2.1. Podnoszenie jakości infrastruktury społecznej i mieszkaniowej Działania strategiczne: 2.2.1; 2.2.2; 2.2.3; 2.2.4.</p> <p>Priorytet 2.2. Podwyższenie poziomu edukacji dzieci i młodzieży oraz dostosowanie do potrzeb rynku Działania strategiczne: 2.1.1; 2.1.4.</p> <p>Priorytet 2.3. Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych) Działania strategiczne: 2.3.1; 2.3.2; 2.3.3; 2.3.4.</p> <p>Priorytet 2.4. Aktywizacja społeczna osób starszych Działania strategiczne: 2.4.1; 2.4.2; 2.4.3; 2.4.4.</p>

PROJEKT STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030		STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele strategiczne i operacyjne	Kierunki działań strategicznych	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
3.3. Doskonalenie regionalnego i lokalnych rynków pracy	<ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie i rozwój usług edukacyjnych i społecznych ukierunkowanych na wzmocnienie rynków pracy • Wspieranie i pobudzanie aktywności zawodowej mieszkańców regionu. 	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka</p> <p>Priorytet 1.1. Tworzenie warunków do inkubacji i zakorzenienia się nowych MŚP</p> <p>Działania strategiczne: 1.1.1; 1.1.2; 1.1.3.</p> <p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo</p> <p>Priorytet 2.2. Podwyższenie poziomu edukacji dzieci i młodzieży oraz dostosowanie do potrzeb rynku</p> <p>Działania strategiczne: 2.2.1; 2.2.2; 2.2.3; 2.2.4.</p>
3.4. Poprawa efektywności kształcenia	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie innowacyjnych metod kształcenia dzieci i młodzieży • Działania na rzecz podniesienia jakości oraz atrakcyjności szkolnictwa zawodowego • Rozwój systemu wspierania uczniów z dysfunkcjami i z niepełno sprawnościami • Wspieranie działań na rzecz rozwoju umiejętności i postaw kreatywnych i przedsiębiorczych 	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo</p> <p>Priorytet 2.2. Podwyższenie poziomu edukacji dzieci i młodzieży oraz dostosowanie do potrzeb rynku</p> <p>Działania strategiczne: 2.2.1; 2.2.2; 2.2.3; 2.2.4.</p>
3.5. Regionalna polityka wspierania seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie systemu aktywizacji osób starszych • Realizowanie działań z zakresu rehabilitacji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami 	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo</p> <p>Priorytet 2.3. Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych)</p> <p>Działania strategiczne: 2.3.1; 2.3.2; 2.3.3; 2.3.4.</p> <p>Priorytet 2.4. Aktywizacja społeczna osób starszych</p> <p>Działania strategiczne: 2.4.1; 2.4.2; 2.4.3; 2.4.4.</p>
3.6. Kształtowanie postaw prozdrowotnych i prosportowych	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie przedsięwzięć sportowych w regionie oraz promowanie upowszechniania kultury fizycznej • Działania na rzecz rozwoju edukacji kultury fizycznej • Wspieranie działań na rzecz kształtowania postaw prozdrowotnych 	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo</p> <p>Priorytet 2.2. Podwyższenie poziomu edukacji dzieci i młodzieży oraz dostosowanie do potrzeb rynku</p> <p>Działania strategiczne: 2.2.1; 2.2.2; 2.2.3; 2.2.4.</p>
CEL STRATEGICZNY 4. odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego		

PROJEKT STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030		STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele strategiczne i operacyjne	Kierunki działań strategicznych	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
4.1. Poprawa stanu wszystkich komponentów środowiska	<ul style="list-style-type: none"> Działania w zakresie zwalczania źródeł niskiej emisji, szczególnie w uzdrowiskach Wspieranie edukacji ekologicznej w oparciu o zasoby lokalne (infrastrukturalne, przyrodnicze i kulturowe) Rekultywacja i zagospodarowanie terenów przemysłowych i wydobywczych 	<p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja</p> <p>Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych</p> <p>Działania strategiczne: 4.1.1; 4.1.4.</p> <p>Priorytet 4.2. Wdrażanie strategii niskoemisyjnych i produkcji energii ze źródeł odnawialnych</p> <p>Działania strategiczne: 4.2.1; 4.2.2; 4.2.3; 4.2.4.</p>
4.2. Racjonalne wykorzystanie walorów i zasobów środowiska	<ul style="list-style-type: none"> Zachowanie i racjonalne wykorzystanie zasobów glebowych i leśnych Wspieranie racjonalnej gospodarki zasobami wód termalnych i leczniczych w regionie Prowadzenie działań na rzecz efektywnej ochrony wartości krajobrazu Wzmocnienie potencjału uzdrowiskowego i turystycznego 	<p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja</p> <p>Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych</p> <p>Działania strategiczne: 4.1.1; 4.1.4.</p> <p>Priorytet 4.2. Wdrażanie strategii niskoemisyjnych i produkcji energii ze źródeł odnawialnych</p> <p>Działania strategiczne: 4.2.1; 4.2.2; 4.2.3; 4.2.4.</p>
4.4. Wspieranie produkcji energii ze źródeł odnawialnych oraz wspieranie bezpieczeństwa energetycznego	<ul style="list-style-type: none"> Wsparcie rozwoju energetyki konwencjonalnej i rozproszonej Stymulowanie prac badawczych i wdrożeniowych związanych z produkcją energii ze źródeł odnawialnych Podejmowanie działań na rzecz oszczędności zużycia energii oraz poprawy efektywności jej wykorzystania 	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka</p> <p>Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka</p> <p>Działania strategiczne: 1.3.2.</p> <p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja</p> <p>Priorytet 4.2. Wdrażanie strategii niskoemisyjnych i produkcji energii ze źródeł odnawialnych</p> <p>Działania strategiczne: 4.2.1; 4.2.2; 4.2.3; 4.2.4.</p>
4.5. Ochrona obiektów i terenów dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> Wsparcie przedsięwzięć służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego w regionie Wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i jego promocji 	<p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja</p> <p>Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych</p> <p>Działania strategiczne: 4.1.2; 4.1.3; 4.1.4.</p> <p>Priorytet 4.4. Zintegrowany marketing terytorialny</p> <p>Działania strategiczne: 4.4.3; 4.4.4.</p>

PROJEKT STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030		STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele strategiczne i operacyjne	Kierunki działań strategicznych	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
4.6. Rozwój gospodarki o obiegu zamkniętym	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie przedsięwzięć na rzecz zmniejszenia zużycia surowców oraz ograniczenia wytwarzania odpadów w procesach produkcyjnych • Wsparcie projektów wykorzystujących rynek surowców wtórnych i „re-manufacturing”. • Rozwój modeli biznesowych wspierających rozbudowane systemy serwisowania i napraw produktów. • Edukacja społeczna na rzecz gospodarki o obiegu zamkniętym (kampanie społeczne, kampanie świadomościowe). 	<p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja</p> <p>Priorytet 4.2. Wdrażanie strategii niskoemisyjnych i produkcji energii ze źródeł odnawialnych</p> <p>Działania strategiczne: 4.2.1; 4.2.2; 4.2.3; 4.2.4.</p>
CEL STRATEGICZNY 5. Wzmocnienie przestrzennej spójności regionu		
5.1. Rozwój regionalnej sieci transportowej	<ul style="list-style-type: none"> • Modernizacja dróg i linii kolejowych na terenie województwa, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki transportu ciężkiego • Budowa obwodnic miejscowości • Rozwój i budowa systemów kolei aglomeracyjnej w obrębie miast o znaczeniu regionalnym i subregionalnym, będących generatorami ruchu aglomeracyjnego • Modernizacja taboru na potrzeby regionalnego systemu transportu publicznego • Rozwój systemu regionalnego transportu towarowego, w tym budowa intermodalnych węzłów logistycznych i przeładunkowych • Budowa i modernizacja przepraw mostowych w regionie 	<p>Cel strategiczny 3. Infrastruktura komunikacyjna</p> <p>Priorytet 3.1. Dobra komunikacja regionu z zewnętrznymi biegunami wzrostu gospodarczego (Wrocław, Praga)</p> <p>Działania strategiczne: 3.1.1; 3.1.2.</p> <p>Priorytet 3.2. Nowa jakość powiązań wewnętrznych między głównymi miastami i ośrodkami turystyczno-uzdrowiskowymi</p> <p>Działania strategiczne: 3.2.1; 3.2.2; 3.2.3; 3.2.4; 3.2.5.</p> <p>Priorytet 3.4. Rozwój transportu publicznego (aglomeracyjnego, integrującego region, z zewnętrznymi biegunami wzrostu)</p> <p>Działania strategiczne: 3.4.2; 3.4.3.</p> <p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja</p> <p>Priorytet 4.2. Wdrażanie strategii niskoemisyjnych i produkcji energii ze źródeł odnawialnych</p> <p>Działania strategiczne: 4.2.4.</p> <p>Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej</p> <p>Działania strategiczne: 4.3.3.</p>

PROJEKT STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO 2030		STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030
Cele strategiczne i operacyjne	Kierunki działań strategicznych	Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
	<ul style="list-style-type: none"> Rozwój zintegrowanych subregionalnych systemów transportu publicznego Wsparcie działań na rzecz zwiększenia efektywności transportu w ujęciu proekologicznym (elektromobilność). Wykorzystanie dróg wodnych, w szczególności Odry do żeglugi turystycznej i pasażerskiej oraz transportu wodnego Rozwój sieci dróg rowerowych. 	
5.2. Wzrost dostępności regionalnej infrastruktury informacyjnej o wysokich standardach funkcjonalno-użytkowych	<ul style="list-style-type: none"> Rozbudowa Dolnośląskiej Sieci Szkieletowej w zakresie dostępności Internetu w każdym gospodarstwie domowym Rozwój Dolnośląskiej Infrastruktury Informacji Przestrzennej w zakresie zwiększenia dostępności do zasobów informacyjnych o regionie 	<p>Cel strategiczny 3. Infrastruktura komunikacyjna</p> <p>Priorytet 3.3. Upowszechnienie dostępu do Internetu wysokich prędkości</p> <p>Działania strategiczne: 3.3.1; 3.3.2.</p>
5.3. Wspieranie współpracy międzyregionalnej i transgranicznej	<ul style="list-style-type: none"> Rozwój współpracy międzyregionalnej Rozwój współpracy transgranicznej 	<p>Cel strategiczny 3. Infrastruktura komunikacyjna</p> <p>Priorytet 3.1. Dobra komunikacja regionu z zewnętrznymi biegunami wzrostu gospodarczego (Wrocław, Praga)</p>

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 20. Zbieżność celów, priorytetów i działań strategicznych Strategii Rozwoju Sudety 2030 z obszarami interwencji zidentyfikowanymi jako wspólne dla dokumentów lokalnych: strategii ZIT, powiatów i gmin

WSPÓLNE OBSZARY INTERWENCJI W STRATEGIACH POWIATOWYCH	STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030 Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
Jakość życia / podniesienie standardów życia	<p>Cel główny strategii: Długookresowa współpraca, wysoka jakość życia i środowiska, konkurencyjna i innowacyjna gospodarka</p> <p>czyli</p> <p>Intensywna wielopodmiotowa i różnokierunkowa współpraca skutkującą poprawą jakości życia, aktywizacją i przyciąganiem zasobów ludzkich oraz wzrostem pozycji konkurencyjnej, z poszanowaniem i z uwzględnieniem potencjału przyrodniczego.</p>

WSPÓLNE OBSZARY INTERWENCJI W STRATEGIACH POWIATOWYCH	STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030 Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
<p>Wspieranie i rozwój przedsiębiorczości oraz wspieranie działań zmierzających do pozyskania inwestorów zewnętrznych</p>	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.1. Tworzenie warunków do inkubacji i zakorzenienia się nowych MŚP Działania strategiczne: 1.1.1; 1.1.2; 1.1.3; 1.1.4. Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.1; 1.2.2. Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka Działania strategiczne: 1.3.1; 1.3.2; 1.3.3. Priorytet 1.4. Tworzenie atrakcyjnych warunków dla inwestycji Działania strategiczne: 1.4.1; 1.4.2; 1.4.3; 1.4.4.</p>
<p>Dostępność komunikacyjna i rozwój infrastruktury drogowej</p>	<p>Cel strategiczny 3. Infrastruktura komunikacyjna Priorytet 3.1. Dobra komunikacja regionu z zewnętrznymi biegunami wzrostu gospodarczego (Wrocław, Praga) Działania strategiczne: 3.1.1; 3.1.2. Priorytet 3.2. Nowa jakość powiązań wewnętrznych między głównymi miastami i ośrodkami turystyczno-uzdrowiskowymi Działania strategiczne: 3.2.1; 3.2.2; 3.2.3; 3.2.4; 3.2.5. Priorytet 3.3. Upowszechnienie dostępu do Internetu wysokich prędkości Działania strategiczne: 3.3.1; 3.3.2. Priorytet 3.4. Rozwój transportu publicznego (aglomeracyjnego, integrującego region, z zewnętrznymi biegunami wzrostu) Działania strategiczne: 3.4.1; 3.4.2; 3.4.3; 3.4.4.</p>
<p>Poprawa jakości edukacji i kształcenia</p>	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo Priorytet 2.2. Podwyższenie poziomu edukacji dzieci i młodzieży oraz dostosowanie do potrzeb rynku Działania strategiczne: 2.2.1; 2.2.2; 2.2.3; 2.2.4.</p>
<p>Rozwój turystyki i oferty w zakresie spędzania wolnego czasu</p>	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.2. Priorytet 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych Działania strategiczne: 4.1.1; 4.1.2; 4.1.3; 4.1.4; Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej Działania strategiczne: 4.3.1; 4.3.2; 4.3.3; 4.3.4.</p>
<p>Rewitalizacja</p>	<p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych Działania strategiczne: 4.1.1; 4.1.2; 4.1.3; 4.1.4;</p>
<p>Poprawa dostępności do usług opieki zdrowotnej oraz profilaktyka</p>	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo Priorytet 2.1. Podnoszenie jakości infrastruktury społecznej i mieszkaniowej Działania strategiczne: 2.1.3. Priorytet 2.3. Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych)</p>

WSPÓLNE OBSZARY INTERWENCJI W STRATEGIACH POWIATOWYCH	STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030 Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
	Działania strategiczne: 2.3.4.
Poprawa w zakresie funkcjonowania opieki społecznej i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu	<p>Priorytet 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo Priorytet 2.1. Podnoszenie jakości infrastruktury społecznej i mieszkaniowej Działania strategiczne: 2.2.1; 2.2.4. Priorytet 2.3. Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych) Działania strategiczne: 2.3.1; 2.3.2; 2.3.3; 2.3.4. Priorytet 2.4. Aktywizacja społeczna osób starszych Działania strategiczne: 2.4.1; 2.4.2; 2.4.3; 2.4.4.</p>
Działania w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego	<p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych Działania strategiczne: 4.1.1; 4.1.4. Priorytet 4.2. Wdrażanie strategii niskoemisyjnych i produkcji energii ze źródeł odnawialnych Działania strategiczne: 4.2.1; 4.2.2; 4.2.3; 4.2.4. Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej Działania strategiczne: 4.3.3.</p>
Budowa ścieżek rowerowych	<p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej Działania strategiczne: 4.3.</p>
Promocja kultury i sportu	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo Priorytet 2.4. Aktywizacja społeczna osób starszych Działania strategiczne: 2.4.1; 2.4.2; 2.4.3; 2.4.4. Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych Działania strategiczne: 4.1.1; 4.1.2; 4.1.3; 4.1.4. Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej Działania strategiczne: 4.3.1; 4.3.2; 4.3.3.</p>
Współpraca w celu realizacji strategii powiatowych	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.2. Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka Działania strategiczne: 1.3.2. Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo Priorytet 2.1. Podnoszenie jakości infrastruktury społecznej i mieszkaniowej Działania strategiczne: 2.1.2. Priorytet 2.3. Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych) Działania strategiczne: 2.3.4.</p>

WSPÓLNE OBSZARY INTERWENCJI W STRATEGIACH POWIATOWYCH	STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030 Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
	<p>Cel strategiczny 3. Infrastruktura komunikacyjna Priorytet 3.1. Dobra komunikacja regionu z zewnętrznymi biegunami wzrostu gospodarczego (Wrocław, Praga) Działania strategiczne: 3.1.1; 3.1.2; 3.1.3. Priorytet 3.2. Nowa jakość powiązań wewnętrznych między głównymi miastami i ośrodkami turystyczno-uzdrowiskowymi Działania strategiczne: 3.2.2.</p> <p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych Działania strategiczne: 4.1.4. Priorytet 4.2. Wdrażanie strategii niskoemisyjnych i produkcji energii ze źródeł odnawialnych Działania strategiczne: 4.2.1. Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej Działania strategiczne: 4.3.1; 4.3.2; 4.3.3. Priorytet 4.4. Zintegrowany marketing terytorialny Działania strategiczne: 4.4.1; 4.4.2; 4.4.3; 4.4.4;</p>
Poprawa sprawności administracji i JST	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.1. Tworzenie warunków do inkubacji i zakorzenienia się nowych MŚP Działania strategiczne: 1.1.1; 1.1.2; 1.1.3. Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.1; 1.2.2. Priorytet 1.4. Tworzenie atrakcyjnych warunków dla inwestycji Działania strategiczne: 1.4.1; 1.4.2; 1.4.3; 1.4.4.</p> <p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo Priorytet 2.1. Podnoszenie jakości infrastruktury społecznej i mieszkaniowej Działania strategiczne: 2.1.3, 2.1.2; 2.1.3; 2.1.4. Priorytet 2.2. Podwyższenie poziomu edukacji dzieci i młodzieży oraz dostosowanie do potrzeb rynku Działania strategiczne: 2.2.1; 2.2.2; 2.2.3; 2.1.4.</p> <p>Cel strategiczny 3. Infrastruktura komunikacyjna Priorytet 3.3. Upowszechnienie dostępu do Internetu wysokich prędkości Działania strategiczne: 3.3.1; 3.3.2.</p>
Dodatkowy wspólny obszar interwencji występujący w strategiach ZIT Aglomeracji Wałbrzyskiej i ZIT Aglomeracji Jeleniogórskiej, które są częściowo obecne w strategiach powiatowych	
Budowa innowacyjnej gospodarki i wspieranie innowacyjności przedsiębiorstw (obszar interwencji znajdujący się w strategiach ZIT, jednak nie we wszystkich strategiach powiatowych)	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.1; 1.2.2. Priorytet 1.3. Wspieranie inicjatyw klastrowych i kooperacji biznes-nauka Działania strategiczne: 1.3.1; 1.3.2; 1.3.3.</p>

WSPÓLNE OBSZARY INTERWENCJI W STRATEGIACH POWIATOWYCH	STRATEGIA ROZWOJU SUDETY 2030 Zbieżne cele, priorytety i działania strategiczne w Strategii Rozwoju Sudety 2030
Dodatkowe wspólne obszary interwencji występujące w strategiach gminnych, które są częściowo obecne w strategiach powiatowych	
Rozwój infrastruktury technicznej	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo Priorytet 2.1. Podnoszenie jakości infrastruktury społecznej i mieszkaniowej Działania strategiczne: 2.1.1; 2.1.2; 2.1.3; 2.1.4.</p> <p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych Działania strategiczne: 4.1.1; 4.1.2; 4.1.3; 4.1.4.</p> <p>Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej Działania strategiczne: 4.3.1; 4.3.2; 4.3.3; 4.3.4;</p>
Rozwój infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, kulturalnej i turystycznej	<p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów kulturowych i przyrodniczych Działania strategiczne: 4.1.1; 4.1.2; 4.1.3; 4.1.4.</p> <p>Priorytet 4.3. Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej Działania strategiczne: 4.3.1; 4.3.2; 4.3.3; 4.3.4;</p>
Działania w zakresie promocji	<p>Cel strategiczny 4. Zdrowie, wypoczynek, rekreacja Priorytet 4.4. Zintegrowany marketing terytorialny Działania strategiczne: 4.4.1; 4.4.2; 4.4.3; 4.4.4;</p>
Przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom społecznym	<p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo Priorytet 2.3. Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych) Działania strategiczne: 2.3.1; 2.3.2; 2.3.3; 2.3.4.</p> <p>Priorytet 2.4. Aktywizacja społeczna osób starszych Działania strategiczne: 2.4.1; 2.4.2; 2.4.3; 2.4.4.</p>
Dodatkowy obszar interwencji wspólny dla strategii gmin wiejskich i miejsko-wiejskich	
Promocja i wspieranie na terenach wiejskich ekologicznej produkcji rolnej oraz poprawą jakości produkcji rolnej	<p>Cel strategiczny 1. Konkurencyjna gospodarka Priorytet 1.2. Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach Działania strategiczne: 1.2.2.</p> <p>Cel strategiczny 2. Zintegrowane, aktywne społeczeństwo Priorytet 2.4. Aktywizacja społeczna osób starszych Działania strategiczne: 2.4.4.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Monitoring i ewaluacja

Uzupełnieniem procesu planowania strategicznego są monitoring i ewaluacja; programowanie strategiczne nie jest działaniem jednorazowym, lecz procesem, który powinien być analizowany i dostosowywany do zmiennych warunków oraz aktualizowany. Monitoring jest narzędziem zarządzania i umożliwia efektywną alokację środków oraz reagowanie na warunki zmienne w gospodarce. Monitoring skupia się na gromadzeniu i przetwarzaniu

informacji o stanie realizacji strategii, a także umożliwi ocenę postępów. System obserwacji zmian zachodzących pod wpływem wdrażania strategii pozwala na określenie postępu, jego braku, bądź niezadawalającego tempa tych zmian. Odpowiednio dobrany system mierników pozwala badać rezultaty (postępy) strategii. Ewaluacja jest oceną osiągania celów i realizacji zadań przeprowadzaną na określony moment. Raporty z monitoringu i ewaluacji będą narzędziem wykorzystywanym w podejmowaniu decyzji długookresowych dotyczących kolejnych ustaleń co do przyszłości Porozumienia i jego priorytetów.

Monitoring i ewaluacja pozwalają także na dokonanie korekt związanych z nieuwzględnionymi wcześniej czynnikami i nieprzewidzianymi zjawiskami, wpływającymi na osiągnięcie sukcesu. Sukcesem w tym przypadku jest osiągnięcie zakładanych celów. Monitoring pozwala na szybkie wykrywać negatywne i pozytywne tendencje i zdarzenia w przebiegu realizacji strategii i osiąganiu jej założeń. Ewaluacja pozwala na bardziej dogłębną ocenę dokonywaną w określonym momencie.

Monitoring i ewaluacja realizacji Strategii Sudety powinny obejmować w szczególności:

- zbieranie danych wskazujących na postęp i efekty realizowanych zadań,
- ocenę postępów,
- nadzór i bieżącą kontrolę działań,
- wczesne diagnozowanie problemów i opóźnień, potencjalnie niekorzystnie wpływających na realizację Strategii,
- korektę, modyfikację wykonania i działania dostosowawcze,
- weryfikację zgodności uzyskiwanych efektów z założonymi celami.

Aktualizacji i uzupełnień zapisów Strategii dokonuje się zależnie od pojawiających się przesłanek oraz zmian uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych. Raport z realizacji strategii sporządzany jest raz w roku i upowszechniany wśród członków Porozumienia.

Ocena efektów realizacji Strategii będzie dokonywana:

- na bieżąco (*on-going*) – oceniane będą cele, priorytety i działania w trakcie ich realizacji,
- *ex-post* – ocena będzie następować po zakończeniu kolejnych etapów.

Ewaluacja efektów, jakie wnosi realizacja Strategii przeprowadzana będzie przy uwzględnieniu 3 kryteriów:

- skuteczności – wskazanie stopnia osiągnięcia celów i priorytetów Strategii,
- efektywności – analizy efektywności zaangażowanych zasobów w realizację poszczególnych zadań w stosunku do rzeczywistych osiągnięć,
- korzystności – oceny faktycznych efektów realizacji poszczególnych działań, wykazanie konsekwencji pozytywnych i negatywnych wdrażania Strategii.

Monitoring i ewaluacja są narzędziami do wskazania rekomendacji i zaproponowania zmiany w Strategii.

Proponowane wskaźniki monitoringu w Strategii Rozwoju Sudety 2030 podzielone zostały na:

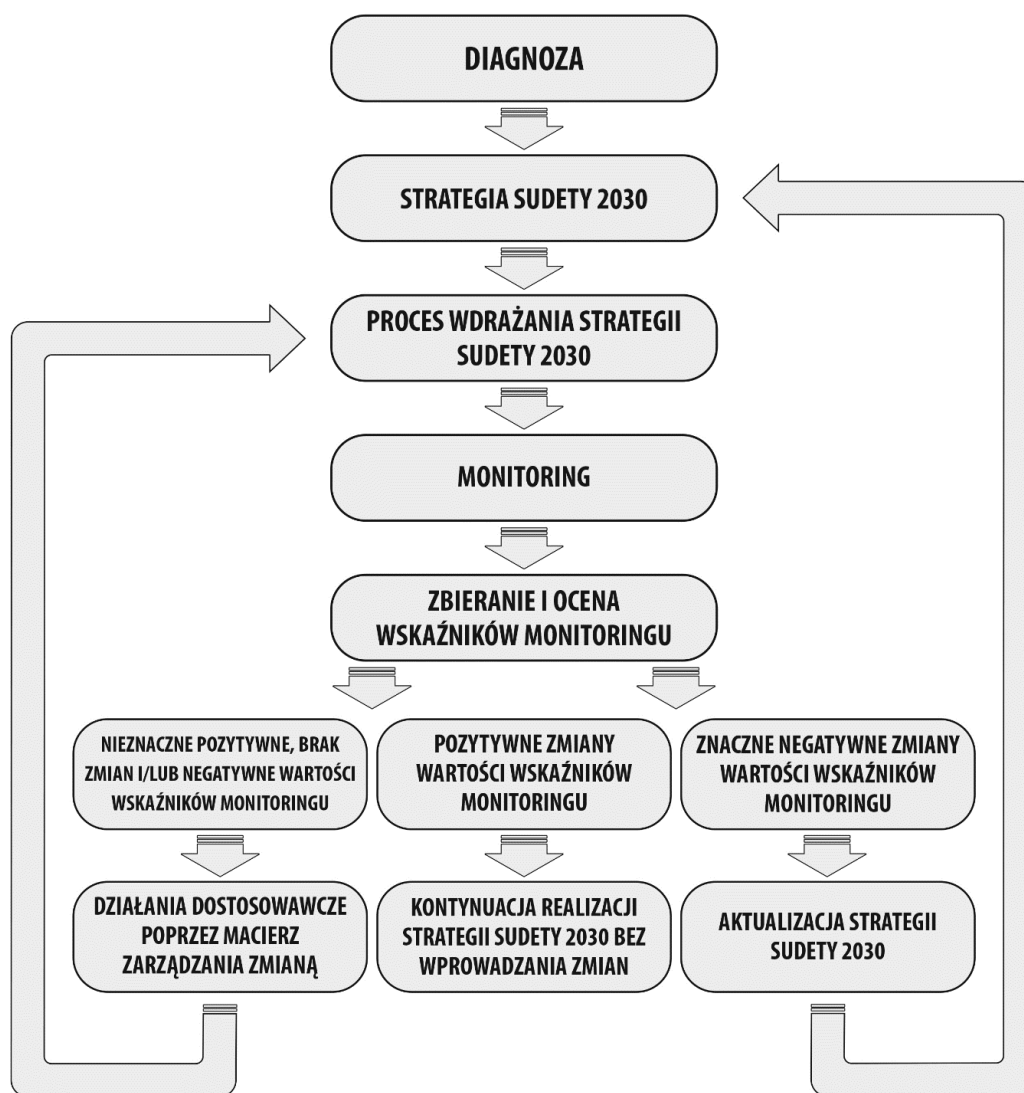
- ilościowe,
- jakościowe.

Analizować mają one zróżnicowane sfery wpływu Strategii na obszar:

- sfera społeczna,

- sfera gospodarcza,
- sfera środowiskowa,
- sfera przestrzenno-infrastrukturalna,
- sfera otoczenia (egzogeniczna),
- sfera współpracy.

Na rysunku 18 przedstawiono schemat prowadzenia monitoringu Strategii Rozwoju Sudety 2030.

Rysunek 18. Schemat przebiegu monitoringu realizacji Strategii Rozwoju Sudety 2030

Źródło: opracowanie własne.

Monitoring i ewaluację osiągnięcia celów i realizacji działań strategicznych zapisanych w Strategii proponuje się przeprowadzać badając wartości wskaźników przedstawionych w tabeli 21. Monitoring i ewaluację zaleca się przeprowadzać dla obszaru Sudety jako całości. Zgodnie z opisem w tabeli 21, część danych powinna być gromadzona na poziomie JST (gmin lub powiatów), część z nich - dla całego obszaru Sudety – przez lub na zlecenie Komitetu Sterującego, a część z nich będzie pochodziła z Banku Danych Lokalnych GUS lub Eurostatu

(przede wszystkim analizie będzie poddany poziom subregionów – agregowany do całego obszaru Sudety).

Tabela 21. Wskaźniki monitoringu i ewaluacji

Cel, wizja, misja/ cele strategiczne	Wskaźnik	Źródło weryfikacji
Cel główny: Długookresowa współpraca, wysoka jakość życia i środowiska, konkurencyjna i innowacyjna gospodarka; Wizja, misja	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba wspólnych inicjatyw, projektów realizowanych przez JST • Rezultaty wspólnych inicjatyw, projektów • Powtarzalność wspólnych inicjatyw, projektów • Liczba zaangażowanych partnerów (podmiotów gospodarczych, organizacji pozarządowych itp.) z różnych JST 	Dokumentacja gromadzona w JST
	<ul style="list-style-type: none"> • Zmiana przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto • Zmiana liczby oddanych do użytku mieszkań • Zmiana liczby ludności • Nowo tworzone przedsiębiorstwa wg sekcji i działów PKD • Zmiana dochodów budżetów lokalnych, w tym dochodów własnych • Zmiana wydatków inwestycyjnych JST i przedsiębiorstw • Liczba pacjentów przypadających na 1 lekarza 	Bank Danych Lokalnych GUS
	<ul style="list-style-type: none"> • Zmiana zanieczyszczenia powietrza (PM 2,5, PM 10) 	WIOS
Cel strategiczny 1: Konkurencyjna gospodarka	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba inkubatorów przedsiębiorczości • Liczba przedsiębiorstw w inkubatorach przedsiębiorczości • Liczba platform start-upowych • Liczba osób korzystających z platform start-upowych • Liczba programów krajowych, regionalnych i aglomeracyjnych zawierających pakiet wsparcia dla nowych przedsięwzięć gospodarczych na obszarze Sudety • Liczba nowych przedsięwzięć gospodarczych, które otrzymały wsparcie w ramach programów krajowych, regionalnych i aglomeracyjnych • Kwota dofinansowania nowych przedsięwzięć gospodarczych, otrzymana jako wsparcie w ramach programów krajowych, regionalnych i aglomeracyjnych • Liczba projektów realizowanych przez JST lub podmioty gospodarcze we współpracy z jednostkami naukowymi • Liczba projektów realizowanych w trydzie administracja publiczna – biznes – nauka • Utworzenie funduszu innowacji sudeckich • Liczba inicjatyw wspartych z funduszu innowacji sudeckich • Ilość usług świadczonych przez IOB dla MŚP (doradztwo proinnowacyjne) • Nakłady finansowe otrzymane przez podmioty z funduszu innowacji sudeckich • Liczba przedsięwzięć kooperacyjnych podjętych przez firmy z obszaru Sudety • Liczba inicjatyw naukowo-biznesowych i ich efekty 	Dokumentacja gromadzona w JST

	<ul style="list-style-type: none"> • Napływ ludności netto • Zmiana liczby oferowanych miejsc pracy • Zmiana liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą • Zmiana liczby przedsiębiorstw wg sekcji i działów PKD 	Bank Danych Lokalnych GUS
	<ul style="list-style-type: none"> • Formy wsparcia dla istniejących i nowo tworzonych inicjatyw klastrowych • Wyniki badania ankietowego kooperacji podmiotów w klastrach • Liczba stref gospodarczych w ramach SSSG • Stan uzbrojenia terenu SSSG (sieci ciepłownicze, kanalizacyjne, gazowe, elektroenergetyczne, wodociągowe, telekomunikacyjne) • Liczba inwestorów w strefach SSSG, w tym: zagranicznych, innowacyjnych, nowo tworzonych przez lokalnych przedsiębiorców • Utworzenie wspólnej instytucji zarządczej dla SSSG • Wykonanie wspólnego mpzp dla SSSG • Liczba wspólnych akcji promocyjnych w ramach promocji gospodarczej 	Dokumentacja gromadzona przez Komitet Sterujący
Cel strategiczny 2 Zintegrowane, aktywne społeczeństwo	<ul style="list-style-type: none"> • Gminna polityka mieszkaniowa - wypracowanie koncepcji – liczba gmin • Liczba i lokalizacja placówek opieki przedszkolnej i edukacyjnej • Liczba innowacyjnych rozwiązań w zakresie opieki zdrowotnej • Wyniki badania jakościowego standardów opieki zdrowotnej • Liczba aktywności (wizyt studyjnych, szkoleń i wykorzystanych dobrych praktyk) nastawionych na efektywne zarządzanie mieniem komunalnym • Liczba umów szkół zawodowych z lokalnymi przedsiębiorstwami • Liczba uczniów uczestniczących w praktykach i stażach w ramach umów szkół zawodowych z lokalnymi przedsiębiorstwami • Liczba pilotażowych gminnych bilansów potrzeb w zakresie usług dla osób 65+ • Liczba aktywności (wizyt studyjnych, szkoleń i wykorzystanych dobrych praktyk) nastawionych na promowanie modelowych rozwiązań w zakresie kompleksowych polityk dla „srebrnego sektora” • Liczba i lokalizacja placówek i podmiotów świadczących usługi opiekuńcze • Liczba wspartych inicjatyw kształtujących tożsamość obszaru i promujących rzemiosło i produkty lokalne • % dzieci nieprzyjętych w wyniku rekrutacji do przedszkoli i żłobków 	Dokumentacja gromadzona w JST
	<ul style="list-style-type: none"> • Przeprowadzenie audytu poziomu i kierunków kształcenia • Wypracowanie wspólnej polityki podwyższania kwalifikacji nauczycieli • Stworzenie subregionalnego benchmarku jakości edukacji • Liczba działań podejmowanych w celu lobbowania dla stworzenia szczególnych preferencji dla obszaru Sudety w programach krajowych i wojewódzkich wspierających rozwój infrastruktury i usług 65+ • Liczba wspólnych inicjatyw w zakresie rozwoju Uniwersytetów III wieku 	Dokumentacja gromadzona przez Komitet Sterujący

	<ul style="list-style-type: none"> • Powołanie sudeckiego funduszu wsparcia dla organizacji społecznych • Powstanie Sejmiku Srebrnych Liderów • Liczba inicjatyw podejmowanych przez Sejmik Srebrnych Liderów • Wyniki badania ankietowego aktywności i potrzeb osób 65+ 	
	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba mieszkań • Liczba miejsc w przedszkolach i żłobkach • Wyposażenie szkół w pomoce naukowe • Wyniki egzaminów maturalnych 	Bank Danych Lokalnych GUS
Cel strategiczny 3 Infrastruktura komunikacyjna	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba wspólnych przedsięwzięć z GDDKiA, WBU, innymi JST na rzecz przygotowania i realizacji koncepcji łączników (i węzłów) drogowych Jeleniej Góry i Wałbrzycha z S3 • Liczba wspólnych przedsięwzięć z GDDKiA, WBU, innymi JST na rzecz przygotowania i realizacji koncepcji trasy S8 zapobiegającej wykluczeniu komunikacyjnemu Kotliny Kłodzkiej • Liczba wspólnych przedsięwzięć z PLK, KD, PKP itp. na rzecz podwyższania jakości kompleksowej oferty komunikacji z głównymi ośrodkami gospodarczymi • Liczba wspólnych przedsięwzięć na rzecz modernizacji głównych osi komunikacyjnych, integrujących główne ośrodki gospodarcze i turystyczne • Liczba inicjatyw na rzecz zwiększenia dostępności i podnoszenia standardu podróży kolejowych (remonty dworców, tworzenie centrów przesiadkowych) • Ilość kilometrów nowej sieci światłowodowej - upowszechnienie dostępu do szerokopasmowego Internetu • Liczba umów z operatorami w celu zwiększenia dobrej jakości sygnału sieci komórkowej dotycząca obszarów peryferyjnych • Liczba pilotażowych programów komunikacji publicznej (gminnych, powiatowych) • Liczba wspólnych inicjatyw JST z przedsiębiorstwami na rzecz stworzenia zbiorowych systemów dojazdów do pracy 	Dokumentacja gromadzona przez JST
	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba wspólnych inicjatyw na rzecz stworzenia aglomeracyjnych zintegrowanych systemów komunikacji publicznej (autobusowej i kolejowej) • Stworzenie z WBU docelowej koncepcji integracji komunikacyjnej Sudetów (kolejowej i drogowej) • Przyjęcie subregionalnego programu na rzecz rewitalizacji lokalnych połączeń kolejowych • Przyjęcie subregionalnego programu modernizacji dróg powiatowych łączących strefy gospodarcze, główne ośrodki turystyczne oraz zwiększających dostępność do obszarów peryferyjnych • Wdrożenie rozwiązań organizacyjno-finansowych zapobiegających wykluczeniu komunikacyjnemu obszarów peryferyjnych 	Dokumentacja gromadzona przez Komitet Sterujący
	<ul style="list-style-type: none"> • Ilość km nowo wybudowanych dróg w podziale na kategorie • Liczba pasażerów korzystających z transportu publicznego 	Bank Danych Lokalnych GUS
Cel strategiczny 4	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba poddanych rewitalizacji zabytkowych układów urbanistycznych 	Dokumentacja gromadzona przez JST

Zdrowie, wypoczynek, rekreacja	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba działań świadczących o współpracy JST na rzecz programów wspierających konwersję źródeł grzewczych • Liczba działań świadczących o współpracy JST na rzecz programów wspierających konwersję likwidację niskiej emisji • Liczba obiektów publicznych poddanych termomodernizacji • Liczba obiektów komunalnych poddanych termomodernizacji • Liczba nowych obiektów zagospodarowania turystycznego (duża i mała architektura, punkty widokowe, parkingi itp.) • Działania na rzecz kooperacji z Zarządami Uzdrowisk w celu rozwoju harmonijnego rozwoju zaplecza turystyczno-rekreacyjnego kurortów • Liczba działań podejmowanych na rzecz rozwoju zintegrowanej sieci ścieżek rowerowych 	
	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie programu wsparcia dla Sudeckich Perełek • Liczba i przejawy współpracy w zakresie międzygminnych klastrów energii odnawialnej (solarnej, wodnej, wiatrowej, z biomasy itp.) • Stworzenie programu Elektromobilne Sudety • Przeprowadzenie integracji zagospodarowania i pakietyzacji tematycznej (na wzór Doliny Pałaców i Ogrodów)Liczba wspólnych inicjatyw na rzecz kreowania wspólnego, pozytywnego wizerunku społecznego • Liczba wspólnych inicjatyw na rzecz zintegrowanego marketingu gospodarczego obszaru • Liczba wspólnych inicjatyw na rzecz zintegrowanej promocji turystycznej całych Sudetów • Liczba działań podejmowanych w celu zbudowania wieloletniego planu marketingowego zmieniającego peryferyjny i problemowy wizerunek regionu • Liczba inicjatyw na rzecz wsparcia działań ochronnych na obszarach chronionych • Liczba inicjatyw współpracy z WBU, Dolnośląskim Konserwatorem Zabytków, Dyrekcjami Parków Narodowych oraz RDOŚ na rzecz wyznaczenia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo oraz kulturowo do objęcia MPZP 	Dokumentacja gromadzona przez Komitet Sterujący
	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba turystów • Liczba uczestników imprez organizowanych w JST • Liczba noclegów udzielonych turystom • Liczba pasażerów korzystających z transportu publicznego 	Bank Danych Lokalnych GUS

Źródło: opracowanie własne.

Spis rysunków

Rysunek 1. Granica opracowania (subregion wałbrzyski i jeleniogórski) na tle regionu dolnośląskiego	8
Rysunek 2. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100) w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów w 2017 roku	18
Rysunek 3. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 1000 mieszkańców w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na XII 2017)	21
Rysunek 4. Liczba podmiotów nowo zarejestrowanych netto (po uwzględnieniu podmiotów wyrejestrowanych) na 1000 mieszkańców w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2017).....	22

Rysunek 5. Liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego na 1000 mieszkańców w subregionie wałbrzyskim oraz jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2016).....	23
Rysunek 6. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach [mln zł] z podziałem na sektory ekonomiczne w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2016).....	24
Rysunek 7. Zasoby mieszkaniowe według form własności w powiatach subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego (stan na 31 XII 2016).....	42
Rysunek 8. Obszary prawnie chronione w subregionie wałbrzyskim oraz jeleniogórskim według powiatów w ha (stan na 31 XII 2016).....	47
Rysunek 9. Emisja zanieczyszczeń gazowych i pyłowych w subregionie wałbrzyskim oraz jeleniogórskim według powiatów w t/r (stan na 31 XII 2016).....	48
Rysunek 10. Zasięg miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim według gmin (stan na V 2018).....	50
Rysunek 11. Obszary chronione w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim według gmin (stan na V 2018).....	51
Rysunek 12. Procent powierzchni subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego objętego miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego wg powiatów (stan na 30 IV 2018).....	53
Rysunek 13. Drogi gminne i powiatowe o nawierzchni twardej [km] na 100km ² w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2016).....	57
Rysunek 14. Zasięg współpracy jednostek samorządu terytorialnego w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim.....	59
Rysunek 15. Pentagon Sudety 2030.....	112
Rysunek 16. Determinanty powrotu i przyciągania ludzi młodych.....	113
Rysunek 17. Źródło integracji.....	114
Rysunek 18. Schemat przebiegu monitoringu realizacji Strategii Rozwoju Sudety 2030.....	163

Spis tabel

Tabela 1. Wydatki ogółem budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca według subregionów dla wybranych lat okresu 2005- 2016 [zł].....	11
Tabela 2. Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego według subregionów dla wybranych lat okresu 2008-2016 na 1 mieszkańca [zł].....	12
Tabela 3. Wydatki na turystykę według subregionów dla wybranych lat okresu 2008-2016 na 1 mieszkańca [zł].....	12
Tabela 4. Wydatki na rolnictwo i łowiectwo według subregionów dla wybranych lat okresu 2008-2016 na 1 mieszkańca [zł].....	12
Tabela 5. Klasyfikacja powiatów subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego zgodnie ze wskaźnikiem konkurencyjności przedsiębiorstw.....	26
Tabela 6. Liczba ludności według subregionów województwa dolnośląskiego w wybranych latach okresu 2005-2017.....	31
Tabela 7. Szkoły wyższe w badanym obszarze.....	37
Tabela 8. Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej według subregionów województwa dolnośląskiego w wybranych latach okresu 2009-2016 [%].....	37
Tabela 9. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim.....	40
Tabela 10. Warunki mieszkaniowe w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim wyrażone liczbą izb w 1 mieszkaniu, przeciętną liczbą osób na 1 mieszkanie oraz przeciętną powierzchnią użytkową 1 mieszkania według powiatów w okresie 2005 – 2016 (stan na 31 XII).....	41

Tabela 11. Klasyfikacja powiatów subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego zgodnie ze wskaźnikiem jakości życia	46
Tabela 12. Liczba miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz udział powierzchni objętej obowiązującymi planami w powierzchni ogółem w Polsce, Dolnym Śląsku oraz w subregionach regionu dolnośląskiego (stan na 31 XII)	51
Tabela 13. Produkty regionalne i lokalne wymienione w badaniu ankietowym według powiatów	64
Tabela 14. Współpraca przedsiębiorstw i nauki/szkolnictwa w badanych JST	66
Tabela 15. Analiza SWOT obszaru Sudety	103
Tabela 16. Cele, priorytety i działania strategiczne	116
Tabela 17. Macierz zarządzania zmianą	121
Tabela 18. Zbieżność celów, priorytetów i działań strategicznych Strategii Rozwoju Sudety 2030 z celami i obszarami koncentracji działań Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 roku) na szczeblu krajowym	145
Tabela 19. Zbieżność celów, priorytetów i działań strategicznych Strategii Rozwoju Sudety 2030 z celami strategicznymi i operacyjnymi oraz kierunkami działań strategicznych projektu Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030	150
Tabela 20. Zbieżność celów, priorytetów i działań strategicznych Strategii Rozwoju Sudety 2030 z obszarami interwencji zidentyfikowanymi jako wspólne dla dokumentów lokalnych: strategii ZIT, powiatów i gmin	157
Tabela 21. Wskaźniki monitoringu i ewaluacji	164

Spis wykresów

Wykres 1. Średnia wartość PKB według subregionów dla lat 2012-2015 [mln euro]	9
Wykres 2. Średnia wartość PKB na 1 mieszkańca według subregionów dla lat 2014-2015 [mln euro]	9
Wykres 3. Zmiany PKB na 1 mieszkańca mierzone parytetem siły nabywczej według subregionów w latach 2000-2015	10
Wykres 4. Macierzowe ujęcie średnich wydatków majątkowych inwestycyjnych i średnich dochodów gmin łącznie z miastami na prawach powiatu na 1 mieszkańca w wybranych latach okresu 2005-2016 [zł]	11
Wykres 5. Liczba zatrudnionych do liczby osób w wieku produkcyjnym (15-64) według subregionów w 2015 roku	14
Wykres 6. Liczba pracujących na 1000 mieszkańców według subregionów województwa dolnośląskiego w wybranych latach okresu 2008-2016	15
Wykres 7. Stopa bezrobocia rejestrowanego [%] w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII)	16
Wykres 8. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto [zł] w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów w relacji do Polski i regionu dolnośląskiego w roku 2005 oraz 2016 (stan na 31 XII)	17
Wykres 9. Podmioty gospodarcze sektora prywatnego w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2017)	19
Wykres 10. Wartość dodana brutto na 1 mieszkańca według subregionów w 2015 roku [mln euro]	27
Wykres 11. Wartość dodana brutto według grup sekcji PKD 2007 według subregionów 2015 rok [mln zł]	28

Wykres 12.	Stopień zagospodarowania gruntów w SSE [%] stan na dzień 31.12.2016.....	29
Wykres 13.	Nakłady inwestycyjne w SSE w badanym obszarze w latach 2014-2016 [mln zł]	30
Wykres 14.	Miejsca pracy ogółem w latach 2014-2016 w wybranych SSE.....	30
Wykres 15.	Przyrost naturalny według subregionów województwa dolnośląskiego w wybranych latach 2013-2016	32
Wykres 16.	Procentowa zmiana liczby ludności subregionu jeleniogórskiego w okresie 2005-2017 (stan na dzień 30 XII)	33
Wykres 17.	Procentowa zmiana liczby ludności subregionu wałbrzyskiego w okresie 2005- 2017 (stan na dzień 30 XII).....	34
Wykres 18.	Struktura wykształcenia według powiatów subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego w 2011 roku.....	35
Wykres 19.	Średnia zdawalność egzaminów maturalnych w szkołach licealnych według subregionów województwa dolnośląskiego oraz powiatów subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego w latach 2012-2016 [%].....	36
Wykres 20.	Przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1000 mieszkańców według powiatów subregionów wałbrzyskiego i jeleniogórskiego w roku 2017	38
Wykres 21.	Przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1000 mieszkańców według subregionów w 2017 roku .	39
Wykres 22.	Zasoby mieszkaniowe w miastach i na wsi w subregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2016).....	43
Wykres 23.	Zasoby mieszkaniowe (mieszkania) na 1000 mieszkańców w subregionach wałbrzyskim oraz jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII 2016)	44
Wykres 24.	Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 mieszkańców w 2016 roku oraz procentowa zmiana nowo oddanych do użytku mieszkań w porównaniu z rokiem 2005 w subregionach wałbrzyskim oraz jeleniogórskim według powiatów (stan na 31 XII)	45
Wykres 25.	Emisja zanieczyszczeń gazowych i pyłowych w subregionach wałbrzyskim oraz jeleniogórskim według powiatów [t/r] w latach 2005-2016	49
Wykres 26.	Długość czynnej sieci rozdzielczej w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim [km] według powiatów (stan na 31 XII).....	55
Wykres 27.	Długość czynnej sieci kanalizacyjnej w subregionie wałbrzyskim i jeleniogórskim [km] według powiatów (stan na 31 XII).....	56
Wykres 28.	Główne problem dotyczące zagospodarowania przestrzennego w jednostkach samorządu terytorialnego subregionu wałbrzyskiego oraz jeleniogórskiego w % (stan na 30 IV 2018).....	58
Wykres 29.	Stopień dostosowania do potrzeb w wieku poprodukcyjnym infrastruktury transportowej.....	67
Wykres 30.	Stopień dostosowania do potrzeb osób w wieku poprodukcyjnym infrastruktury społecznej.....	67
Wykres 31.	Aktywność społeczności lokalnej w zakresie przedsiębiorczości	68
Wykres 32.	Aktywność społeczności lokalnej w zakresie działalności non-profit.....	68
Wykres 33.	Aktywność społeczności lokalnej w zakresie współpracy z władzami gminy/powiatu	69
Wykres 34.	Realizacja wspólnych przedsięwzięć z innymi JST w zakresie rozwoju infrastruktury technicznej	70

Wykres 35. Realizacja wspólnych przedsięwzięć z innymi JST w zakresie turystyki	72
Wykres 36. Realizacja wspólnych przedsięwzięć z innymi JST w zakresie kultury	73
Wykres 37. Realizacja wspólnych przedsięwzięć z innymi JST w zakresie sportu i rekreacji	73
Wykres 38. Potrzeby występujące w JST w zakresie wspólnych przedsięwzięć integracyjnych	74
Wykres 39. Główne problemy dotyczące jakości życia w JST	75
Wykres 40. Główne problemy dotyczące wychowania i edukacji w JST	75
Wykres 41. Główne problemy dotyczące demografii	76
Wykres 42. Główne problemy dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej w JST	77
Wykres 43. Główne problemy dotyczące zagospodarowania przestrzennego w JST	77
Wykres 44. Główne problemy dotyczące ochrony środowiska w JST	78
Wykres 45. Główne problemy dotyczące rolnictwa w JST	79

Spis literatury

Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, <https://bdl.stat.gov.pl>

Barca F., Program dla zreformowanej polityki spójności. Podejście ukierunkowane terytorialnie w osiągnięciu celów i oczekiwań Unii Europejskiej <http://www.barkauk.org/wp-content/uploads/2010/10/raport-barca.pdf>

Český statistický úřad - <https://www.czso.cz/>

Dane Eurostat, ec.europa.eu/eurostat

Die Regionaldatenbank Deutschland - <https://www.regionalstatistik.de/>

Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska - <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>

Główny Urząd Statystyczny <https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/klasyfikacja-nuts/klasyfikacja-nuts-w-polsce/>

KE przedstawiła projekt budżetu UE na lata 2021-2027 <https://www.euractiv.pl/section/institucje-ue/news/ke-przedstawila-projekt-budzetu-ue-na-lata-2021-2027>

Mapa Dotacji UE www.mapadotacji.gov.pl

Nowy budżet UE 2021-2027 <http://www.wnp.pl/parlamentarny/spoleczenstwo/nowy-budzet-ue-2021-2027-jerzy-kwiecinski-trzeba-znalezc-srodki-na-nowe-wyzwania,30889.html>

Projekt Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 lipca 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie mieleckiej specjalnej strefy ekonomicznej, Dz.U. 2013 poz. 974.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r., Warszawa 2017.

Zaktualizowana Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Wałbrzyskiej

Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Jeleniogórskiej na lata 2014-2023

Strategie rozwoju powiatów uczestniczących w Porozumieniu Sudety 2030;

Strategie rozwoju gmin uczestniczących w Porozumieniu Sudety 2030

Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin uczestniczących w Porozumieniu Sudety 2030

Szykują się cięcia w budżecie UE <https://www.forbes.pl/gospodarka/budzet-ue-na-lata-2021-2027-ciecica-wobec-polski/28zt94r>

Unijny budżet na lata 2021-2027 będzie większy. KE przedstawia propozycję (oprac. P. Ciszak) <https://www.money.pl/gospodarka/unia-europejska/wiadomosci/arttykul/unijny-budzet-na-lata-2021-2027-bedzie,48,0,2404912.html>

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu <http://air.wroclaw.pios.gov.pl/>